

Miriam Laclavíková
Michal Domanický

**POČIATKY
ZĽUDOVENIA
SÚDNICTVA
A ETABLOVANIE
FUNKCIE
SUDCOV Z ĽUDU
NA SLOVENSKU
V ROKOCH
1948 – 1953**

(normatívna báza
a prvotné problémy)

VEDA
vydavateľstvo
Slovenskej akadémie vied

Recenzenti:

prof. Mgr. Miroslav Lysý, PhD.

doc. Mgr. et Mgr. Matej Mlkvý, PhD., LL.M.

Mgr. Mgr. Andrea Kluknavská, PhD., LL.M., univ. doc.

Miriam Laclavíková – Michal Domanický

**POČIATKY ZĽUDOVENIA SÚDNICTVA
A ETABLOVANIE
FUNKCIE SUDCOV Z ĽUDU
NA SLOVENSKU
V ROKOCH 1948 – 1953
(normatívna báza a prvotné problémy)**

VEDA

**vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied
Bratislava 2025**

Vzor citácie: LACLAVÍKOVÁ, Miriam – DOMANICKÝ, Michal: *Počiatky zľudovenia súdnictva a etablovanie funkcie sudcov z ľudu na Slovensku v rokoch 1948 – 1953 (normatívna báza a prvotné problémy)*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2025, rozsah 194 s.

Súčasť edície malých monografií:
Ludovodemokratické Československo rokov 1948 – 1960
(právo a bezprávie)

Jazykový redaktor: Mgr. Peter Kolník
Návrh a spracovanie obálky: Mgr. Marek Petržalka
Grafický návrh a zalomenie: Jana Janíková

Pre Právnickú fakultu Trnavskej univerzity v Trnave vydala
VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied,
Centrum spoločných činností SAV, v. v. i., Dúbravská cesta 5820/9,
841 04 Bratislava, v roku 2025 ako svoju 4 824. publikáciu.

www.veda.sav.sk

Všetky práva vyhradené.

© VEDA, vydavateľstvo SAV, 2025
© prof. JUDr. Bc. Miriam Laclavíková, PhD., Mgr. Michal Domanický,
Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2025

ISBN 978-80-224-2142-3 (online)

OBSAH

Úvod	7
1 Idea zľudovenia súdnictva a jej legislatívne zakotvenie (1948 – 1953)	15
1.1 Ústavné základy idey zľudovenia súdnictva	15
1.2 Normatívne základy idey zľudovenia súdnictva	28
1.2.1 Dôvody a ciele prijatia zákona o zľudovení súdnictva	29
1.3 Zľudovenie súdnictva a naň nadväzujúca normotvorba (1948 – 1953)	38
2 Idea zľudovenia súdnictva a reorganizácia výkonu súdnej moci (1948 – 1953)	53
2.1 Justičná správa a jej premeny (1948 – 1953)	70
3 Sudca z ľudu – nová funkcia v rámci výkonu súdnej moci	73
3.1 Aké boli zákonné požiadavky na sudcov z ľudu? Aké podmienky mali spĺňať?	73
3.2 Akým spôsobom boli sudcovia z ľudu povolávaní na výkon svojich funkcií? Kto a ako zabezpečoval výber kandidátov?	80
3.3 Bolo možné sudcu z ľudu z výkonu jeho funkcie odvolať? Princíp nezosaditeľnosti sudcu novým režimom odmietol?	84
3.4 Aké náhrady patrili sudcom z ľudu za výkon ich funkcie?	88
3.5 Ako a čím sa mali sudcovia z ľudu na Slovensku odborne a politicky formovať?	92

4 Problémy a výzvy ľudového súdnictva na Slovensku (1949 – 1953) v reflexii príspevkov uverejnených v stavovskom časopise sudcov z ľudu	137
4.1 Riešenie praktických problémov zľudoveného súdnictva (ústredná úroveň – Komisia pre otázky sudcov z ľudu)	157
4.2 Riešenie praktických problémov zľudoveného súdnictva (miestna úroveň – dôvernícke zbory sudcov z ľudu)	161
Záver	171
Summary	179
Zoznam literatúry a prameňov	188

ÚVOD

„Přítom účast soudců z lidu naprosto neznamená znevažování soudců z povolání, právě naopak, je zárukou, že soudcovské rozhodování se povznesse na vyšší úroveň. Vždyť tato účast soudců z lidu pomůže soudci z povolání, aby dosáhl opravdu lidového chápání práva a aby se naučil naslouchati a rozuměti hlasu lidu. Uplatnění zásady zlidovění soudnictví znamená tedy v podstatě překonání buržoasní formy soudnictví a uplatnění zásad lidové demokracie i na poli soudnictví.“¹

Zľudovenie súdnictva sa po celých štyridsať rokov trvania ľudovodemokratického a socialistického štátu v československých podmienkach prezentovalo ako dôkaz „skutočnej demokratizácie súdnictva“. Malo priblížiť súdnictvo ľudu ako zdroju moci zavedením laického prvku do senátov súdov (spočiatku) všetkých stupňov.² Akým spôsobom sa idea zľudovenia súdnictva na Slovensku etablovala v najtvrdšom období ľudovej demokracie v rokoch 1948 – 1953? Ako sa prezentovala? Akými normami sa uviedla do života? Prispeľa k zdeformovaniu výkonu súdnej moci v 50. rokoch 20. storočia? Kým boli prví sudcovia z ľudu? Ako sami vnímali svoje poslanie pri výkone súdnictva? Kto a čo ich formovalo? Ako sa im zdôvodňovala potreba ich pôsobenia v súdnictve? Tieto otázky sa pokúsi zodpovedať naša štúdia reflektujúca aj širokú kampaň žiadajúcu premenu výkonu súdnictva s jej novými poslušnými dosadenými figúrkami – sudcami z ľudu. Ich pôsobenie totiž neprinieslo skutočnú demo-

¹ Národní shromáždění republiky Československé 1948 – 1954. Stenoprotoly. 21 schůze Národního shromáždění ze dne 22. 12. 1948. Zpráva výborů ústavně-právního a rozpočtového k vládnímu návrhu zákona (tisk 160) o zlidovění soudnictví (tisk 187). Spravodajkyňa zákona: Dr. Zdeňka Patschová. (cit. 22. 11. 2024). Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/021schuz/s021001.htm>

² PODOLEC, O.: Prví sudcovia z ľudu. Počiatky tzv. zľudovenia súdnictva po Februári 1948. In: *Pamäť národa*, roč. 18, 2022, č. 2, s. 22.

kratizáciu súdnictva (ako sa to v dobovej spisbe zdôrazňovalo), ale skutočnú deformáciu súdnictva.

Prezentovaná monografia – ako súčasť pripravovanej edície venovanej najtvrdším rokom režimu ľudovej demokracie, t. j. rokom Gottwaldovskej éry (1948 – 1953) – postupne odkryje praktiky totalitného režimu a ich sofistikovanosť. Pálčivá otázka mladej generácie nemajúcej skúsenosť s totalitou totiž znie: Ako k tomu mohlo dôjsť v takom krátkom čase po vojne a po skúsenosti s demokratickým predvojnovým režimom? Monografia čiastočne odkryje odpoveď na túto viacvrstvovú otázku, ktorú je potrebné vnímať jednak v kontexte širších spoločenských a politických reálií doby a jednak v kontexte reálií, v ktorých sa súdnictvo (ako jedna zo zraniteľných oblastí pri útoku na demokratické postuláty) priamo ocitlo. V rámci atakov na súdnu moc je potrebné reflektovať:

- masívny politický tlak na postuláty demokratického súdnictva, akými boli a sú: nezávislosť súdnej moci, nestranný výkon súdnictva, nezosaditeľnosť sudcu, odbornosť sudcu; ich zosmiešňovanie a prekrútenie do novej „totalitnej“ podoby³,
- psychologický tlak na sudcov a justičných pracovníkov, ich atakovanie nezmyselnými požiadavkami (normovanie práce⁴, sú-

³ „Je proto třeba především přechovávat soudce z povolání. Ti jsou ve své velké většině ještě z dob „vznešené soudcovské nezávislosti“, kdy soudce byl vytržen z lidské společnosti, postaven nad ni a mimo ni jako „strážce spravedlnosti“. Nic nevařilo, že byl vázán „jenom“ zákonem, třídním zákonem buržoasie a že jeho nejplastnější funkcí bylo co nejpečlivěji vy-pátrat vůli zákonodárcovu. Jsou někteří mezi nimi, kteří si jasně uvědomili nepravdivost fráze o strážci spravedlnosti a o buržoasní spravedlnosti samé, ve vědomí většiny však zůstalo dosud nejen povznesení nad společnost, ale i připoutání na přesný výklad zákona a rozvíjení jeho smyslu bez ohledu na život společnosti a její potřeby. Ti se nemohoz odhodlat k „vědomému“ porušení starého zákona, třebaže toto vědomé porušení pramení práve politického neuvědomění. (Tím ovšem není řečeno, že se zákon nemá dodržovat). Je proto povinností soudců z povolání, aby byl i politicky co nejlépe vzdělán, aby sledoval denní politický život a reagoval naň pod zorným úhlem socialismu a cesty k němu a jest nezbytností pro něho a pro jeho práci, má-li pro něho mítí smysl a radostnou náplň, aby se celým svým životem snažil o vybudování socialistické společnosti. Problémy soudců z povolání jsou však veliké a četné a nedají se vyřešit několika větami nebo články.“ HRUŠA, F.: K problému výkladu „lid. demokratického“. In: *Spravedlnost*, roč. 1, 1949, č. 20, s. 124.

⁴ Normovanie práce sa spájalo s požiadavkou kontroly množstva a efektivity práce

faženie medzi súdmi a ich zamestnancami, záväzky⁵ na odpracovanie hodín navyše, vybavenie starých spisov a i.⁶, údernícke hnutie justičných pracovníkov⁷, preraďovanie sudcov a justičných pracovníkov do výroby⁸),

a s požiadavkou kontroly jedinca vôbec, všetko v duchu vtedajšej idey, že každá práca má pre spoločnosť rovnaký význam: „Najvýznamnejšou úlohou... v r. 1949 boli pracovné normy. Na návrh Slovenskej odborovej rady soc. pol. komisie pre štátnych a verejných zamestnancov vypracované boli pracovné normy časové, ktoré boli na Slovenských súdoch skúšané. Ale už v máji ústredný výbor predložil ministerstvu spravodlivosti návrh globálnych noriem na skúšku, ktoré potom i zamestnanci na Slovensku si ich osvojili a tak prebieha teraz skúšanie globálnych noriem po celoštátnom sväzovom meradle na všetkých súdoch ČSR. ... Výkonnostné odmeny za I. polrok boli udeľované čiastočne podľa časových noriem, za II. polrok podľa časových a globálnych noriem, tu treba poznamenať, že zamestnanci na Slovenských súdoch nechápali vážnosť svojho ohodnotenia, ba boli prípady, že sa norma až o 200 % ba aj viac prekročila, pri čom sa tento výkon na pracovisku neukazoval. Ba bolo viac súdov, ktoré svoje ohodnotenie nepodali. Týždeň vzornej práce na Slovenských súdoch prebehol v znamení vyššieho výkonu a kvality práce...”

⁵ Článok nazvaný Dar republiky je skutočne výpoveďou danej doby a stavu v súdnictve: „Bratislavské složky Svazu zamestnancov justičnej a právnej služby sa na svojej schôdzi v novembri 1948 usniesli, že ako výraz vďačnosti za budovateľské dielo nášho prezidenta Republiky Klementa Gottwalda dobrovoľne odpracujú 20 hodín. Toto usnesenie si osvojili všetky miestne skupiny na celom Slovensku. Záväzok mali skupiny splniť do konca decembra 1948. Sekretariát slovenského výboru spracoval dosiaľ došlé zprávy, podľa ktorých sa pracovalo v 89 súdnych jednotkách, kde z 2698 zamestnancov zúčastnilo sa práce na tomto diele 2498 osôb. Títo odpracovali úhrnom 49.867 hodín. 101 zamestnancov pre iné pracovné zadelenie, dovolenky alebo choroby nemohlo pracovať a 99 zamestnancov v jednotlivých súdnych jednotkách splní tento záväzok v r. 1949 – pri novej súdnej reorganizácii.“ Dar republiky. In: Spravedlnost, roč. 1, 1949, č. 3, s. 17.

⁶ „Záväzky k II. všeodborovému sjazdu: Kraj Bratislava: Má skupín 21, záväzok podalo 17, počet záväzkov spolu 61, z toho skupinových 30, jednotlivcov 31, na týchto záväzkoch zúčastnilo sa 405 osôb, ktoré si vyžadujú odpracovať 4.349 hodín. Kraj Nitra: Má skupín 15, záväzok podalo 15 a KSV, počet záväzkov spolu 64, z toho skupinových 28 a jednotlivcov 33, na týchto záväzkoch sa zúčastnilo 423 osôb a odpracuje 4.299 hodín...” PAULÍK, J.: Naša práca na Slovensku. In: Spravedlnost, roč. 1, 1949, č. 20, s. 115.

⁷ „Údernícke hnutie vykazuje 52 úderníkov, z ktorých na II. sväzovej konferencii bol vyznamenaný úderník Jozef Strhan, s. k. rev., Nitra, Dr. Tibor Halachy, sen. predseda v Nitre, Ján Mravec, hl. kanc. ofic. v Košiciach. Tu tiež treba poznamenať, že údernícke hnutie ako aj socialistické súťaženie treba čo najviac rozšíriť a zaktívizovať.“ PAULÍK, J.: Naša práca na Slovensku. In: Spravedlnost, roč. 1, 1949, č. 20, s. 115.

⁸ „Podle vládního usnesení ze dne 14. prosince 1948 bylo justiční správou uvolněno do výrobních oborů celkem 573 zaměstnanců. Dobrovolně se jich přihlásilo 124 a z moci úřední jich bylo vybráno 449. Tím byl splněn jeden z úkolů, vyplývajících z usnesení ústředního výboru Svazu zaměstnanců justiční a právní služby ... Z výsledku celé akce vyvěrá, že

- systematické formovanie stavu nových sudcov, prokurátorov, justičných pracovníkov prostredníctvom devalvácie právnického vzdelania v rôznych rýchlokurzoch práva, akou bola Právnická škola pracujúcich (PŠP). Dôležitou požiadavkou sa namiesto odbornosti stáva politická vyspelosť a vernosť novému režimu,
- budovanie nového režimu oddaného stavu sudcov z ľudu, myšlienky a nadšenie ktorých detailnejšie priblížime cez novozaložený stavovský časopis *Sudca z ľudu*.

Laický prvok v súdnictve nebol v našom právnom vývoji výnimočným a ani revolučným riešením.⁹ Revolučným sa stalo jeho nové uchopenie, resp. Nové využitie jeho potenciálu ľudovodemokratickým režimom. Totiž porotné sudy s laickým prvkom existovali v Uhorsku od polovice 19. storočia a patrili pred ne tlačové delikty.¹⁰ Ďalšie porotné sudy boli zriadené v Uhorsku v roku 1897

*justiční zaměstnanci opravdu pochopili, jaký účel byl sledován tímto opatřením a hlavně to, že naše doly, hutě a lesy potřebují naléhavěji pracovní síly než veřejná správa, která v mnohých sektorech je silami předimenzována, aby pětiletý plán byl nejen splněn, ale i překročen. Vysoce kladný poměr k práci, ať jde o její výkon na kterémkoliv pracovišti, projevilo především 124 zaměstnanců, kteří se přihlásili do výroby dobrovolně, bez ohledu na své dosavadní služební postavení. Tito zaměstnanci se již také začlenili prostřednictvím úřadů ochrany práce ihned do výroby, takže jejich převážná většina ve výrobě již skutečně pracuje. ... ROH-Svaz zaměstnanců justiční a právní služby byl v této akci jedním z prvních veřejnozaměstnančeských svazů, který své zaměstnance dovedl zmobilizovat a přesvědčit o správnosti linii odborové politiky a tak předepsanou kvotu nejen splnit, ale i překročit. Osvědčilo se, že výběr zaměstnanců, uvolněných do výroby z moci úřední, byl prováděn za podpory příslušných organizačních složek, které zaměstnance nejlépe znaly, mohly posoudit, zda ten který zaměstnanec bude výrobě opravdu prospěšný, a zda i jeho zdravotní stav není závadný.“ PAVLÍČEK, B.: Justiční zaměstnanci ve výrobě. In: *Spravedlnost*, roč. 1, 1949, č. 4, s. 26.*

⁹ Laický prvok v súdnictve ako garant demokratickosti výkonu súdnictva je predmetom diskusie aj v súčasnosti. Zaujímavé postrehy v tomto smere možno nájsť v novšej publikácii LAJSEK, V.: *Prísedící a laický prvek v justici*. Praha: Leges, 2020 a vo viavereých časopiseckých štúdiách, napr. BOHÁČEK, M.: Výhody a nevýhody laické participace v soudnictví. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2014, roč. 22, č. 2, s. 158 – 166; PROUZA, D. – HÁJEK, M.: Laický prvek při soudním rozhodování v trestních věcech aneb přísedící ano či ne? In: *Trestněprávní revue*, 2010, roč. 9, č. 7, s. 201 – 208 a i.

¹⁰ GÁBRIŠ, T. – LACLAVÍKOVÁ, M.: Boj za slobodu národa a slobodu slova v tla-

s kompetenciou rozhodovať o najťažších trestných činoch¹¹. Uplatnenie laického prvku sa v demokratických podmienkach prvej ČSR značne rozšírilo a možno ho nájsť najmä v zachovaní porotného súdnictva o najťažších trestných činoch¹², v trestnom súdnictve nad mládežou (súdy mládeže vznikli na základe zákona č. 48/1931 Zb. z. a n.), pri súdení tlačových trestných vecí – kmeľské súdy (vznikli v zmysle zákona č. 124/1924 Zb. z. a n.) a aj v pracovnom súdnictve, v ktorom pôsobili osobitné pracovné súdy (zriadené zákonom č. 131/1931 Zb. z. a n.). Súčasne sa na výkone súdnej moci podieľalo aj viacero rozhodcovských súdov. Laickí prísediaci boli súčasťou retribučného súdnictva (1945 – 1948), v ktorom boli postavení na roveň sudcom profesionálom.¹³ Uplatnenie laického prvku sa v demokratických podmienkach spájalo s ideou umožnenia istej kontroly zapojením širšej verejnosti do výkonu súdnej moci prostredníctvom právnicku nevzdelaných osôb – laikov (ako porotcov či prísediacich). Išlo o demokratizáciu justície v záujme hodnôt vyšších – hodnôt vyplývajúcich zo samej podstaty demokratickej formy vlády – s cieľom zvýšiť legitimitu a stabilizovať dôveryhodnosť jej výkonu v očiach (občianskej) spoločnosti.¹⁴ Totalitný ľud-

čových procesoch so slovenskými národovcami. In: *1. svetová vojna a jej dôsledky v štátoprávnej rovine. Zborník vedeckých príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. ŠTENPIEN, E. – PIŠTEJOVÁ, L. – SVATUŠKA, I. (eds.). Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2022. s. 109. Dostupné na: <chrome-extension://efaidnbnmnbbpcjpcglclefindmkaj/https://unibook.upjs.sk/img/cms/2022/prav-f/1-s-vojna-a-jej-dosledky-v-statopravnej-rovine.pdf>

¹¹ Zák. čl. XXXIII/1897 o porotných súdoch. Porotný súd sa skladal z troch sudcov a 12 porotcov. Porota rozhodovala o skutkových otázkach a profesionálny súdny senát rozhodoval o určení trestu.

¹² K obnoveniu porotného súdnictva malo dôjsť aj po roku 1945, a to zákonom č. 232/1946 Zb. o porotných soudech.

¹³ Slovenský národný súd rozhodoval v 7-člennom senáte s predsedom a šiestimi prísediacimi a okresné ľudové súdy rozhodovali v päťčlennom senáte s predsedom a štyrmi prísediacimi. MALATINSKÝ, M.: Slovensko a retribúcia v rokoch 1945 – 1948 In: *Securitas Imperii*, 2016, č. 28/ 1, s. 149 – 150.

¹⁴ Teoretické zdôvodnenie účasti laického prvku na výkone súdnej moci sa spájalo (a aj dnes spája) s konštruktom vzájomnej symbiózy skúseností a vedomostí, nakoľko skúsenosti z bežného života sa predpokladajú u laikov (a pri súdení istých typov káz ním sudcovia z povolania môžu, ale nemusia disponovať) a u sudcov z povolania sa pri riešení konkrétnej kauzy uplatňujú vedomosti právne (ktorými

vodemokratický režim – ako uvidíme na nasledujúcich výkladoch – tieto inštitúcie a účasť laikov na súdoch úplne zosmiešnil ako kamufláž ľudového zastúpenia.

Myšlienka symbiózy laického prvku (prekrúteného na „ľudový prvok“) s prvkom profesionálnym sa stala inšpiratívnou aj pre nastupujúcu ľudovú demokraciu v Československu. Komunisti ňou sledovali viaceré ciele, okrem istej (politickej) kontroly výkonu súdnej moci by sa jej implementáciou oslabil a vplyv sudcov s „buržoáznym“ vzdelaním a „dobe nezodpovedajúcimi“ politickými názormi.¹⁵

Po februárovom prevrate z roku 1948 sa súdnictvo stalo jednou z oblastí, ktorú bolo v Československu potrebné ovládnuť, zbaviť „buržoázneho“ vplyvu: „Po únore 1948 byl obraz justice v podstatě takový: stará buržoázní soudní organizace, justiční zákony platné ještě z buržoázní éry a naprostá většina soudců a prokurátorů politicky zmatená; část z nich dokonce nepřátelská našemu zřízení. Z cca 2000 soudců bylo necelé 1 % členů strany.“¹⁶ Malo sa stať poslušným nástrojom premeny štátu na štát socialistický, nástrojom výkonu ľudovej spravodlivosti a socialistickej zákonnosti. Aj ono malo napomáhať budovaniu socialistického štátu. **Komunisti začali sofistikovaný útok na nezávislosť súdnej moci. Jednou z ciest bolo proklamované zľudovenie súdnictva a aj zmena jeho personálnej**

laici nedisponujú vôbec, alebo nie do takej miery). Rozhodnutie sa teda v danom prípade má zrodiť z konsenzu medzi laickým prvkom a sudcom/sudcami z povolania ako profesionálmi v danej oblasti.

¹⁵ V roku 1945 zo 400 právnikov pôsobiacich na slovenských súdoch bolo len 23 komunistov (5 %), pričom len deväti z nich boli činní v Komunistickej strane Slovenska. PODOLEC, O.: K právnym a politickým aspektom tzv. zľudovenia súdnictva po roku 1948. In: SYRNÝ, M. a kol. *Slovensko a Európa v roku 1948*. Banská Bystrica: Múzeum Slovenského národného povstania, 2018, s. 103.

¹⁶ Opis stavu súdnictva krátko po februári 1948 môžeme nájsť v dokumente „*Vyjádření bývalého náměstka ministra spravedlnosti K. Klose k situaci v justici v letech 1948 – 1952 (1. dubna 1963)*“ uloženom v Státním ústředním archíve (SÚA), Praha, fond ÚV KSČ, Pillerova komise. Citované podľa edície dokumentov: VOREL, J. – ŠIMÁNKOVÁ, A. – BABKA, L. *Československá justice v letech 1948 – 1953 v dokumentech*. Díl II. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2004, s. 71.

skladby vysporiadaním sa s generáciou buržoáznych sudcov¹⁷ a obsadením súdov a prokuratúry novými režimu oddanými kádrami spočiatku vzdelanými aj v rýchlom kurze práva právnickej školy pracujúcich (PŠP¹⁸). Tieto nové kádre sa stali akýmsi kontrolným (kontrolno-informačným) medzičlánkom medzi súdom/prokuratúrou a politickou mocou.

Monografia sa pokúsi o sondu do procesu zľudovenia súdnictva na Slovensku v počiatkoch ľudovej demokracie Gottwaldovskej éry, priblíži formovanie nového stavu sudcov z ľudu, ich vzdelávanie, odborné i politické formovanie osobitne s prihliadnutím na novo založený stavovský časopis sudcov z ľudu *Právo a život* (v roku 1951 premenovaný na *Sudca z ľudu (Právo a život)*¹⁹). Predstaví počiatočný revolučný koncept premeny výkonu súdnej moci smerom k presadeniu ľudového výkonu súdnictva a načrtne aj krach tejto naivnej revolučnej idey. Podrobnejším rozborom stavovského časopisu sudcov z ľudu na Slovensku, inej časopiseckej a odbornej spisby budeme môcť verifikovať aj tézu o devalvácii postulátov demokracie, idey spravodlivosti a právneho štátu, o devalvácii právnického vzdelania a právnického vzdelávania, tézu o devalvácii právnej vedy, jej presýtení politickými frázami a v konečnom dôsledku aj o suplovaní politicko-agitačnými či politicko-osvetovými článkami. Ich charakter – ako uvidíme v nasledujúcich výkladoch – podľa nášho názoru prispel k erózii významu právnických profesií, a podstatne prispel k degradácii, marginalizácii a stigmatizácii sudcovskej profesie v očiach verejnosti. Revolučnú spravodlivosť mal mať v rukách ľud. Pokúsime sa predstaviť zložitosť takejto radikálnej premeny výkonu

¹⁷ Cesty režimu boli rôzne: preverovanie štátnej spoľahlivosti sudcov, zastrašovanie a existenčná neistota sudcov, psychologický nátlak (hrozba straty možnosti vykonávať svoju profesiu, hrozba vykonštruovanej trestnoprávnej represie) a pod. PO-DOLEC, O.: Prví sudcovia z ľudu. Počiatky tzv. zľudovenia súdnictva po Februári 1948. In: *Pamäť národa*, roč. 18, 2022, č. 2, s. 22 – 23.

¹⁸ Právnická škola pracujúcich (PŠP) v prvom rade zabezpečila množstvo robotníckych prokurátorov v jednoročnom kurze, ďalej zabezpečila robotnícke kádre do súdnictva (viaceré posty predsedov súdov) v jedno a neskôr v dvojročnom kurze a aj potrebné kádre do štátnej správy.

¹⁹ Časť čísel časopisu vychádzala od roku 1951 aj v maďarskom jazyku.

súdnictva a aj jej počiatkové „nepochopenie či logické neuchopenie“ sudcami-profesionálmi, justičnými pracovníkmi a aj samotnými delegovanými sudcami z ľudu. Bude to zložitý výklad o dobe plnej absurdných paradoxov, v ktorej neodbornosť a ľudová rétorika sudcu z ľudu ako laika mali usmerňovať myslenie a rozhodovanie sudcu profesionála.

Monografia je súčasťou riešenia projektu APVV-22-0079 *„Premeny právnej vedy – historické a súčasné podoby právnej vedy a vedeckosti práva“*.

1 IDEA ZĽUDOVENIA SÚDNICTVA A JEJ LEGISLATÍVNE ZAKOTVENIE (1948 – 1953)

1.1 Ústavné základy idey zľudovenia súdnictva

„Jen soudce vyzbrojený marx-leninským učením bude s to vykládat právní řád v duchu ústavy a lidově demokratického zřízení, nikoliv soudce, který by snad chtěl – podle dosavadního způsobu – na každý detail hledat podrobnou odpověď v právním předpisu nebo v komentáři k němu.“²⁰

Ústavným východiskom procesu zľudovenia súdnictva sa stal Košický vládný program (KVP)²¹ a Ústava 9. mája 1948 (ústavný zákon č. 150/1948 Zb. Ústava Československej republiky, ďalej len „Ústava 9. mája“ alebo len „ústava“). Politickým východiskom premeny súdnictva sa stali tézy IX. zjazdu KSČ (25. – 29. máj 1949, Praha) o nutnosti výchovy novej inteligencie z radov robotníkov a roľníkov, ktorá svojim triednym pôvodom a svetonázorom mala zaručiť úspešné budovanie socializmu.²²

Ústava 9. mája 1948 pripravovaná a prezentovaná ako „výdobytok národnej a sociálnej revolúcie“, bola definitívnym vífazstvom

²⁰ GLOS, J. – ELIÁŠ, J. – ŠIMÁK, J. – NOVÁK, F. – ČECH, B.: *Zákon o zlidovění soudnictví a souvisele zákony a nařízení*. 1. vyd. Praha: Orbis, n. p., 1949, s. 10.

²¹ KVP vychádzal z dôsledného presadzovania ústavného princípu „ľud je jediným zdrojom štátnej moci“, ľudovosti budovaného nového správneho aparátu v podobe ľuďom volených národných výborov a ustanovenia osobitných ľudových súdov za účelom potrestania zradcov a kolaborantov (čl. V a čl. IX KVP).

²² Pretváranie triednej skladby spoločnosti sa malo odraziť aj „v prenikavých zmenách kádrového zloženia justičných orgánov, v povolávaní pracujúcich z radov robotníkov a roľníkov (po príprave v inštitúciách Právnickej školy pracujúcich ministerstva spravodlivosti) do výkonných a riadiacich funkcií v aparáte justície a prokuratúry.“ NESROVNAL, V.: *Občiansky súdny proces a sudca z ľudu. (Právna problematika inštitúcie sudcov z ľudu)*. Bratislava: Obzor, 1978, s. 16.

komunistov v politickom boji vedenom o budúcu podobu Československa. Ústava prikryla deštrukciu demokratických pilierov československej štátnosti a v súdnictve začala proces jeho radikálnej laicizácie predstavovanej ako „skutočná demokratizácia súdnictva“. Pre premenu súdnej moci mali zásadný význam ustanovenia čl. I a XI základných článkov Ústavy 9. mája, siedma kapitola ústavy nazvaná „Súdy“ (§ 134 – § 145) a aj jej záverečné a prechodné ustanovenia.

Súdnu moc v zmysle čl. XI základných článkov Ústavy 9. mája mali vykonávať nezávislé súdy zložené jednak zo sudcov z povolania a jednak zo sudcov z ľudu, pričom sudcovia z povolania a aj sudcovia z ľudu si mali byť pri rozhodovaní rovní.²³ Táto zásada sa chápala ako „politickoorganizačný princíp“ československého súdnictva²⁴ vyplývajúci z celkovej spoločenskej premeny zriadenia štátu, odmietnutia predchádzajúceho buržoázneho modelu súdnictva a budovania súdnictva nového – socialistického – „zbaveného napojenia na vládnuce buržoázne vrstvy“. Zdôrazňovanie prvku „ľudovosti“²⁵ sa stalo v slovenských reáliách východiskom úvah pre odbornú, právnickú ale aj osvetovú spisbu približujúcu radikálnu premenu súdnictva a výkonu súdnej moci a v najrôznejších obmenách poukazujúcu na „ľudový“ (t. j. robotnícky, roľnícky) pôvod sudcov z ľudu, na ich životné skúsenosti a nadhľad²⁶, nezaťaženie

²³ Účasť sudcov z ľudu na výkone súdnej moci sa stala ústavnou zásadou dôsledne presadzovanou a zdôrazňovanou po celých nasledujúcich štyridsať rokov trvania režimu ľudovej demokracie a socializmu, i keď v praxi sa od zľudovenia súdnictva v konaní o riadnom či mimoriadnom opravnom prostriedku postupne upúšťalo.

²⁴ NESROVNAL, V.: *Občiansky súdny proces a sudca z ľudu. (Právna problematika inštitúcie sudcov z ľudu)*. Bratislava: Obzor, 1978, s. 32.

²⁵ Normalizačná socialistická právna veda chápala pojem „ľudovosti súdnictva“ ako pojem nekryjúci sa úplne s pojmom „účasť ľudu na výkone súdnictva“. Ľudovosť súdnictva chápala totiž v duchu marxistického učenia ako pojem historicky, politicky, ekonomicky, triedno-politicky, spoločensky podmienený, teda ako pojem s premenlivým obsahom. NESROVNAL, V.: *Občiansky súdny proces a sudca z ľudu. (Právna problematika inštitúcie sudcov z ľudu)*. Bratislava: Obzor, 1978, s. 20.

²⁶ „Veď hlavnou zárukou zdarného spoluúčinkovania sudcov z ľudu pri rozhodovaní súdu nie je ich odborná oboznámenosť s paragrafmi, ale ich zdravý úsudok, znalosť prostredia, životná skúsenosť a múdrosť.“ VIKTORY, J.: Slovo k čitateľom. In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 1, s. 1.

prílišným formalizmom, buržoáznym vzdelaním a návykmi, najmä však iným politickým presvedčením²⁷ a pod. Prvok ľudovosti (osobitne oslavovaný právnou vedou v 50. rokoch) bol tiež podávaný v prepojení na skúsenosti Sovietskeho zväzu, kde súdnu moc vykonávali ľudové súdy (zložené z volených sudcov a volených prísediacich²⁸). Ľudovosť súdnictva mala priniesť jeho celkové odbyrokratizovanie, preniknutie „ľudom“, zjednodušenie, zrýchlenie procesného konania a jeho zlacnenie. Súdnictvo sa tak malo premeniť na nové socialistické súdnictvo, malo stratiť svoju nezávislosť a malo sa stať nástrojom presadenia zmeny režimu, nástrojom ľudovodemokratickej spravodlivosti nastoľovanej pričinením sudcov z ľudu²⁹, nástrojom presadenia socializmu.

²⁷ „Treba však požadovať, aby každý sudca z ľudu, aj z najzapadlejšej dediny vedel, ako sa ku svojej hodnosti dostal, aký je to štát, ktorý ho pozdvihuje, na tak význačnú funkciu, aký cieľ sleduje tým, že za sudcov nepovoláva, ako predtým pánov fabrikantov, statkárov a bohatých obchodníkov, ale jeho, jednoduchého človeka, na ktorého úsudok ešte pred nedávnom nik nebol zvedavý.“ VIKTORY, J.: Slovo k čitateľom. In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 1, s. 1.

²⁸ Príkladom dobovej propagandy o sovietskych pomeroch je aj štúdia uverejnená v časopise *Právny obzor* v roku 1949, v ktorej sa môžeme dočítať: „Za sudcov a prísediacich (v Sovietskom zväze – pozn.) sú kandidovaní a volení ľudia s bohatými skúsenosťami, širokým politickým a kultúrnym rozhľadom, mravne bezúhonní, aby mali právo súdiť iných. Volení sú stachanovci, kolchozníci, robotníci a zástupcovia inteligencie, ľudia známi svojím horúcim vlastenectvom, ktorí vedia bojovať za spravodlivosť a socialistické zákonodarstvo. Všetko to je dôkazom skutočnej demokratičnosti volebnej sústavy sovietskeho štátu, ktorá je neotrasiteľným základom a oporou stalinského bloku komunistov a nestranníkov. Voľby do sovietskych súdov, ktoré sa práve prevádzajú, ešte viac upevnia autoritu týchto súdov, socialistických zákonov, právny poriadok a moc sovietskeho štátu. Znova ukazujú nevyčerateľnú silu sovietskeho zriadenia, lásku a oddanosť sovietskeho ľudu bolševickej strane a veľkému Stalinovi.“ DMITRIEV, N.: K voľbám do najdemokratickejších ľudových súdov, ľudových súdov SSSR. In: *Právny obzor*, 1949, s. 63.

²⁹ „Je potrebné aby sudcovia z ľudu pri výkone sudcovskej právomoci konali v intencii, pre ktorú boli na toto miesto ľuďom ustanovení. Musia si predovšetkým uvedomiť, že ich hlavná úloha spočíva v tom, aby z našich súdov urobili nástroj ľudovodemokratickej spravodlivosti. Toto dosiahnu, ak si uvedomia, že budovanie socializmu ide ruka v ruku s priostrojujúcim sa triednym bojom, so vzrastajúcim úsilím porazenej kapitalistickej triedy o udržanie alebo aj znovuvybudovanie starých pozícií. Ďalej si musia uvedomiť, že naše súdy majú byť ochrancom práv pracujúceho človeka proti škodcom akéhokoľvek druhu, majú ochraňovať našu hospodársku výstavbu, napomáhať plnenie úloh päťročnice a chrániť výsledky našej budovateľskej práce pred neprajníkmi.“ KIRÁLY, P.: Ako pracovať v zľudovenom súdnictve. In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 2, s. 18 – 19.

Odborná právnická spisba spájala prvok ľudovosti s údajným plným presadením princípu suverenity ľudu³⁰ a prekrúteným chápaním konceptu delby moci v štáte, ľud sa totiž okrem moci zákonodarnej mal plne presadiť aj v oblasti moci súdnej a výkonnej: „Bola to práve Ústava 9. mája 1948, ktorá u nás aj sudcovskú moc, ako tretiu a poslednú v časovom poradí, odňala z výlučného pôsobenia sudcov z povolania a poverila jej vykonávaním tisíce mužov a žien zo všetkých miest a dedín Republiky. Takto po ľudovom zákonodarnom zbore, po národných výboroch, dostáva robotnícka trieda, ako predvoj pracujúcich, nového pomocníka v triednom boji a strážcu už dosiahnutých pozícií, ľudové súdnictvo.“³¹ Ústava vo svojom texte, ako na to pregnantne poukazuje aj jej dôvodová správa, odmietla klasický koncept trojdelenia moci a zaviedla iný princíp – princíp jednoty moci ľudu: „V nové ústave provádíme zásadu, že moc ve státě je jen jedna, totiž moc svrchovaného lidu. Lid je tedy u nás nositelem suverenity, jediným suverénem. S tohoto stanoviska odmítáme theorii o dělbě státní moci na tři „moci“ kvalitně od sebe odlišné, na zvláštní moc zákonodárnou, výkonnou a soudní. Považujeme ji za pozůstatek monarchie a starších režimů; pro nás existuje ve státě jen jedna moc, moc lidu.“³² Moc v ľudovodemokratickom štáte mal

³⁰ čl. I ods. 2 Ústavy 9. mája: „Ľud je jediným zdrojom všetkej moci v štáte.“

³¹ VIKTORY, J.: Slovo k čitateľom. In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 1, s. 1. Podobne aj v štúdií Jána Feješa o poslaní ľudového súdnictva: „Vrcholná zásada demokracie „ľud je jediným zdrojom všetkej moci v štáte“ bola síce vyslovená aj v § 1. Ústavy z roku 1920, ale už samej Ústave bola prevedená nedôsledne, len odbore moci zákonodarnej aj nie aj v odbore moci súdnej a výkonnej. Naša nová Ústava (z 9. mája 1948) previedla túto zásadu vyslovenú v jej I. základnom článku do všetkých dôsledkov. Rozšírila demokraciu, uplatnenú dosiaľ len v zákonodarstve, aj na administratívu a súdnictvo. Dnes si u nás ľud nielen zákony dáva, ale ich vykonáva.“ FEJEŠ, J.: Poslanie zľudoveného súdnictva. In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 1, s. 2.

³² Ústavodárné Národní shromáždění republiky Československé 1948. 5. zasedání. K č. tisku 1227. Důvodová zpráva k návrhu nové ústavy ČSR.. (cit. 19. 11. 2024). Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t1227_06.htm
Podobné tvrdenia sa v parlamentných dokumentoch k normám prijímaným na konci roka 1948 objavovali častejšie. Porovnaj napr. vyjadrenie spravodajkyne k návrhu zákona o zľudovení súdnictva Dr. Zdeňky Patschovej pri jeho prejednávaní návrhu tohto zákona v Národnom shromáždění dne 22. decembra 1948: „Ústava z 9. května 1948 nezná již rozdělení moci na moci tři, nýbrž zná jenom jedinou moc, která všechna patří lidu. Je logickým důsledkem tohoto nového pojetí, že v soudním aparátu při rozhodování se musí projevit lid.“ Citované podľa: Národní shromáždění republiky

v zmysle čl. IV Ústavy 9. mája vykonávať ľud, prostredníctvom zastupiteľských zborov, ktoré boli ľuďom volené, ľuďom kontrolované a ľudu zodpovedné. Právomoc všetkých orgánov verejnej moci bola odvodená od zastupiteľských zborov, čo sa plne prejavilo pri jednotlivých stupňoch národných výborov (6. kapitola Ústavy 9. mája), a súčasne aj pri zľudovení súdnictva, Ústava 9. mája totiž otvorila zákonodarcovi „všetchny brány, aby bylo možno naše soudnictví pronikavě zlidovět. To je velmi důležitá věc: rozširujeme demokracii, jak dosud byla uplatněna jen ve sféře zákonodárné, také do sféry správy i do sféry nalézání práva, a to podle zásady, která je pro nás jednou z vedoucích zásad, že „lid si prostřednictvím svých volených zástupců zákony nejen dává, ale je prostřednictvím svých volených zástupců také sám vykonává.“³³ Ľudovodemokratická Československá republika vybudovaná na tomto princípe mala začať, podľa dobovej propagandy, rýchlo napredovať v rozvoji, transformácii hospodárstva a spoločnosti, pričom, ako zdôraznil vo svojom prejave aj minister spravodlivosti Štefan Rais³⁴, súdnictvo pri tomto pokroku nemalo zaostávať: „Naše soudnictvo nezostane pozadu za ostatnými složkami ľudovodemokratické aparátu. Půjďme dále k mnohým úspěchom rovnako ako naša robotnická třída a ostatné pracující vrstvy pod pevným vedením vlády, obrozeného národního frontu a jej vedúcej sily – Komunistické strany.“³⁵ Myšlienka zľudoveného súdnictva sa prezentovala ako súčasť demokratizačného procesu a ako dôsledné uskutočnenie princípu vlády ľudu. Ako podporný argument zľudovenia súdnictva sa pritom poukazyvalo aj na skutočnosť, že aj v prvej Československej republike existovali sudy so

Československé 1948 - 1954. Stenoprotoly. 21. schůze Národního shromáždění ze dne 22. 12. 1948. Zpráva výborů ústavně-právního a rozpočtového k vládnímu návrhu zákona (tisk 160) o zlidovění soudnictví (tisk 187). (cit. 20. 11. 2024). Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/021schuz/s021001.htm>

³³ Ústavodárné Národní shromáždění republiky Československé 1948. 5. zasedání. K č. tisku 1227. Důvodová zpráva k návrhu nové ústavy ČSR. Citované podľa: Ústavodárné Národní shromáždění republiky Československé 1946 – 1948, (tisk 1227). (cit. 19. 11. 2024). Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t1227_06.htm

³⁴ Štefan Rais (1909 – 1975), minister spravodlivosti ČSR v rokoch 1950 – 1953.

³⁵ RAIS, Š.: Prejav ministra spravodlivosti Dr. Štefana Raisa na celoštátnej konferencii sudcov z ľudu v Prahe dňa 4.2.1951. Právny obzor, roč. 34, 1951, s. 270

zastúpením laického prvku, avšak tieto súdy neboli „dostatočne ľudové“, t. j. oslobodené spod vplyvu vládnucej triedy – buržoázie.³⁶

Záruku „sudcovskej nezávislosti“ v budovanom totalitnom režime malo poskytovať ustanovenie čl. XI ods. 3 základných článkov³⁷ Ústavy 9. mája, podľa ktorého „soudcové vykonávají svůj úřad nezávisle, jsouce vázáni jen právním řádem lidové demokracie“.³⁸ Sudcovská nezávislosť v ľudovodemokratickom chápaní mala iný obsah ako demokratickom režime, na čom poukázala aj právna veda: „Soudcov-

³⁶ Podobných vyjadrení bolo v dobovej právnickej spisbe mnoho. Porovnaj napr. „Je pravda, poznali sme aj v minulosti účast laikov v soudnictve. Avšak dnešné zľudovenie súdnictva nemožno mechanicky srovnávať so stavom za I. ČSR. Vtedy buržoázia pripustila v niektorých odboroch súdnictva účast laikov, jednak aby budili zdanie o zdemokraticzovaní súdnictva, a jednak pracujúci ľud si to sám vynútil v boji za svoje práva. Bolo tomu tak napr. v súdnictve obchodnom, pracovnom a poisťovacom. Pritom šlo o účast laického žiaka nepatrni čo do počtu sudcov a aj ich výber bol prevádzaný tak, že účast príslušníkov pracujúceho ľudu bola paralyzovaná účastou majetných tried (zamestnanci – zamestnávatelia), a tým rozhodovanie zostalo stále v rukách byrokratických sudcov z povolania.“ FEJEŠ, J.: Poslanie zľudoveného súdnictva. In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 1, s. 3.

³⁷ Normatívna povaha základných článkov Ústavy 9. mája sa stala v právnej vede a praxi problematickou, na čo opatrne poukazujú aj viaceré štúdie danej doby. Štúdia A. Kocnu predstavuje oficiálnu pozíciu Ministerstva spravodlivosti, a teda politické smernice výkladu základných ustanovení a preambuly ústavy: „Ustanovení základního článku XI odst. 3 podle něhož jsou soudcové vázáni jen právním řádem lidové demokracie jest právní normou v pravém slova smyslu, neboť toto ustanovení tvoří součást 12 základních článků ústavy a je vlastně úvodní kapitolou v 7. kapitole ústavy. Ministerstvo spravedlnosti ve svých vysvětlivkách k nové ústavě uvádí: Základní články ústavy je třeba chápat rovněž jako právní normy, jde jen o jejich poměr k normám třetím. K tomu je třeba zdůraznit:... 3. Některé základní články jsou vlastně úvodní ustanovení k té či oné kapitole, jež by mohla být umístěna v jejím čele (někde se i z redakčních důvodů opakují), to jsou například články ve V, VI, VII, IX, X, XI... V pochybnostech jest nutno postupovat podle pravidla, že základní článek je lex generalis k němuž dává podrobné ustanovení příslušná kapitola – lex specialis. Pritom lze základních článků užít zároveň jako interpretační pomůcky k výkladu oněch podrobných ustanovení. Úvodní prohlášení nové ústavy (preambul) není oššem právní normou obvykle slova smyslu; je politickou proklamací – bude však pro výklad nové ústavy rovněž důležitou pomůckou interpretační. To chce říci dikci § 171 odst. 1 kde se praví, že všechny části této ústavy tedy i úvodní prohlášení mají platnost jako celek. V takové interpretaci může přispět zejména jeho úvodní a závěrečná část, především jasné prohlášení, že náš lid obou národů chce jít po cestě lidové demokracie k socialismu.“ KOCNA, A.: Vliv ústavy 9. května na výklad právních norem. In *Právník*, 1949, roč. 88, č. 3 – 4, s. 112 – 113.

³⁸ Pre porovnanie demokratická Ústava prvej Československej republiky č. 121/1920 Zb. z. a n. vo svojom § 98 stanovovala, že „všecké soudcové vykonávají svůj úřad neodvisle, jsouce vázáni jen zákonem.“

ská nezávislosť znamená výlučnou závislosť soudu na lidově demokratickém zákonu a výklad každého právního ustanovení ve smyslu politických cílů lidové demokracie... Lidově demokratický režim nezastírá třídní charakter soudů, protože nezastírá třídní obsah práva. ... Soudce bude a musí soudit nezávisle na bohatství stran, na jejich přesvědčení, na jejich společenském postavení, soudce bude a musí soudit nezávisle na ostatních státních orgánech. ... Tak tak formuluje lidová demokracie soudcovskou nezávislost, která je nezávislostí vyššího typu než buržoazně demokratická, protože tato sloužila zájmům vykořisťovatelské menšiny, kdežto ona podporuje úsilí pracující většinu národa.“³⁹ Viazanosť právnym poriadkom ľudovej demokracie aj s prihliadnutím na ustanovenie § 171 ods. 3 ústavy o výklade a používaní právnych predpisov v súlade s ústavou znamenala v širšom rozmere tvorivého prístupu k aplikácii práva evidentného na začiatku 50. rokov aj „akceptáciu“ nového vedeckého svetonázoru (v podobe marxizmu-leninizmu) spojenú s uznaním antagonistickej etapy vývoja spoločnosti budujúcej socializmus prejavujúcej sa aj potlačovaním bývalých vládnych buržoazných tried. Uvedené – charakterizované ako dosiahnutie potrebnej politickej vyspelosti – sa skúmalo u všetkých sudcov, teda sudcov s „buržoázny“ vzdelaním. Sudcovia z ľudu a aj sudcovia z povolania preto – podľa dobového náhľadu – mali byť „naozaj nezávislí iba vtedy, keď ich svetonáhľad, ktorý hrá veľkú úlohu najmä v oblasti voľnej úvahy pri ich rozhodovaní, je v súlade s hlavnými zásadami nášho spoločenského života. Len v takomto smysle bolo možno hovoriť o sudcovskej nezávislosti v minulosti a len v takomto smysle možno o nej hovoriť aj dnes.“⁴⁰ Nezávislosť súdnictva ako demokratický postulát bola zosmiešňovaná ako výmysel, ako o tom píše Pavel Király⁴¹: „Preto musia prestať reči o nejakej nadstraníckosti, nepolitickosti súdov a sudcov, ktorá nikdy neexis-

³⁹ BOURA, F.: Od buržoasného k lidově demokratickému soudnictví. In: *Právník*, 1949, roč. 88, s. 133.

⁴⁰ FEJEŠ, J.: Poslanie zľudoveného súdnictva. In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 1, s. 5.

⁴¹ JUDr. Pavel Király (1913 – 1999) – prokurátor, sudca, člen KSČ, v r. 1970 predseda Najvyššieho súdu Slovenskej socialistickej republiky, následne od decembra 1970 až do roku 1982 minister spravodlivosti Slovenskej socialistickej republiky.

*tovala a ani existovať nebude, a keď, tak len ako pretváarka.*⁴² Údajné vedecké „poverý“, že „súdnictvo je orgánom nadtriednym a že sa sudcovia správajú pri svojom rozhodovaní zásadami absolútnej spravodlivosti, ktorá predstavuje sudcovské svedomie, o rovnosti všetkých občanov pred zákonom atď.“⁴³ mali definitívne skončiť, nakoľko, podľa slov Feješa⁴⁴, predstavovali len kapitalistickú „nespravodlivosť zahalenú demokratickým závojom“.⁴⁵ Súdnictvo malo v zmysle názorov dobovej právnej vedy pod vplyvom marxisticko-leninského učenia vždy triedny charakter a slúžilo záujmom vládnucej triedy: „Sama triedna podstata buržoázneho štátu vylučuje akúkoľvek rovnosť a nezávislosť a preto sa tieto nemôžu prejavovať ani v súdnictve. Treba vidieť súdnictvo v kapitalistickom štáte ako súčiastku celej kapitalistickej sústavy, vybudovanej na triednom panstve menšiny vykorisťovateľov proti väčšine vykorisťovaných. A v tomto boji nemožno stáť stranou. Keď takto postavíme otázku, vidíme jasne, že aj súdnictvo musí nevyhnutne napomáhať jednej z bojujúcich strán.“⁴⁶ Triedny charakter „buržoázneho súdnictva“ sa zdôrazňoval aj v politickej rétorike. Minister spravodlivosti Alexej Čepička sa pri prednášaní návrhu zákona o zľudovení súdnictva v Národnom zhromaždení priam predviedol ako kritik nezávislosti a nestrannosti súdnictva, rovnako dehonestoval pozíciu sudcu, celé súdne konanie a vôbec právny poriadok, ktoré nový ľudovodemokratický štát, tým, že ho skutočne „zľudovie“ od základov zmení. Jeho prejav možno označiť za jednu z najmarkantnejších politických výpovedí vyjadrujúcich postoj novo etablovanej totalitnej moci k súdnictvu: „Aby málo početná trieda mešťanstva udržela vládu ve svých rukou, byly rozšiřovány o povaze soudnictví a postavení soudců řady pověr. K nim patří na prvním místě tvrzení, že soudnictví je orgánem nadtrždním a mimoždním. Proto prý soudci právě již pro svoji povahu jako činitelé objektivní a nestranní se

⁴² KIRÁLY, P.: Ako pracovať v zľudovenom súdnictve. In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 2, s. 17.

⁴³ FEJEŠ, J.: Poslanie zľudoveného súdnictva. In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 1, s. 3 – 4.

⁴⁴ Dr. Ján Feješ (1909 – 1988), prokurátor Štátnej prokuratúry v Bratislave, v r. 1950 – 1954 námestník štátneho prokurátora v Prahe, v r. 1969 – 1988 pôsobil ako generálny prokurátor ČSSR.

⁴⁵ FEJEŠ, J.: Poslanie zľudoveného súdnictva. In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 1, s. 3.

⁴⁶ FEJEŠ, J.: Poslanie zľudoveného súdnictva. In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 1, s. 4.

mají řídit jediné a výlučně zásadami absolutní spravedlnosti, kterou představuje soudcovské svědomí. Proto je postava soudce v kapitalistickém státě obklopena gloriolou téměř božskou a nimbem nestranného vědce. Jednání u soudů bylo složitým obřadem, opírajícím se o řadu formálností, a právní předpisy byly záměrně nesrozumitelné a složité tak, aby prostého smrtelníka ani nenapadlo se takovýmito téměř nadpozemskými věcmi vůbec zabývat. Takový nástroj potřebovala buržoazie, pomocí takových soudů udržovala lid v slepé poslušnosti. ... Výkon spravedlnosti i jako část státní moci byl vždy spojen s osudem vládnoucí třídy a je od ní nedělitelný; proto také výkon spravedlnosti se vždy dál v souhlasu s ostatními úseky státní moci podle toho, v čí rukou se nachází a jakým zájmům slouží. K oklamání lidu sloužila v tomto směru řada legend o soudcovském svědomí, o jeho nezávislosti, o rovnosti všech občanů před zákonem a pod. ... Zásadně lze říci, že v kapitalistickém státě je soudce ovlivněn podmínkami kapitalistického prostředí i morálky natolik, že i jeho svědomí je jen vykonavatelem třídních zájmů jeho chleboďárců, ať je si toho vědom či nikoliv. Proto také nelze mluvit o jakémsi metafysickém a absolutním svědomí soudcovském, když víme, že svědomí je výrazem vědomí a způsobu života člověka, to znamená: u člověka majetného je jiné než u nemajetného.“⁴⁷

Ako východiskový bod nového poslania súdnictva v ľudovodemokratickom Československu sa všeobecne prijímalo, že súdnictvo bude a musí uskutočňovať vôľu pracujúceho ľudu, ktorému mala patriť všetka moc v štáte. Takto fungovať však mohlo len „súdnictvo skutočne zľudovené“.

Ústava 9. mája podstatne zasiahla aj do organizácie výkonu súdnej moci, nakoľko v zmysle jej § 140 mali sudy svoju moc vykonávať spravidla v senátoch. Presadila princíp senátneho rozhodovania, čo eliminovalo dovtedajšiu pozíciu sudcu ako samosudcu na okresných súdoch, resp. súdoch prvej inštancie.⁴⁸ Súdne senáty boli zložené zo

⁴⁷ Národní shromáždění republiky Československé 1948 – 1954. Stenoprotoly. 21 schůze Národního shromáždění ze dne 22. 12. 1948. Zpráva výborů ústavně-právního a rozpočtového k vládnímu návrhu zákona (tisk 160) o zlidovění soudnictví (tisk 187). Vystúpenie ministra spraviedlnosti Dr. Čepičku. (cit. 29. 11. 2024). Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/021schuz/s021002.htm>

⁴⁸ Po prijatí zákona o zľudovení súdnictva už len malá časť agendy na súde prvej inštancie patrila pred samosudcu, ktorým mohol byť len sudca z povolania.

sudcov z povolania a zo sudcov z ľudu. Kým sudcovia z povolania boli v zmysle § 141 ods. 2 Ústavy 9. mája až na výnimky nezosaditeľní (proti svojej vôli mohol byť sudca preložený, zosadený alebo daný do výslužby len pri novej súdnej organizácii po dobu stanovenú zákonom alebo na základe právoplatného kárneho nálezu. Do výslužby bol sudca daný, ak dosiahol zákonom stanovený vek alebo služobný vek)⁴⁹; sudcov z ľudu povolávali do funkcií príslušné národné výbory, ak nebolo v osobitných prípadoch zákonom ustanovené inak.⁵⁰ Sudcovia z ľudu neboli teda nezosaditeľnými a v zmysle § 142 ods. 2 Ústavy 9. mája podmienky spôsobilosti k výkonu úradu sudcov z ľudu, ustanovenia o ich povolávaní a odvolávaní, ich právnom postavení, zodpovednosti a výkone ich funkcie ustanovoval zákon, ktorým sa stal koncom roka 1948 prijatý zákon o zľudovení súdnictva. Ústava 9. mája priamo v § 143 zarámcovala aj obsah prisahy sudcov: „*Soudcové slibují přísahou, že budou zachovávat zákony a nařízení, vykládat je v duchu ústavy i zásad lidově demokratického zřízení a rozhodovat nestranně*“, z ktorého je evidentné (v spojení s čl. XI základných článkov ústavy), že povinnosťou všetkých sudcov sa stalo prispôbiť svojim výkladom doposiaľ prevzaté československé zákony pochádzajúce z predchádzajúceho „buržoázneho“ zriadenia zriadeniu novému, zriadeniu ľudovodemokratickému.⁵¹ Ústava

⁴⁹ Uvedené ustanovenie § 141 ods. 2 v zásade korešpondovalo s ustanovením § 99 ods. 1 Ústavnej listiny Československej republiky č. 121/1920 Zb. z. a n., ktoré znelo: „*Soudcové z povolání jsou ustanovováni na svá místa vždy tvoře; proti své vůli mohou být přeloženi, sesazeni nebo do výslužby dáni jen v případech nové organisace soudní po dobu zákonem stanovenou nebo na základě pravoplatného disciplinárního nálezu; do výslužby mohou být dáni na základě pravoplatného nálezu také, když dosáhnou stáří zákonem stanoveného. Podrobnosti ustanovuje zvláštní zákon, jenž též stanoví, za jakých podmínek mohou být soudcové suspendováni z úřadů.*“

⁵⁰ „*Národní výbory jako bezprostřední orgán lidové moci jmenují lidové soudce; tím postavila ústava výkon spravedlnosti pod bezprostřední kontrolou lidu, který lidově přisedící jednak reprezentují, jednak mu odpovídají*“. BOURA, F.: Od buržoasního k lidově demokratickému soudnictví. In: *Právník*, 1949, roč. 88, s. 134.

⁵¹ Ústava 9. mája predchádzajúci (buržoázny) právny poriadok z ideologických dôvodov odmietala, ale hroziace *vacuum iuris* bolo dostatočne veľkým problémom priklonenia sa k tzv. konkludentnej recepcii, ktorej medze určilo derogačné ustanovenie § 173 ods. 2 ústavy. V zmysle tohto ustanovenia dňom účinnosti ústavy (9. júna 1948) stratili platnosť všetky ústavné a iné zákony, pokiaľ odporovali

9. mája síce zakotvovala nestrannosť výkonu súdnej moci (§ 143) a jej nezávislosť (čl. XI, ods. 3 základných článkov ústavy), právo na zákonného sudcu (§ 134), zásadu oddelenia súdnictva od správy

ustanoveniam tejto ústavy a zásadám ľudovodemokratického zriadenia alebo upravovali veci odchylné od tejto ústavy. Konformnosť výkladu a používania ostatných prevzatých právnych predpisov s ústavou malo zaistiť ustanovenie § 171 ods. 3 Ústavy 9. mája: „*Výklad a používání všech ostatních předpisů právního řádu bud'tež v souladu s ústavou*“.

Pre právnu vedu interpretujúcu právne normy a aj pre sudcov aplikujúcich právne normy dané obdobie prinieslo neľahkú úlohu, na čo opatrne poukazuje aj štúdia uverejnená v roku 1949 v časopise Právnik: „*Po prvé setkáváme se také v těchto ústavních interpretačních normách s novými pojmy i názvoslovím, pro jichž zvláštní právní výklad nemáme v našem právním řádu bližších vodítek a ani v literatuře a ani v judikatuře směrodatných výkladů nebo analogie a čeká nás tudíž jak nauku, tak nanejmeně praxi významný úkol, ba povinnost, aby tato interpretační ustanovení ústavy v jejím duchu co nejdříve náležitě vyložila. Zatímne poukázati jest na důvodovou zprávu k návrhu nové ústavy (č. t. 1227), kde vysvětluje se pojem „právní řád lidové demokracie“ takto: Právní řád lidové demokracie jest pojem, v němž i nová ústava obsažena. Je to soubor všech platných právních norem, které se v konečné fázi vývoje (až se podaří přebudovat novou legislativou veškeren právní řád) budou opírat o ústavu jako o svůj podklad. Za dnešní situace obsahuje tento právní řád prozatímne i staré normy (předmnichovské a rakouské i uherské), ale to po odečtení těch norem, které nutno podle § 173 odst. 2 nové ústavy pokládat za zrušené novou ústavou. Termínem „lidově demokratické zřízení“ třeba pak rozumět faktické vztahy mezi lidmi, jak vznikly pod vlivem obou našich národních a demokratických revolucí (z 1. a 2. světové války), a jak se také srovnávají s právním přesvědčením lidu. Soudce má tedy především zkoumat co je právním řádem lidové demokracie v pojetí shora vyloženém a tento právní řád pak vykládati tak, aby se při tom hledělo nejen k literě zákona, nýbrž aby i starší normy byli od okamžiku účinnosti nové ústavy aplikovány vždy jen s náležitým respektováním vykládacího pravidla daného v § 171 odst. 3 nové ústavy.*“ KOCNA, A. 1949. Vliv ústavy 9. května na výklad právních norem. In *Právnik*. 1949, roč. 88, č. 3 – 4, s. 115. Podobne sa na dôvodovú správu (aj s ohľadom na nedostatok zodpovedajúcej odbornej polemiky a celkovo razenú jednotnú líniu autoritársky ponímanej právnej vedy) odvoláva aj Jan Bartůška. Pozri: BARTŮŠKA, J.: Československé státní právo. Praha: Orbis, 1953, s. 61.

Sudca teda mal – v medziobdobí do prijatia základných noriem nového ľudovodemokratického právneho poriadku – pri aplikácii normy skúmať či daná norma platí alebo bola derogačným ustanovením ústavy (§ 173 ods. 2) zrušená. Sudca (a aj každý iný orgán aplikujúci právo) si musel byť pri interpretácii starého právneho predpisu vedomý potreby jeho prispôsobenia novým zmeneným spoločenským pomerom, pristupovať k problému s tvorivým nasadením a pohodlne „*nevyčkávať na zmenu právnej úpravy*“. Ústava 9. mája totiž, v zmysle záverov právnej vedy daného obdobia, poskytovala svojimi ustanoveniami „*dostatočné interpretačné možnosti*“. KOCNA, A. 1949. Vliv ústavy 9. května na výklad právních norem. In *Právnik*. 1949, roč. 88, č. 3 – 4, s. 118 – 119, s. 121.

(§ 138), zásadu ústnosti a verejnosti súdneho konania (§ 144, ods. 1), v trestnom konaní právo na obhajobu a obžalovaciú zásadu (§ 144, ods. 4), avšak išlo o reálnym obsahom nenaplnené proklamácie, či fikciu zachovania demokratických postulátov súdnictva, nakoľko celé obdobie 50. rokov 20. storočia v Československu prinieslo pravý opak uplatňovania predmetných postulátov a podriadenie súdnej moci politickým inštrukciám jednej politickej strany v postavení štátostrany (KSC).

Na konci Gottwaldovej éry došlo ústavným zákonom č. 64/1952 Zb. o súdoch a prokuratúre⁵² prijatým 30. októbra 1952 k zmenám Ústavy 9. mája týkajúcim sa organizácie a fungovania súdnej moci a k zakotveniu pozície prokuratúry ako strážkyne socialistickej zákonnosti. Vzorom novej úpravy sa malo stať fungovanie súdnictva a prokuratúry v Sovietskom zväze. Premena a sovietizácia súdnictva a prokuratúry sa v dôvodovej správe prezentovala ako nutná v procese premien štátu diktatúry proletariátu, v rámci ktorého sa musia „naše prokuratura a soudy stát mocnou zbraní proti všem útokům třídního nepřítelů vnitřního i vnějšího. Velké úspěchy, jichž bylo dosaženo na všech úsecích budování socialismu, přinášejí s sebou zákonitě i zesílený odpor třídního nepřítelů. ... Důsledný a neúprosný boj proti třídnímu nepříteli a všem jeho pomahačům vyžaduje proto nezbytně takové organizační úpravy našeho justičního aparátu, která by — při zachování jednotnosti postupu — zajistila operationost a rychlost zákroku, opírající se zároveň o znalost politických potřeb a místních poměrů.“⁵³ Dôvodová správa apelovala na mobilizáciu občanov, na zvyšovanie ich socialistického vlastenectva a politického povedomia, k čomu výchovno-politickou činnosťou mali prispieť aj sudy. Ústavný zákon presadil podľa sovietskeho vzoru zásadu jednotnej sústavy socialistického súdnictva na čele s Najvyšším súdom

⁵² Ústavný zákon č. 64/1952 Zb. bol zrušený socialistickou ústavou – Ústavou ČSSR č. 100/1960 Zb. Účinnosť nadobudol 1. januára 1953.

⁵³ Národní shromáždění republiky Československé 1952. I. volební období. 9. zasedání. Vládní návrh. Ústavní zákon ze dne ... 1952 o soudech a prokuratuře (tisk 630). Důvodová zpráva. Všeobecná část. (cit. 20. 12. 2024). Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0630_00.htm

ČSR.⁵⁴ Súdnictvo malo byť vykonávané všeobecnými súdmi (sústavu všeobecných súdov tvorili Najvyšší súd, krajské sudy a ľudové (predtým okresné sudy⁵⁵) a osobitnými súdmi (vojenské sudy a rozhodcovské sudy). Ústavný zákon o súdech a prokuratúre už nepočítal s osobitným Štátnym súdom a Štátnou prokuratúrou, čo dôvodová správa odôvodnila kuriózne decentralizáciou a vyššou operatívnosťou⁵⁶. K zrušeniu Štátneho súdu a labských plavebných súdov došlo na základe § 52 zákona č. 66/1952 Zb. o organizácii súdov. Konania na jednotlivých stupňoch sa zúčastňovali sudcovia z ľudu, pričom výnimky z ich povinnej účasti určil zákon. Sudcovia a sudcovia z ľudu mali rozhodovať nezávisle a boli viazaní len právnym poriadkom. Pri rozhodovaní zostal zachovaný princíp rovnosti sudcov z povolania a sudcov z ľudu. Zásadnou zmenou sa však malo stať proklamované prehĺbenie demokratizácie výkonu súdnej moci zavedením zásady

⁵⁴ „Vytvořením jediného nejvyššího soudu, který nastoupí na místo dosavadního nejvyššího soudu a dosavadního nejvyššího vojenského soudu, bude vybudován jediný nejvyšší soudní orgán, kterému budou podléhat všechny soudy, jak obecné, tak zvláštní, tedy i soudy vojenské. Takto vybudovaná organizace soudnictví, obsahující centralistické prvky, bude zárukou toho, že u všech našich soudů zavládne jednotné rozhodování a že tak bude zaručen i jednotný výklad právních předpisů. Jednotný výklad právních předpisů je příkazem socialistické zákonitosti, která vyžaduje, aby zákony a jiné právní předpisy byly na celém státním území vykládány stejně.“ Národní shromáždění republiky Československé 1952. I. volební období. 9. zasedání. Vládní návrh. Ústavní zákon ze dne... 1952 o soudech a prokuratuře (tisk 630). Důvodová zpráva. Všeobecná část. (cit. 20. 12. 2024). Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0630_00.htm

⁵⁵ Aj premenovanie okresných súdov na ľudové sudy sledovalo sovietsky vzor.

⁵⁶ „Státní soud byl spolu se státní prokuratúrou zřízen v r. 1948 pro celé území republiky, a to jednak proto, aby bylo zajištěno jednotné posuzování nejzávažnějších trestných činů podle zákona na ochranu lidové demokratické republiky, jednak proto, že pro řádné vyšetření a posouzení těchto trestných činů bylo třeba vytvořit nezbytné předpoklady, které nebyly ještě dány u soudů ostatních. Dnes je situace jiná. U krajských prokuratur a u krajských soudů vyrostly nové schopné kádery, kterým lze dnes svěřit rozhodování i o těchto nejtěžších trestných činech. Ukázalo se také, že soustředění agendy, týkající se nejtěžších protistátních činů u jednoho soudu bylo mnohdy na škodu věci. Operativní možnost rychlého zákroku, přesná informovanost krajských funkcionářů a jejich znalost místních poměrů, každodenní a neustálý styk s celým krajem a důvěra lidí k nim, dávají všechny předpoklady k tomu, aby decentralisací této agendy do krajů byl do rozhodování o těchto věcech zapojen široký okruh soudců a soudců z lidí.“ Národní shromáždění republiky Československé 1952. I. volební období. 9. zasedání. Vládní návrh. Ústavní zákon ze dne... 1952 o soudech a prokuratuře (tisk 630). Důvodová zpráva. Zvláštní část. (cit. 20. 12. 2024). Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0630_00.htm

voliteľnosti sudcov⁵⁷, zakotvenej v ustanovení § 5 ústavného zákona, opätovne podľa sovietskeho vzoru.⁵⁸ V zmysle tejto novej právnej úpravy mali byť sudcovia z povolania a sudcovia z ľudu na všeobecných súdoch a vojenských súdoch volení.⁵⁹ Voľby sudcov z ľudu a sudcov z povolania mal následne upraviť zákon.

1.2 Normatívne základy idey zľudovenia súdnictva

Normatívnym základom zľudovenia súdnictva⁶⁰ sa stal zákon č. 319/1948 Zb. o zľudovení súdnictva (ďalej len „zákon o zľudovení súdnictva“), ktorý Národné zhromaždenie Československej republiky prijalo na sklonku roka 1948, konkrétne 22. decembra 1948. Účinnosť nadobudol 1. februára 1949⁶¹ (s výnimkou niektorých ustanove-

⁵⁷ Táto zásada zostala ale do nástupu 60. rokov v podstate len proklamáciou.

⁵⁸ „Zavedením volitelnosti soudců a soudců z lidu zakotvuje se v československém soudnictví jedna z nejdůležitějších zásad sovětské soudní organizace, která byla po své deklarování v dekretu o soudu č. I z 24. listopadu 1917 (srov. čl. 106 až 108 ústavy SSSR).“ Národní shromáždění republiky Československé 1952. I. volební období. 9. zasedání. Vládní návrh. Ústavní zákon ze dne... 1952 o soudech a prokuratuře (tisk 630). Důvodová zpráva. Všeobecná část. (cit. 20. 12. 2024). Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0630_00.htm

⁵⁹ „Zavedením volitelnosti soudců a soudců z lidu bude nová soudní organizace znamenat i další širokou demokratisaci našeho soudnictví. V Sovětském svazu je soud vskutku lidový. Všichni soudci jsou voleni; tím se zaručuje jak úzké spojení soudců s občany, tak i plná důvěra občanů v soudce. Soudci dokonale znají místní poměry, mohou proto spravedlivě řešit všechny otázky, při čemž ovšem přísně dbají na dodržování socialistické zákonitosti.“ Národní shromáždění republiky Československé 1952. I. volební období. 9. zasedání. Vládní návrh. Ústavní zákon ze dne... 1952 o soudech a prokuratuře. (Tisk 630). Důvodová zpráva. Všeobecná část. (cit. 20. 12. 2024). Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0630_00.htm

⁶⁰ Predchodcom zľudovenia súdnictva a obsadenia súdnych senátov sudcami z ľudu sa stala úprava obsiahnutá v zákone o Štátnom súde č. 232/1948 Zb. (ďalej len „zákon o Štátnom súde“). Senáty Štátneho súdu a aj senáty Najvyššieho súdu (konajúce o opravných prostriedkoch proti rozhodnutiam Štátneho súdu) pozostávali aj z laického prvku v podobe dvoch sudcov z ľudu. Podrobnejšie výklady k zloženiu senátov Štátneho súdu a Najvyššieho súdu sú obsiahnuté v kapitole 2.

⁶¹ Účinnosť zákona o zľudovení súdnictva určil minister spravodlivosti vo svojom nariadení č. 8/1949 Zb., ktorým sa určuje začiatok účinnosti zákona o zľudovení súdnictva a zákona o územnej organizácii krajských a okresných súdov.

ní, ktoré účinnosť nadobudli už dňom 1. januára 1949). Skladal sa zo šiestich častí a celkovo 144 paragrafov a jeho ambíciou bolo uskutočniť dočasnú premenu výkonu a organizácie súdnictva v Československej republike. Prvá časť zákona o zľudovení súdnictva sa týkala organizačných zmien vo výkone súdnej moci (nadviazala na ňu séria zákonov predstavených v nasledujúcom výklade); druhá časť zmien v konaní o občianskoprávných veciach a tretia časť zmien v konaní o trestnoprávných veciach (tieto časti stratili svoje opodstatnenie a význam prijatím nových kódexov v rámci procesu právnickej dvojročnice, konkrétne Občianskeho súdneho poriadku a Trestného poriadku). Štvrtá časť zákona sa venovala zmenám vo väzenskom systéme, piata časť zmenám v justičnej správe a obsahom šiestej časti boli prechodné a záverečné ustanovenia.

1.2.1 Dôvody a ciele prijatia zákona o zľudovení súdnictva

Idea zľudovenia súdnictva mala pre budujúci sa totalitný, ľudovodemokratický štát mnohovrstevný význam. Sledoval sa ňou sovietsky vzor, ovládnutie a politizácia súdnej moci a aj jej očista od buržoáznych prežitkov – v obsahovom, personálnom a aj v organizačnom zmysle. Pod pláštikom rozšírenia zastúpenia ľudu v tejto zložke verejnej moci rúcal postulát nezávislosti súdnej moci. Uvedené skutočnosti – avšak prekryté budovateľským pátosom novej spravodlivejšej spoločnosti snažiacej sa o vybudovanie socialistického zriadenia práve cez zľudovenie súdnictva – upozornila pri jeho prerokovávaní v Národnom zhromaždení aj spravodajkyňa zákona Dr. Zdeňka Paschová; zdôraznila nielen jeho „hlboký význam právnický, nýbrž *predevším význam politický*“.⁶² Rovnako revolučný význam zákona o zľudovení súdnictva

⁶² Národní shromáždění republiky Československé 1948 – 1954. Stenoprotoly. 21 schůze Národního shromáždění ze dne 22. 12. 1948. Zpráva výborů ústavně-právního a rozpočtového k vládnímu návrhu zákona (tisk 160) o zlidovění soudnictví (tisk 187). Spravodajkyňa zákona: Dr. Zdeňka Patschová. (cit. 22. 11. 2024). Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/021schuz/s021001.htm>

zdôraznil aj minister spravodlivosti Alexej Čepička: „*Zákon, ktorý dnes sněmovna projednává, bude znamenat pro československé soudnictví velkou a základní proměnu vpravdě revoluční.*“⁶³

Všeobecná časť dôvodovej správy k zákonu o zľudovení súdnictva medzi dôvody prijatia tejto radikálnej právnej úpravy – vymedziac sa ostro voči predchádzajúcemu buržoáznemu obdobiu – zaradila:

- organizačnú zložitost' predchádzajúceho súdneho systému a existenciu množstva predpisov o príslušnosti súdov, ktoré priamo vplývali na prílišný formalizmus súdneho konania založeného na normách pochádzajúcich z čias rakúsko-uhorskej monarchie s novelizáciami uskutočnenými československou prvorepublikovou normotvorbou⁶⁴,
- komplikovanost' orientácie v procesných (ale aj v hmotnoprávných) normách pre jednoduchého človeka a v zásade nepredvídateľnosť súdneho rozhodovania⁶⁵,
- prílišnú nákladnosť súdneho konania a teda jeho nedostupnosť ľudovým vrstvám⁶⁶,

⁶³ Národní shromáždění republiky Československé 1948 – 1954. Stenoprotoly. 21 schůze Národního shromáždění ze dne 22. 12. 1948. Zpráva výborů ústavně-právního a rozpočtového k vládnímu návrhu zákona (tisk 160) o zlidovění soudnictví (tisk 187). Vystúpenie ministra spravodlnosti Dr. Čepičku. (cit. 23. 11. 2024). Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/021schuz/s021002.htm>

⁶⁴ „*Pestrá organizační složitost našeho soudnictví a spleť předpisů o příslušnosti soudů a o řízení před nimi byly vítaným prostředkem pro obranu čistě formalistickou. Užívání práva se tu stalo vpravdě jeho zneužíváním; soudní ochrana byla takto mnohdy znemožněna.*“ Národní shromáždění republiky Československé 1948. I. volební období. 2. zasedání. Vládní návrh. Zákon ze dne ... o zlidovění soudnictví (tisk 160). Důvodová zpráva. (cit. 16. 09. 2024). Dostupné na: <https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t016004.htm>

⁶⁵ „*... rafinovaná komplikovanost i hmotněprávních předpisů; tyto se staly lidu těžko srozumitelnými a nepřístupnými ... Lze-li říci, že výsledek sporu nemohl namnoze předvídat ani zkušený odborník (pro možnost různých stejně dobře odůvodnitelných právních názorů a pro úskalí procesuální povahy)...*“ Národní shromáždění republiky Československé 1948. I. volební období. 2. zasedání. Vládní návrh. Zákon ze dne... o zlidovění soudnictví (tisk 160). Důvodová zpráva. (cit. 16. 09. 2024). Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0160_04.htm

⁶⁶ „*... soudní řízení bylo zároveň nesnesitelně nákladné. ... je známou skutečností, že náklady soudního řízení byly příčinou soudní dražby nejedné usedlosti a zničení nejedné existence*

- zneužívanie dovtedajšieho systému kapitalistickou (buržoáznou) triedou, ktorej záujmom – ako sa v dobovej spisbe často uvádzalo – malo súdnictvo slúžiť⁶⁷.

Aké dôvody nutnosti radikálnej premeny súdnictva uvádzala dobová právna veda? Okrem vyššie vymenovaných dôvodov obiahnutých v dôvodovej správe to boli dôvody priamo kritizujúce fungovanie súdnej moci v demokratickom štáte a pozíciu sudcu – jeho nezávislosť a nestrannosť, profesionalitu (prepojenú so vzdelaním a sociálnym statusom), apolitickosť a pod. V zmysle jej tvrdení:

- súdna moc v buržoáznom (kapitalistickom) štáte nebola nikdy nezávislá a ako taká slúžila potrebám a záujmom vládnucej triedy – buržoázie: „*Stará soudní organizace odpovídala politickým potřebám buržoazie. ... Jakmile se buržoazie stala vládnoucí třídou, ztratila zájem na další demokratizaci státu a proměnila jej ... v politický nástroj k ochraně svých zájmů a své moci. Soudy se staly důležitým třídním orgánem buržoazie, chránily její soukromé vlastnictví a politickou moc ... Soudy ochotně a ostře chránili buržoazní právo, buržoazní právní jistotu a buržoazní zákonnost. Dovedli tordě vnucovat příslušníkům dělnické třídy „úctu“ k zákonu“*⁶⁸. Buržoázne

celé rodiny. Nechtěl-li se sociálně slabý zřítit střemhlav do úplné záhuby, nezbylo mu, než raději včas ustoupit, t. j. vzdát se soudní ochrany též z obavy před možnými náklady. Předpisy o právu chudých – zejména při dosavadním pojetí sociálního poslání advokacie – na tomto stavu věci mnoho nezměnily (dosahovaly ostatně jen na ty nejchudší).“ Národní shromáždění republiky Československé 1948. I. volební období. 2. zasedání. Vládní návrh. Zákon ze dne ... o zlidovění soudnictví (tisk 160). Důvodová zpráva. (cit. 16. 09. 2024). Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0160_04.htm

⁶⁷ „Civlní soudnictví patřilo k těm nástrojům, jimiž kapitalistická třída utvořovala svou posici, a jak sloužilo především třídním zájmům vykořisťovatelské menšiny. Dosavadní trestní soudnictví bylo na tom ještě hůř.“ Národní shromáždění republiky Československé 1948. I. volební období. 2. zasedání. Vládní návrh. Zákon ze dne ... o zlidovění soudnictví (tisk 160). Důvodová zpráva. (cit. 16. 09. 2024). Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0160_04.htm

⁶⁸ Kritizovaný bol aj postulát zákonnosti a úcty k právu ako takému: „*Buržoazie sice vytvořila jakýsi kult zákonnosti a svatosti zákona. Výstižně však charakterizoval pokrytectví tohoto uctívání zákona Engels, když napsal: „Ovšem pro měšťáka je zákon posvátný, vždyť je plodem jeho vlastní moci a vydán s jeho souhlasem pro ochranu jeho a jeho*

súdy boli podľa presadzovanej marxisticko-leninskej právnej vedy vždy súdmi triednymi, nakoľko „*zákon podle něhož soud vydil, byl zákonem vydaným buržoazní většinou v parlamentu*“⁶⁹ a aj aplikácia práva súdmi mala vždy triedny rozmer. Predmetné prekrútené chápanie priamo nadväzuje na marxistické chápanie zákona, v zmysle ktorého je zákon vôľou vládnucej triedy povýšenou na zákon a akékoľvek spájanie práva a zákona so spravodlivosťou, slušnosťou a pod. považovali za vymyslené idealistické postoje časti právnej vedy,

- sudca teda nebol v zmysle dobovej marxistickej vedy nezávislým (rovnako ako nezávislou nebola ani celá súdna moc), avšak naopak „*soudce není závislý jen na třídním zákoně, nýbrž je korumpován společenským postavením nebo přímo penězi příslušníka vládnoucí třídy*“. Navyše sudca je úradníkom a „*závisí svou kariérou na vládě, která ho zaměstnává. Nevyhovuje-li svou činností názorům vládnoucí třídy dovede se ho tato snadno zbavit. Nejhorší korupce vládne v kapitalismu dokonce tam, kde jsou soudcové voleni*“⁷⁰ (!),
- súdy a sudcovia neboli ani apolitickými, aj tento postulát mal byť len výmyslom buržoáznej právnej vedy: „*Nepolitichnost buržoazních soudů byla jen pláštikem pro jejich výrazný politický charakter ... znamenala jako všude, také v soudnictví, boj proti pokroku*“⁷¹,
- triedny charakter súdnej moci mal priamo súvisieť s triednym pôvodom sudcov, ktorí ako skutoční príslušníci vládnucej buržoáznej triedy mali ochotne slúžiť len jej záujmom. Aj samotné vzdelávanie právnikov malo triedny „buržoázny“ obsah a takéto obsah mala aj právna veda: „*Právnícké fakulty – jejich profesori a jejich věda – vytvářeli účinné třídní vědomí a svědomí buržoazního soudce. Právník se učil považovat platné právo za jediné možné a spravedlivé*

zájmů.““ BOURA, F.: Od buržoasního k lidově demokratickému soudnictví. In: *Právník*, 1949, roč. 88, s. 129.

⁶⁹ BOURA, F.: Od buržoasního k lidově demokratickému soudnictví. In: *Právník*, 1949, roč. 88, s. 129.

⁷⁰ BOURA, F.: Od buržoasního k lidově demokratickému soudnictví. In: *Právník*, 1949, roč. 88, s. 130.

⁷¹ BOURA, F.: Od buržoasního k lidově demokratickému soudnictví. In: *Právník*, 1949, roč. 88, s. 131.

právo, učil se nazírat platný právní řád ve smyslu buržoazního „kultu zákonů“ a tyto názory si odnesl do praxe. Jeho vedení utvářeli buržoazní profesori a jejich třídní věda“⁷²,

- aj snahy o presadenie laického prvku v buržoáznom súdnictve boli do značnej klamlivými, nakoľko aj v nich si vládnuca buržoázia mala vhodným výberom prísediacy a porotcov⁷³ zaistiť vplyv na ich rozhodovanie, podobne sa kritizoval aj samosudcovský systém ako systém sudcu-úradníka.

Celá predstavená tendenčná, odborne nepodložená a argumentačne nezvládnutá rétorika sa nesnažila prioritne právnu vedu a prax prioritne presvedčiť. Skôr mala predstavovať isté zastrašenie. V štáte, v ktorom právo bolo podradené politickému vedeniu jednej politickej strany, postačila na začiatok procesu politického ovládnutia súdnictva, premenu štátu a premenu jeho práva.

Základným cieľom procesu premeny súdnictva – ako sa dobovo zdôrazňovalo procesu jeho „skutočnej demokratizácie“⁷⁴ a zľudovenia – v zmysle dôvodovej správy k zákonu o zľudovení súdnictva, parlamentných materiálov a dobovej právnej vedy bolo:

⁷² BOURA, F.: Od buržoazního k lidově demokratickému soudnictví. In: *Právník*, 1949, roč. 88, s. 130.

⁷³ „Aj pri veľmi starostlivom výbere porotcov aj laických prísediacy z hľadiska záujmov buržoazných, aj pri ich silnom ovplyvňovaní napríklad buržoaznou tlačou, predsa ešte aj týmto zástupcom z ľudu bolo treba zákonom zviazať ruky, aby ich ani nemohlo napadnúť rozhodovať voľne a nezávisle, prípadne proti záujmom kapitalistov. Nakoniec stali sa porotci iba štatistami meštiackeho súdneho divadla, štafážou, ktorá iba kryla buržoazny podvod. Súdilo sa tak, ako by sa podľa vôle panujúcej triedy bolo súdilo aj bez nich, ba niekedy ešte aj horšie.“ VIKTORY, J.: Sudcovia z ľudu do druhého funkčného obdobia. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 11, s. 244.

⁷⁴ „Osnova zákona o zlidovění soudnictví, která uvádí v život zásady této účasti lidu na úseku soudnictví, je dalším rozvinutím lidové demokracie a je prohloubením jejího opravdového a nového demokratismu.“ Národní shromáždění republiky Československé 1948 – 1954. Stenoprotoly. 21 schůze Národního shromáždění ze dne 22. 12. 1948. Zpráva výborů ústavně-právního a rozpočtového k vládnímu návrhu zákona (tisk 160) o zlidovění soudnictví (tisk 187). Spravodajkyňa zákona: Dr. Zdeňka Patschová. (cit. 23. 11. 2024). Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/021schuz/s021001.htm>

- 1) **prispôbiť súdnu organizáciu krajskému zriadeniu**⁷⁵,
- 2) **zabezpečiť skutočné zľudovenie súdnictva** v súvisi s čl. XI ods. 2 a § 140 ods. 3 Ústavy 9. mája Práve zľudovenie súdnictva malo totiž predstavovať „průlom do dosavadního stavu naší justice, průlom, který zajišťuje, že soudy budou napříště opravdovými ochránci zájmů lidu, zájmů všech poctivých občanů a zájmů státu. Teprve takový soud, kde nerozhodují byrokraté, nýbrž kde vedle odborných právníků plnoprávně rozhodují i zástupci lidu, vyzbrojeni zdravým úsudkem a životními zkušenostmi, teprve takový soud bude schopen dobře sloužit našim novým lidově demokratickým zákonům a teprve takový soud skoncuje se všemi zbytky buržoasní justice, jejíž všechny instance jsou jen nástrojem na potlačování dělnické třídy, nástrojem útlaču všeho pracujícího lidu.“⁷⁶ Ľudový prvok mal dať súdom potrebný politický rozmer a „soudy zvýší svoji vážnost - za každým rozsudkem nebude stát jen vůle samosoudcovského úředníka, nýbrž vůle lidového senátu. Soudy se stanou orgánem lidové vůle a lidové moci. Lidové přisedící budou soudit podle zájmů lidu, budou jím kontrolováni a budou mu odpovědní.“⁷⁷
- 3) **zaviesť senátne rozhodovanie** na jednotlivých stupňoch súdov v rámci ktorého popri sudcovi z povolania ako predsedovi senátu⁷⁸ zasadali v senáte sudcovia z ľudu ako prísediaci vykonávajúci

⁷⁵ „Druhou linií zľudovení našeho soudnictví je jeho nová organisace na podkladě krajského zřízení, která ruší dosavadní trojinstanční systém, dává rozhodování do rukou soudců znalých místních poměrů a tak sbližuje soudy s lidem, zrychluje a zlevňuje řízení.“ Národní shromáždění republiky Československé 1948 – 1954. Stenoprotoly. 21 schůze Národního shromáždění ze dne 22. 12. 1948. Zpráva výborů ústavně-právního a rozpočtového k vládnímu návrhu zákona (tisk 160) o zľudovení soudnictví (tisk 187). Spravodajkyňa zákona: Dr. Zdeňka Patschová. (cit. 23. 11. 2024). Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/021schuz/s021001.htm>

⁷⁶ Národní shromáždění republiky Československé 1948 – 1954. Stenoprotoly. 21 schůze Národního shromáždění ze dne 22. 12. 1948. Zpráva výborů ústavně-právního a rozpočtového k vládnímu návrhu zákona (tisk 160) o zľudovení soudnictví (tisk 187). Spravodajkyňa zákona: Dr. Zdeňka Patschová. (cit. 23. 11. 2024). Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/021schuz/s021001.htm>

⁷⁷ BOURA, F.: Od buržoasního k lidově demokratickému soudnictví. In: *Právník*, 1949, roč. 88, s. 134.

⁷⁸ Predseda senátu mal garantovať odbornosť a právne znalosti, avšak dobová právna veda (pod vplyvom politických požiadaviek) na začiatku 50. rokov 20. storočia

tak § 140 ods. 3 Ústavy 9. mája. Senátnym rozhodovaním sa malo zabezpečiť „*důkladné probrání věcí a správné rozhodnutí již v první instanci*“,“⁷⁹

- 4) **uskutočniť zjednodušenie súdnej organizácie** (zrušené boli zemské (hlavné) sudy a zemské (hlavné) štátne zastupiteľstvá, zrušilo sa kauzálné súdnictvo (ktoré na Slovensku už však nefungovalo), a to: Okresný súd obchodný a Krajský súd obchodný v Prahe, pracovné sudy (osobitné oddelenie okresných súdov pre pracovné spory); zrušili sa rozhodcovské sudy verejnoprávneho sociálneho poistenia a poisťovacie sudy; banské rozhodcovské sudy a hlavný banský rozhodcovský súd. Všeobecným súdom prvej inštancie sa stal okresný súd, zachované však zostali osobitné vojenské sudy. Zjednodušením súdneho konania sa mala zabezpečiť zrozumiteľnosť a prístupnosť súdneho systému pre každého občana,⁸⁰
- 5) **odstrániť formalizmus**, ktorý bol – podľa slov dôvodovej správy – v rozpore s ľudovým chápaním práva: „*Stal se formalismus v soudnictví účelem sám sobě. Lid se na tyto zjevy díval nechápavě. Nedovedl se nikdy smířit s tím, že se za právo nenalézá to, co je ve shodě s jeho právní kulturou a cítěním, nýbrž co hovoří bezduchému formálnímu*

zdôrazňovala nutnosť garancie jeho politickej vyspelosti, teda znalosti marxisticko-leninského učenia.

⁷⁹ Národní shromáždění republiky Československé 1948 – 1954. Stenoprotoly. 21 schůze Národního shromáždění ze dne 22. 12. 1948. Zpráva výborů ústavně-právního a rozpočtového k vládnímu návrhu zákona (tisk 160) o zlidovění soudnictví (tisk 187). Spravodajkyňa zákona: Dr. Zdeňka Patschová. (cit. 23. 11. 2024). Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/021schuz/s021001.htm>

⁸⁰ „*Osnova uplatňuje zásadu co nejvyššího zjednodušení ve věci procesního fora tak, aby každý občan bez námahy a bez pomoci advokáta věděl, kde a u kterého soudu má svůj nárok uplatnit. Je příznačné pro systémy kapitalistického zřízení, že mají spousty různých soudů a předpisy o příslušnosti jsou tak spleť, že leckdy bývají záhadou pro právníka, natož pro pracujícího člověka. Dnes je v osnově stanovena zásada, že příslušný pro každého občana v každé věci je jeho okresní soud, a to i ve věcech pojišťovacích, pracovních i trestních.*“ Národní shromáždění republiky Československé 1948 – 1954. Stenoprotoly. 21 schůze Národního shromáždění ze dne 22. 12. 1948. Zpráva výborů ústavně-právního a rozpočtového k vládnímu návrhu zákona (tisk 160) o zlidovění soudnictví (tisk 187). Spravodajkyňa zákona: Dr. Zdeňka Patschová. (cit. 23. 11. 2024). Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/021schuz/s021001.htm>

*předpisu.*⁸¹ K odstráneniu formalizmu malo prispieť aj zoslabenie zásady prerokovania, pripustenie novôt v odvolacom konaní a dôraz na zisťovanie materiálnej pravdy v každom štádiu konania. Odstránenie formalizmu dobová politická rétorika spájala so zrovnoprávnením odborníka i laika, s elimináciou triednych rozdielov a s nachádzaním „ľudovej spravodlivosti“.⁸²

- 6) **zľacniť výkon súdnictva a zrýchliť priebeh súdneho konania**, k čomu mal prispieť zavedený dvojinštančný postup a obmedzenie povinného zastúpenia advokátom. Keďže išlo o zásadnú zmenu (podobne ako pri eliminovaní pozície samosudcu) dôvodová správa sa vysporiadala aj s prípadnou námietkou, či zavedenie dvojinštančného súdneho postupu nebude na škodu zabezpečovania jednotnosti súdnej praxe. Podľa jej slov: *„Nová úprava však nebude na újmu právni jednotnosti. Jednotnosť judikatury sa zaručuje jinak. Generální prokurátor se stává strážcem zákona a bude jeho povinností zakročit všude tam, kde došlo k porušení zákona. Nejvyšší soud zbaven rozhodování ve věcech někdy malicherných a ve věcech jen z libovůle stran na něho vznesených, bude se moci věnovat pečlivému rozboru právních otázek, jeho rozhodnutí se stane poučením a směrnicí pro budoucí rozhodování soudů. V lidově demokratickém soudnictví zmatek nebude.*“⁸³

⁸¹ Národní shromáždění republiky Československé 1948. I. volební období. 2. zasedání. Vládní návrh. Zákon ze dne... o zlidovění soudnictví (tisk 160). Důvodová zpráva. (cit. 17. 09. 2024) Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0160_04.htm

⁸² „Zlidovění soudnictví jde dále po linii důsledného odstranění zastaralého formalismu soudního řízení, který upevňoval třídní výsady těch, kdož si mohli zaplatit advokáta. Nyní naopak podle slov ministra spravedlnosti, nový právní řád musí být takový, aby mu každý rozuměl. Spor nebude již urputným bojem, který vede ke zničení nesmířitelných odpůrců. Náš nový soud bude soudem spravedlivým a každý jeho rozsudek bude sledovat především výchovný cíl.“ Národní shromáždění republiky Československé 1948 – 1954. Stenoprotoly. 21 schůze Národního shromáždění ze dne 22. 12. 1948. Zpráva výborů ústavně-právního a rozpočtového k vládnímu návrhu zákona (tisk 160) o zlidovění soudnictví (tisk 187). Spravodajkyňa zákona: Dr. Zdeňka Patschová. (cit. 25. 11. 2024). Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/021schuz/s021001.htm>

⁸³ Národní shromáždění republiky Československé 1948. I. volební období. 2. zasedání. Vládní návrh. Zákon ze dne... o zlidovění soudnictví (tisk 160). Důvodová zpráva. (cit. 16. 09. 2024). Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0160_04.htm

- 7) popri hlavných cieľoch bolo však potrebné **uskutočniť aj provizórnú čiastkovú unifikáciu procesných noriem pre konanie o občiansko-právnych veciach a aj v konanie o veciach trestných.**

Zákon o zľudovení súdnictva mal byť dočasným riešením, dočasným usporiadaním výkonu súdnej moci, platným až do času kým sa neprijmú nové organizačné normy a nové procesné predpisy v oblasti občianskeho a trestného práva.⁸⁴ Uplatňovaním zákona v právnej praxi sa mali, ako to konštatuje samotná dôvodová správa k zákonu, získať cenné skúsenosti pri plnení nového poslania a úloh súdnictva v ľudovodemokratickom štáte.⁸⁵ Proklamovaná dočasnosť ale neznamenalala dočasnú platnosť zásad v ňom stanovených – tie mali zostať základom premeny súdnictva aj naďalej.⁸⁶ Komunistami naprojektovaná nová súdna organizácia bola prezentovaná ako cesta k socialistickému zajtrajšku: *„Celá nová organisace soudnictví bude prakticky působit k tomu, aby u nás bylo soudních procesů co nejméně, aby nikdo neporušoval cizí právo a každý dobrovolně plnil své závazky. ... Tak i v soudnictví podle slov ministra spravedlnosti „nový právní řád, přizpůsobený úsilí pracujícího lidu na jeho cestě k socialismu, umožní hladší a úspornější chod celého státního aparátu a uspoří čas i energii všech občanů státu. Přispěje k urychlení našeho vývoje k socialismu a k přerodu našeho lidu.“*⁸⁷

⁸⁴ „Konečná úprava soudní organizace souvisí s kodifikačními pracemi ministerstva spravedlnosti, a že teprve organizační zákon, který vyjde jako součást kodifikační dvouletky, dokončí revoluční přerod soudnictví. ... Definitivní zákon provede do důsledků jen to, co prozatímní norma uzákonila.“ BOURA, F.: Od buržoasního k lidově demokratickému soudnictví. In: *Právník*, 1949, roč. 88, s. 137.

⁸⁵ Národní shromáždění republiky Československé 1948. I. volební období. 2. zasedání. Vládní návrh. Zákon ze dne... o zlidovění soudnictví (tisk 160). Důvodová zpráva. (cit. 16. 09. 2024). Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0160_04.htm

⁸⁶ „Formálně má tento zákon platit jen do vydání nových kodexů (na nichž se usilovně pracuje), jeho obsah je nicméně rázu trvalého a jeho zásady nedoznají v dohledné době změny.“ GLOS, J. – ELIÁŠ, J. – ŠIMÁK, J. – NOVÁK, F. – ČECH, B.: *Zákon o zlidovění soudnictví a souvislé zákony a nařízení*. 1. vyd. Praha: Orbis, n. p., 1949, s. 9.

⁸⁷ Národní shromáždění republiky Československé 1948 – 1954. Stenoprotoly. 21 schůze Národního shromáždění ze dne 22. 12. 1948. Zpráva výborů ústavně-právního a rozpočtového k vládnímu návrhu zákona (tisk 160) o zlidovění soudnictví (tisk 187). Spravodajkyňa zákona: Dr. Zdeňka Patschová. (cit. 25. 11. 2024). Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/021schuz/s021001.htm>

1.3 Zľudovenie súdnictva a naň nadväzujúca normotvorba (1948 – 1953)

Radikálnu premenu organizácie a výkonu súdnictva mali po prijatí zákona o zľudovení súdnictva v sledovanom období rokov 1948 – 1953 završiť:

- **zákon č. 320/1948 Zb. o územnej organizácii krajských a okresných súdov**, ktorého cieľom bolo prispôsobenie sídel a obvodov súdov sídlam a obvodom správnych úradov (národných výborov).⁸⁸ Zákonnú úpravu vykonalo nariadenie ministra spravodlivosti č. 11/1949 Zb. zo dňa 29. januára 1949, ktorým sa ustanovujú sídla krajských súdov a sídla a obvody okresných súdov⁸⁹,
- **zákon 322/1948 Zb. o advokácii**⁹⁰. Cieľom zákona bolo vytvoriť novú „nevykorisťovateľskú“ advokáciu, teda advokáciu zbavenú „kapitalistického charakteru tohto povolania.“ Advokácia strácala postavenie slobodného povolania⁹¹, končí advokátska samospráva a advokát bol povinný vykonávať advokáciu len ako

⁸⁸ V zmysle zákona č. 320/1948 Zb. o územnej organizácii krajských a okresných súdov sa sídla a obvody krajských a okresných súdov spravovali sídlami a obvody krajských a okresných národných výborov (prípadne miestnych národných výborov, ktoré vykonávali pôsobnosť okresných národných výborov). Tento zákon bol zrušený bol zákonom č. 66/1952 Zb. (s účinnosťou od 1. januára 1953).

⁸⁹ V prílohe nariadenia je prehľad novej územnej organizácie súdov a prehľad zanikajúcich súdov. V rámci novej súdnej organizácie začalo pôsobiť 19 krajských súdov (z toho na Slovensku 6) a 263 okresných súdov (z toho na Slovensku 83). Nariadenie č. 11/ 1949 Zb. bolo viackrát novelizované vo vzťahu k určeniu sídiel a obvodov okresných súdov a platilo do 17. mája 1954, kedy bolo nahradené nariadením ministra spravodlivosti č. 22/1954 Zb. ktorým sa určujú sídla a obvody ľudových súdov a sídla a obvody krajských súdov (toto nariadenie platilo do roku 1960, zrušené bolo nariadením č. 41/1960 Zb. o sídlach a obvodoch ľudových súdov a sídlach a obvodoch krajských súdov).

⁹⁰ Zákon o advokácii bol zrušený až o necelé tri roky, a to zákonom č. 114/1951 Zb. o advokácii.

⁹¹ Advokácia mala získať istý sociálny rozmer: „*Současně s reorganizací soudnictví dojde i k reorganizaci advokacie, která se má změnit ve své struktuře a v pojetí svého sociálního poslání.*“ Národní shromáždění republiky Československé 1948. I. volební období. 2. zasedání. Vládní návrh. Zákon ze dne... o zlidovění soudnictví (tisk 160). Důvodová zpráva k § 39. (cit. 06. 02. 2025). Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tiskyt/t0160_04.htm

člen krajského združenia advokátov (aj s novou podmienkou štátnej spoľahlivosti a oddanosti ľudovodemokratickému zriadeniu⁹²). Úlohou novej ľudovodemokratickej advokácie sa podľa slov dôvodovej správy predovšetkým malo „*přispívat k upevnění a dodržování lidově demokratického právního řádu a opět získat ztracenou důvěru pracujících měst a venkova*“⁹³. Advokáti boli v dobovej literatúre prezentovaní ako pozostatky buržoázneho sveta, zdôrazňoval sa „vykorisťovateľský charakter“⁹⁴. Aj názory sudcov z ľudu neboli o mnoho priaznivejšie, viacerí požadovali odstránenie akéhokoľvek advokátskeho zastúpenia, využitie pracovnej sily advokátov v inom sektore štátneho hospodárstva a pod.⁹⁵

⁹² KEREČMAN, P.: Kapitoly z dejín advokácie na Slovensku. Košice: Agentúra Penelopa, spol. s r. o., 2005, s. 294.

Podmienka oddanosti ľudovodemokratickému zriadeniu zostala zachovaná aj v nasledujúcej právnej úprave (zákon č. 114/1951 Zb. o advokácii) a advokátom sa v jej zmysle mohol stať len ten, kto bol občiansky bezúhonný, oddaný ľudovodemokratickému zriadeniu a a) bol československým občanom, b) mal právnické vzdelanie, c) vykonal právnu prax po dobu aspoň dvoch rokov, d) zložil odbornú skúšku a e) je členom advokátskej poradne. Nedostatok náležitostí uvedených pod písm. a) až d) mohol minister spravodlivosti celkom alebo sčasti odpustiť.

⁹³ Národní shromáždění republiky Československé 1948. I. volební období. 2. zasedání. Vládní návrh. Zákon ze dne... 1948 o advokácii (advokátní řád) (tisk 167). Důvodová zpráva. Všeobecná část. (cit. 01. 12. 2024) Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0167_01.htm

⁹⁴ „Za kapitalismu nebyl však advokát jen přísluhovačem kapitalistů; kapitalistickým podnikatelem byl i on sám. Výše požadovaného honoráře, zvláště tam, kde nebyla určena úředně stanovenou nebo schválenou sazbou, zpravidla znemožňovala pracujcímu člověku, aby se ve své práci a zejména, když se ocitl jako obžalovaný před soudem, dal zastupovat advokátem. ... Má-li naše advokacie plnit své úkoly v souladu s pravidly socialistického souzení, má-li úspěšně přispívat k upevňování lidově demokratického zřízení a nového právního řádu, který si dal náš lid, má-li být oporou socialistické zákonosti, musí být přebudována.“ Národní shromáždění republiky Československé 1951. I. volební období. 8. zasedání. Vládní návrh. Zákon ze dne... 1951 o advokácii (advokátní řád) (tisk 595). Důvodová zpráva. Všeobecná část. (cit. 15. 12. 2024). Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0595_01.htm

⁹⁵ Na ilustráciu napr. stanovisko Štefana Kubáša (sudcu z ľudu, Dolné Hámre): „Ako sudca z ľudu zúčastnil som sa na troch súdnych pojednávaniach. Na prvých dvoch pojednávaniach mali strany obhajcov; na treťom pojednávaní obhajcov nebolo, lebo už boli odstránení z advokácie. Je to celkom správne, lebo títo traja ľudia: sudca z povolania a 2 sudcovia z ľudu sú dosť schopní na to, aby zistili, kto je vinný a koho treba potrestať. Bolo by iba zbytočné marenie drahocenného času, aby každý obhajca svojimi vykrúcačkami a lámaním paragrafov iba preťahoval pojednávanie a ožbročoval svojich klientov tým, že

- **zákon č. 323/1948 Zb., ktorým sa zavádza odborná justičná skúška a doplňujú sa predpisy o prípravnej službe sudcovskej**⁹⁶ (vykonaný nariadením ministra spravodlivosti č. 324/1948 Zb. ktorým sa vydávajú podrobné predpisy o odbornej justičnej skúške⁹⁷). Prípravná justičná služba bola podrobnejšie upravená v nariadení ministra spravodlivosti č. 289/1949 Zb. a v zmysle § 2 tohto nariadenia mohol minister spravodlivosti, na žiadosť sudcovského čakaťela, vyhlásiť za rovnocenný s prípravnou službou sudcovskou aj čas, ktorý tento čakaťel strávil v inom pracovnom pomere (zamestnaní), ak „*boli za jeho trvania získané skúsenosti potrebné na výkon úradu prokurátora alebo sudcu z povolania*“. Sudcovskí čakaťelia boli tiež povinní naučiť sa „*vykladať zákony a nariadenia v duchu Ústavy 9. mája a zásad ľudovodemokratického zriadenia*.“⁹⁸,
- **zákon č. 270/1948 Zb. o prísaha sudcov.** Znenie prísahy sudcov,

obhajoba stála klientov veľké sumy a výsledok bol zasa len ten ako rozhodol súd, čo súd uznal za správne. ... Takáto bola láska niektorých advokátov k nášmu neskúsenému ľudu. Je preto celkom namieste keď náš ľudovodemokratický režim túto zbytočnosť likviduje. Nech sa každý živí statočnou prácou.“ Korešpondencia, prispievateľ Štefan Kubáš (sudca z ľudu, Dolné Hámre). In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 12, s. 274.

Z redakcie časopisu dostal sudca z ľudu odpoveď, že toto chápanie advokácie je už minulosťou a že advokácia, ktorá bude v ľudovodemokratickom štáte existovať bude svoje úlohy plniť inak: „*Chceme vás opraviť: nemienime zlikvidovať inštitúciu obhajcov, alebo dobrý politicky uvedomelý a odborne zdatný obhajca, ktorý pomáha súdu hľadať pravdu, neskresľuje skutočnosti a nezastiera pravý obraz veci je nadmieru osožný tak strane, ktorú zastupuje, ako aj súdu, ktorý podporuje v snahe správne rozhodnúť, a tým aj celej verejnosti, ktorá má prvoradý záujem na tom, aby sa spravodlivosť vykonávala v súlade so socialistickou zákonnosťou. Preto ľudovodemokratický štát nezlikviduje právnych zástupcov ako zbytočnosť, naopak, podrží ich, ale očistí túto ustanovizeň od všetkých kapitalistických nánosov a postaví ju pod prísny dozor*.“ Korešpondencia, prispievateľ Štefan Kubáš (sudca z ľudu, Dolné Hámre) – odpoveď z redakcie. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 12, s. 274 – 275.

⁹⁶ Tento zákon bol podobne onedlho zrušený – zákonom č. 33/1953 Zb. o právnej praxi a odbornej skúške v odbore justície a prokuratúry. Aj táto úprava platila pomerne krátko, v roku 1955 bola nahradená zákonným opatrením predsedníctva Národného zhromaždenia o platových pomeroch sudcov, prokurátorov a právnych čakaťelov (platový poriadok).

⁹⁷ Toto nariadenie medzi predmety odbornej justičnej skúšky zaradilo aj politickú náuku (marxizmus-leninizmus).

⁹⁸ § 1 nariadenia ministra spravodlivosti č. 289/1949 Zb., ktorým sa vydávajú podrobnejšie predpisy o prípravnej službe sudcovskej.

sudcov z ľudu a sudcovských čakateľov (rovnaké pre sudcov z povolania a pre sudcov z ľudu⁹⁹) zohľadňujúce nástup ľudovodemokratického režimu uvádzalo do praxe základnú široko ponímanú požiadavku doby – vernosť ľudovodemokratickému zriadeniu: „*Prisahám na svoju česť a svedomie, že budem verný Československej republike, jej ľudovodemokratickému zriadeniu, jej prezidentovi a jej vláde, že súc viazaný len právnym poriadkom ľudovej demokracie, budem zachovávať zákony a nariadenia Československej republiky a vykladať ich v duchu Ústavy i zásad ľudovodemokratického zriadenia, že budem rozhodovať nestranne a podľa svojho najlepšieho presvedčenia, že od pilného a svedomitého plnenia povinností sudcovského úradu sa ničím nedám odvrátiť a že budem prísne zachovávať úradné tajomstvo a pri každom svojom konaní budem mať vždy na zreteli len prospech republiky a jej ľudu. Tak prisahám.*“¹⁰⁰ Túto prisahu boli povinní zložiť aj sudcovia, ktorí už vykonávali sudcovský úrad, a to v lehote dvoch mesiacov odo dňa začiatku účinnosti tohto zákona.¹⁰¹ Ak sudca z povolania prisahu bez ospravedlniteľného dôvodu v určenej lehote nevykonal, alebo ak odoprel zložiť prisahu, jeho služobný pomer bol zrušený (t. j. okamžite skončený). Pri sudcovi z ľudu, ktorý bez ospravedlniteľného dôvodu v určenej lehote prisahu nezložil, sa predpokladalo, že sa svojho sudcovského úradu vzdal. V zmysle § 16 zákona o zľudovení súdnictva skladali sudcovia z ľudu prisahu do rúk predsedu súdu, na ktorý boli povolani, pred ich nástupom do funkcie,

⁹⁹ Tento zákon sa nevzťahoval na vojenských sudcov a porotcov (zákon č. 232/1946 Zb. o porotných súdoch).

¹⁰⁰ § 2 zákona č. 270/1948 Zb. o prisáhe sudcov.

¹⁰¹ Zákon č. 270/1948 Zb. o prisáhe sudcov nadobudol účinnosť 18. decembra 1948. Zrušený bol zákonom č. 66/1952 Zb. o organizácii súdov.

Skladanie opakovanej prisahy pre sudcov odôvodnila dôvodová správa nasledovne: „*Děje se tak proto, že dosavadní přísěžné formule nejsou v souladu s ustanovením § 143 ústavy (úprava přísahy pre sudcov – pozn.). Okolnost, že jde o opakování dříve již složené přísahy, byť i jiného znění, připouští, aby výkon této opakované přísahy byl částečně zjednodušen (výlučně jen písemná forma).*“ Národní shromáždění republiky Československé 1948. L. volební období. 2. zasedání. Vládní návrh. Zákon ze dne ... 1948 o přísaze soudců (tisk 127). Důvodová zpráva. Všeobecná část. (cit. 10. 01. 2025). Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0127_00.htm

- **zákon č. 267/1949 Zb. o úprave niektorých organizačných otázok v odbore súdnictva.** V zmysle tohto zákona sa sídlom Najvyššieho súdu ČSR stala Praha a došlo k zmene úradných titulov na súdoch, z niekdajších „prezident“ a „viceprezident“ na „predseda“ a „námestník predsedu“,
- **vládne nariadenie č. 5/1949 Zb., ktorým sa menia a doplňujú predpisy o úradnom odevu sudcov**¹⁰² (úradný odev 2. triedy bol predpísaný pre sudcov z povolania aj pre sudcov z ľudu pôsobiacich na Štátnom súde a na Najvyššom súde¹⁰³. Úradný odev na nižších stupňoch súdov, s výnimkou vojenských súdov, nebol predpísaný ani pre sudcov z povolania a ani pre sudcov z ľudu. Odstránenie talárov bude v rámci propagácie zľudovenia súdnictva podávané ako odmytologizovanie súdnictva.¹⁰⁴ Sudcov z ľudu mal teda civilný odev a mal odlišovať jedine štátny znak pripnutý na odevu),

¹⁰² Menilo sa vládne nariadenie č. 25/1927 Zb. z. a n., ktorým se určuje, při kterých příležitostech jsou soudci povinni nositi úřední oděv a jímž se vydávají bližší předpisy o jeho úpravě.

¹⁰³ Úradný odev v zmysle nariadenia č. 25/1927 Zb. z. a n. tvoril čierny talár a čierny baret. Pre úradný odev 2. triedy bol golier talára potiahnutý fialovým zamatom a podobne okraj talára bol lemovaný pruhom fialového zamatu. Na prednej ľavej časti talára bol umiestnený striebrom lemovaný malý znak Československej republiky.

¹⁰⁴ V spisbe daného obdobia sme zaznamenali viaceré súhlasné vyjadrenia kritizujúce nosenie talárov ako prežitok a ich odstránenie ako cestu k sformovaniu nového socialistického typu sudcu: „Staré taláry znamenaly povýšenost soudcovského sboru nade všechnen ostatní lid, tato povýšenost však byla ubohý a ošumělá. Nový soudce už není velekněz, je to pracovník, který ovládá umění dobra a spravedlnosti. Ať se tomu učili pomocí právní vědy nebo životními zkušenostmi, slouží soudcové občanům jako prostí civilisté – a to není málo, to je víc než pochybná vznešenost orvaného taláru. To je důstojnost pracujícího občana, kterou lze zvýšit jen lepším výkonem: žádný talár nezvořší mohutnost, žádný baret nepřidá na velikosti.“ LACINA, V.: Konec talárů. In: *Spravedlnost*, roč. 1, 1949, č. 1, s. 5.

V stavovskom časopise sudcov z ľudu na Slovensku sa zachoval aj podobný radikálny názor: „Súdnictvo bývalej vládnucej triedy veľmi dbalo na mystické formy svojho zovňajšku. Súd nastupujúci v sudcovských talároch, časté používanie cudzích, latinských slov, to všetko sledovalo jediný cieľ: vyzdvihnúť mystičnosť súdnictva, a tým zdôrazniť jeho vznešenosť... Na okresných a krajských súdoch nehaliť sa už naši sudcovia do talárov, zmenila sa aj ich reč a výroky sú každému zrozumiteľné. Nová doba strhla rúcho tajomnosti. Niet predpísaného odevu a dnes už nikoho neprekvapí ani to, keď sa sudca z ľudu dostaví k súdnej práci v čistom pracovnom odevu.“ Ťažko uveriť, že ide o realitu a nie o kuriozitu... VINCZE, Š. (sudca z ľudu): Zovňajší výzor zľudoveného súdnictva. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 1, s. 4 – 5.

- **zákon č. 23/1950 Zb. a zákon č. 166/1950 Zb. o niektorých opatreniach v odbore vojenského súdnictva** (touto úpravou sa určila lehota na vykonanie organizačných zmien v odbore vojenského súdnictva),
- **zákon č. 67/1950 Zb. o pracovných a platových pomeroch sudcov z povolania, prokurátorov a sudcovských čakateľov (sudcovský zákon).**¹⁰⁵ Predmetná úprava zavŕšila proces premeny súdnictva a potvrdila politické ovládnutie výkonu súdnej moci. Sudcov z povolania, prokurátorov a sudcovských čakateľov zaradila do zamestnaneckej skupiny sudcov, upravila ich pracovné pomery (podmienky ustanovenia, ich povinnosti, vznik a zánik pracovného pomeru, kármu zodpovednosť pod.). Sudca z povolania sa mal – podľa slov dôvodovej správy k zákonu – stať „*orgánem lidově demokratického státu a ochráncem socialistického budování. Řádné plnění tohoto poslání vyžaduje, aby soudce z povolání byl politicky uvědomělý a oddaný lidově demokratickému zřízení*“.¹⁰⁶ Sudcovia z povolania boli zaradení do pracujúcej triedy: „*Soudce z povolání patří také k pracujícím. Navrhovaný zákon se snaží proto přiblížit úpravu jeho pracovních poměrů co nejvíce zásadám, na nichž spočívá úprava pracovních poměrů ostatních námezdně pracujících; od obecné úpravy pracovních poměrů ostatních státních zaměstnanců zavádí odchylky jenom tam, kde je toho vzhledem k ústavě nezbytně třeba*“.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Platový poriadok pre sudcov z povolania, prokurátorov a sudcovských čakateľov bol vydaný vládny nariadením č. 71/1950 Zb.

¹⁰⁶ Národní shromáždění republiky Československé 1950. I. volební období. 5. zasedání. Vládní návrh. Zákon ze dne... 1950 o pracovních a platových poměrech soudců z povolání, prokurátorů a soudcovských čekatelů (soudcovský zákon) (tisk 443). Důvodová zpráva. Všeobecná část. (cit. 04. 01. 2025). Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0443_01.htm

¹⁰⁷ Celkovú plánovanú devalváciu a devastáciu sudcovského stavu a protežovanie prokurátorov a sudcov na trestnom úseku môžeme vybadať priamo zo slov dôvodovej správy: „*Platovou úpravou bude uskutečnená socialistická zásada „odměna podle vykonané práce“.* Základem této úpravy je rozřídění soudcovských a prokurátorských prací podle jejich hodnoty do pracovních tříd. Pro každou pracovní třídu bude určen základní plat, který bude zvyšován časovým postupem. ... Vcelku se bude systém pracovních příjmů přidržovat zásady, že práce prokurátorů mají být vzhledem k zvýšenému významu a odpovědnosti odměňovány lépe nežli práce soudců z povolání. Tato zásada platí obdobně pro práce soudců z povolání činných v trestním soudnictví ve srovnání s pracemi soud-

Sudcom z povolania sa podľa § 4 zákona mohol stať svojprávny československý občan, ktorý 1. bol štátne spoľahlivý a bezúhonný, 2. s prospechom dokončil právnické štúdium, 3. s úspechom vykonal odbornú justičnú skúšku¹⁰⁸, 4. a primeraný čas pracoval vo výrobe (dĺžku a spôsob práce vo výrobe určil minister spravodlivosti podľa smerníc vydaných vládou pre ostatných štátnych zamestnancov). Z dôležitých dôvodov mohol minister spravodlivosti odpustiť podmienku ukončenia právnického štúdia a úspešného vykonania justičnej skúšky (!). Sudcovia z povolania boli na svoje miesta ustanovení natrvalo¹⁰⁹, pričom táto zásada bola onedlho nahradená opačným princípom voliteľnosti sudcov. Medzi základné povinnosti sudcov z povolania v zmysle § 7 – 9 tohto zákona patrili:

1. vernosť Československej republike, jej ľudu, jej ľudovodemokratickému zriadeniu, jej prezidentovi a jej vláde,
2. pri výkone súdnej moci zachovávať zákony a nariadenia, vykladať ich v duchu Ústavy i zásad ľudovodemokratického zriadenia a rozhodovať nestranne. Svoje politické a odborné znalosti bol sudca povinný neustále zdokonaľovať. Pri výkone justičnej správy bol sudca povinný dbať na služobné príkazy,

ců v oboru soudnictví civilního.“ Národní shromáždění republiky Československé 1950. I. volební období. 5. zasedání. Vládní návrh. Zákon ze dne... 1950 o pracovných a platových poměrech soudců z povolání, prokurátorů a soudcovských čekatelů (soudcovský zákon) (tisk 443). Důvodová zpráva. Všeobecná část. (cit. 04. 01. 2025). Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0443_01.htm

¹⁰⁸ Podmienka úspešného zvládnutia justičnej skúšky bola zrušená k 1. novembru 1955.

¹⁰⁹ Pracovný pomer sudcu z povolania mohol byť zrušený (t. j. okamžite skončený) v prípade, ak bol sudca trestným súdom odsúdený na stratu občianskych práv (k zrušeniu pracovného pomeru došlo dňom právoplatnosti rozsudku). Toto ustanovenie platilo primerane aj v prípade, ak bol sudcovi uložený v kárnom konaní trest prepustenia. Zákon upravoval aj inštitút pozbavenia výkonu práce u sudcu z povolania pri podozrení z kárneho previnenia „takej povahy, že by jeho ďalším zotrvaním v práci boli ohrozené dôležité verejné záujmy“ (§ 21 zákona). Zákon bol retroaktívnym a vzťahoval sa aj na porušenie povinností, ktorých sa dopustil sudca z povolania alebo prokurátor pred jeho účinnosťou. Kárne konanie sa viedlo na Najvyššom súde, a to aj za účasti sudcov z ľudu, v senáte zloženom z predsedu Najvyššieho súdu (jeho zástupcu), z dvoch sudcov z povolania ustanovených na Najvyššom súde a z dvoch sudcov z ľudu ako prísediach (§ 19 zákona).

3. správať sa tak, aby to vždy zodpovedalo jeho úlohám a podporovalo pracujúcu pospolitosť,
4. zachovávanie mlčanlivosti v úradných veciach voči každému, komu nebol povinný dané skutočnosti oznámiť, okrem prípadu, ak by bol sudca tejto povinnosti pre určitý prípad zbavený. Mimo výkonu úradu sudca z povolania nesmel prejavovať svoje názory o pojednávaných veciach,
5. sudca z povolania nesmel za svoju úradnú činnosť alebo vzhľadom na ňu, hoci aj dodatočne, pre seba alebo pre iné osoby priamo alebo nepriamo prijímať ponúkané dary alebo iné výhody, vyžadovať ich alebo dávať podnet na ich ponúkanie,
6. povinnosť svedomito opatrovať majetok, ktorý mu bol justičnou správou zverený,
7. dodržiavať určený pracovný čas a jeho rozdelenie. Ak to vyžadovalo včasné vykonanie daných úloh, bol povinný pracovať i nad rozsah určeného pracovného času,
8. sudca z povolania bol povinný na príkaz justičnej správy prevziať a vykonávať vedľajšiu činnosť vo verejnej službe, ktorá zodpovedala jeho pravidelným úlohám,
9. s výnimkou činnosti vedeckej alebo umeleckej sudca z povolania nesmel vykonávať súkromnú platenú vedľajšiu činnosť.

Výsledkom procesu právnickej dvojročnice prebiehajúcej v rokoch 1948 – 1950 bolo aj prijatie základných kódexov procesného práva, a to:

- **Trestný súdny poriadok č. 87/1950 Zb.** – stal sa základným kódexom unifikujúcim trestné konanie v Československu¹¹⁰ a symbolom doby nezákonných politických procesov.¹¹¹ Reflektoval požiadavku odstránenia formalizmu a zjednodušenia súdneho konania, ktoré sa malo, v zmysle dobovej rétoriky, stať

¹¹⁰ Zrušil tretiu časť zákona o zľudovení súdnictva týkajúcu sa konania v trestných veciach.

¹¹¹ KLUKNAVSKÁ, A.: Trestné právo v tieni marxizmu – leninizmu. Československé trestné právo v rannej ére ľudovej demokracie. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2021, s. 107.

prístupnejším a zrozumiteľnejším aj pre laikov. Zjednodušenie trestného konania – aj s prihliadnutím na explicitné nezakotvenie viacerých základných zásad trestného konania, osobitne zásady prezumpcie neviny – malo ale fatálny dosah na celé trestné konanie, priamo umožnilo obmedzovanie a až neexistenciu práv obvineného a obžalovaného. Triedne zameranie trestného konania bolo evidentné už zo samotného vymedzenia účelu zákona v § 1 ods. 2 TP z roku 1950, podľa ktorého prerokovávanie vecí sa malo diať tak, aby vychovávalo občanov na ostražitosť voči nepriateľom pracujúceho ľudu a iným rušiteľom jeho budovateľského úsilia a aby vychovávalo občanov na plnenie občianskych povinností. Trestný poriadok z roku 1950 zakotvil výrazne silné postavenie prokurátora v trestnom procese. Úloha súdu v trestnom konaní – rozhodovanie o trestných činoch – mala byť splnená účasťou sudcov z ľudu i sudcov z povolania na rozhodovaní trestných vecí a ich rovnoprávnym postavením v rámci danej činnosti.

Trestný poriadok vo vzťahu k sudcom z ľudu osobitne upravil ich uplatnenie vo vojenskom súdnictve (§ 308 – § 314). Za sudcov z ľudu na vojenských súdoch boli príslušným ministrom určené vojenské osoby, príslušníci Zboru národnej bezpečnosti a príslušníci Zboru väzenskej stráže v činnej službe. Za sudcu z ľudu mohla byť určená vojenská osoba staršia než dvadsať rokov (nižšia veková hranica než stanovil zákon o zľudovení súdnictva), ktorá nebola súdne trestaná ani trestne stíhaná a bola oddaná ľudovodemokratickému zriadeniu. Funkčné obdobie sudcu z ľudu trvalo jeden rok. Vo vzťahu k zloženiu senátov, nižší vojenský súd vykonával súdnu moc v senáte zloženom z vojenského sudcu ako predsedu a z dvoch sudcov z ľudu¹¹². Vyšší vojenský súd vykonával súdnu moc v senáte zloženom z dvoch vojenských sudcov,

¹¹² Ak zákon za trestný čin, ktorý bol predmetom trestného stíhania, stanovoval trest smrti, trest doživotného odňatia slobody alebo trest odňatia slobody, ktorého horná hranica prevyšovala desať rokov, vykonával nižší vojenský súd súdnu moc v senáte zloženom z dvoch vojenských sudcov, z ktorých jeden súdu predsedal, a z troch sudcov z ľudu.

z ktorých jeden súdu predsedal, a z troch sudcov z ľudu. Najvyšší vojenský súd vykonával súdnu moc v senáte zloženom z troch vojenských sudcov, z ktorých jeden predsedal; ak rozhodoval o sťažnosti pre zachovanie zákona alebo ako odvolací súd, vykonával súdnu moc v senáte rozšírenom o dvoch sudcov z ľudu. Sudcovia z ľudu museli mať minimálne rovnakú hodnotu ako ten z obvinených, ktorý mal najvyššiu hodnotu.

- **Občiansky súdny poriadok – zákon č. 142/1950 Zb.** unifikoval občianske právo procesné, upravil príslušnosť a konanie v občianskoprávných veciach. Nadviazal na zmeny presadené zákonom o zľudovení súdnictva, súdy mali spravidla rozhodovať v senátoch, v ktorých už (v zmysle zákona o zľudovení súdnictva) popri sudcovi/sudcoch z povolania zasadali aj sudcovia z ľudu.¹¹³ Do praxe mal uviesť tézu o zjednodušení vybavovania občianskoprávnej agendy a o odstránení formalizmu. Novou a kľúčovou zásadou v procesnom konaní sa mala stať zásada materiálnej pravdy (chápaná ako zásada panujúca aj v trestnom procese), vyžadujúca zistenie skutočnej pravdy, skutočného stavu veci súdom, ktorý nemal byť obmedzovaný len návrhmi sporových strán. K zjednodušeniu súdneho konania malo viesť spojenie sporového a nesporeného konania, čo zásadne poznačilo a zdeformovalo občianske súdne konanie. Sudca zviazaný novou ideológiou a normami určujúcimi mu nové úlohy (napr. široko koncipovaná poučovací povinnosť súdu zakotvená v § 7 Občianskeho súdneho poriadku z roku 1950 a výchovná úloha socialistického súdnictva) sa postupne stával poslušným vykonávateľom úloh a odporúčaní režimu.

V roku 1952 boli pripravené a prijaté zásadné kódexy odstraňujúce provizórnosť organizácie súdnictva a aj do istej miery limitujú-

¹¹³ Sudcovia z ľudu boli v Občianskom súdnom poriadku z r. 1950 spomínaní v jedinom ustanovení – konkrétne v § 155 ods. 2 upravujúcom spôsob hlasovania v senáte (sudcovia z ľudu hlasovali vždy pred sudcami z povolania, a to mladší pred staršími. Predseda senátu – kvôli možnému ovplyvneniu – hlasoval ako posledný).

ce počiatkové radikálne zľudovenie súdnictva na súdoch všetkých stupňov¹¹⁴, a to:

- **ústavný zákon č. 64/1952 Zb. o súdoch a prokuratúre** novelizujúci Ústavu 9. mája predstavoval dôsledné uplatnenie sovielizácie súdnictva a prokuratúry, zjednotil súdnu sústavu na čele s Najvyšším súdom ČSR a zakotvil princíp voliteľnosti sudcov z povolania a sudcov z ľudu¹¹⁵,
- **zákon č. 66/1952 Zb. o organizácii súdov** vykonal ústavný zákon č. 64/1952 Zb. o súdoch a prokuratúre. Upravil organizáciu súdnictva – všeobecné súdy (Najvyšší súd, krajské súdy a ľudové súdy) a osobitné súdy (vojenské súdy a rozhodcovské súdy) na čele s Najvyšším súdom ČSR. Dôsledne sledoval líniu sovielizácie súdnictva a jeho cieľom bolo, podľa slov dôvodovej správy k zákonu, dokončiť zľudovenie súdnictva a dobudovať československé súdnictvo podľa vzoru sovietskeho súdnictva. Nová jednotná sústava československého socialistického súdnictva mala vychádzať zo zásady demokratického centralizmu prejavujúceho sa aj proklamáciou princípu voliteľnosti sudcov z povolania (už označovaných len ako sudcov) a sudcov z ľudu¹¹⁶;

¹¹⁴ Sudcovia z ľudu sa nezúčastňovali konania o sťažnosti pre prerušenie zákona na Najvyššom súde ČSR a po istom prechodnom období nemali zasadať ani v senátoch odvolacích súdov. Zľudovenie súdnictva sa tak už od 50. rokov začalo postupne obmedzovať a od 60. rokov 20. storočia sa týkalo len súdov prvej inštancie a splňalo skôr svoje propagačné poslanie ako reálny výkon revolučnej spravodlivosti nadväzujúc na vytvorenie z tvorivého prístupu k aplikácii práva a z nezákonností procesov 50. rokov.

¹¹⁵ Bližšie k ústavnému zákonu č. 64/1952 Zb. pozri kapitolu venovanú ústavným východiskám zľudovenia súdnictva.

¹¹⁶ Voľby, výkon aktívneho a pasívneho práva pri voľbách sudcov a sudcov z ľudu mal upraviť osobitný zákon. Politická situácia (osobitne po smrti J. V. Stalina a K. Gottwalda) však nebola pripravená na realizáciu a presadenie tak ďalekosiahlej zmeny v súdnictve. Až v roku 1957 bol prijatý zákon č. 36/1957 Zb. o voľbách sudcov a sudcov z ľudu ľudových a krajských súdov a o úprave niektorých ich pomerov, ktorým sa mali zaviesť nepriame voľby sudcov ľudových a krajských súdov (sudcov a sudcov z ľudu ľudového súdu mal voliť na dobu troch rokov na návrh rady okresný národný výbor; sudcov a sudcov z ľudu krajského súdu mal voliť na dobu troch rokov na návrh rady krajský národný výbor). Prijatie tohto zákona súviselo so zmenou politickej situácie po zasadnutí ÚV KSČ v marci a apríli 1956 a celoštátnej konferencie KSČ v júni 1956, ktorých závery sa týkali nielen odhalenia kultu osob-

posilnenia autority a pozície Najvyššieho súdu, centralizácie súdnictva a určenia nových úloh súdov a ich zákonného definovania zodpovedajúceho úlohám súdnictva v totalitnom štáte. Tieto úlohy boli zreteľne vyjadrené v § 3 zákona o organizácii súdov, podľa ktorého mali súdy chrániť: a) spoločenský poriadok a štátne zriadenie republiky, jej socialistickú výstavbu a socialistické vlastníctvo, b) osobné, pracovné a majetkové práva a zákonom chránené záujmy občanov, c) práva a zákonom chránené záujmy socialistických právnických osôb a iných spoločenských organizácií. Ďalej mali súdy zabezpečovať, aby zákony a iné právne predpisy boli presne a dôsledne zachovávané, a aby boli používané v súlade so záujmami pracujúceho ľudu. Dôležitou bola výchovná funkcia súdov, súdy mali celou svojou činnosťou vychovávať občanov k oddanosti a vernosti Československej republike, k presnému a dôslednému zachovávaní zákonov a iných právnych predpisov, k ochrane socialistického vlastníctva, k pracovnej disciplíne, k plneniu povinností, ktoré im ukladá obrana štátu, a k riadnemu zachovávaní pravidiel socialistického spolužitia. Pri ukladaní trestov mali mať súdy na zreteli nielen potrestanie páchatela trestného činu, ale aj jeho polepšenie a prevýchovu. Tieto svoje úlohy mali súdy plniť tým, že

1. vykonávali trestné konanie a podľa zákona ukladali tresty zradcom vlasti, škodcom socialistického vlastníctva a iným nepriate-

nosti, ale aj požiadavky ďalšieho upevnenia socialistickej zákonitosti a údadného zvýšenia ochrany občianskych práv a nápravy krívd, ku ktorým došlo v období kultu osobnosti. Išlo v mnohom len o proklamácie, nakoľko strana a jej predstavitelia nemali záujem na riadnej očiste verejného života. V roku 1956 bol novelizovaný zákon o organizácii súdov (zákon č. 66/1956 Zb.), novelizovaný Trestný zákon (zákon č. 63/1956 Zb.), bol prijatý nový Trestný poriadok (zákon č. 64/1956 Zb.). Požiadavka socialistického demokratizmu, zdôrazňovaná až do roku 1989, ktorá sa mala realizovať vyššie spomenutým zákonom o voľbách sudcov a sudcov z ľudu z r. 1957, sa však v praxi nenaplnila. Ďalšie zmeny vo vzťahu k voľbám sudcov sa uskutočnili v 60. rokoch 20. storočia v nadväznosti na novú socialistickú ústavu č. 100/1960 Zb. (nariadenie vlády č. 63/1961, ktorým sa vydáva volebný poriadok pre voľby sudcov okresných súdov, zákon č. 36/1964 Zb. o organizácii súdov a o voľbách sudcov novelizovaný zákonom č. 156/1969 Zb. a i.).

- Tom ľudu, tým, ktorí porušovali vojenské povinnosti, ako aj tým, ktorí porušovali osobné a majetkové práva občanov,
2. vykonávali občianskoprávne konanie a rozhodovali o právach a zákonom chránených záujmoch občanov, socialistických právnických osôb a iných spoločenských organizácií.

Plnenie týchto úloh patriacich súdom bolo podľa dôvodovej správy k zákonu podmienené skutočnosťou, že Československá republika bola v zmysle marxisticko-leninskej náuky len na ceste k socializmu, prebiehali v nej procesy potláčania triednych nepriateľov, tak vonkajších ako aj vnútorných, procesy upevňovania hospodársko-organizátorských funkcií štátu a presadzovania zvýšenej ochrany socialistického vlastníctva a pod.¹¹⁷ Nové definovanie úloh súdov, vychádzajúce zo sovietskeho vzoru, malo zabezpečiť, aby „soudnictví sloužilo výlučně zájmům státu a pracujícího lidu, aby vyjadřovalo vůli lidu a báđlo nad tím, aby vůle a zájem lidu a státu byly vždy a všude uplatňovány v plné shodě s duchem lidové demokracie a s velkými socialistickými cíli.“¹¹⁸

¹¹⁷ „Úkoly soudního aparátu je nutno řešit v souladu se stalinskou naukou o funkcích socialistického státu v jeho jednotlivých vývojových fázích. V daném případě je třeba otázku úkolů československého soudnictví řešit na podkladě rozboru funkcí lidově demokratického státu v jeho nynější vývojové fázi, t. j. v první fázi jeho vývoje na cestě k socialismu (do likvidace vykořisťovatelských tříd). ... Základním úkolem lidově demokratického státu v této fázi je potlačení odporu svržených tříd, zorganizování obrany země proti útoku imperialistických agresorů, upevnění spojení s proletáři všech zemí, především upevnění přátelství se zemí vítězného socialismu, se Sovětským svazem, rozvinutí národního hospodářství, upevnění svazku dělnické třídy se všemi pracujícími městy i venkova a získání mas pro vybudování socialismu a pro spolupráci na likvidaci kapitalistických živlů. ... Ve shodě s tím i československý lidově demokratický stát, opíraje se o zkušenosti Sovětského svazu, potlačuje odpor třídního nepřítele a vytlačuje a likviduje kapitalistické živly, brání vymoženosti pracujícího lidu proti útoku zvenčí a vykonává hospodářskoorganizátorskou a kulturně výchovnou funkci, v jejímž rámci buduje základy pro socialistické hospodářství a převychovává občany v duchu socialismu. Musí proto i úkol československého soudnictví spočívat především v usku-tečňování těchto základních funkcí.“ Národní shromáždění republiky Československé 1952. I. volební období. 9. zasedání. Vládní návrh. Zákon ze dne ... 1952 o organizaci soudů (tisk 632). Důvodová zpráva. Všeobecná část. (cit. 06. 01. 2025). Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0632_02.htm

¹¹⁸ Národní shromáždění republiky Československé 1952. I. volební období. 9. zasedání. Vládní návrh. Zákon ze dne... 1952 o organizaci soudů (tisk 632). Důvodová

Súdne konanie bolo dvojinštančné a mimoriadnym opravným prostriedkom aj naďalej zostala sťažnosť pre porušenie zákona. Vo vzťahu k zloženiu senátov malo dôjsť touto novou právnou úpravou k zmene, v odvolacích senátoch sudcovia z ľudu zasadať nemali, čo je možné z dnešného uhla pohľadu hodnotiť ako „uvedomovanie si limitov“ zľudovenia súdnictva už v počiatočnej fáze jeho zavádzania.¹¹⁹ Štvrtá hlava zákona bola venovaná novej úprave pozície sudcov z ľudu, času, na ktorý mohli byť sudcovia z ľudu povolávaní, náhradám mzdy, cestovných výdavkov pre sudcov z ľudu a pod. O právnom postavení sudcov z ľudu, o ich povolávaní (určovaní), pokiaľ tento zákon neustanovoval inak, platili do doby, kým sa neuskutočnia voľby sudcov, dovtedajšie predpisy (t. j. zákon o zľudovení súdnictva). Novo sa formulačne upravila prísaha sudcov, vojenských sudcov a sudcov z ľudu, ktorá citujúc § 34 zákona znela: *„Prisahám, že budem verný Československej republike, jej spoločenskému poriadku a štátnemu zriadeniu, jej prezidentovi a jej vláde, že budem zachovávať zákony a nariadenia a vykladať ich v duchu ústavy i zásad ľudovodemokratického zriadenia, že budem rozhodovať svedomite a nestranne podľa svojho najlepšieho presvedčenia vždy podľa zásad socialistickej zákonnosti v záujme pracujúceho ľudu a že budem prísne zachovávať mlčanlivosť o úradných veciach.“* Sudcovia z ľudu skladali prísahu do rúk predsedu súdu. V zmysle § 36 zákona o organizácii súdov sudca z ľudu, ktorý odoprel zložiť prísahu, strácal spôsobilosť na výkon sudcovskej funkcie natrvalo.

Reforma súdnictva a výkonu súdnej moci zahájená v rokoch 1948 – 1952 tak z organizačnej ako aj z personálnej stránky podstatne zmenila súdnictvo. Po zmene v zložení senátov a dosadení laikov ako rovnoprávných pri rozhodovaní so sudcami profesionálmi, po organizačných zmenách naviazaných na nové územnosprávne členenie sa režim postupne vysporiadal s obmenou sudcovského stavu a s výchovou nových režimu oddaných kádrov (sudcov, sudcov

zpráva. Všeobecná část. (cit. 06. 01. 2025). Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0632_02.htm

¹¹⁹ Podľa § 43 zákona o organizácii súdov č. 66/1952 Zb. sa však mali sudcovia z ľudu v senátoch odvolacích súdov ešte prechodne ponechať.

z ľudu, robotníckych prokurátorov, referentov ministerstiev a i.). Nedostatok vzdelania či praxe u nich – na čo poukážeme aj v ďalších výkladoch – nebol prekážkou ich vymenovania do funkcie. Dôraz na ideovú vyspelosť a znalosti marxizmu-leninizmu – ako novej presadzovanej ideológie – bol evidentný z projektu rýchlokurzov práva v podobe právnickej školy pracujúcich, zo zmeny justičných skúšok ako aj z účelu prípravnej sudcovskej služby (u sudcov z povolania), prostredníctvom ktorej sa sudcovskí čakatelia mali vyškoliť z ideovej a odbornej stránky „na uvedomelých a spoľahlivých prokurátorov a sudcov z povolania“.

2 IDEA ZĽUDOVENIA SÚDNICTVA A REORGANIZÁCIA VÝKONU SÚDNEJ MOCI (1948 – 1953)

„Ze života tordé práce, ze života boje o potření zbytků reakčních sil, ze samého středu, z něhož roste bohatství národa, mající věst k blahobytu, z prostředí, z něhož rostou nové hodnoty pracujícího člověka, milujícího svobodu a práci, přicházejí soudci z lidu, aby učinili z našich soudů ochránce bezpečnosti státu i poctivých občanů. Odtud přijde lid, aby dal našemu soudnictví nový obsah a nový smysl a také nové poslání. Od okresních soudů až k soudu nejvyššímu, ve všech soudních tribunálech se soudci z lidu zúčastní při hledání spravedlnosti jako rovnocenní spolupracovníci soudců z povolání.“¹²⁰

Nová súdna organizácia zavedená zákonom o zľudovení súdnictva kopírujúca nové územnosprávne členenie a jeho orgány pozostávala z okresných súdov¹²¹, krajských súdov¹²² (na krajské súdy prešla kompetencia zrušených hlavných (zemských) súdov) a Najvyššieho súdu. Trojinštančný systém (počítajúci s hlavnými (zemskými) súdmi) bol nahradený systémom dvojínštančným.¹²³

¹²⁰ Národní shromáždění republiky Československé 1948 – 1954. Stenoprotoly. 21 schůze Národního shromáždění ze dne 22. 12. 1948. Zpráva výborů ústavně-právního a rozpočtového k vládnímu návrhu zákona (tisk 160) o zlidovění soudnictví (tisk 187). Vystúpenie ministra spraviedlnosti Dr. Čepičku. (cit. 23. 11. 2024). Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/021schuz/s021003.htm>

¹²¹ Sídla a obvody okresných súdov boli v zmysle zákona č. 320/1948 Zb. o územnej organizácii krajských a okresných súdov zhodné so sídlami a obvodymi okresných národných výborov prípadne s obvodymi miestnych národných výborov, ktoré vykonávali pôsobnosť okresných národných výborov.

¹²² Sídla krajských súdov boli v zmysle zákona č. 320/1948 Zb. o územnej organizácii krajských a okresných súdov v sídlach krajských národných výborov.

¹²³ SCHELLEOVÁ, I. – SCHELLE, K. a kol.: *Soudnictví. (historie, současnost a perspektivy)*. Praha: EUROLEX BOHEMIA s. r. o., 2004, s.172.

Zásadnou zmenou bolo zrušenie rozhodcovských súdov¹²⁴ verejnoprávného sociálneho poistenia, súdov poisťovacích, pracovných súdov, súdov mládeže, porotných súdov a i. a sústredenie celej agendy na sústavu riadnych súdov.¹²⁵ Ťažisko občiansko-právnej súdnej agendy bolo prenesené na okresné sudy ako sudy „najdostupnejšie pre bežného pracujúceho človeka“.¹²⁶ Na okresné sudy sa presunula aj časť správneho súdnictva (rozhodovanie o opravných prostriedkoch proti výmerom Ústrednej národnej poisťovne), spory o dávky z dôchodkového národného poistenia patrili v prvej inštancii pred krajský súd. Krajské sudy v prvej inštancii prerokovávali veci národného poistenia (dôchodkové, starobné, invalidné, vdovské¹²⁷) a spory,

¹²⁴ Zachované zostali od roku 1946 ustanovované rozhodcovské sudy pre úpravu niektorých záväzkov národných podnikov (zriaďované podľa zákona č. 228/1946 Zb. o rozhodcovských súdech pre úpravu niektorých záväzkov národných podnikov a podnikov miestneho priemyslu a komunálneho hospodárstva).

¹²⁵ Vo vzťahu k vecnej príslušnosti (§ 30 zákona) okresným súdom pripadli občiansko-právne veci dovtedy riešené krajským a zemským (hlavným) súdom, pracovným súdom a banským rozhodcovským súdom.

¹²⁶ „Takmer všetky veci, ktoré majú sudy prejednávať – až na vcelku nepatrné percento – je oprávnený vybaviť v proej stolici okresný súd. Pracujúci človek teda zriedka pochybí, ak sa so svojou vecou obráti na svoj okresný súd, teda súd najbližší, aby sa pri najmenšej strate pracovného času domohol pravdy.“ KOTIAN, M.: Zľudovené civilné súdnictvo. In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 1, s. 14.

Politická rétorika priam idealizovala súdne konanie na prvom stupni, ktoré malo vychádzať „zo znalosti miestnych pomerov“ a zabezpečovať najvyššiu mieru odbornosti: „Okresní soud se stane základnou našeho zľudoveného soudnictví. Každý občan bude vědět, že půjde-li o nějakou spornou věc nebo o soudní pomoc, může se obrátit na okresní soud, kde soudci znají místních poměrů budou moci pozorně sledovat jeho výklad a prováděti dotazy, aby mohli spravedlivě rozhodovati. Kdo bude potřebovat soudní pomoci prostě vyjádřeno přijde mezi své, aniž k tomu bude potřebovat prostředníka jako dříve. ... Zatím co dříve byli pro trestní vyšetření nebo i v civilních věcech v I. instanci vysíláni začátečníci, kteří se ponejvíce učili, na škodu občanů a někdy také státu, zejména v trestních věcech, pošleme dnes k první instanci nejlepší lidi, které máme. Budeme usilovat o to, aby byl zabezpečen sám základ, t. j. začátek řízení pro soudcovský výrok.“ Národní shromáždění republiky Československé 1948 – 1954. Stenoprotoly. 21 schůze Národního shromáždění ze dne 22. 12. 1948. Zpráva výborů ústavně-právního a rozpočtového k vládnímu návrhu zákona (tisk 160) o zľudovení soudnictví (tisk 187). Vystúpenie ministra spraviedlnosti Dr. Čepičku. (cit. 23. 11. 2024). Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/021schuz/s021004.htm>

¹²⁷ Ďalšie poisťné spory, o ktorých predtým rozhodovali poisťovacie a rozhodcovské sudy, prešli do agendy okresných súdov. Časť agendy správneho súdnictva mala prevziať novovybudovaná prokuratúra.

pri ktorých účastníkom v konaní bol národný podnik.¹²⁸ V druhej inštancii krajské sudy rozhodovali s konečnou platnosťou vo veciach, v ktorých na prvej inštancii rozhodovali okresné sudy.¹²⁹ Najvyšší súd rozhodoval o opravných prostriedkoch podaných proti rozhodnutiam krajských súdov konajúcich ako sudy prvého stupňa.

V trestných veciach súdnu moc v zmysle ustanovení zákona o zľudovení súdnictva vykonávali okresné sudy, krajské sudy, Štátny súd a Najvyšší súd (§ 64). Aj v rámci trestného konania bola väčšina súdnej agendy prenesená na okresné sudy.¹³⁰ Okresný súd konal a rozhodoval o všetkých súdne trestných činoch, pokiaľ o nich nemal rozhodovať Štátny súd¹³¹. Krajský súd konal a rozhodoval v druhej

¹²⁸ Vecnú príslušnosť krajských súdov dôvodová správa k zákonu o zľudovení súdnictva odôvodnila mimoriadnym hospodárskym záujmom nového ľudovodemokratického štátu na národných podnikoch, ktoré mali tvoriť základnú jednotku spravujúcu národný majetok. Dôvodová správa priamo uvádzala: „Na národné podniky bude patrnie prevedená správa prevážne časti národného majetku. Zájem, který se pojí k jejich osudu s hlediska socialistického hospodářského řádu, vyžaduje, aby byly chráněny před nežádoucími otřesy; proto je v závažnějších věcech majetkového práva příslušnost upravena tak, aby odvolací instancí tu byl nejvyšší soud, který může pak judikaturu jednotně řídit. Rozumí se, že i tam, kde národní podnik je účastníkem, musí jít o takovou věc, která se ho celá týká (v takovém rozsahu, v jakém je to u strany ve sporu). Nestačí proto k založení věcné příslušnosti krajského soudu jakákoliv účast národního podniku, na př. podání návrhu na prohlášení konkursu na majetek osoby, která není národním podnikem.“ Národní shromáždění republiky Československé 1948. I. volební období. 2. zasedání. Vládní návrh. Zákon ze dne... o zľudovení soudnictví (tisk 160). Důvodová zpráva k § 31. (cit. 06. 02. 2025). Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0160_04.htm

¹²⁹ V odvolacom konaní sa vyžadovalo povinné zastúpenie advokátom.

¹³⁰ Okresné sudy prebrali rozhodovanie aj o prípadoch, ktoré dovtedy spadali pod krajské sudy alebo zrušené porotné sudy (§ 68 a 136 zákona o zľudovení súdnictva).

¹³¹ Štátny súd bol zrušený zákonom č. 66/1952 Zb. o organizácii súdov. Do pôsobnosti Štátneho súdu (právomoc Štátneho súdu sa vzťahovala i na osoby podrobené vojenskej súdnej právomoci) patrilo v zmysle § 17 zákona č. 232/1948 Zb. o Štátnom súde rozhodovať o trestných činoch podľa zákona č. 231/1948 Zb. na ochranu ľudovodemokratickej republiky, a to:

a) o zločinoch, ak ustanovuje na ne zákon trest smrti alebo trest odňatia slobody dlhší ako desať rokov,
b) o iných zločinoch alebo prečinoch, ak verejný obžalobca navrhol pojednávanie veci pred Štátnym súdom; avšak ak sa začalo o čine konanie u súdu inak príslušného, možno urobiť taký návrh, len pokiaľ sa súd neodoberie uzniesť sa o rozsudku.

a konečnej inštancii o opravných prostriedkoch proti rozhodnutiam a opatreniam okresných súdov, ak nebolo ustanovené inak. Najvyšší súd v trestnom konaní vystupoval ako súd rozhodujúci o riadnych opravných prostriedkoch proti rozhodnutiam Štátneho súdu a tiež o sťažnostiach generálneho prokurátora pre zachovanie zákona¹³² ako nového mimoriadneho opravného prostriedku. Úkony verejnej obžaloby vykonávala na okresnom súde okresná prokuratúra a na krajskom súde krajská prokuratúra. Porotné sudy boli zrušené a účasť laického prvku mali zabezpečovať súdne senáty jednotlivých stupňov doplnené o sudcov z ľudu. Senátne rozhodovanie zavedené aj pre okresné sudy si vyžiadalo provizórne prispôsobenie procesných predpisov (prevzatého pôvodom rakúskeho trestného poriadku z r. 1873 a prevzatého pôvodom z uhorského trestného poriadku z r. 1896¹³³), čo v praxi znamenalo, že konanie pred okresným súdom sa spravovalo procesnými predpismi pre bývalé krajské sudy, ktoré súdili v prvej inštancii. Povinné zastúpenie advokátom sa v zmysle § 70 zákona o zľudovení súdnictva vyžadovalo v konaní o trestnom čine, za ktorý zákon ustanovoval trest smrti alebo trest odňatia slobody dlhší než päť rokov. V tomto konaní musel byť obžalovaný zastúpený na hlavnom pojednávaní a aj v opravnom konaní obhajcom, ak si obhajcu nezvolil sám, pridelil mu obhajcu *ex offio* súd. Konanie v trestných veciach malo byť zjednodušené vypustením alebo novou úpravou niektorých inštitútov údajne predlžujúcich súdne konanie, úpravou fáz konanie, opravných prostriedkov, lehôt, limitáciou uplatnenia niektorých zásad trestného konania, z ktorých kľúčovou sa stala zásada materiálnej pravdy.¹³⁴ Zmeny sa dotkli aj konania vo

¹³² „Jednotnosť judikatúry sa zabezpečuje tým, že sa generálnemu prokurátorovi ako strážcovi zákona dáva možnosť zakročiť všade, kde došlo právoplatným rozhodnutím súdu k porušeniu zákona.“ SVITOK, J.: Zákon č. 319/1948 Sb. o zľudovení súdnictva (ustanovenia trestného práva procesného). In: *Právny obzor*, 1949, roč. 32, s. 200.

¹³³ Unifikačnou spoločnou československou úpravou bol Trestný poriadok č. 87/1950 Zb.

¹³⁴ „Cieľom ďalších zmien uskutočnených zákonom o zľudovení súdnictva v súvislosti s trestným konaním bolo zjednodušiť toto konanie a odstrániť z neho formalizmy, ktoré často prekážali zistiť materiálnu pravdu, a dať tak súdu základ pre objektívne a spravodlivé rozhodovanie. Pritom snahou bolo, aby sa predpisy o trestnom konaní zjednodušili tak, aby im rozumel nielen obmedzený okruh odborníkov, ale aby im rozumeli aj širšie vrs-

veciach priestupkov a prečinov, trestného súdnictva nad mládežou a konania o ukladaní trestu smrti.

Aj konanie v občiansko-právnych veciach v zmysle dočasnej úpravy¹³⁵ zavedenej zákonom o zľudovení súdnictva a platiacej popri starých procesných predpisoch (uhorských, rakúskych, československých¹³⁶) sa malo zásadným spôsobom zjednodušiť. V rámci dokazovania sa modifikovali niektoré stabilné procesné zásady, napr. prejednávacej zásady (§ 43 zákona: „i v súdnom konaní spornom môže súd vykonávať ktorýkoľvek dôkaz z moci úradnej; pri svojom rozhodovaní vezme do úvahy tiež skutočnosti, ktoré stranami síce prednesené neboli, vyšli však v konaní inak najavo“)¹³⁷ a posilnila sa zásada materiálnej pravdy, ktorá sa stala panujúcou zásadou procesného konania v celom období socializmu. Zákon v záujme posilnenia zásady materiálnej pravdy pripustil novoty v odvolacom konaní. Podľa § 47 ods. 2 zákona strany mohli v odvolacom konaní predniesť tiež skutkové okolnosti a ponúknuť dôkazy, ktoré v konaní pred prvým súdom neboli

tyv ľudu.“ SVITOK, J.: Zákon č. 319/1948 Sb. o zľudovení súdnictva (ustanovenia trestného práva procesného). In: *Právní obzor*, 1949, roč. 32, 199.

¹³⁵ Úprava ustanovení zasahujících do civilního a trestního procesu mala byt avšak len „přechodná a má platit až do vydání jednotných československých civilních a trestních řádů. Jejím kladem je, že budou získány cenné praktické zkušenosti s hlediska budoucí konečné úpravy. Neboť na úspěšném vybudování nového soudnictví mnoho záleží, úkoly nového soudnictví jsou mnohostranné. Aby je mohlo úspěšně plnit, musí stát tomuto soudnictví věnovat stálou pečlivou péči.“ Národní shromáždění republiky Československé 1948. I. volební období. 2. zasedání. Vládní návrh. Zákon ze dne... o zlidovění soudnictví (tisk 160). Důvodová zpráva. (cit. 25. 12. 2024). Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0160_04.htm

¹³⁶ Unifikačnou spoločnou československou úpravou bol Občiansky súdny poriadok č. 142/1950 Zb.

¹³⁷ „Zeslabení zásady projednací v prospěch zásady vyhledávací podle § 42 osn. znamená, že soud v zemích českých není při opatření důkazů více vázán ustanovením § 183, odst. 2 c. ř. s. (na Slovensku takového omezení už ani dříve nebylo), znamená dále, že soud v zemích českých (stejně jako soud slovenský až dosud) musí zjistit vše, co vynese na povrch projednávaná věc. To není odstranění zásady projednací, soud ani nadále nebude v občanské věci právní pátrat po všem, ale spoluurčuje podklad svého rozhodování, neboť v zájmu celku nejsou rozsudky vydané vědomě na neúplném a nesprávném podkladu, nýbrž rozsudky odpovídající materiální pravdě.“ Národní shromáždění republiky Československé 1948. I. volební období. 2. zasedání. Vládní návrh. Zákon ze dne ... o zlidovění soudnictví (tisk 160). Důvodová zpráva k § 40 až 48. (cit. 06. 02. 2025). Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0160_04.htm

uvedené alebo ponúknuté. Zákon o zľudovení súdnictva zásadne zmenil úpravu zastúpenia v konaní v občiansko-právnych veciach, podľa § 39 tohto zákona v konaní pred súdmi prvej inštancie strany (účastníci) neboli povinné sa nechať zastupovať advokátom, ak hodnota predmetu sporu nepresiahla 5.000 Kčs. V pracovných sporoch bolo zastúpenie advokátom vylúčené. Táto zmena bola v dôvodovej správe predstavená ako dôsledok zľudovenia súdnictva, zmeny poslania súdnictva a prevahy sudcov z ľudu v senátoch.¹³⁸ V odvolacom konaní strany museli byť zastúpené advokátom, avšak v pracovných sporoch mohli byť zamestnanci zastúpení aj „práva znalými zamestnancami Jednotnej odborovej organizácie (ROH)“. Účastník konania mohol byť zastúpený aj splnomocnencom (bez nároku na odmenu, pokiaľ nebol advokátom alebo notárom).

Okresný súd vykonával súdnu moc, pokiaľ zákon neustanovoval inak a vec nepatrila pred samosudcu¹³⁹, v senátoch zložených zo sud-

¹³⁸ „Vzhľadom k prevaze soudců z lidu nezdá se být napříště nutným vyslovit povinnost k zastoupení advokátem již v první stolici. Bude věcí zejména předsedy senátu, aby při materiálním řízení sporu (věci) byl straně nápomocen i právní radou atd. V odvolacím řízení půjde však o kritiku vydaného soudního rozhodnutí, zejména i po stránce právní, pročez osnova ponechává v tomto řízení nucené zastoupení advokátem. Přitom je si osnova vědoma, že současně s reorganizací soudnictví dojde i k reorganizaci advokacie, která se má změnit ve své struktuře a v pojetí svého sociálního poslání.“ Národní shromáždění republiky Československé 1948. I. volební období. 2. zasedání. Vládní návrh. Zákon ze dne... o zlidovění soudnictví (tisk 160). Důvodová zpráva k § 39. (cit. 06. 02. 2025). Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0160_04.htm

¹³⁹ Výnimky zo senátneho rozhodovania pri pojednávaní občiansko-právnych vecí stanovoval § 25 zákona o zľudovení súdnictva. V jeho zmysle na okresnom súde vykonával súdnu moc sudca z povolania ako samosudca, ak išlo o:

- a) zaistenie dôkazov alebo vydanie platobných rozkazov v konaní upomínacím, platobných rozkazov v konaní rozkaznom a zmenkovom, súdnych výpovedí a rozkazov v konaní nájomnom (árendovnom);
- b) veci pozemnoknížné a registrové (firemné);
- c) veci súdnictva nesporného okrem rozhodovania: o úprave pomerov súdnych chránencov, o pomere medzi manželmi a medzi rodičmi a deťmi a medzi rodičmi navzájom, o neprípustnosti držania v uzavretom ústave a o zbavení svojprávnosti a vo veciach podľa zákona na ochranu nájomníkov, podľa zákona o udeľovaní nevyhnutných ciest a podľa reštitučného zákona;
- d) veci exekučné, okrem: sporov, vzniknutých za exekučného konania alebo z jeho podnetu, a rozhodnutí o odklade exekučných úkonov;
- e) dočasné opatrenia, pokiaľ o nich nerozhodol senát za konania;

cu z povolania, ktorý bol vždy predsedom senátu, a z dvoch sudcov z ľudu ako prísediach. Ak zákon za čin, ktorý bol predmetom trestného konania na okresnom súde, stanovoval trest smrti alebo trest odňatia slobody dlhší ako desať rokov, okresný súd súdil v rozšírených senátoch zložených z dvoch sudcov z povolania (z ktorých jeden bol predsedom senátu) a z troch sudcov z ľudu, ako prísediach¹⁴⁰ (§ 2 zákona o zľudovení súdnictva). Počet sudcov z ľudu, potrebný pre okresný súd, určoval predseda nadriadeného krajského súdu.¹⁴¹ Sudcovia z ľudu boli na pojednávania povolávaní predsedom senátu.

Krajský súd vykonával súdnu moc v prvej inštancii¹⁴², ak zákon neustanovoval inak, výlučne v senátoch, zložených zo sudcu z povo-

f) úkony konkurzného a vyrovnacieho komisára;

g) úkony sudcu, dožiadaného a z rozkazu činného (vyslaného).

Uloha samosudcu v trestnom konaní bola obmedzená výlučne na funkciu vyšetrujúceho alebo dožiadaného sudcu. Úpravou Povereníctva spravodlivosti zo dňa 31. júla 1949, č. 360/1949-IH/1 bola inštitúcia vyšetrujúceho sudcu úplne eliminovaná. Úkony, ktoré mohol vykonať len vyšetrujúci sudca, ako napr. nariadenie a zrušenie predbežného zatknutia alebo vyšetrovacej väzby, nariadenie vyšetrovania a vyhlásenie vyšetrovania za skončené, rozhodnutie o otvorení poštovej zásielky podľa § 186 Trestného poriadku z r. 1896, mal vykonávať sudca poverený civilnou agendou. Inak majú stanovené úkony vykonávať úrady a orgány národnej bezpečnosti a o ich vykonanie sa nemal žiadať súd. Aj pre vykonanie úloh dožiadaného sudcu podľa § 98 ods. 3 zákona o zľudovení súdnictva prichádza do úvahy teraz sudca poverený civilnou agendou. Bližšie: SVITOK, J.: Zákon č. 319/1948 Sb. o zľudovení súdnictva (ustanovenia trestného práva procesného). In: *Právny obzor*, 1949, roč. 32, s. 199.

¹⁴⁰ „Důsledným provedením zásady, že všechny věci patří v první instanci před okresní soud, je skutečnost, že i hrdelní zločiny budou souzeny okresními soudy za účasti laických soudců, kteří budou mít převahu nad soudci z povolání. Není pochyby, že i tato úprava velmi prospěje naší justici.“ Národní shromáždění republiky Československé 1948 - 1954. Stenoprotoly. 21 schůze Národního shromáždění ze dne 22. 12. 1948. Zpráva výborů ústavně-právního a rozpočtového k vládnímu návrhu zákona (tisk 160) o zlidovění soudnictví (tisk 187). Spravodajkyňa zákona: Dr. Zdeňka Patschová. (cit. 23. 11. 2024). Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/021schuz/s021001.htm>

¹⁴¹ Tento mechanizmus zostal zachovaný aj po prijatí zákona o organizácii súdov č. 66/1952 Zb.

¹⁴² Krajský súd v prvej inštancii konal len v občiansko-právnych veciach, v trestných veciach rozhodoval výlučne o opravných prostriedkoch proti rozhodnutiam okresných súdov ako konečná inštancia. O opravných prostriedkoch proti rozhodnutiam Štátneho súdu rozhodoval Najvyšší súd.

lania (ktorý bol predsedom senátu) a z dvoch sudcov z ľudu ako prísediach. V konaní o opravnom prostriedku krajský súd rozhodoval v senátoch zložených z dvoch sudcov z povolania (jeden z nich sa stával predsedom senátu) a z troch sudcov z ľudu ako prísediach.¹⁴³ Počet sudcov z ľudu, potrebných pre krajský súd, určoval predseda krajského súdu. Sudcovia z ľudu boli na pojednávania povolávaní, obdobne ako na okresný súd, predsedom senátu.

V zmysle zákona o zľudovení súdnictva **Najvyšší súd** vykonával súdnu moc, pokiaľ zákonom nebolo stanovené inak, v senátoch zložených z dvoch sudcov z povolania (jeden z nich bol predsedom senátu) a z troch sudcov z ľudu ako prísediach. Výnimkou bolo konanie o sťažnosti pre zachovanie zákona (§ 55 až § 63 – pre občiansko-právne konanie; § 105 – pre trestné konanie)¹⁴⁴, o ktorej roz-

¹⁴³ Účasť sudcov z ľudu v konaní o opravnom prostriedku mala byť postupne obmedzovaná, ako uvidíme aj na nasledujúcich výkladoch.

¹⁴⁴ Sťažnosť pre zachovanie zákona bola mimoriadnym opravným prostriedkom generálneho prokurátora smerujúcim proti právoplatnému rozhodnutiu vydanému: – v konaní o občianskoprávných veciach proti rozhodnutiu okresného alebo krajského súdu, osobitného alebo aj rozhodcovského súdu. Sťažnosť pre zachovanie zákona teda nebolo možné podať proti rozhodnutiu Najvyššieho súdu. Generálny prokurátor si od ktoréhokoľvek súdu mohol vyžiadať spisy o právoplatne skončenom konaní, aby mohol posúdiť, či sú tu dôvody na podanie sťažnosti pre zachovanie zákona. Podanie sťažnosti pre zachovanie zákona sa neviazalo na žiadnu lehotu. O sťažnosti pre zachovanie zákona rozhodoval Najvyšší súd rozsudkom po ústnom pojednávaní, na ktoré predvolával len generálneho prokurátora. Ak Najvyšší súd vo svojom rozsudku vyslovil, že bol porušený zákon, mohla strana (účastník) alebo jej právny nástupca do pätnásť dní odo dňa doručenia rozsudku navrhnúť na súde, ktorý vo veci rozhodol v prvej stolici, zrušenie alebo zmenu pôvodného rozhodnutia. Ak bol taký návrh urobený alebo ak už podal taký návrh generálny prokurátor, súd, ktorý vo veci rozhodol v prvej stolici, urobí opatrenie, vyplývajúce z rozsudku Najvyššieho súdu, pritom je viazaný jeho právnym názorom. Aj dôvodová správa bola pri zdôvodnení zakotvenia tohto mimoriadneho opravného prostriedku mimoriadne opatrná a ponechávala si priestor pre budúcu inú úpravu daného inštitútu (ku ktorej aj došlo v Občianskom súdnom poriadku z r. 1950, Trestnom poriadku z r. 1950 a následne v organizačných zákonoch z r. 1952): „*Jde o výjimečný opravný prostriedok, jehož prvotním účelem je zachování právní jednotnosti (usměrnění soudní praxe atd.). Právo stran (účastníků) domáhat se nápravy proti vadnému rozhodnutí je tu jen věci jaksi vedlejší. Proto stanoví zákon výslovně, že bez výslovného odstranění vadného rozhodnutí příslušným nižším soudem nemá rozsudek nejvyššího soudu právního účinku na právní poměry dotčených stran (účastníků). ... Osnova si nijak nezastírá, že nová úprava má být vlastně*

hodoval Najvyšší súd v senáte zloženom z troch sudcov z povolania (jeden z nich bol predsedom senátu) z dvoch sudcov z ľudu ako prísediach. Počet sudcov z ľudu¹⁴⁵, potrebný pre Najvyšší súd, určoval prvý predseda Najvyššieho súdu. Povolávanie sudcov z ľudu na zasadanie senátu zabezpečoval predseda senátu.

Pri zostavovaní senátov sa malo dbať na to, aby sudcovia z ľudu boli z toho istého alebo blízkeho odboru práce, ku ktorému patrili účastníci konania, alebo ktorého sa týkala pojednávaná vec (§ 133 zákona o zľudovení súdnictva). Osobitný výber sudcov z ľudu sa vzťahoval na pracovnoprávne spory, spory vo veciach národného poistenia a trestné veci mladistvých. Ak išlo o pracovné spory alebo sa vec týkala národného poistenia, aspoň jeden zo sudcov z ľudu v danom senáte musel byť členom jednotnej odborovej organizácie (ROH). V trestnom konaní proti mladistvým mali mať členovia se-

jen pokusem pro získání zkušeností s hlediska budoucí konečné úpravy“. Národní shromáždění republiky Československé 1948. I. volební období. 2. zasedání. Vládní návrh. Zákon ze dne... o zlidovění soudnictví (tisk 160). Důvodová zpráva k § 54 až 62. (cit. 06. 02. 2025). Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0160_05.htm

– trestným súdom (okresným a krajským súdom a aj proti rozhodnutiam Štátneho súdu) v trestnom konaní a nebolo ju podobne možné podať proti rozhodnutiam Najvyššieho súdu. O sťažnosti rozhodoval Najvyšší súd na verejnom zasadaní. Ak Najvyšší súd zistil, že sťažnosť je odôvodnená, vyslovil rozsudkom, že rozhodnutím, proti ktorému sťažnosť smeruje, bol porušený zákon. Výrok Najvyššieho súdu, že bol porušený zákon, sa spravidla nedotýkal platnosti rozhodnutia, o ktoré išlo. Ak však bol zákon porušený v neprospech obvineného, Najvyšší súd zrušil nezákonné rozhodnutie, a ak došlo porušením zákona v rozsudku, rozhodol vo veci samej, prípadne nariadil súdu, o ktorého rozhodnutie išlo, alebo inému súdu toho istého druhu, aby znovu rozhodol alebo vec prejednal a o nej rozhodol. Ak bol zákon porušený v prospech obvineného, Najvyšší súd také opatrenie mohol urobiť len, ak podal generálny prokurátor sťažnosť do šesť mesiacov od právoplatnosti rozhodnutia, o ktoré išlo.

Sťažnosť pre zachovanie zákona bola po zmenách procesných predpisov v roku 1950 (Občiansky súdny poriadok č. 142/1950 Zb. a Trestný poriadok č. 87/1950 Zb.) novelizovaná (v trestnom konaní ju bolo možné podať aj proti právoplatnému rozhodnutiu prokurátora), jej úprava bola značne precizovaná a bola aj premenovaná na sťažnosť pre porušenie zákona.

¹⁴⁵ Po zmene, ktorú priniesol zákon o organizácii súdov č. 66/1952 Zb., ako bude podrobnejšie predstavené v nasledujúcich výkladoch, sa na konaní o sťažnosti pre zachovanie zákona (sťažnosti pre porušenie zákona) sudcovia z ľudu nezúčastňovali.

nátu vychovávateľské skúsenosti a aspoň dvaja členovia senátu kraj-
ského súdu museli byť znalí sociálnej starostlivosti o mládež.

Prevaha sudcov z ľudu v rozhodovacích senátoch mala – v zmys-
le dobovej propagandy – priniesť skutočnú „ľudovosť“ súdnictva,
snahu o hľadanie materiálnej spravodlivosti oslobodenej od prázd-
neho „právnického formalizmu, snahu o prepojenie rozhodovania
s lepšou znalosťou konkrétnych „ľudových“ reálií života, ako na to
priamo prehlasoval jeden z osvetovo agitačných článkov v prvom
číisle stavovského časopisu pre sudcov z ľudu: *„Pri hľadaní prav-
dy a spravodlivosti a jej prisluhovaní ľudu majú rozhodujúci vplyv
práve zástupcovia tohto ľudu, ktorým dôležité okolnosti pre po-
súdenie sporu, ako aj prostredie vzniku sporu, sú neraz bližšie ako
sudcom z povolania. Môžu preto sudcovia z ľudu ovplyvniť roz-
hodovanie senátu vždy tak, aby rozhodnutie súdu vyznelo čo naj-
spravodlivejšie.“*¹⁴⁶ Sudcovia z ľudu mali v senáte prevahu a mohli
prehlasovať aj sudcu z povolania. Išlo o revolučné riešenie, s ktorým
sa prax vysporiadala neľahko. V roku 1949 to opatrne naznačil Jozef
Brůha v článku *Niekoľko poznatkov z praxe nášho zľudoveného súdnic-
tva*: *„Podľa súhlasnej mienky sudcov z ľudu, ako aj sudcov z povolania, je
ich vzájomný pomer a spolupráca pri súdení veľmi dobrá a v tomto smere
nedochádza k nijakým ťažkostiam. K určitým, povedal by som, rozpakom,
medzi členmi senátu dochádza, ak nie sú jednotní v tom, ako v prejednáv-
nej veci rozhodnúť. Sudcovia z ľudu totiž často nevedia čo môžu a čo nie. Tu
treba zdôrazniť, že sudca z ľudu je plnoprávnym členom senátu, a že jeho
mienka má rovnakú váhu ako mienka sudcu z povolania, a že preto niet ni-
jakého dôvodu, aby na tejto svojej mienke netrval a podľa nej nehlasoval, aj
keby ostatní členovia senátu, prípadne jeden jeho člen bol odchýľnej mienky.
... Pri svojom rozhodovaní sú všetci viazaní iba našim ľudovodemokratic-
kým poriadkom“*. Preceňovanie významu ľudového súdnictva a vôbec
sudcov z ľudu a ich „citu pre spravodlivosť“ ovplyvneného charak-
terom revolučnej doby možno dokumentovať z ďalších slov J. Brů-
hu: *„Skutočnosť, že jeden prípadne obidvaja sudcovia z ľudu majú*

¹⁴⁶ KOTIAN, M.: Zľudovené civilné súdnictvo. In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 1, s. 13.

*odchýlnu mienku od sudcu z povolania*¹⁴⁷ je príznakom, že dobre sledovali priebeh rokovania, že uvažovali, a že chcú rozhodovať čo najlepšie.“¹⁴⁸ Na súdoch sa mala ujať myšlienka súdružskej spolupráce medzi sudcami z povolania a sudcami z ľudu, medzi sudcami a justičnými zamestnancami založená na neustálom zvyšovaní pracovného výkonu a osvojení si pracovnej morálky socialistickej a komunistickej spoločnosti.¹⁴⁹

Osobitná úprava platila pre zastúpenie sudcov z ľudu v senátoch Štátneho súdu a Najvyššieho súdu. V zmysle § 21 zákona o Štátnom súde č. 232/1948 Zb. boli senáty Štátneho súdu päťčlenné. Predseda a dvaja členovia boli sudcami z povolania, dvaja členovia senátu boli sudcami z ľudu. Sudcovia z ľudu sa však okrem hlavného pojednávania zúčastňovali na rozhodovaní len tam, kde to zákon o Štátnom súde výslovne stanovoval.¹⁵⁰ Ak sa vykonávalo trestné konanie len proti osobám podliehajúcim inak vojenskej súdnej právomoci, predseda a dvaja členovia senátu boli vojenský sudcovia a ďalší dvaja členovia, sudcovia z ľudu, boli ustanovovaní a z vojenských osôb.¹⁵¹ Odvolacou inštanciou pro rozhodnutiam Štátneho súdu bol Najvyšší súd. Ak rozhodoval Najvyšší súd o opravnom prostriedku (mimoriadnom opravnom prostriedku) proti rozhodnutiu, Štátneho súdu na ktorom sa zúčastnili sudcovia z ľudu, súdil v senátoch¹⁵²

¹⁴⁷ Sudca z povolania alebo sudca z ľudu mal možnosť dať si zaprotokolovať do zápisnice o porade svoje separátne vótum.

¹⁴⁸ BRŮHA, J.: Niekoľko poznatkov z praxe nášho zľudoveného súdnictva. In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 2, s. 25.

¹⁴⁹ KIRÁLY, P.: Ako pracovať v zľudovenom súdnictve. In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 2, s. 19 – 20.

¹⁵⁰ Štátny súd rozhodoval za účasti sudcov z ľudu o návrhu na obnovu trestného konania (§ 37).

¹⁵¹ V prípade, ak sa vykonávalo spoločné trestné konanie proti osobám, z ktorých niektorá podliehala vojenskej súdnej právomoci, jedným členom senátu bol vojenský sudca, ak vojenským sudcom nebol už predseda. Jedným sudcom z ľudu musela byť vojenská osoba. Táto osobitná úprava bola zrušená Trestným poriadkom z r. 1950 (č. 87/1950 Zb.).

¹⁵² Najvyšší súd vykonával súdnu moc vo veciach, v ktorých rozhodoval v prvej inštancii Štátny súd, v päťčlenných senátoch, zložených z troch členov Najvyššieho súdu, z ktorých jeden predsedal a z dvoch členov Najvyššieho vojenského súdu ako prísediach.

rozšírených o dvoch sudcov z ľudu (§ 23 ods. 1 a 2 zákona o Štátnom súde). Tieto senáty zostavoval začiatkom každého roku prvý prezident Najvyššieho súdu po dohode s prezidentom Najvyššieho vojenského súdu. O sťažnosti pre zachovanie zákona (§ 105 zákona o zľudovení súdnictva) proti rozhodnutiam okresných a krajských súdov rozhodoval Najvyšší súd v senátoch zložených z troch sudcov z povolania, z ktorých jeden predsedal, a z dvoch sudcov z ľudu (§ 9 zákona o zľudovení súdnictva).

Ústavným základom proklamovanej požiadavky demokratizácie nového zľudoveného súdnictva sa stala až do pádu totalitného režimu platná zásada rovnoprávnosti sudcov z ľudu a sudcov z povolania pri rozhodovaní. Pri hlasovaní v rámci porady senátu hlasovali sudcovia z ľudu vždy pred sudcami z povolania, a to starší pred mladšími (§ 26 a § 69 zákona o zľudovení súdnictva). Predseda senátu hlasoval ako posledný. Na vylúčenie sudcu z ľudu z pojednávania konkrétneho prípadu sa vzťahovali rovnaké predpisy, aké platili pre vylúčenie sudcu z povolania.

Aké politické hodnotenia zľudoveného súdnictva prichádzali po prvom roku jeho fungovania? Ako sa súdnictvo vysporiadalo s takouto zásadnou zmenou? Na uvedené otázky nám odpovie článok Júliusa Viktoryho¹⁵³ z februára 1950, i keď jeho pasáže musíme čítať ako reakcie na kritické hlasy, ktoré zaznievali. Ich výpovedná hodnota teda odráža názory a postoje k prvému roku fungovania zľudoveného súdnictva: *„Stačil jediný rok na to, aby boli odhalené ako lživé a zlomyseľné všetky reči neprajníkov z radov porazenej kapitalistickej triedy a jej prisluhovačov, ktorí šíрили nedôveru k novej inštitúcii z ľudového súdnictva, ktorá vraj bude znamenať zníženie úrovne rozhodovania a zbytočné zdržovanie, lebo právnický nevzdelaní sudcovia budú vraj na pojednávaní iba zavádzať“. Čo sa splnilo z týchto čiernych predpovedí? Prekážajú*

¹⁵³ Július Viktory (1907 – 1985), právnik, komunistický politik, povereník pre veci vnútorné (1945 – 1946), poslanec SNR (1946 – 1954), v rokoch 1948 – 1951 povereník spravodlivosti. V rokoch 1949 – 1950 bol hlavným redaktorom Právneho obzoru a bol publikačne činný v časopise *Právo a život* (premenovanom na *Súdca z ľudu*) vychádzajúcom pod gesciou Povereníctva spravodlivosti od mája 1949 (je autorom aj prvého príspevku v tomto časopise „Slovo k čitateľom“).

na súdoch sudcovia z ľudu, robotníci, malí a strední roľníci, drobní remeselníci a úradníci? Vidíme, že neprekážajú pracujúcemu človekovi, ktorý hľadá a čaká od súdu skutočnú spravodlivosť. Prekážajú a zavádzajú však nesprávnym zvyškom kapitalistov, ktorí sa pokúšajú podvodmi, spreneverami a krádežami odňať znárodneniu svoj nečestne nadobudnutý majetok, alebo ktorý sabotážami a inými záškodníckymi činmi chcú zdržovať a narúšať našu cestu k socializmu. Tvrde, ale spravodlivé rozsudky z ľudových súdov náš triedny nepriateľ nemôže považovať za komédiu, ako sa mali stať podľa jeho predpovede súdne pojednávania, na ktorých budú mať väčšinu sudcovia nepoznajúci paragrafy. Tí pajáci, ktorými podľa niektorých domýšľavcov mali byť sudcovia z ľudu, sú dnes postrachom nepriateľov ľudovej demokracie a socializmu a ochrancami práv a výdobytkov robotníckej triedy a pracujúceho ľudu. Stále stúpajúca úroveň nášho súdnictva, najmä čoraz väčší počet tvrdých a nekompromisných rozsudkov proti triednemu nepriateľovi, agentovi a prisluhovačovi kapitalizmu a správnych rozsudkov výchovného charakteru proti zavedením drobným ľuďom dokazuje, že náš sudca z ľudu politicky rastie, že je čím ďalej uvedomelejší a v dôsledku toho menej závislý na rada a pokynoch ľudí, ktorým socializmus nie je vecou ich srdca, a ktorý preto sa ešte neoslobodili od prekonaného kapitalistického myslenia a nazerania.“¹⁵⁴ V novembri 1950 v rámci kampane pred novým funkčným obdobím sudcov z ľudu povereník spravodlivosti Dr. Július Viktory ešte pritrvil: „Naši sudcovia z ľudu nie sú slamení pajáci, ktorí iba odpovedajú na otázky¹⁵⁵, ani mátohy so zaviazanými očami a zviazanými rukami, ale ozajstní zástupcovia zvrchovaného ľudu, ktorí skutočne neodvisle uvažujú a rozhodujú.“¹⁵⁶ Negáciou podaných informácií sa nám odkryje pohľad na skutočnú realitu zľudoveného súdnictva určite bližšie...

Revolučné nadšenie z ľudového súdnictva však opadlo za krátky čas. Zákon o organizácii súdov č. 66/1952 Zb. mal podstatne eliminovať dosah idey zľudovenia súdnictva v konaní o oprávnom pro-

¹⁵⁴ VIKTORY, J.: Prvé výročie zľudoveného súdnictva. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 2, s. 28 – 29.

¹⁵⁵ Týmto prirovnaním reagoval na porotcov v prvej ČSR.

¹⁵⁶ VIKTORY, J.: Sudcovia z ľudu do druhého funkčného obdobia. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 11, s. 244.

striedku, či už na krajskom alebo na Najvyššom súde. Ak krajský súd rozhodoval o opravnom prostriedku proti rozhodnutiu ľudového súdu¹⁵⁷, jeho senát sa mal skladať z troch sudcov (pôvodne označovaných ako sudcovia z povolania) a sudcovia z ľudu by absentovali.¹⁵⁸ Dôvodová správa túto zmenu odôvodňovala zmenou procesných predpisov (Občianskeho súdneho poriadku a Trestného poriadku), ktorými sa rozšírila možnosť odvolacieho súdu zrušiť rozhodnutie súdu prvej inštancie a vrátiť mu vec na nové pojednanie a rozhodnutie, teda „*při své nové funkci omezí se... odvolací soud jen na to, aby přezkoumal, zda soud první stolice správně užil zákona, zda byly vyjasněny všechny okolnosti případu a zda rozhodnutí soudu první stolice je spravedlivé. Jeho činnost se tudíž omezí převážně jen na řešení otázek právních. Proto také lze od účasti soudců z lidu v odvolacích senátech upustit.*“ Navyše, „*tak je tomu i v SSSR (srov. čl. 34, 35, 42 a 43 sov. org. zák.) a ve všech zemích lidové demokracie.*“¹⁵⁹ Avšak, na prechodnú dobu, kým sa neuskutočnia voľby sudcov¹⁶⁰, sa v zmysle § 43 zákona o organizácii súdov č. 66/1952 Zb. mali v senátoch odvolacích súdov ponechať „*dva soudci z lidu,... proto, poněvadž po přechodnou dobu budou soudcovský úřad vykonávat soudci ustanovovaní ministrem spravedlnosti. Minorita soudců z lidu je odůvodněna tím, že v těchto senátech půjde, jak již bylo řečeno, převážně o řešení otázek právních. Vždyť z téhož důvodu je minorita soudců z lidu zavedena již dnes v senátech nejvyššího soudu, po-*

¹⁵⁷ Okresné sudy boli zákonom č. 66/1952 Zb. o organizácii súdov premenované na ľudové sudy kopírujúc tak sovietsky vzor. Zloženie senátov ľudových súdov zostalo rovnaké (na rozdiel od zloženia súdov druhej inštancie rozhodujúcich v konaní o opravnom prostriedku); ľudový súd ako súd prvej inštancie rozhodoval v senátoch zložených zo sudcu ako predsedu a dvoch sudcov z ľudu.

¹⁵⁸ Účasť sudcov z ľudu zostala zachovaná, ak krajské sudy rozhodovali v prvej inštancii, vtedy krajský súd stále rozhodoval v senátoch zložených zo sudcu (z povolania) ako predsedu a dvoch sudcov z ľudu.

¹⁵⁹ Národní shromáždění republiky Československé 1952. I. volební období. 9. zasedání. Vládní návrh. Zákon ze dne... 1952 o organizaci soudů (tisk 632). Důvodová zpráva. Všeobecná část. (cit. 06. 01. 2025). Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0632_02.htm

¹⁶⁰ Tento prechodný čas trval až do 60. rokov 20. storočia, kedy došlo k novým organizačným zmenám v súdnictve. Idea zľudovenia súdnictva aj v rámci odvolacieho konania sa „prechodne“ (do roku 1969) udržala.

*kud rozhodují o stížnostech pro porušení zákona (srov. § 9 zák. č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví)“.*¹⁶¹ Nové senáty odvolacích súdov tak mali byť prechodne zložené z troch sudcov (predtým označovaných ako sudcov z povolania) a dvoch sudcov z ľudu. Táto „prechodná doba“ trvala až do konca 60. rokov odkedy sa účasť sudcov z ľudu v opravnom konaní nepripúšťala.

Sudcovia z ľudu boli na pojednávania povolávaní predsedom senátu, čo sa zákonom č. 66/1952 Zb. o organizácii súdov upresnilo tak, že sudcovia z ľudu sa povolávali na výkon sudcovskej funkcie pokiaľ možno vo vopred určenom poradí a na čas nepresahujúci celkom pätnásť dní v roku (z tohto pravidla boli prípustné aj výnimky, najmä v záujme dokončenia veci). Táto zmena bola vynútená problémami vyskytujúcimi sa v súdnictve – slabá dochádza sudcov z ľudu, ich nedisciplinovanosť, prehodnocovanie nominácií sudcov z ľudu, potreba doriešiť náhrady za výkon funkcie sudcu z ľudu a i.

Súdom druhej inštancie zákon o organizácii súdov č. 66/1952 Zb. zveril dozor nad rozhodovacou činnosťou súdov prvej inštancie najmä tým, že

- a) rozhodovali o opravných prostriedkoch podaných proti rozhodnutiam súdov prvej inštancie, ktoré ešte nenadobudli právoplatnosť; pritom boli oprávnené vytknúť chyby, ktoré sa vyskytli pri nesprávnom použití zákonov a iných právnych predpisov a uložiť ich odstránenie;
- b) sledovali rozhodovanie súdov prvej inštancie a starali sa o jednotnosť pri rozhodovaní ľudových súdov.

V tomto zákone nachádzame aj podrobnejšiu úpravu pôsobnosti Najvyššieho súdu, jeho zloženie, súdne kolégiá, zloženie senátov (aj s obmedzením účasti sudcov z ľudu na odvolacom konaní a v konaní o sťažnosti pre porušenie zákona) a zloženie pléna Najvyššieho súdu. Podrobnejšiu úpravu si vynútila skutočnosť, že dovtedy sa Najvyšší súd spravoval aj časťou organizačných prvorepublikových

¹⁶¹ Národní shromáždění republiky Československé 1952. I. volební období. 9. zasedání. Vládní návrh. Zákon ze dne... 1952 o organizaci soudů (tisk 632). Důvodová zpráva. Všeobecná část. (cit. 06. 01. 2025). Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0632_02.htm

predpisov, a až zákon č. 66/1952 Zb. o organizácii súdov zrušil dovtedy s novelizáciami platný zákon č. 5/1918 Zb. z. a n. o Najvyššom súde.¹⁶² Najvyšší súd – ako najvyšší súdny orgán v Československej republike – dozeral na rozhodovaciu činnosť všetkých ostatných súdov najmä tým, že:

1. rozhodoval o opravných prostriedkoch podaných proti rozhodnutiam krajských, vyšších vojenských alebo vyšších poľných súdov ako súdov prvej inštancie¹⁶³, ktoré ešte nenadobudli právoplatnosť; pritom bol oprávnený vytknúť chyby, ktoré sa vyskytli pri nesprávnom použití zákonov a iných právnych predpisov, a uložiť ich odstránenie;
2. rozhodoval o sťažnostiach pre porušenie zákona, ktoré podal generálny prokurátor alebo predseda Najvyššieho súdu proti právoplatným rozhodnutiam súdov;
3. sledoval rozhodovanie súdov a zabezpečoval jednotnosť v rozhodovaní súdov nižšej inštancie.

Trestné a občianskoprávne kolégium Najvyššieho súdu v zmysle § 23 zákona č. 66/1952 Zb. o organizácii súdov rozhodovalo v senátoch zložených z troch sudcov príslušného kolégia, vojenské kolégium v senátoch zložených z troch vojenských sudcov vojenského kolégia. Plénum Najvyššieho súdu¹⁶⁴ sa skladalo z predsedu, jeho námestníkov a ostatných sudcov a vojenských sudcov a jeho zásadnou kompetenciou bolo zabezpečenie jednotnosti súdneho rozhodovania prostredníctvom vydávania smerníc pre správny výklad zákonov a iných právnych predpisov.

Špecifickým prípadom, v ktorom nachádzame účasť sudcov z ľudu pri rozhodovaní senátov Najvyššieho súdu bol prípad predvídaný § 20 zákona č. 66/1952 Zb. o organizácii súdov. Na návrh generálneho prokurátora alebo predsedu Najvyššieho súdu si totiž

¹⁶² Jeho sídlo bolo v roku 1949 prenesené z Brna do Prahy.

¹⁶³ Na rozhodovaní o opravnom prostriedku sa teda sudcovia z povolenia nezúčastňovali.

¹⁶⁴ Zasadnutia pléna Najvyššieho súdu boli verejné. Zasadnutia pléna sa povinne zúčastňoval aj generálny prokurátor a zúčastniť sa mohol aj minister spravodlivosti (§ 26 a § 27 zákona o organizácii súdov).

Najvyšší súd mohol vyžiadať zo závažných dôvodov od každého súdu ktorúkoľvek trestnú alebo občianskoprávnú vec a sám o nej rozhodnúť alebo – pokiaľ nebolo ustanovené inak – prikázať ju na rozhodnutie inému súdu toho istého alebo iného stupňa.¹⁶⁵ Vo veci, ktorú si Najvyšší súd vyžiadal od všeobecného alebo vojenského súdu prvej inštancie (aby sám o nej rozhodol), alebo vo veci, v ktorej na Najvyšší súd podal obžalobu generálny prokurátor, rozhodovalo v zmysle § 24 zákona č. 66/1952 Zb. o organizácii súdov príslušné kolégium v senátoch zložených z predsedu (predseda alebo iný sudca kolégia) a z dvoch sudcov z ľudu.¹⁶⁶ Predseda Najvyššieho súdu mohol председаť senátu ktoréhokoľvek súdneho kolégia Najvyššieho súdu.

Sťažnosť pre porušenie zákona¹⁶⁷ bolo možné podať proti právoplatnému rozhodnutiu ktoréhokoľvek súdu, ktorým bol porušený zákon, teda už aj voči rozhodnutiam niektorého zo senátov Najvyššieho súdu¹⁶⁸ (§ 8 zákona o organizácii súdov). Na podanie sťažnosti pre porušenie zákona bol oprávnený nielen generálny prokurátor, ale aj predseda Najvyššieho súdu. O sťažnosti pre porušenie zákona podanej proti rozhodnutiu senátu niektorého súdneho kolégia Najvyššieho súdu rozhodovalo v zmysle § 26 zákona č. 66/1952 Zb. o organizácii súdov plénum Najvyššieho súdu. Konania o sťažnosti pre porušenie zákona sa sudcovia z ľudu, pre špecificky právnický charakter tohto konania, po organizačných zmenách z r. 1952 viac nezúčastňovali. Išlo evidentne o omyl idey zľudovenia výkonu súdnej moci.

¹⁶⁵ Veci patriace do pôsobnosti všeobecných súdov nebolo možné prikázať na rozhodnutie súdom osobitným. Veci patriace do pôsobnosti vojenských súdov nebolo možné prikázať na rozhodnutie všeobecným súdom.

¹⁶⁶ Vojenské kolégium rozhodovalo v senátoch zložených z predsedu (predseda alebo iný vojenský sudca vojenského kolégia) a z dvoch sudcov z ľudu. Predseda Najvyššieho súdu mohol na návrh generálneho prokurátora určiť, v ktorých jednotlivých prípadoch rozhodovalo vojenské kolégium v senáte zloženom z troch vojenských sudcov vojenského kolégia.

¹⁶⁷ Podľa terminológie používanej zákonom č. 319/1948 Zb. o zľudovení súdnictva pôvodne označenej ako „sťažnosť pre zachovanie zákona“.

¹⁶⁸ Sťažnosť pre porušenie zákona nebolo možné podať proti rozhodnutiu o sťažnosti pre porušenie zákona.

2.1 Justičná správa a jej premeny (1948 – 1953)

Dočasným riešením mala byť aj správa súdnictva zavedená § 127 – § 132 zákona o zľudovení súdnictva. Po zrušení zemských súdov a zemských štátnych zastupiteľstiev (na Slovensku hlavných súdov a zastupiteľstiev) prešla pôsobnosť vo veciach justičnej správy vykonávaná ich predsedami/prednostami (s určitými výnimkami¹⁶⁹) na predsedov krajských súdov a na krajských prokurátorov. Zo správnych úloh, prináležiacich Ministerstvu spravodlivosti, sa na predsedov krajských súdov prenieslo právo nariaďovať konanie pravidelných súdnych dní mimo sídla súdu.¹⁷⁰

Výkon justičnej správy bol do značnej miery decentralizovaný a k novému legislatívnemu ukotveniu došlo prijatím zákona č. 66/1952 Zb. o organizácii súdov. V jeho zmysle sa nanovo definovala úloha súdnej správy (*„starat' sa o všetko, čo súdy potrebujú pre riadny výkon súdnictva, najmä so stránky osobnej, organizačnej, finančnej, hospodárskej, plánovacej a so stránky školenia“*¹⁷¹) a úloha služobného dohľadu (*„kontrolovať, či súdy riadne plnia úlohy im zverené, pokiaľ nej-*

¹⁶⁹ Do pôsobnosti Ministerstva spravodlivosti prešli tieto veci: 1. osobné, platové a penzijné veci všetkých zamestnancov justičnej správy a veci zaopatrovacích plátov ich pozostalých; 2. prijímanie do prípravnej služby sudcovskej a do právnej praxe; 3. konanie ustanovovacích skúšok aktuárskych a druhých kancelárskych; 4. obstarávanie účtovných prác, konaných účtárňami zemských súdov; 5. pôsobnosť vo veciach sirotských pokladníc.

¹⁷⁰ V danom období éry politických procesov bolo konanie miestnych procesov uskutočňované často na mieste samom, v závode, v kultúrnych domoch obcí, miest a pod. Politické odporúčanie na toto „zbližovanie súdu s pracujúcim ľudom“ nájdeme aj pri prejednávaní zákona o zľudovení súdnictva a pochádza od ministra spravodlivosti Dr. A. Čepičku: *„Využívať každé príležitosti, aby soudní projednávání typických příkladů se dalo veřejně, aby soudy dojížděly do továren a na vesnici a zde o účasti na projednávání věci plnily výchovnou funkci, aby spravedlivá rozhodnutí byla dobře a široce odůvodněna, aby se stala zdrojem poučení pro nejširší masy.“* Národní shromáždění republiky Československé 1948 – 1954. Stenoprotoly. 21 schůze Národního shromáždění ze dne 22. 12. 1948. Zpráva výborů ústavně-právního a rozpočtového k vládnímu návrhu zákona (tisk 160) o zlidovění soudnictví (tisk 187). Výstupenie ministra spravodlivosti Dr. Čepičku. (cit. 30. 11. 2024). Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/021schuz/s021004.htm>

¹⁷¹ § 38 ods. 1 zákona č. 66/1952 Zb. o organizácii súdov.

de o veci sudcovského rozhodovania“¹⁷²). Obe oblasti, tak súdnu správu ako aj služobný dohľad, je potrebné vnímať s prihliadnutím na špecifiká doby charakterizovanej masívnou ideologizáciou, politickými čistkami, nátlakom, prílevom nových dobe oddaných a často nedovzdelaných/či priamo nevzdelaných sudcov, prokurátorov s prioritou vhodného robotníckeho pôvodu a vhodného politického názoru pod. Správu a služobný dohľad na krajských súdoch a na ľudových (bývalých okresných) súdoch v obvode krajského súdu vykonávala krajská súdna správa¹⁷³; vedúci krajskej súdnej správy priamo podliehal Ministerstvu spravodlivosti ako najvyššiemu orgánu súdnej správy a služobného dohľadu. Ako konštatovala dôvodová správa k zákonu, malo ísť o dočasné riešenie, nakoľko *„tímto způsobem se připravuje pozdější přenesení této agendy na krajské národní výbory.“*¹⁷⁴ Správu a služobný dohľad na Najvyššom súde s výnimkou jeho vojenského kolégia vykonávalo Ministerstvo spravodlivosti; správu a služobný dohľad na vojenských súdoch a vo vojenskom kolégiu Najvyššieho súdu vykonávala na Ministerstve spravodlivosti Hlavná správa vojenských súdov, prípadne podriadené správy vojenských súdov. Reforma justičnej správy vychádzala zo sovietskeho vzoru, na čo poukázala aj dôvodová správa k zákonu a jej cieľom malo byť definitívne oddelenie správnej a súdnej agendy a samozrejme vyššia ingerencia ministerstva spravodlivosti.¹⁷⁵ K zásadným

¹⁷² § 38 ods. 2 zákona č. 66/1952 Zb. o organizácii súdov.

¹⁷³ Krajské súdne správy obsadili často absolventi právnickej školy pracujúcich (PŠP).

¹⁷⁴ Národní shromáždění republiky Československé 1952. I. volební období. 9. zasedání. Vládní návrh. Zákon ze dne... 1952 o organizaci soudů (tisk 632). Důvodová zpráva k §§ 38 a 39. (cit. 20. 01. 2025). Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0632_03.htm

¹⁷⁵ „Zásada oddělení výkonu soudnictví od výkonu soudní správy se podle sovětského vzoru přejímá i v nové organizaci československého soudnictví. Tím se umožňuje, aby předsedové krajských soudů, kteří jsou dnes přímo zavaleni různou správní agendou, např. osobní, mzdovou, finanční, hospodářskou, plánovací atd., byli uvolněni pro své vlastní úkoly, t. j. pro vlastní účast na soudním rozhodování“. Citované podľa: Národní shromáždění republiky Československé 1952. I. volební období. 9. zasedání. Vládní návrh. Zákon ze dne... 1952 o organizaci soudů (tisk 632). Důvodová zpráva k §§ 38 a 39. Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0632_03.htm

zmenám došlo zákonom č. 66/1956 Zb., ktorým bola súdna správa na krajských súdoch a na ľudových súdoch v obvode krajského súdu vykonávaná predsedami krajských súdov podliehajúcimi vo veciach súdnej správy Ministerstvu spravodlivosti. Súdnú správu na Najvyššom súde vykonával predseda Najvyššieho súdu podliehajúci vo veciach súdnej správy ministrovi spravodlivosti.

3 SUDCA Z ĽUDU – NOVÁ FUNKCIA V RÁMCI VÝKONU SÚDNEJ MOCI

„S ľuďmi, ktorí nevedia zaujať pevný a odhodlaný postoj v otázkach bytia a nebytia, v otázkach dôležitých pre našu cestu k socializmu a pre náš boj za mier, s takými ľuďmi vo svojich radoch nerátame. Ak však zistíme, že sa takýto jedinci vtreli medzi našich sudcov z ľudu, aby sabotovali plnenie našich dôležitých úloh, nuž potom sa veru s takýmito ľuďmi vysporiadame pomocou tých sudcov z ľudu, ktorí boli na svoje miesto postavení uvedomelými a dôležitosti svojho poslania primerane starostlivo konajúcimi orgánmi našej ľudovej správy. Pomocou sudcovského zboru ktorý vyšiel z ľudu a nepotrebuje ani našepkávačov ani diktujúcich, aby vedel splniť svoju krásnu povinnosť; chrániť ľudovodemokratickú republiku a rozdrviť rozvratnícke pokusy akéhokoľvek druhu a zabezpečiť lepší život pre masu pracujúceho ľudu.“¹⁷⁶

Zákon o zľudovení súdnictva radikálnym spôsobom realizoval požiadavku laicizácie súdnictva na všetkých jeho stupňoch a sudcovia z ľudu sa stali povinnou súčasťou súdnych senátov od okresného súdu až po Najvyšší súd. Zľudovené súdy začali svoju činnosť postupne od 1. februára 1949.

3.1 Aké boli zákonné požiadavky na sudcov z ľudu? Aké podmienky mali spĺňať?

Za sudcu z ľudu na Štátny súd mohol byť v zmysle § 5 zákona o Štátnom súde povolaný len:

¹⁷⁶ VIKTORY, J.: Sudcovia z ľudu do druhého funkčného obdobia. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 11, s. 245 – 246.

- občan Československej republiky zapísaný do stálych voličských zoznamov,
- ktorý dosiahol vek 35 a neprekročil vek 60 rokov.

Sudcom z ľudu na Najvyššom súde (pri konaní o opravnom prostriedku proti rozhodnutiu Štátneho súdu) mohla byť len osoba znalá práva (§ 5 ods. 2 zákona o Štátnom súde), čo bolo zásadne odlišnou podmienkou oproti sudcom z ľudu ustanoveným na všeobecné súde v zmysle zákona o zľudovení súdnictva.

Ako však chápať termín „osoba znalá práva“, ak zoberieme do úvahy skutočnosť, že za sudcu z ľudu nebolo možné povolať sudcov z povolania, konceptných úradníkov úradu verejnej obžaloby, obhajcov vo veciach trestných (§ 5 ods. 3 zákona o Štátnom súde). Právne znalosti sa stali vágnou formuláciou na dosadenie vhodných politických nominantov. Za sudcov rovnako nemohli byť povolani ani duchovní, prezident republiky, členovia zákonodarných zborov, členovia vlády a Zboru povereníkov (§ 5 ods. 3 zákona o Štátnom súde).

Sudcovia z ľudu pri nástupe do svojej funkcie skladali do rúk prezidenta Štátneho súdu (alebo prvého prezidenta Najvyššieho súdu) prisahu, že budú zachovávať zákony a nariadenia, vykladať ich v duchu ústavy i zásad ľudovodemokratického zriadenia a rozhodovať nestranne.

V zmysle § 11 zákona o zľudovení súdnictva mohol byť za sudcu z ľudu povolaný československý občan, ktorý:

1. dosiahol 60 rokov a nebol starší než 60 rokov,¹⁷⁷
2. bol zapísaný v stálom voličskom zozname,
3. bol občiansky bezúhonný,
4. a bol štátne spoľahlivý a oddaný myšlienke ľudovodemokratického zriadenia.

¹⁷⁷ Nastavenie veku zodpovedalo približne aktívnej sudcovskej službe.

Spĺnením týchto podmienok sa podľa dôvodovej správy k zákonu mala zabezpečiť osobná kvalita sudcov z ľudu.¹⁷⁸ Podmienka oddanosti myšlienke ľudovodemokratického zriadenia bola vnímaná ako mimoriadne dôležitá a zdôrazňovala sa v odbornej spisbe daného obdobia. Požiadavka znalosti práva, znalosti právnych noriem ako kvalifikačný predpoklad výkonu sudcovskej funkcie nebola pre sudcov z ľudu v zákone o zľudovení súdnictva stanovená. Pri zohľadnení skutočnosti, že sudcovia z ľudu mali postavenie rovnoprávne so sudcami z povolania („boli si pri rozhodovaní rovní“) a skutočnosti, že mali vo väčšine senátov prevahu, išlo o fatálne pokrivenie obrazu výkonu súdnej moci vychádzajúcej z požiadavky potrebnej kvalifikácie. Bolo možné prijímať rozhodnutia v senáte s prevahou osôb absolútne neznalých práva? Zjavne áno...

Dôležitejšou požiadavkou než odbornosť sa v reálnom živote stal triedny profil sudcu z ľudu, ako na to priamo poukázal povereník spravodlivosti Július Viktory koncom roku 1950: „V zbore sudcov z ľudu musia prevládať zástupcovia triedy, ktorá má vedúcu úlohu pri budovaní socializmu, t. j. naši robotníci a robotníčky. Najvedomejší z predvoja robotníckej triedy, naši osvedčení úderníci a úderníčky, príslušníci Strany i triedne a politicky uvedomelí bezpartajní, oddaní pracovníci musia byť vyberaní pre naše zľudovené súdy. Malí a strední roľníci oddaní budovaniu JRD, ktorí sa osvedčili pri najťažších začiatkoch a ktorí zo dňa na deň obetavou prácou venujú sa socializácii dediny, musia byť vyberaní za sudcov z ľudu, lebo len tak bude mať pracujúci ľud záruku, že jeho záujmy zastupujú takí jednotlivci, ktorý tieto záľuby poznajú, stotožňujú sa s nimi a vedia ich dôsledne uplatňovať. ... Máme dosiaľ málo robotníkov a robotníčky v zbore sudcov z ľudu. Musia tam prevládať.“¹⁷⁹ Zabezpečiť vyhovujúce kádrové zloženie zboru sudcov z ľudu sa stalo postupne politickou prioritou.

¹⁷⁸ Národný shromáždení republiky Československé 1948. I. volebné obdobie. 2. zasadnutí. Vládní návrh. Zákon ze dne... o zlidovení soudnictví (tisk 160). Důvodová zpráva k § 11. (cit 19. 12. 2024). Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0160_04.htm

¹⁷⁹ VIKTORY, J.: Sudcovia z ľudu do druhého funkčného obdobia. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 11, s. 244 – 245.

Ďalšou politickou požiadavkou pregnantne deklarovanou v politických dokumentoch, zjazdoch sudcov z ľudu, pri náborových kampaniach a i. sa stalo aj zastúpenie žien ako sudcov z ľudu (popri všeobecnom trende znižovania počtu sudcov z ľudu a vylepšovania triednej skladby v prospech robotníkov a roľníkov). V roku 1950 povereník spravodlivosti Dr. Július Viktory skonštatoval: *„Máme aj málo žien. Nejde tu len o to, že zákon a ústava umožnili ženám prístup k funkcii sudcov z ľudu, ale ženy treba fakticky aj k výkonu tejto funkcie pribrať. Sú veci manželské, poručenské, alimentачné, veci mladistvých previnilcov a iné podobné, kde priamo potrebujeme, aby sa na rozhodovaní zúčastnila žena a uplatnila svoje skúsenosti, znalosti a zmysel pre ochranu pokrokovej rodiny, svoj ženský cit pre otázky materstva a výchovy. Preto musíme troť na tom, aby výber sudcov z ľudu pre druhé funkčné obdobie bol vykonaný starostlivejšie než prvý raz.“*¹⁸⁰ Účasť žien na výkone ľudového súdnictva režim politicky vyhodnocoval ako priamy prejav ich rovnoprávneho postavenia, súčasne si však uvedomoval dosah ideologického vplyvu na rodinu práve skrz ženu politicky uvedomelú a ideologicky formovanú. Ženy politické dokumenty hodnotili ako svedomitejšie pri plnení úloh: *„Předpokládáme-li, že jsou ženy povolá-vány za soudce stejně často jako muži, projevují-li se menším procentem zmeškaných ústních jednání jako svědomitější složka nynějšího kádrů soudců z lidu. Ženy jeví o jednání vůbec značný zájem a někde se jich používá s úspěchem jako náhradníků vždy, když jest náhlá potřeba soudců z lidu. Jsou případy, kdy se vzdávají náhrad ve prospěch veřejných účelů, neboť zdůrazňují čestnost funkce.“*¹⁸¹

Podľa štatistických údajov zisťovaných ministerstvom spravodlivosti v októbri roku 1949 z celkového počtu 36 698 sudcov z ľudu v celej ČSR bolo 33 650 mužov a 3 048 žien (8,3 % z celkového počtu).

¹⁸⁰ VIKTORY, J.: Sudcovia z ľudu do druhého funkčného obdobia. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 11, s. 245.

¹⁸¹ Dokument č. 20 Informace o soudcích z lidu (25. ledna 1950, odd. obrany a ochrany MS ČR, f. Klosův archiv, k. 137b). Citované podľa: VOREL, J. – ŠIMÁNKOVÁ, A. – BABKA, L.: Československá justice v letech 1948 – 1953 v dokumentech. Díl II. Sešity úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu č. 9, Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2004, s. 174.

V rámci zastúpenia žien z tohto počtu v českých krajinách pôsobilo 2 411 sudkýň z ľudu a na Slovensku 637 sudkýň z ľudu. Podľa údajov z Výročnej správy o výkone súdnictva za rok 1952 vypracovanej ministerstvom spravodlivosti bolo k 30. novembru 1952 v celej ČSR 22 610 sudcov z ľudu, z toho 16 851 v českých krajinách a 5 759 na Slovensku. Nová vyhodnocovaná kategória ženy v domácnosti ako sudkyne z ľudu tvorila celkovo 8,7 % v rámci celej ČSR (v českých krajinách 8,5 % a na Slovensku 9,1 %).¹⁸² Trend zvyšovania účasti žien sa postupne naplňal, aj za niekoľkých nepriaznivých ohlasov spochybnujúcich ženy ako vhodné sudkyne z ľudu.¹⁸³

Aj stavovský časopis sudcov z ľudu sa snažil propagovať pozíciu ženy ako sudkyne z ľudu často s prispením osobných svedectiev už aktívnych sudkýň z ľudu:

¹⁸² Údaje o počtoch sudcov z ľudu sú prevzaté z: Dokument č. 20 Informace o soudcích z lidu (25. ledna 1950, odd. obrany a ochrany MS ČR, f. Klosův archiv, k. 137b) a Dokument č. 22 Komise pro otázky soudců z lidu při Ministerstvu spravedlnosti, její úkoly a plán jejich provedení (5. dubna 1950, VÚA, f. Čepička, sv. 21, a. j. 146). Citované podľa: VOREL, J. – ŠIMÁNKOVÁ, A. – BABKA, L.: Československá justice v letech 1948 – 1953 v dokumentech. Díl II. Sešity úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu č. 9, Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2004, s. 173 a s. 181.

¹⁸³ Porovnaj napr. reakciu redakcie časopisu na neopublikovaný príspevok Juraja Ficeka (Obiňa, sudcu z ľudu v prvom funkčnom období), ktorý vyhodnotil ženy ako nespôsobilé na výkon funkcie sudkýň z ľudu: „Ale ste si nabrúsili pero na ostro! A to ešte proti ženám. ... Niet príčiny, aby ženy neboli sudcami z ľudu práve tak ako muži. ... Žiaden pokrokový muž nemôže súhlasiť s vaším zastaralým a nespravodlivým názorom, že žene patrí do rúk iba varecha a ohreblo a že sa nehodí za sudcu z ľudu. ... Z vášho listu vysvitá, že vlastne brojíte proti účasti žien vo funkcii sudcov z ľudu iba preto, lebo ste sa nestali opäť sudcom z ľudu, hoci ste mali na tejto funkcii veľký záujem. Avšak keby ste zotrovali na svojom nespravodlivom stanovisku voči ženám, nemohli by ste ani byť dobrým spravodlivým a pokrokovým sudcom z ľudu. Preto,okiaľ príde opäť na vás rad aby ste sa stali sudcom z ľudu, premýšľajte o tom, prečo socializmus správne a spravodlivo odstránil všetky prekážky stojace v ceste plnému oslobodeniu ženy a prečo uskutočnil do dôsledkov ústavnú zásadu rovnoprávnosti muža a ženy s rovnakým právom žien na vzdelanie a na všetky povolania úrady a hodností. ... Preto nepovažujte tú okolnosť, že ste prestali byť sudcom z ľudu za niečo zahanbujúceho, a neustaňte ani v budúcnosti ďalej vo svojom záujme o ochranu socialistickej zákonnosti, ktorú môžete presadzovať aj vo svojom každodennom živote.“ Korešpondencia, prispievateľ Juraj Ficek (Obiňa) – odpoveď redakcie časopisu. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 2, s. 44.

- „Myslela som si, že umriem od strachu“, začína svoj rozhovor s. Ružena Tučná, sudkyňa z ľudu a nedávno ešte traktoristka v UMEZ v Dunajskej Strede, „keď som si sadla prvý raz za volant traktoru. Ale nedalo mi to. Reku, veď som komunistka, a ako taká sa nesmiem báť žiadnej roboty“. ... Dnes, keď čakám svoje druhé dieťa a môj stav nepripúšťa venovať sa ťažšej telesnej práci môžem sa viac venovať funkcii, na ktorú som hrdá – funkcii sudkyne z ľudu. Pre mňa nová, ale zato tým významnejšia funkcia. Tak mi napadlo, keď som tohto toku dostala dekrét sudcu z ľudu: Orala si, siala si, žala si, robila zem úrodnejšou. Ako sudca z ľudu budeš mať vlastne podobnú úlohu: zlepšovať ľudí, robiť z nich uvedomelejších občanov nášho štátu, vychovávať ich a obracať tvárou v ústrety lepšiemu životu tak, ako si obracala brázdy zeme k slncu.“¹⁸⁴
- „Som jedna z tých veľa žien, ktoré boli navrhnuté organizáciami Národného frontu na funkciu sudkyne z ľudu. Mám a mala som už mnoho rôznych funkcií v Živene, Sväze čs. žien, a inde, ale môžem povedať, že túto funkciu si považujem za najčastejšou. Čo môže byť na svete krajšieho, ako zúčastňovať sa výkonne na socialistickej spravodlivosti. Treba sa len trocha zamyslieť a považovať o tom, čo bola v minulosti žena. Nič, len popoluška považovaná za menej cenného tvora. ... A ty dnes už veríte, súdružky a súdruhovia, že tomu tak nie je? Práve my, ženy máme najužší vzťah ku spravodlivosti. ... Milé súdružky a súdruhovia, Za toto všetko musíme byť vďačný nášmu milému súdruhovi prezidentovi a našej komunistickej strane. A svoju vďaku najlepšie preukážeme prácou a zasa len prácou, lebo práca, to je život.“¹⁸⁵
- Postupne sa pripájali aj výzvy pripojené k rôznym výročiam, napr. Medzinárodnému dňa žien: „Apelujem preto na vás, všetky pracujúce ženy, nevyhýbajte sa tejto funkcii a vykonajte ju čestne a svedomito bol tak uvedomte si, že na tomto pracovnom úseku môžete veľmi mnoho vykonať pre lepšiu a radostnejšiu zajtrajšok nás a našich detí.“¹⁸⁶

¹⁸⁴ TUČNÁ, R. (sudkyňa z ľudu): Úderníčka, traktoristka, propagátorka nového života. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 6, s. 125 – 126.

¹⁸⁵ KOZELKOVÁ, T. (sudkyňa z ľudu): Moja najčastejšia funkcia. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč.3, 1951, č.8, s. 180 – 181.

¹⁸⁶ BENKOVÁ, M. (sudkyňa z ľudu): Ženy, matky, staňte sa sudkyňami z ľudu! In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 4, 1952, č. 2, s. 32.

Za sudcov z ľudu nemohli byť § 12 zákona o zľudovení súdnictva povolávaní sudcovia z povolania, konceptní úradníci úradov verejnej obžaloby, (verejní) notári, advokáti, obhajcovia vo veciach trestných a duchovní. Vylúčenie týchto osôb s právnickým vzdelaním a duchovných¹⁸⁷ dôvodová správa k zákonu o zľudovení súdnictva odôvodnila nasledovne: „*Toto ustanovení se dává k zajištění skutečného zlidovění, soudnictví a k zamezení jakéhokoliv obcházení nebo zeslabování tohoto zájmu.*“¹⁸⁸ Do funkcie sa tak mali dostať predovšetkým príslušníci robotníckej triedy a režim sa tým snažil zbaviť vplyvu osôb, ktorí mali „buržoázne, zvlášť právnické vzdelanie“. Išlo teda o dôsledné zavedenie laického „ľudového“ prvk.

Akú úlohu mali títo príslušníci pracujúcej triedy ako sudcovia z ľudu plniť pri vysluhovaní revolučnej spravodlivosti? Čo malo byť ich prínosom? Podľa dobových názorov to mal byť „*zdravý ľudový inštinkt, zdravá, meštiackymi predsudkami a názormi nezaťažená myseľ, zdravý cit pre spravodlivosť voči pracujúcim a triedne a občianske uvedomenie a nie právne znalosti*“.¹⁸⁹ Ak na tieto slová hodnotíme dnešnými očami, prideme k záveru, že revolučná materiálna ľudovodemokratická spravodlivosť si razila svoju cestu aj týmto spôsobom. Cit pre spravodlivosť v ich zmysle totiž mal platiť len pre pracujúcich a názory a predsudky mali byť len z jedného politického spektra. Len medzi riadkami a nesmelo a jemne sa v pár príspevkoch načrtovala realita: „*Zo zľudovenia nášho súdnictva vyplynul celý rad otázok, ktoré vyžadujú vysvetlenie najmä pre potrebu našich sudcov z ľudu. Prevažná väčšina našich sudcov z ľudu zasadla za sudcovský stôl náhle, bez akýchkoľvek príprav na vážny a zodpovedný úkon, akým je prisluhovanie*

¹⁸⁷ Ak porovnáme ustanovovanie porotcov z obdobia prvej ČSR, duchovní cirkvi a štátom uznaných náboženských spoločností neboli osoby povolávané za porotcov, avšak osoby s právnickým vzdelaním povolávané byť mohli (zákon č. 278/1919 Zb. z. a n. o zostavovaní zoznamov porotcov).

¹⁸⁸ Národní shromáždění republiky Československé 1948. L volební období. 2. zasedání. Vládní návrh zákona o zlidovění soudnictví. Dôvodová správa k zákonu č. 319/1948 Zb. o zľudovení súdnictva (tisk 160). (cit. 20. 11. 2024). Dostupná na: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0160_04.htm

¹⁸⁹ KIRÁLY, P.: Ako pracovať v zľudovennom súdnictve. In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 2, s. 19.

*spravodlivosti. Vo väčšine prípadov dostalo sa im len všeobecné ponaučenie v krátkych prednáškach, ktoré boli prevažne zamerané na ideovú náplň práva a jeho funkciu v ľudovej demokracii, nebolo však času, aby sa im podrobnejšie vysvetlilo vlastné prisluhovanie spravodlivosti – súdenie. Orientácia v tomto smere v labyrinte platných právnych predpisov je ťažká aj pre právnikov, najmä mladších, tobôž pre sudcov z ľudu. No napriek týmto nedostatkom pri dobrej vôli a úprimnej pomoci a spolupráci našich sudcov z povolania môžeme už dnes konštatovať, že sudcovia z ľudu plnia a budú plniť svoju funkciu dobre.*¹⁹⁰

3.2 Akým spôsobom boli sudcovia z ľudu povolávaní na výkon svojich funkcií? Kto a ako zabezpečoval výber kandidátov?

Práve spôsob povolávania a spôsob výberu sudcov z ľudu preukazuje negáciu ich nezávislosti a nestrannosti, nakoľko výber a povolávania kandidátov na sudcov z ľudu mala v rukách politická moc (nové miestne orgány verejnej moci a správy – národné výbory jednotlivých stupňov ovládané komunistickou stranou).

Sudcovia z ľudu povolávaní na Štátny súd a na Najvyšší súd boli vymenovávaní vládou na návrh krajských národných výborov na obdobie jedného roka (§ 5 zákona o Štátnom súde). V zmysle § 43 zákona o Štátnom súde do ustanovenia krajských národných výborov však navrhovali osoby na vymenovanie sudcov z ľudu zemské národné výbory, na Slovensku Povereníctvo vnútra. Sudcov z ľudu z vojenských osôb v činnnej službe pre potreby Štátneho súdu a Najvyššieho súdu menovala vláda z osôb navrhnutých ministrom národnej obrany. Tie isté osoby bolo možné opätovne vymenovať aj po uplynutí jednoročného funkčného obdobia.

Podľa § 10 zákona o zľudovení súdnictva sudcov z ľudu na okresnom súde povolával okresný národný výbor, sudcov z ľudu na kraj-

¹⁹⁰ BRŮHA, J.: Niekoľko poznatkov z praxe nášho zľudoveného súdnictva. In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 2, s. 25.

skom súde krajský národný výbor (dočasný národný výbor). Sudcov z ľudu na Najvyššom súde povolávala vláda. Pri zostavovaní senátov sa malo dbať na požiadavky § 133 zákona o zľudovení súdnictva.¹⁹¹ Určenie počtu sudcov z ľudu bolo v kompetencii nadriadeného súdu a na Najvyššom súde ich počet určoval predseda súdu. Funkčné obdobie sudcu z ľudu trvalo dva roky (§ 14 zákona o zľudovení súdnictva). Do času, kým neboli povolani sudcovia z ľudu na ďalšie funkčné obdobie vôbec alebo v potrebnom počte, mohli byť na výkon funkcie povolaní i doterajší sudcovia z ľudu. Za sudcov z ľudu, ktorých funkčné obdobie skončilo predčasne, sa povolávali ďalší sudcovia z ľudu. Ich funkčné obdobie sa spravovalo pôvodným funkčným obdobím sudcu z ľudu.

Prví sudcovia z ľudu ustanovení do funkcie na základe ustanovení zákona o zľudovení súdnictva boli vymenovaní v januári a februári 1949. Zodpovednosť za výber sudcov z ľudu prenesená na orgány verejnej správy nebola podľa *Správy Právnickej komisie ÚV KSČ o doplnení zoznamov ľudových sudcov na funkčné obdobie 1951 – 1952* vyhovujúco zvládnutá: „Zkušlosti při sestavování seznamů soudců z lidu v období 1949 až 1950 ukázaly, že nebyla věnována dostatečná péče řádnému výběru soudců z lidu, takže se mezi ně dostali i osoby nevhodné, nepřihlíželo se k řádnému zastoupení příslušníků dělnické třídy, rolníků a žen. Ku dni 10. říjnu 1949 bylo v českých zemích jen 39 % soudců z lidu z řad dělníků, z řad rolníků jen 9,3 %, žen bylo jen 9,7 %; na Slovensku bylo jen 30,9 % dělníků, 29,1 % rolníků a pouze 5,4 % z řad žen. V řadách dělníků nebyli mezi soudci z lidu vůbec členové JZD. Naproti tomu byli značně zastoupeni v seznamu úředníci, živnostníci a příslušníci svobodných povolání.¹⁹² Bylo

¹⁹¹ § 133 zákona o zľudovení súdnictva: (1) Pri zostavovaní senátov treba hľadiť na to, aby sudcovia z ľudu boli podľa možnosti z toho istého alebo z blízkeho odboru práce, ku ktorému patria strany (účastníci), alebo ktorého sa týka prejednávaná vec. (2) Ak ide o spory pracovné alebo o vec národného poistenia, musí byť aspoň jeden zo sudcov z ľudu členom jednotnej odborovej organizácie. (3) V trestnom konaní proti mladistvým musia mať členovia senátu vychovateľské skúsenosti a aspoň dvaja členovia senátu krajského súdu musia byť tiež znali sociálnej starostlivosti o mládež.

¹⁹² Miestne stranické vedenia totiž mali prirodzenú tendenciu menovať do súdnych funkcií ľudí so vzdelaním, prípadne aspoň z minimálnou skúsenosťou s úradnou

*proto nutno jednak nevhodné soudce z lidu nahradit vhodnými a při včas-ném sestavování nových seznamů na období 1951 až 1952 postupovat s co největší péčí a přihlédnout, aby zmíněné nedostatky nesprávného složení soudců z lidu byly odstraněny“.*¹⁹³ Nasledovala masívna propagačná kampaň, revidovanie zoznamov sudcov z ľudu a založenie nových zoznamov sudcov z ľudu na funkčné obdobie rokov 1951 – 1952. V nových zoznamoch bol podľa Právnickej komisie ÚV KSČ „zvýšen počet dělníků – soudců z lidu z původních 39 % v českých zemích na 56 %, na Slovensku z původních 30 % rovněž nyní na 51 %, v celé republice na 54 %. Zvýšen byl také stav rolníků. Oproti dosavadním seznamům, kde v českých zemích bylo pouze 9,3 %, nyní je 13 % rolníků, na Slovensku je nyní 20 % rolníků (zde se jeví pokles o 9,1 %). V celé republice je tedy 15 % rolníků. Z tohto počtu pripadá na členy JZD v českých zemích 51 %, na Slovensku 39 %, v celé republice 46 %. Naproti tomu se zmenšil značně počet soudců z lidu z řad úředníků, živnostníků a důchodců a ostatních povolání ... Také zvýšení počtu žen se jasně projevuje v nových seznamech. V českých zemích oproti r. 1949, kdy bylo pouze 9,7 % žen soudců z lidu, stoupl počet v nových seznamech na 26 %, na Slovensku stoupl počet z 5,4 % na 20 %, v celé republice je nyní 24 % všech soudců z lidu – žen.“¹⁹⁴

Prípravovanú náborovú propagačnú kampaň na sudcov z ľudu v druhom funkčnom období na Slovensku opísal aj stavovský časopis pre sudcov z ľudu: „Prvým januárom 1951 začne sa nové dvojročné funkčné obdobie sudcov z ľudu. Ľudové orgány (ONV a KNV) podľa záko-

agendou. PODOLEC, O.: Prví sudcovia z ľudu. Počiatky tzv. zľudovenia súdnictva po Februári 1948. In: *Pamäť národa*, roč. 18, 2022, č. 2, s. 26.

¹⁹³ Dokument datovaný dňom 5. februára 1950. Celoštátna konferencia sudcov z ľudu (referáty, uznesenia). Praha. Správa o doplnení zoznamov ľudových sudcov vo funkčnom období 1951 – 1952. Národný archív Praha, fond: Právnická komise ÚV KSČ, a. j. 185. Citované podľa: PODOLEC, O.: Prví sudcovia z ľudu. Počiatky tzv. zľudovenia súdnictva po Februári 1948. In: *Pamäť národa*, roč. 18, 2022, č. 2, s. 31 – 33.

¹⁹⁴ Dokument datovaný dňom 5. februára 1950. Celoštátna konferencia sudcov z ľudu (referáty, uznesenia). Praha. Správa o doplnení zoznamov ľudových sudcov vo funkčnom období 1951 – 1952. Národný archív Praha, fond: Právnická komise ÚV KSČ, a. j. 185. Citované podľa: PODOLEC, O.: Prví sudcovia z ľudu. Počiatky tzv. zľudovenia súdnictva po Februári 1948. In: *Pamäť národa*, roč. 18, 2022, č. 2, s. 32.

*na budú povolávať nových sudcov z ľudu, aby spolu so sudcami z povolania zasadli za sudcovský stôl ako rovnoprávni sudcovia. ... V najbližších dňoch budú naše závody požiadané, aby zo svojho streda učinili výber osôb, ktoré politickou vyspelosťou a uvedomelosťou a svojimi osobnými vlastnosťami budú spôsobilé, ako sudcovia z ľudu, spolupôsobiť pri plnení ... úloh ľudového súdnictva. Vybrané osoby majú však vyhovovať predovšetkým i po stránke ich doterajšej mravnej a trestnej bezúhonnosti, aby sa tak vyhlo všetkým zbytočným znevažovania osôb sudcov z ľudu. Ich osobný život a charakter musí byť vzorný. Prirodzene, doterajší sudcovia z ľudu, ktorí sa v tejto funkcii dobre osvedčili, môžu byť na túto funkciu ďalej navrhovaní, ba sa doporučuje, aby boli vyberaní najmä tí, ktorí preukázali už pri výkone tejto funkcie zvláštne schopnosti, vysokú uvedomelosť a záujem o vec. Očakávame, že tejto výberovej akcii, ktorá bude prebiehať za súčinnosti závodov, orgánov súdnictva a zložiek ľudovej správy bude náš ľud venovať starostlivú pozornosť.*¹⁹⁵

Z listov niektorých sudcov z ľudu na Slovensku bolo po tom, čo sa nedostali do zboru sudcov z ľudu opakovane, na druhé funkčné obdobie, cítiť isté rozčarovanie. Politické vystúpenia a aj reakcie redakcie časopisu zdôrazňovali potrebu vytvorenia novej triednej skladby sudcov z ľudu (vyššie zastúpenie robotníkov a roľníkov) a rešpektovanie požiadavky vyššieho zastúpenia žien.¹⁹⁶

¹⁹⁵ Za krajskú návrhovú Komisiu pre sudcov z ľudu pri KNV v Bratislave: Dr. Adamaf. Druhé funkčné obdobie sudcov z ľudu. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 9, s. 203 – 204.

¹⁹⁶ Porovnaj napr. už skôr citovanú reakciu redakcie časopisu na príspevok Juraja Ficeka (Obiňa, sudcu z ľudu v prvom funkčnom období): „Z vášho listu vysvitá, že vlastne brojíte proti účasti žien vo funkcii sudcov z ľudu iba preto, lebo ste sa nestali opäť sudcom z ľudu, hoci ste mali na tejto funkcii veľký záujem. ... Preto nepovažujte tú okolnosť, že ste prestali byť sudcom z ľudu za niečo zahanbujúceho, a neustajte ani v budúcnosti ďalej vo svojom záujme o ochranu socialistickej zákonnosti, ktorú môžete presadzovať aj vo svojom každodennom živote.“ Korešpondencia, prispievateľ Juraj Ficek (Obiňa) – odpoveď redakcie časopisu. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 2, s. 44.

3.3 Bolo možné sudcu z ľudu z výkonu jeho funkcie odvolať?

Princíp nezosaditeľnosti sudcu nový režim odmietol?

Ďalšou rovinou negácie nezávislosti a nestrannosti pri sudcoch z ľudu boli možnosti ich odvolania a osobitne zákonom predvídané, ale vágne formulované „politické“ požiadavky/podmienky. V zmysle § 18 zákona o zľudovení súdnictva mal byť sudca z ľudu odvolaný, ak

- prestala platiť niektorá z podmienok pre jeho ustanovenie do funkcie (§ 11 zákona). Podľa tohto ustanovenia, ak sudca z ľudu prestal byť štátne spoľahlivým a oddaným myšlienke ľudovodemokratického zriadenia, vznikol dôvod na jeho odvolanie. Preverovanie štátnej spoľahlivosti a oddanosti novému zriadeniu bolo bežným postupom uplatňovaným nielen v rámci výkonu funkcie sudcov z ľudu a jeho prostredníctvom sa vykonávala očista od triednych nepriateľov, od osôb s nevyhovujúcim triednym profilom a pod.
- ak nastali dôvody, pre ktoré sudca z ľudu nemohol byť ustanovený do funkcie ustanovené v § 12 zákona (výkon právnických profesií a povolania duchovného).

Sudca z ľudu mohol byť odvolaný aj na návrh predsedu súdu v prípade, že sudca z ľudu opätovne alebo hrubo porušil svoje povinnosti stanovené § 17. Odvolanie vykonával orgán, ktorý sudcu z ľudu na výkon funkcie povolal.

Priať a zastávať úrad sudcu z ľudu na Štátnom súde bolo občianskou povinnosťou. Odmietnuť úrad sudcu z ľudu alebo sa ho vzdať bolo možné len z dôležitých dôvodov (rozhodovala o nich v zmysle § 5 ods. 4 zákona o Štátnom súde rada Štátneho súdu a u Najvyššieho súdu senát).¹⁹⁷ Zákon o Štátnom súde obsahoval aj disciplinár-

¹⁹⁷ Toto ustanovenie bolo následne novelizované § 322 Trestného poriadku z r. 1950 (zákon č. 87/1950 Zb.) tak, že odmietnuť funkciu sudcu z ľudu alebo vzdať sa tejto funkcie bolo možné iba z dôležitých dôvodov, rozhodoval o tom minister spravodlivosti, a ak išlo o vojenskú osobu, minister národnej obrany.

ne previnenia a možné postihy sudcov z ľudu¹⁹⁸ (nevyskytujúce sa v neskoršom zákone o zľudovení súdnictva¹⁹⁹); ak sudca z ľudu bez závažných dôvodov porušil svoju povinnosť, uložil mu predseda senátu ako poriadkový trest pokutu do 10.000 Kčs a podľa okolností tiež náhradu trov zmareného pojednávania.²⁰⁰

Funkcia sudcov z ľudu bola chápaná ako občianska povinnosť. Funkčné obdobie sudcu z ľudu bolo dvojročné a opätovné povolanie tých istých sudcov z ľudu bolo možné (§ 14 zákona o zľudovení súdnictva). Občan, ktorý bol na túto funkciu povolaný, bol povinný ju prijať, ak mu v tom nebránili vážne dôvody. Za výkon funkcie sudcom z ľudu patrili náhrady (boli v zmysle vládneho nariadenia č. 25/1949 Zb. poskytované náhrady (§ 19 zákona o zľudovení súdnictva, § 8 zákona o Štátnom súde, vládne nariadenie č. 25/1949 Zb.).

V zmysle § 17 zákon o zľudovení súdnictva každý, kto bol povolaný na výkon funkcie sudcu z ľudu, bol povinný svoju funkciu konať svedomite a vystríhať sa pri výkone funkcie a aj inak v občianskom živote všetkého, čo by mohlo znížiť dôveru k sudcovským úradným úkonom alebo vážnosť funkcie, ktorú sudca z ľudu vykonáva. Sudca z ľudu bol povinný zachovávať mlčanlivosť o rokovaní a hlasovaní na súde a mimo výkonu funkcie nesmel prejavovať svoj názor o prejednávanych veciach. Nakoľko boli sudcovia z ľudu rovní sudcom z povolania, toto ustanovenie im stanovilo aj rovnaké povinnosti v rámci prezentácie ich funkcie.

K odvolávaniam sudcov z ľudu došlo už v prvom funkčnom období sudcov z ľudu, ako to dokladá vyššie citovaná *Správa Právnickej komisie ÚV KSČ o doplnení zoznamov ľudových sudcov na funkčné obdobie 1951 – 1952*. „Nahradenie nevhodných sudcov z ľudu vhodnými“ zna-

¹⁹⁸ Možnosť disciplinárneho postihu bola zrušená Trestným poriadkom z r. 1950 (č. 87/1950 Zb.).

¹⁹⁹ Toto ustanovenie sa zrejme neosvedčilo a namiesto propagácie idey zľudovenia súdnictva prinášalo skôr opačný efekt. Z týchto dôvodov ho neskoršia právna úprava neprevzala a zabezpečenie plnenia povinností sudcov z ľudu sa zabezpečovalo iným spôsobom, ako poukážeme v nasledujúcich výkladoch.

²⁰⁰ Voči rozhodnutiu, ktorým bola uložená poriadková pokuta alebo náhrada trov zmareného pojednávania, bolo možné podať sťažnosť, o ktorej rozhodla rada Štátneho súdu, a ak išlo o sudcu z ľudu na Najvyššom súde, senát tohto súdu.

menalo aj konkrétnu manipuláciu a „očistu zboru sudcov z ľudu“ za účelom zabezpečenia vyhovujúcej triednej skladby s prevahou robotníkov a roľníkov.

Na potrebu odvolávania a očisty zboru sudcov z ľudu – po prvom roku fungovania zľudoveného súdnictva – v časopise *Právo a život* nabádal Pavel Király. Zodpovednosť za ich výber pritom zveril nielen okresným a krajským národným výborom, ale aj samotným sudcom z ľudu, ktorí v duchu zodpovednosti za očistu kolektívu, sa mali stať spoluzodpovednými za svojich kolegov, a teda aj spoluzodpovednými za kvalitu súdnych rozhodnutí, ktoré mali byť v prvom rade politicky a triedne korektné: „*Je vecou KNV, ONV a príslušných politických organizácií, aby výber a výmenu sudcov z ľudu vykonávali s najväčšou opatrnosťou a zodpovednosťou. Bolo by však chybou sa domnievať, že zloženie ľudových súdov je len vecou uvedených organizácií, a že sa netýka samých sudcov z ľudu. Sudcovia z ľudu musia cítiť kolektívnu zodpovednosť za každé rozhodovanie súdu, na ktorom sú ustanovení, a preto aj sami sa musia starať, aby politicky nespolaľiví a mravne pochybní sudcovia z ľudu boli z ich radov odstránení.*“²⁰¹

Niektorí zo sudcov z ľudu boli značne radikalizovaní a žiadali o nomináciu len z jednej politickej strany, kritizujúc zastúpenie viacerých strán v Národnom fronte: „*Naši sudcovia z ľudu sa regrutujú z rôznych politických strán, ktoré v Našom národnom fronte sú ešte trpené ... keby sme chceli tento problém dokonale riešiť tu by nám inšie nepozostávalo, ako ešte jeden radikálny február ... lebo od vrabcov nemôžeme žiadať, aby nám spievali ako pravý kanárik. To je azda logické. Keďže viem, že zrno Lettrichovcov a Ursínyovcov je rozosiata po veľkých úradoch v Bratislave, je zbytočné viac o tom diskutovať.*“ Redakcia v snahe zmierniť „horlivosť“ tohto sudcu z ľudu odpovedala: „*Omylom však je nazdávať sa, že nesprávnosť výberu spočíva v rôznej politickej príslušnosti sudcov z ľudu. Naopak, práve existencia Národného frontu vyžaduje, aby účasť ľudu na vykonávaní spravodlivosti bola zaručená všetkým politickým aj nepolitickým zložkám obyvateľstva, pokiaľ sú pokrokové...*

²⁰¹ KIRÁLY, P.: Za väčšiu ostrážitosť sudcov z ľudu. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 4, s. 74.

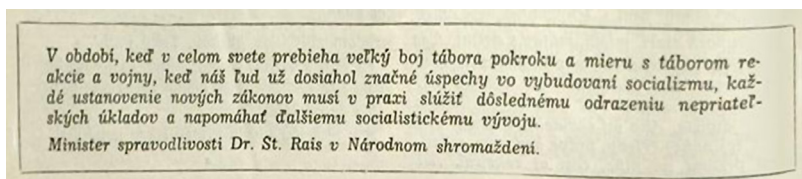
Práve pomocou Národného frontu, vedie predvoj, a tým je KSČ, miliónové masy napred a umožňuje im, aby sa sami na podklade vlastných skúseností presvedčovali o správnosti pokynov, smerníc a hesiel predvoja. Treba budovať kádre a zasa kádre, treba odstraňovať chyby. No netreba opakovať február, keď držíme jeho výdobytky pevne v rukách a keď ich vieme proti porazenej reakcie rýchle a účinne používať. Potrebujeme len náležite vyškoliť sudcov z ľudu, a to tak, aby všetci boli politicky na výške, všetci, bez ohľadu na svoju politickú príslušnosť. Školenie a presviedčanie je však proces ktorý nemožno nahradiť opakovaním februára.“²⁰² Revoluční aktéri sa zľakli ďalšej revolúcie?

Koncom roka 1950, teda na konci prvého funkčného obdobia sudcov z ľudu²⁰³ sa z pochopiteľných dôvodov začala masívna propagačná a popularizačná kampaň otvárajúca nové dvojročné funkčné obdobie sudcov z ľudu. V časopisoch, v propagačných brožúrach, na pracoviskách, v závodoch, súdoch a i. sa verejnosti a prípadným záujemcom predkladal význam zľudoveného súdnictva a dôležitosť pozície sudcu z ľudu pre ľudovodemokratický štát, pre budovanie socializmu a boj proti zvyškom triednych nepriateľov. Národné výbory mali zo strany KSČ zverenú mimoriadne dôležitú úlohu, a s prihliadnutím na viaceré minulé pochybenia a nutnosť revidovať prvé zoznamy sudcov z ľudu si mali dôležitosť tejto úlohy riadne uvedomiť: „Pripadá preto naším ľudovým orgánom nadmieru zodpovedná práca, ktorú nesmú nijako bagatelizovať a považovať ju pri svojich ostatných dôležitých úkolov za niečo vedľajšieho. Naše okresné národné výbory musia si uvedomiť, že budeme mať takých sudcov z ľudu, akých nám vyberú, a že od tohto výberu závisí nesmierne mnoho, predovšetkým bezpečnosť nášho budovateľského diela a bezpečnosť republiky.“²⁰⁴ Pripomínalo sa, že výber sudcov z ľudu musí byť zodpovednejší a lepší ako pre prvé funkčné obdobie. Zbor sudcov z ľudu sa mal očistiť od osôb s kriminálnou minulosťou, osôb neoddaných budovaniu socializmu

²⁰² Redakčná pošta. Príspevok sudcu z ľudu Štefana Pavlačku (Nové Mesto nad Váhom) a odpoveď redakcie časopisu. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 4, s. 94 – 96.

²⁰³ Prvé funkčné obdobie sudcov z ľudu na Slovensku trvalo do januára 1951.

²⁰⁴ VIKTORY, J.: Sudcovia z ľudu do druhého funkčného obdobia. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 11, s. 243.

Obrázok č. 1. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 2.

či triednych nepriateľov.²⁰⁵ Boj s nepriateľmi režimu bol kľúčovou, neustále sa pripomínajúcou úlohou sudcov z ľudu – periodikum to sudcom z ľudu prísne opakovalo.

3.4 Aké náhrady patrili sudcom z ľudu za výkon ich funkcie?

Zákon o zľudovení súdnictva v § 19 predpokladal, že za výkon funkcie budú sudcom z ľudu patriť náhrady, konkrétne náhrady hotových výdavkov, a výdavkov spojených s výkonom funkcie a aj iné náhrady, ktoré mala upraviť následne vláda nariadením. Predmetné nariadenie bolo prijaté čoskoro, už 8. februára 1949. Za výkon funkcie sudcu z ľudu boli v zmysle vládneho nariadenia č. 25/1949 Zb. poskytované sudcom z ľudu pôsobiacich na okresných súdoch, krajských súdoch a aj na Najvyššom súde náhrady a plat, a to:

²⁰⁵ „Vtedy si niektoré naše ONV neuvedomili dostatočne význam a dosah tejto veci a stalo sa, že zoznamy zostavili kvapne, len aby sa tejto úlohy čím skôr zbavil. Malo to aj svoje následky. Do zboru sudcov dostali sa aj občania viac razy trestaní pre kriminálne delikty. Len nedávno dozvedeli sme sa o sudcovi z ľudu, ktorý veru nemá čistý register, tvrdil, že bol trestaný len pre politické delikty v čase neslobody, no zistilo sa, že išlo o niekoľkonásobné odsúdenia pre krádež, potulovanie sa, reverzie a pod. V jednom okrese, a to práve v takom, kde treba zoláštneho úsilia v boji o socializáciu dediny, boli za sudcov z ľudu vybratí aj dedinskí boháči. Môžeme si ľahko predstaviť postoj takýchto sudcov z ľudu k JRD a ich rozhodovanie v takých veciach, kde išlo o ochranu výstavby socialistickej pôdohospodárskej výroby.“ VIKTORY, J.: Sudcovia z ľudu do druhého funkčného obdobia. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 11, s. 243.

- náhrada hotových výdavkov (cestovné²⁰⁶, nocľazné²⁰⁷, stravné²⁰⁸). Náhrada hotových výdavkov prislúchala len sudcom z ľudu, ktorí nemali svoje bydlisko v sídle súdu, na ktorý boli povolani. Ak súd zasadal mimo svojho sídla²⁰⁹, prislúchali sud-

²⁰⁶ § 1 bod 1. vládneho nariadenia č. 25/1949 Zb. o náhradách prislúchajúcich sudcom z ľudu stanovila cestovné náhrady nasledovne: „Náhrada jim skutočne vzniklých jízdních výloh, avšak nejvýše v částce rovnající se jízdnému veřejnými dopravními prostředky o pravidelných spojích III. třídy vozové nebo II. třídy lodní.“

Výnimočne bolo možné priznať aj cestovné náhrady sudcom z ľudu za cestu vykonanú peši alebo povozom, ak z miesta ich bydliska do sídla súdu nebolo možné použiť verejný dopravný prostriedok. V týchto prípadoch a za osobitných okolností (napr. vzdialenosť, zlé počasie a i.) mohli sudy priznať sudcom ľudu náhradu cestovného, a to vo výške cestovného verejným dopravným prostriedkom. JANEČKO, J.: Dochádzka sudcov z ľudu na súd a niektoré otázky náhrad im prislúchajúcich. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 6, s. 132.

²⁰⁷ § 1 bod 2. vládneho nariadenia č. 25/1949 Zb. o náhradách prislúchajúcich sudcom z ľudu stanovila nocľazné náhrady nasledovne: „Denní nocležné 70 Kčs, trvalo-li zasedání, k němuž byli povoláni, několik dnů za sebou, nebo nemohli-li v den zasedání již nastoupit zpáteční cestu.“

²⁰⁸ § 1 bod 3. vládneho nariadenia č. 25/1949 Zb. o náhradách prislúchajúcich sudcom z ľudu stanovila stravné náhrady nasledovne: „Stravné, trval-li pobyt na cestě a v místě soudu déle než 6 hodin, a to za každý den při pobytu do 8 hodin 24 Kčs, do 12 hodin 40 Kčs, delším než 12 hodin 80 Kčs.“

²⁰⁹ Zasadnutia mimo sídlo súdu sa konali najčastejšie v kultúrnych domoch (napr. procesy s kulakmi v miestnom meradle) a v závodoch za účelom priblíženia výkonu súdnej moci bežnému občanovi, resp. za účelom zastrašenia, demonštrácie moci a sfanatizovania pracujúcich mäs.

Z reakcií niektorých sudcov z ľudu možno vyvodzovať nadšenie z tohto výkonu súdnictva pre jeho dosah na širšie vrstvy obyvateľstva: „Ako počívam, a ako ľudia rozprávajú, naša reakcia skomoluje rozsudky a medzi ľuďom rozširuje nepravdivé správy o súdnych pojednávaníach. Som nad tým veľmi pohoršený. Preto s radosťou vitam to, že sa začína súdiť priamo na pracovisko, a že sa súdi urýchlene. Reakcia bude odzbrojená, keď sa každý jeden pracujúci presvedčí na vlastné oči, ako sa veci majú, a keď uvidí, počuje a posúdi chyby, pre ktoré boli iní postavení pred súd. Verejnosť bude o takýchto pojednávaníach správne informovaná a vážnosť a úcta pred našim spravodlivým súdnictvom sa pozdvihne.“ Korešpondencia, prispievateľ Jozef Arbet (sudca z ľudu, Piešťany). In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 2, s. 43.

Redakcia stavovského časopisu pre sudcov z ľudu, v duchu presadzovanej politickej línie priblíženia súdnej moci pracujúcim priamo zdôraznila jej expanziu do závodov: „Pojednávania konané priamo na pracovisku stretli sa s veľmi priaznivým ohlasom u všetkých pracujúcich. Ťažko si možno predstaviť pôsobivejšiu kontrolu pojednávania, keď súd pride medzi pracujúcich do závodu a tam, na mieste samom prejedná vec, ktorá sa všetkých pracujúcich týka, alebo ktorej svedkami osadenstvo celého závodu bolo. Po doterajšom úspechu očakávame, že sa vo všetkých významnejších prípadoch budú

- com z ľudu obdobné náhrady hotových výdavkov, a to so zreteľom na miesto, kde sa zasadnutie súdu konalo,
- náhrada za preukázanú ušlú mzdu alebo ušlý služobný plat²¹⁰,
 - plat za zasadnutie. Plat za zasadnutie patril sudcovi z ľudu bez ohľadu na skutočnosť, či mal bydlisko v sídle súdu alebo nie a či bol v pracovnom pomere alebo nie. V zmysle § 2 vládneho nariadenia č. 25/1949 Zb. o náhradách prislúchajúcich sudcom z ľudu bol plat za zasadnutie určený za každý deň, ak zasadnutie trvalo denne: 1. najviac 5 hodín sumou 40 Kčs, 2. viac ako 5 hodín sumou 70 Kčs.

pojednávania konať v závodoch.“ Korešpondencia, prispievateľ Jozef Arbet (sudca z ľudu, Piešťany) – odpoveď redakcie. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 2, s. 43.

- ²¹⁰ Nepatrila sudcom z ľudu, ktorí boli samostatne zárobkovo činní (roľníci, živnostníci, samostatní remeselníci) a tým, ktorí mali nárok na mzdu (služobný plat) aj za čas vykonávania funkcie sudcu z ľudu. Nárok na náhradu za ušlú mzdu/ušlý služobný plat bol sudca z ľudu povinný preukázať písomným potvrdením zamestnávateľa o výške jeho hodinovej mzdy (pri akordnej práci priemernej hodinovej mzdy) v jeho zamestnaní. Zamestnávateľ súčasne potvrdil aj skutočnosť, že za čas vykonávania funkcie sudcu z ľudu zamestnávateľ danému sudcovi z ľudu (svojmu zamestnancovi) nevyplatil mzdu za zameškaný pracovný čas. Justičná správa odporúčala sudcom z ľudu v záujme efektívnej výplaty náhrad priniesť predmetné potvrdenie o výške hodinovej mzdy už priamo na zasadnutie súdu, na ktoré boli povolani a bezodkladne po skončení zasadnutia ho predložiť predsedovi súdu.

Problémom vyplácania náhrad pre sudcov z ľudu – členov je JRD – sa v priebehu roka 1949, s ohľadom na množiace sa podnety, zaoberalo ministerstvo spravodlivosti. Týmto sudcom z ľudu sa mala priznávať okrem náhrady hotových výdavkov, platu za zasadnutie aj náhrada za stratu na zárobku (prípadne náhrada za vyplatenú mzdu, ak člen JRD poveril výkonom práce za seba inú osobu, ktorej mzdu musel vyplatiť). Členstvo v JRD preukazoval potvrdením správy JRD o tom, že je členom JRD, a že pre svoju účasť na súdnom pojednávaní nemohol konať práce pre JRD. Náhrada predstavovala spravidla 15 Kčs za každú zameškanú pracovnú hodinu, najviac však 120 Kčs za celý zameškaný pracovný deň. Náhrada za stratu na zárobku nepatrila ale samostatne hospodáriacim roľníkom, t.j. nečlenom JRD, čím sa jednoznačne preferovalo členstvo v JRD. Bližšie: Odmeny sudcom z ľudu – členom JRD. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 3, s. 60 – 61. a JANEČKO, J.: Dochádzka sudcov z ľudu na súd a niektoré otázky náhrad im prislúchajúcich. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 6, s. 132.

Rovnako problematickou bolo priznávanie náhrady ušlého zárobku sudkyňiam z ľudu – ženám pracujúcim v domácnosti –, u ktorých sa náhrada ušlého zárobku nakoniec priznala zo sociálnych dôvodov v podobe odôvodnených náhrad.

Nárok na náhrady a plat na zasadnutie bol sudca z ľudu povinný uplatniť u predsedu príslušného súdu, kde pôsobil, a to:

- buď ústne hneď po skončení zasadnutia súdu,
- alebo písomne do 15 dní po skončení zasadnutia súdu.

O nárokoch a o náhradách a plate sudcov z ľudu rozhodoval predseda súdu s konečnou platnosťou. Sudcom z ľudu bolo možné poskytnúť aj preddavok na náhradu hotových výdavkov a za ušlú mzdu, resp. ušlý plat.

V snahe zabezpečiť dochádzku sudcov z ľudu a eliminovať absencie sa pre sudcov z ľudu uplatnilo právo prednosti pri cestovaní autobusovou dopravou. Sudcovia z ľudu mali byť uprednostňovaní „pred inými civilnými cestujúcimi, ak sa preukážu dokladom (predvolaním), že cestujú na súdne pojednávanie. Toto uprednostnenie samozrejme neplatí, ak by chcel sudca z ľudu cestovať takým spojom, ktorým spravidla cestujú robotníci do práce alebo z práce, ak tento spoj býva robotníkmi plne obsadený.“²¹¹ V týchto prípadoch mal sudca z ľudu cestovať iným vhodným autobusovým spojom.

Zmenu v systéme náhrad pre sudcov z ľudu priniesla nová úprava v podobe zákona č. 66/1952 Zb. o organizácii súdov. V zmysle jeho § 30 sudcom z ľudu, ktorí boli v pracovnom pomere, prislúchala náhrada za mzdu, ktorá im ušla výkonom sudcovskej funkcie alebo výkonom inej činnosti s touto funkciou súvisiacej. Náhradu za ušlú mzdu poskytoval sudcom z ľudu ich zamestnávateľ; náhradu za mzdu ušlú výkonom inej činnosti s touto funkciou súvisiacej²¹² poskytoval sudcom z ľudu štát.²¹³ Výšku náhrady určila vláda nariadením po dohode s jednotnou odborovou organizáciou (ROH). Sudcom z ľudu, ktorí neboli v pracovnom pomere, (najmä sudcovia z ľudu, ktorí boli členmi JRD, samostatne hospodáriaci

²¹¹ JANEČKO, J.: Dochádzka sudcov z ľudu na súd a niektoré otázky náhrad im prislúchajúcich. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 6, s. 131.

²¹² Išlo napr. o účasť na školení.

²¹³ Dôvodová správa skonštatovala, že systém náhrad je prevzatý podľa systému uplatňovaného v Sovietskom zväze. Bližšie: Národní shromáždění republiky Československé 1952. I. volební období. 9. zasedání. Vládní návrh. Zákon ze dne... 1952 o organisaci soudů (tisk 632). Důvodová zpráva k § 30. (cit. 10. 02. 2025). Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0632_03.htm

malí a strední roľníci, ženy v domácnosti) prislúchala v zmysle § 31 zákona o organizácii súdov náhrada za zárobok (zvýšené výdavky), ktorý im ušiel (ktoré im vznikli) výkonom činnosti sudcu z ľudu a činnosti súvisiacej s touto funkciou. Náhradu za ušlý zárobok (zvýšené výdavky) poskytoval štát a výšku náhrady určila vláda nariadením.²¹⁴ V závažných prípadoch mohla vláda povoliť sudcom z ľudu aj iné náhrady (napr. sudcovia z ľudu z baníkov, ktoré mali nárok na osobitné potravinové lístky, prídavkové lístky mali mať nárok na zvýšené náhrady). Okrem náhrady ušlej mzdy či ušlého zárobku patrili sudcom z ľudu aj cestovné náhrady primerane podľa predpisov o náhradách cestovných výdavkov platných pre sudcov. Náhrady cestovných výdavkov sudcom z ľudu z radov príslušníkov ozbrojených zborov sa poskytovali podľa príslušných služobných predpisov. Oproti predchádzajúcej úprave náhrad boli zrušené tzv. platy za zasadnutie pre sudcov z ľudu, čo dôvodová správa odôvodnila ako nadbytočnú náhradu nemajúcu svoj vzor v sovietskej úprave.²¹⁵

3.5 Ako a čím sa mali sudcovia z ľudu na Slovensku odborne a politicky formovať?

Etablujúci sa ľudovodemokratický režim si vytvoril viacero ciest možného vplyvu a formovania sudcov z ľudu, ktorými boli

1. v prvých rokoch formačné konferencie sudcov z ľudu na miestnej úrovni (okresnej a krajskej), ale aj na celoštátnej úrovni,

²¹⁴ Základnou úpravou bol zákon č. 234/1949 Zb. o náhradách cestovných, sťahovacích a iných výdavkov a vládne nariadenie č. 278/1949 Zb., ktorým sa upravuje výška niektorých náhrad podľa zákona o náhradách cestovných, sťahovacích a iných výdavkov.

²¹⁵ Národní shromáždění republiky Československé 1952. I. volební období. 9. zasedání. Vládní návrh. Zákon ze dne... 1952 o organizaci soudů (tisk 632). Důvodová zpráva k § 33. (cit. 10.02.2025). Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0632_03.htm

2. osobitný stavovský časopis pre sudcov z ľudu a založenie edície malých knižiek vreckového formátu „Knižnička (neskôr označovaná ako Knižnička) sudcov z ľudu“²¹⁶,
3. osobitné ankety pre sudcov z ľudu uverejnené v ich stavovskom časopise,
4. osobitný systém školení zameraných odborne a aj politicky.

Tieto možnosti boli spoločné pre celú republiku, avšak v rámci stavovských časopisov a systému a náplne školení bolo možné zohľadniť aj isté špecifiká tej ktorej časti republiky.

Ad. 1 Formačné konferencie sudcov z ľudu (1950, 1951)

Konferencie (označované aj ako zjazdy) sudcov z ľudu na okresnej, krajskej a celoštátnej úrovni sa stali dôležitou súčasťou prezentácie, propagácie a demonštrácie sily zľudoveného súdnictva. Na ich pôde sa vyberali kádre sudcov z ľudu s možnosťou ich ďalšieho progresu (napr. ďalšieho vzdelávania v rámci právnickej školy pracujúcich, funkčného postupu), stanovovali sa dôležité politické smernice premeny výkonu súdnictva, diskutovalo sa o kritických podnetoch, proklamovali sa nové ciele a pod.

Prvá celoštátna konferencia sudcov z ľudu sa konala v Slovenskom dome v Prahe dňa 5. februára 1950. Predchádzali jej okresné a krajské zjazdy sudcov z ľudu, z ktorých vzišli delegáti na celoštátny zjazd. Politickou a programovou platformou zjazdu bola generálna línia vytýčená IX. zjazdom KSČ. Hlavný zjazdový prejav predniesol minister spravodlivosti Dr. Alexej Čepička. Vo svojom prejave sa zaoberal kritikou rozhodovania súdov, ktorých rozhodnutia aj po roku zľudovenia súdnictva „neboli na dostatočnej triednej úrovni“ s upozornovaním aj na konkrétne kauzy, kritizoval advokáciu a zdôraznil potrebu jej očisty od reakčných buržoáznych advokátov, predstavil kodifikačné plány premeny právneho poriadku v rámci prebiehajúcej právnickej dvojročnice a vytýčil úlohy, pred ktorými stojí

²¹⁶ Publikácie v rámci tejto edície vydávalo Povereníctvo spravodlivosti, boli rozosielané na súdy a jednotliví sudcovia z ľudu mali možnosť si ich kúpiť. V rámci tejto edície v r. 1951 – 1953 vyšli publikácie: *Čo má viesť sudca z ľudu?*; *Trestný zákon – stručný výklad zákona*; *Trestné konanie – stručný výklad zákona*.

zľudovené ľudovodemokratické súdnictvo a aj každý sudca z ľudu. Dynamiku spolupráce sudcov z ľudu s orgánmi verejnej moci a bezpečnostnými orgánmi v miestnom meradle, ktorá dovtedy nebola na dostatočnej politickej úrovni, navrhol pozmeniť tak, že v každom okrese sa mali pravidelné mesačné „porady všetkých sudcov z ľudu a na týchto poradách bude sa rozoberať nielen situácia na súde, ale všetky udalosti v okrese a v kraji, ktoré zasluhujú pozornosť. Každý sudca z ľudu musí si uvedomiť že jeho povinnosťou je kontrolovať celú prácu našich súdov, kontrola je najbezpečnejšou zárukou, že práca sa bude zlepšovať, a niet lepšej kontroly než je kontrola vykonávaná očami 36 000 sudcov z ľudu.“²¹⁷

Na pracovnej časti konferencie mali jednotliví sudcovia z ľudu – delegáti predniesť svoje osobné skúsenosti, pozitíva a negatíva práce v zľudovenom súdnictve a výmenou informácií, ktorá sa následne preniesla na miestnu úroveň sa malo ľudové súdnictvo zlepšovať. Na celoštátnej konferencii sa zúčastnilo viac ako 800 delegátov zastupujúcich približne 36 000 sudcov z ľudu. V rámci nich bolo Slovensko zastúpené 200 sudcami z ľudu delegovanými zo všetkých jeho okresov.

Z rezolúcie prvej celoštátnej konferencie sudcov z ľudu vyplynuli pre zľudovené súdnictvo a osobitne sudcov z ľudu tieto základné úlohy:

- chrániť ľudovodemokratickú republiku a zničiť všetky pokusy o jej rozvracanie,
- odhaľovať rušiteľov budovateľského úsilia, odhaľovať pravú tvár triedneho nepriateľa a kritizovať jeho zločinné metódy,
- postarať sa o to, aby sa robotníci a ostatní pracujúci mohli nerušene venovať socialistickej výstavbe v presvedčení, že súdy bránia všetky druhy socialistického vlastníctva a potrestajú všetkých škodcov plánovitého hospodárstva,
- starať sa o ochranu nových pôdohospodárskych výrobných foriem, najmä JRD a zmať zločinné pokusy o rušenie ich etablovania,
- prispieť k zachovaniu pokrokových a socialistických zásad v rodinnom živote občanov v očakávaní novej šťastnejšej generácie,

²¹⁷ Redakcia: Minister dr. A. Čepička o nedostatkoch v rozhodovaní našich súdov. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 3, s. 55.

- strážiť tie práva každého pracujúceho človeka, ktoré sú v súlade so záujmami celku a sú zaistené novým hospodárstvom a právnym poriadkom,
- pri výchove občanov v duchu socializmu posilniť „zásady novej vyššej mravnosti, ktoré rýchle prekonajú zbytky lživej meštiackej morálky vo vedomí pracujúcich“,
- pracovať na zlepšovaní súdnej sústavy a zúčastňovať sa na ideologickej a odbornej výchove sudcov z ľudu,
- odstrániť prejavy lenivosti a zabezpečiť riadnu dochádzku na súdne pojednávania,
- plne a uvedomele slúžiť záujmom pracujúceho ľudu.²¹⁸

Druhá celoštátna konferencia sudcov z ľudu sa konala v Prahe v Slovanskom dome dňa 4. februára 1951.²¹⁹ Tejto konferencii predchádzali krajské porady delegátov vyslaných na celoštátnu konferenciu zo všetkých okresov, na ktorých sa diskutovalo o námetoch, postrehoch, skúsenostiach, ktoré následne mali byť prezentované na celoštátnej konferencii. Stretnutí sa malo zúčastniť približne 70 % všetkých sudcov z ľudu, a malo sa diskutovať o všetkých pozitívnych aj negatívnych skúsenostiach nadobudnutých pri práci v zľudovenom súdnictve. Na krajských poradách delegátov boli vybraní delegáti na celoštátnu konferenciu a otvoril sa široký priestor na kritiku práce súdov, prokuratúry, justičných zamestnancov, advokátov a pod. a aj priestor na sebakritiku sudcov z ľudu. Na druhej strane „sme počuli slová chvály za vzornú prácu niektorých sudcov z povolania a najmä prokurátorov, ktorí vo veľkej väčšine sú sudcom z ľudu najlepšími pomocníkmi (!) a ktorí majú u sudcov z ľudu tým väčšiu vážnosť, čím nekompromisnejšie chránia záujem našej ľudovodemokratickej republiky a jej ľudu. Obzvlášť oceňujú sudcovia z ľudu to, keď sudcovia z povolania a prokurátori chodia medzi nich na politické a verejné schôdzky a nežijú izolovane a keď sa starajú, aby znalosť nových ľudovo demokratických

²¹⁸ Rezolúcia celoštátneho sjazdu sudcov z ľudu konaného v Prahe v Slovanskom dome dňa 5. februára 1950. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 3, s. 49 – 50.

²¹⁹ O priebehu tejto konferencie sudcov z ľudu vydalo Povereníctvo spravodlivosti brožúru s názvom Sudcovia z ľudu – strážcovia socialistickej zákonnosti.

*zákonov prenikla do najširších ľudových mäs“.*²²⁰ Sebakritika zo strany sudcov z ľudu sa týkala problematickej dochádzky sudcov z ľudu na pojednávania a na školenia, ďalej „*delegáti podrobili kritike školenie sudcov z ľudu a priniesli celý rad dobrých námetov... I keď vo veľkej väčšine okresov prebieha školenie dobre, ukázali sa ešte podstatné nedostatky, tak v jeho organizovaní, ako aj v spôsobe jeho vykonávania. Stále sa ešte nájdu ojedinelí sudcovia z povolania, ktorí nevykonávajú školenie živým spôsobom na konkrétnych prípadoch.*“²²¹ Kritizoval sa aj stavovský časopis pre sudcov z ľudu: „*Sudcovia z ľudu žiadali, aby časopisy viacej prinášali príspevky sudcov z ľudu a redakcii vytýkali, že niektoré príspevky zostali bez odpovede.*“²²²

Na tejto celoštátnej konferencii sa zdôrazňovalo, že hlavným poslaním súdov bolo chrániť štát a jeho ľudovo-demokratické zriadenie pred akýmkoľvek ohrozením zo strany nepriateľov, či už vnútorných alebo vonkajších. Hlavný zjazdový prejav predniesol minister spravodlivosti Dr. Štefan Rais a upozornil na výzvy, ktoré stáli pred zľudoveným súdnictvom. Súdne procesy mali nielen potrestať viníkov, ale aj ukázať verejnosti, kto boli skutoční nepriatelia režimu a aké boli ich úmysly. Podporoval sa tvrdý postup voči tým, ktorí narúšali poriadok a bránili výstavbe socialistickej spoločnosti (boj proti podpaľačstvu a i.). Pri procesoch – s významnou úlohou sudcov z ľudu ako znalcov miestnych pomerov²²³ – sa mala pozornosť venovať aj dedinskému obyvateľstvu, kde sa malo rozlišovať medzi malými a strednými roľníkmi a dedinskými boháčmi. Minister Š. Rais vyzdvihol záslužnú prácu sudcov z ľudu, vďaka ktorým „bola posilnená dôvera a úcta verejnosti k súdom.“ Sudcovia z ľudu

²²⁰ BLAŽEK, J.: Ako sa pripravili sudcovia z ľudu na celoštátnu konferenciu. In: *Súdca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 2, s. 47.

²²¹ BLAŽEK, J.: Ako sa pripravili sudcovia z ľudu na celoštátnu konferenciu. In: *Súdca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 2, s. 48.

²²² BLAŽEK, J.: Ako sa pripravili sudcovia z ľudu na celoštátnu konferenciu. In: *Súdca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 2, s. 48.

²²³ „*Sudcovia z ľudu svojim aktívnym zásahom a znalosťami pomerov môžu odhaliť i veľmi zákerné a rafinované formy rozvratníctva sa proti našej roľníckej politike v našej dedine.*“ Skrátený prejav ministra Dr. Štefana Raisa prednesený na II. konferencii sudcov z ľudu v Prahe. In: *Súdca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 3, s. 51.

sa nemali obmedzovať iba na účasť pri rozhodovaní v súdnych senátoch. Ich úloha bola ďaleko širšia, aby „dobre poznali súdnych zamestnancov a oboznámili sa s ich prácou v celom rozsahu, aby sledovali spôsob práce v súdnych kanceláriách a aj tú prácu sudcov z povolania, ktorá sa vykonáva mimo senátnych zasadnutí, aby sústavne a zo dňa na deň funkciu súdu pozorovali..., aby si bedlivo všímali hlas verejnosti, najmä ohlas verejne prejednávanych procesov medzi pracujúcim ľuďom.“²²⁴ Vplyvom sudcov z ľudu sa taktiež zvýšil výchovný účinok súdnych rozhodnutí, najmä tým, že sudcovia z ľudu propagovali súdne rozhodnutia na svojom pracovisku i v okolí.²²⁵ Vyzdvihol prácu žien v zľudovenom súdnictve a uviedol, že z celkového počtu sudcov z ľudu je už 24 % žien. Podrobne si všimol údernícke hnutie a uviedol, že medzi sudcami z ľudu je v českých krajinách 1134 úderníkov a na Slovensku 370 úderníkov. Dôraz sa kládol na zvyšovanie odbornej a politickej vyspelosti sudcov z ľudu, a to cez ich časopis a aj cez vzdelávanie sudcov z ľudu, pričom školenie sudcov malo byť premyslené, praktické, zrozumiteľné a založené na príkladoch z praxe. Cieľom tiež bolo, aby sa na školeniach zúčastnilo čo najviac, najlepšie všetci sudcovia z ľudu. A práve tu sa začal spomínať dôvernicky zbor, ktorý mal fungovať za tým účelom, aby pomáhal naplňovať na konferencii stanovené ciele: „Dôležitou pomocou bude nám dôvernicky zbor sudcov z ľudu, ktorý nájde široké pole uplatnenia. Bude zaisťovať včasnú a pravidelnú dochádzku sudcov z ľudu na školenie i na pojednávania, bude organizovať schôdzky sudcov z ľudu za účelom výmeny názorov a skúseností, súd sa bude naň obracať vo všetkých otázkach, týkajúcich sa sudcov z ľudu, bude spolupôsobiť pri riešení sťažností sudcov z ľudu, bude propagovať časopis – Sudca z ľudu – a získavať mu dopisovateľov aj odberateľov. Nepôjde tu, pravda, o nejakú samosprávu sudcov z ľudu, nechceme stavať proti sebe sudcov z ľudu a sudcov z povolania ako dve skupiny. Dôvernicky zbor má, naopak, pomáhať v ich harmonickej spolupráci.“²²⁶ 11-člennú delegáciu

²²⁴ K ďalším úlohám sudcov z ľudu. In: *Sudca z ľudu: Právo a život*, roč. 3, 1951, č. 3, s. 63.

²²⁵ Skrátенý prejav ministra Dr. Štefana Raisa prednesený na II. konferencii sudcov z ľudu v Prahe. In: *Sudca z ľudu: Právo a život*, roč. 3, 1951, č. 3, s. 51.

²²⁶ BLAŽEK, J. – HAVLÍKOVÁ, M. – LELEK, L. – KOVÁČ, J. E.: *Sudcovia z ľudu, stráži-*

sudcov z ľudu, ktorí sa zúčastňovali celoštátnej konferencie dňa 2. februára 1951 prijal predseda vlády Antonín Zápotocký²²⁷, čo v politickej rovine zdôrazňovalo význam zľudoveného súdnictva pre ľudovodemokratický štát.

Po celoštátnej konferencii sudcov z ľudu sa v čase od 18. februára do 4. marca 1951 konali stretnutia sudcov z ľudu a justičných pracovníkov s cieľom oboznámiť ich s výsledkami konferencie. Účasť na stretnutiach dosiahla približne 60 % sudcov z ľudu aj justičných pracovníkov²²⁸ a okrem referátov o priebehu konferencie sa na nich diskutovalo aj o problematikách otázkach, akými boli výber sudcov z ľudu, dochádzka sudcov z ľudu na pojednávanie, účasť sudcov z ľudu na školeniach, obsah školení pre sudcov z ľudu, okruhy súdnych sporov s významom pre budovanie socializmu (socializácia dediny, plnenie hospodárskeho plánu, rozvodové veci a pod.).

Ako jedna z dôležitých výziev pre rozvoj zľudoveného súdnictva sa predostrela otázka zriadenia tzv. dôverných zborov sudcov z ľudu zriadených pri jednotlivých súdoch. Sudcovia z ľudu sa prihlásili k potrebe utvorenia dôverných zborov „a vytýčili presnú náplň ich práce“. Navrhovali, aby „pre každý senát bol obyčajne zvolený z najlepších a z najhorlivejších sudcov z ľudu jeden dôverník, poprípade i jeho náhradník.“ Dôvernícke zbory mali mať koordinačno-organizátorské poslanie: „Dôvernícke zbory budú v budúcnosti kontrolovať dochádzku sudcov z ľudu na pojednávanie a na školenie, budú v nepretržitom osobnom styku so sudcami z ľudu, budú zisťovať a odstraňovať príčiny chybného výkonu funkcie sudcov z ľudu, kontrolovať rovnomerné povoláva-

covia socialistickej zákonosti, 2. celoštátna konferencia sudcov z ľudu v Prahe 4. februára 1951, Bratislava: Povereníctvo spravodlivosti, 1951, s. 56.

²²⁷ Sudcovia z ľudu u predsedu vlády. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 3, s. 56.

²²⁸ Vyhodnocovali sa aj príčiny tejto nízkej účasti sudcov z ľudu a justičných pracovníkov, ktoré spočívali v nevhodnom čase schôdze pripadajúcim na februárové oslavy, preťaženosťou sudcov z ľudu – stránkov účasťami na aktívoch a schôdzach, úderníckymi zmenami a účasťou na jarných prácach, nevhodnými poveternostnými podmienkami a pod. Redakcia: Sudcovia z ľudu sa oboznámili s výsledkami celoštátnej konferencie. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 4, s. 96.

*nie sudcov z ľudu na pojednávanie, zúčastnia sa na vypracovaní programu školenia, budú propagovať časopis, organizovať dopisovateľov a spoločne schôdzky so sudcami z povolania a podobne.*²²⁹ Ako jednu z najdôležitejších politických úloh celoštátna konferencia sudcov z ľudu určila zriaďovanie a aktivizáciu týchto dôverných zborov pri všetkých súdoch.

Na stretnutiach sudcov ľudu boli niektorí sudcovia z ľudu, ktorí vzorne plnili svoju funkciu v období 1949 až 1950 odmenení knihou Klementa Gottwalda *Za socialistický štát, za socialistické právo* s venovaním ministerstva spravodlivosti. Zo stretnutí, na podnet sudkyne z ľudu z Prahy, vzišiel návrh na usporiadanie súťaže o najlepšiu dochádzku sudcov z ľudu na pojednávanie a na školenia.

Ďalšími formačnými podujatiami boli celoštátne konferencie justičných pracovníkov a celoštátne konferencie krajských a okresných prokurátorov a predsedov krajských a okresných súdov, na ktorých sa zúčastňovali aj delegovaní zástupcovia sudcov z ľudu.

Ad. 2 Osobitný stavovský časopis pre sudcov z ľudu

Potreba osobitného stavovského časopisu pre sudcov z ľudu vyplynula z potreby presadenia a propagácie myšlienky zľudovenia súdnictva. Vytvorenie stavovského časopisu pre sudcov z ľudu ako dôležitú politickú požiadavku zdôraznil vo svojom rozhovore s delegáciou sudcov z ľudu dňa 4. marca 1950 aj prezident republiky Klement Gottwald. Podobná požiadavka odznela aj v prejave ministra spravodlivosti Dr. Alexeja Čepičku, ktorý predniesol na celoštátnej konferencii sudcov z ľudu konanej začiatkom februára 1950. Výzva smerovala viac k českým krajinám, kde podobný časopis chýbal, nakoľko na Slovensku stavovský časopis pre sudcov z ľudu *Právo a život* už vychádzal. Podstatnými boli politické odporúčania pre obsah časopisu ďalej obsahu časopisu, z ktorých vyplynulo, že časopis má byť informátorom pre sudcov z ľudu, má byť skutočne ľudový a predsa právnický, má reflektovať praktický život. Dôraz sa mal

²²⁹ Redakcia: Sudcovia z ľudu sa oboznámili s výsledkami celoštátnej konferencie. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 4, s. 96.

klásť aj na príspevky jednotlivých čitateľov-sudcov z ľudu o svojich skúsenostiach zo súdnej praxe.²³⁰

Už v roku 1949 bol pre sudcov z ľudu pôsobiacich na Slovensku založený časopis *Právo a život* (po dvoch rokoch premenovaný na *Sudca z ľudu*) ako „mesačník pre praktický rozhľad po platnom a novom justičnom práve“ vydávaný na Povereníctve spravodlivosti v Bratislave. V roku 1953 sa vydavateľom stal Právnický ústav Ministerstva spravodlivosti, oddelenie pri Povereníctve spravodlivosti v Bratislave. Prvým zodpovedným redaktorom (vedúcom redakcie časopisu) bol Dr. Martin Kotian, od roku 1949 Dr. Peter Záturecký (od č. 5/1949), následne Dr. Teodor Molčan (od č. 5/1952). Na konci nami sledovaného obdobia v priebehu roku 1953 sa vedúcim redakcie časopisu stal Dr. Vojtech Zlatný.

Náprotivkom časopisu *Sudca z ľudu* bol časopis *Soudce z lidu*, ktorý začal pre českú časť republiky vychádzať v máji 1950. Vydavateľom bolo Ministerstvo spravodlnosti Praha.²³¹ V roku 1950 vyšlo prvých sedem čísiel časopisu a časopis v podobnom formáte ako slovenský *Sudca z ľudu* vychádzal do roku 1960. V roku 1960 boli osobitné časopisy pre sudcov z ľudu nahradené časopismi *Socialistické soudnictví* a *Socialistické soudnictvo*.

Časopis *Právo a život* (*Sudca z ľudu*) v sledovanom období rokov 1949 – 1953 prechádzal viacerými obsahovými zmenami. Priamo od sudcov z ľudu napr. pochádzal návrh menej sa venovať politickým článkom a viac približovať zaujímavé prípady zo súdnej praxe, čo sa zrejme zdalo sudcom z ľudu zrozumiteľnejšie. Redakcia časopisu reagovala tvrdením, že príspevky uverejnené v časopise sa nedajú odlíšiť ako politické alebo nepochitické, nakoľko poznanie ducha zákonov dôležité pre sudcov z ľudu ide práve cez politický obsah.²³² Časopis od polovice roku 1951 uverejňoval viac jednoduchšie napísaných odborných príspevkov z jednotlivých oblastí práva.

²³⁰ Redakcia: Voláme čitateľov k spolupráci. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 3, s. 50 – 51.

²³¹ KRÁLÍK, L.: Publikace československé judikatury po roce 1945. In: *Štát a právo*, roč. 9, 2022, č. 4, s. 251.

²³² MAŽÁR, Š. (sudca z ľudu, Bratislava): Ešte k obsahu nášho časopisu. In: *Sudca z ľudu* (*Právo a život*), roč. 3, 1951, č. 6, s. 134.

V súvislosti so vzdelávaním sudcov z ľudu možno spomenúť aj rubriku tzv. sudcovskej abecedy, ktorú časopis *Právo a život* (*Sudca z ľudu*) ponúkal odoberateľom za účelom oboznámenia sa so základnými pojmami používanými v právnej praxi. S touto rubrikou sa začalo v druhom čísle prvého ročníka 1949 a pokračovalo sa ešte aj v ročníku 1950; prítomná bola aj v niektorých číslach ročníka 1951 a 1952 (už pod názvom *Výklad slov* alebo *Význam cudzích slov*). V sudcovskej abecede bol vždy uvedený určitý pojem a jeho definícia, prípadne aj príklad používania daného pojmu. Okrem právnych pojmov sa vysvetľovali aj iné termíny a cudzie slová, o ktorých vysvetlenie redakciu požiadali čitatelia. Pre dotvorenie obrazu, v akom stave pripravenosti sudcovia z ľudu nastupovali do svojich funkcií a s akými slovami a pojmami sa museli oboznamovať predkladáme niektoré časti rubriky sudcovskej abecedy.

K slovníku cudzích slov sa reakcia časopisu (zrejme na podnety od čitateľov) vrátila, od č. 6 ročníka 1951, pričom na zadnej strane obálky časopisu uverejnila cudzie slová, ktoré boli použité v danom čísle časopisu aj s vysvetlením ich významu.

Od júna 1951 začal časopis *Sudca z ľudu* vychádzať aj v maďarskom jazyku (neskôr len niektoré čísla) pod názvom *A népbíró*. Časopis sa zväčša členil na úvodník, resp. úvodný uvádzací článok niekedy venovaný aktuálnemu výročiu, jednotlivé články, v rokoch 1949 – 1950 verejné rozpravy/ankety pre sudcov z ľudu, redakčnú poštu/korešpondenciu, sudcovskú abecedu/v roku 1951 premenovanú na výklad cudzích slov, koncom roka 1949 pribudla rubrika Z praxe súdov (postupne eliminovaná a naoko nahrádzaná dlhšími ideologicko-výchovnými článkami o potrestaní triednych nepriateľov), reklamy na publikácie a i. Postupne sa počet článkov v časopise zvyšoval, možno pozorovať snahy o vyššiu odbornú úroveň článkov a aj snahy o oboznamovanie čitateľov s marxisticko-leninským svetonázorom v cielených príspevkoch²³³.

²³³ Napr. príspevok KIRIČENKO, M. G. – DENISOV, A. J.: Základy marx-leninského učenia o štáte a práve. In: *Sudca z ľudu* (*Právo a život*), roč. 3, 1951, č. 12, s. 275 – 278.

Sudcovská abeceda

Aberácia: úchyľka. *Aberratio ictus* (čítaj aberació iktús) nastáva, keď páchatel zasiahne inú osobu (alebo predmet), ako chcel zasiahnuť.

Abrogácia: zrušenie právnej normy.

Agenda: vykonávanie, súhrn určitej (úradnej) činnosti; hovorí sa napr. o súdnej agende.

Akcept: prijatie, písomné vyjadrenie o prijatí zmenky. Pri tzv. cudzej zmenke účastník A nariadi účastníkovi B, aby zaplatil určitú sumu účastníkovi C. Účastník C sa stane zmenkovo zaviazaným, už keď zmenu akceptuje, t. j. podpíše. Písomným vyjadrením – obyčajne iba podpisom na líci zmenky – čiže akceptom dáva na javo, že zmenkový záväzok prijíma a tým sa stáva hlavným zmenkovým dlžníkom.

Akcesorný: prislúchajúci k niečomu, vedľajší, bočný.

Ascendent: pokrvný z pokolenia predkov (napr. otec je ascendentom voči synovi, vnukovi atď.).

Asignácia: poukážka. Poukážkou čiže asignáciou miesto starého dlžníka nastupuje dlžník nový. Napríklad niekto má vklad v banke a je zároveň dlžníkom tretej osoby: nevyberie peniaze z banky a neplatí tretej osobe priamo, ale príkáže banke (asignáciou), aby potrebnú sumu z jeho vkladu miesto neho vyplátila. Assignant (poukazujucci, pôvodný dlžník) dáva príkaz asignatovi (poukázanému, v našom prípade banke), aby platil asignatárovi (poukazuníkovi, veriteľovi, v našom prípade tretej osobe). Assignácia sa podobá zmenke, ale predmetom asignácie môžu byť peniaze alebo aj iné zastupiteľné veci (cenné papiere, tovar).

Aval: zmenkové rukojemstvo. Zmenkovým rukojemstvom sa zaisťuje zo zmenky oprávnený (veriteľ), že zmenkový záväzok (zaplatenie zmenkovej sumy) bude splnený. Zmenkový záväzok ručiteľa (avalistu) je rovnakého druhu a rozsahu ako záväzok osoby, za ktorú ručí; avšak vyplatením zmenky nadobúda zmenkový ručiteľ práva zo zmenky proti tomu, za koho sa zaručil a proti osobám, ktoré sú tomuto zo zmenky zaviazané.

Bilancia: účtovná súvaha (porovnanie aktív a pasív).

Bilaterálny: dvojstranný, vzájomný. Bilaterálne smluvy sú také, pri ktorých obidve smluvné strany majú práva aj povinnosti (napr. smluva nájomná, kúpnopredajná). Naopak pri jednostranných (unilaterálnych) smluvách jeden účastník je len oprávnený a druhý je len zaviazaný (napr. pri darovaní).

Descendent: pokrvný z pokolenia potomkov (napr. voči otcovi sú descendentami synovia a dcéry, vnukovia a vnučky atď.).

Detencia: skutočné ovládanie veci v mene iného a pre iného (napr. krajičár má v detencii látku od zákazníka, dopravca tovar, ktorý dopravuje a p.). Od detencie treba rozlišovať držbu. Držiteľom je ten, kto má vec skutočne vo svojej moci, ale vo vlastnom mene a pre seba (prípadne i proti vlastníckemu právu iného); držiteľom je napr. i ten, kto sa bezprávne zmocní pozemku, kto huteľnú vec ukradne a pod., oviem držiteľom bezprávnym.

Domicil: miesto splatnosti zmenky, odchýlné od bydliska zmenečníka (toho, kto podľa zmenky má platiť).

Duplikát: druhé vyhotovenie (ďalší originál) listiny. Zmenky sa často

Obrázok č. 2. Sudcovská abeceda In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 7.

vystavujú v niekoľko exemplároch (duplikátoch, rovnopisoch), aby sa zvýšila bezpečnosť zmenky (proti strate, zničeniu) a umožnila rýchlosť zmenkového obehu. Zaplatením jedného rovnopisu však zanikajú zmenkové záväzky všetkých ostatných rovnopisov.

Extravilán: pozemok ležiaci mimo obce (nestavebný).

Konflikt: spor, súťaž, roztržka. Kompetenčné konflikty sú spory medzi súdmi alebo úradmi o príslušnosť (príslušnosť miestnu) a pôsobnosť (príslušnosť vecnú). Riešia ich príslušné nadriadené súdy (úrady).

Intabulácia: vklad, zápis do pozemkovej knihy. Intabulácie sú dvojakeho druhu. Vklady (v užšom zmysle), ktoré práva zakladajú a vymazávajú, ktorými pozemnoknižné práva zanikajú. Ku žiadosti o vklad treba pripojiť písomný originál úkonu, ktorý je základom prevodu práva (ako kúpnu alebo darovaciu zmluvu) a intabulačné povolenie osôb, proti ktorým sa právo pozemnoknižné zintabuluje. Naopak žiadosť o výmaz (extabuláciu) intabulovaného práva musí byť doložená intabulačným povolením toho, kto svedčuje k výmazu svojho práva.

Intravilán: pozemok v obci (stavebný).

Inventúra: popis, súpis, soznam vecí. V pozostalostnom konaní zákonom určený orgán prevedie inventúru, t. j. súpis všetkých vecí huteľných i nehnuteľných, ktoré po poručníkovi zostali.

Korporácia: spoločnosť. Korporácia je združenie osôb za určitým účelom, pričom združenie predstavuje samostatnú právnu osobnosť (subjektívitu), odlišnú od subjektivity jednotlivých združených osôb (napr. korporáciou je spolok). Preto korporácia ako

taká môže žalovať a byť žalovaná. Na vonok, pravda, za korporáciu vystupujú jej orgány.

Kurenťovať: stopovať, hľadať. Keď miesto pobytu obvineného je neznáme, súdy vydávajú príslušným úradom opis osoby obvineného s výzvou, aby súdu oznámili, ak nájdú hľadaného.

Materiálna pravda: skutočná pravda, opierajúca sa o objektívne zistenia. V trestnom konaní napr. nepočítaže doзнание obvineného na jeho odsúdenie, ale súd musí mať objektívnymi skutočnosťami dokázanú jeho vinu. Správnejšie je hovoriť o zásade materiálnej pravdy, lebo konečne pravda môže byť len jedna. Proti zásade materiálnej pravdy býva stavaná zásada formálnej pravdy, pri ktorej môže byť rozpor medzi skutočnosťou a tým, čo sa za pravdu vyhlasuje a čo podľa formálnych predpisov pre rozhodnutie (súdu) stačí. V novom práve súdy však vždy budú musieť zisťovať skutočnú (materiálnu) pravdu.

Prolongovať: predlžovať. Keď napr. zmenkový dlžník nemôže pri srovnosti zmenky zaplatiť zmenkovú sumu, majiteľ zmenky mu môže zmenku prolongovať (t. j. určiť iný termín na zaplatenie).

Prezumpcia: domnienka, predpoklad. Napr. predpokladá sa, že dieťa narodené v manželstve pochádza od manžela (opak by musel byť dokazovaním vyvrátený).

Rekurz: opravný prostriedok proti usneseniu občianskych súdov. V ktorých prípadoch je rekurz prípustný (prípadne vylúčený), určené je v zákone. Podľa zák. č. 319/48 Sb. rekurz možno oprieť o nové skutočnosti a nové dôkazy.

Replikovať: odpovedať na niečo, vyvracať.

Obrázok č. 3. Sudcovská abeceda In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 7.

Sudcovská abeceda

Alias: ináč, inakšie.

Asekurácia: poistenie. Sú rôzne druhy poistenia upravené osobitnými predpismi. V podstate všetky poistenia zakladajú sa na tom, že poistenec (poistený) — alebo niekto iný zaňho — platí príspevky (prémie) a keď nastane určitá udalosť, alebo sa splní mejaký predpoklad (napr. niekto zomrie, dožije sa určitého veku, utrpí úraz alebo majetkovú škodu a podobne), vypláti sa mu určitá suma, alebo vyplácajú sa mu pravidelné peňažné dávky (dôchodok), alebo poskytnú sa mu iná pomoc (ošetrovanie, liečenie a pod.). — Náš ľud pod slovom asekurácia najčastejšie má na mysli poistenie proti škodám na majetku.

Azyl: útočisko, ochrana. Štáty niekedy poskytujú právo azylu politickým utečencom z iných štátov, osobám, ktoré sú vo svojom domovskom štáte stíhané pre politickú činnosť alebo pre politické presvedčenie. Sovietsky sväz aj ústavne zabezpečuje právo azylu cudzím občanom, ktorí sú prenasledovaní preto, že bránili záujmy pracujúceho ľudu, alebo sú vo svojich zemiach stíhaní pre vedeckú činnosť alebo pre národné oslobodzovací boj.

Existenčné minimum: najmenší dôchodok (majetok) potrebný na živobytie. Exekučné predpisy určujú, aký najmenší dôchodok (majetok) sa má ponechať povinnej strane (dĺžnikovi), aby mala zabezpečenú existenciu (živobytie). Exekútor podľa zákona nesmie odňať toto existenčné minimum, t. j. musí dĺžnikovi ponechať prostriedky na živobytie určené zákonom ako minimálne. Napr. zákonom o exekúcii na platy sa určuje, ktoré príjmy a za akých okolností sú vyňaté z exekúcie (t. j. nemožno ich zexekvovať).

Expert: znalec, odborník.

Fakturovať: účtovať; skladať účty. Faktúra: účet za tovar.

Falzifikovať: falšovať, protiprávne meniť alebo vyrábať, neprávom napodobňovať. Keď niekto zhotoví nepravú verejnú listinu, alebo poruší pravú verejnú listinu zmenením jej obsahu a keď tým vznikne (alebo môže vzniknúť) inému právna ujma, dopúšťa sa trestného činu. Trestné je aj zhotovenie nepravého súkromnej listiny alebo jej porušenie, ak páchatel takú listinu potom použije na to, aby ňou dokázal trvanie, zánik, prípadne zmenu záväzku alebo práva. Niekedy o falzifikovaní (o falzifikátoch) sa hovorí aj v literatúre, v súvisi s umeleckými dielami a pod. (Keď niekto napr. vydáva falzifikát za originálne umelecké dielo.)

Intencia: úmysel, zámer. O intencii zákona hovoríme v tom smysle, že zdôrazňujeme, aký úmysel mal zákonodarcu, čo zákonom sledoval, čo sa zákonom má v skutočnosti dosiahnuť.

Irelevantný: nezávažný, nerozhodujúci, bez dôležitosti. Opačný význam má slovo relevantný: závažný, dôležitý, podstatný, rozhodný. Napr. v spore môžu byť niektoré okolnosti relevantné, závažné, rozhodujúce, iné irrelevantné, bez významu.

Kompilovať: zostavovať písomné dielo (hlavne literárne) vypisovaním z iných diel (spisov). Taký vypisovateľ (kompilátor) zostavuje prácu (knihu) bez svojich vlastných statí tak, že väčšinu materiálu zostavi (vypíše) z iných, cudzích prác. Pokiaľ by pri kompilácii išlo o zneužitie autorských oprávnení, pôvodcovské právo chráni literárne diela jednotlivých autorov (pôvodcov) z odboru vedeckého a umeleckého, nakoľko sú výsledkom tvorčej činnosti; ani na tomto poli nemá mať zisk alebo zásluhu z práce iného ten, kto sa o ňu nezaslúžil.

Obrázok č. 4. Sudcovská abeceda In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 3.

Kompromis: vzájomné dohodnutie, smier. Keď napr. strany dospejú v spore ku kompromisu, môžu spor skončiť súdnou pokonávkou.

Kontokorent: bežný účet. Kontokorentný pomer vzniká smluvou (aj mlčky) medzi dvoma obchodujúcimi partnermi, ktorí sú v trvalom obchodnom spojení. (Môže to byť napr. banka a komunálny podnik.) Kontokorentné pohľadávky sú medzi nimi vzájomné, vznikajú raz pre jedného, raz pre druhého partnera. Cieľom kontokorentu je: dosiahnuť zjednodušenie obchodného styku medzi stranami, ktoré si takto vlastne vzájomným poskytovaním úveru na určitý čas pohľadávky účtujú na bežnom účte (kontokorente) a vyúčtujú obyčajne iba raz za určité obdobie (najčastejšie ročne) — uzavretím kontokorentu.

Lapsus: omyl, chyba; prelieknutie. Lapsus vzniká, keď bolo mimovoľne iné povedané alebo iné napísané, ako bolo myslené.

Limit: obmedzenie, vymedzenie, hranica; záväzne určená výška (napr. ceny, úveru a pod.).

Manko: chyba, straža. Napr. skladník môže mať manko v tovare. V trestnom konaní je dôležité zistiť, ako došlo k manku.

Negácia: zápor, zapieranie.

Preventívny: ochranný, zabraňovací. Preventívnymi prostriedkami hľadáme predísť nejakému zlu (chorobe, trestnej činnosti a pod.). Tak dobrá výchova mládeže a zaistenie práva na prácu pre všetkých sú účinnými preventívnymi prostriedkami proti zločinosti.

Redukovať: obmedziť, zúžiť, zmenšiť; snížiť (napr. rozpočet).

Represálie: odplata, odvet; odvetné opatrenia za porušovanie niečoho

(napr. platných predpisov v štáte). Násilné, odplatné (a obyčajne aj donucovacie) prostriedky, cieľom ktorých je, aby sa odstránila nezákonnosť (takými prostriedkami sú pozbavovanie osobnej slobody, konfiskácia majetku, iné hmotné ujmy a podobne).

Rešiť: ostatok, zvyšok; nedoplatok, dlh. V úradoch (súdoch) rešami (rešanciami) bývajú nazývané spisy (podania, žiadosti), ktoré nie sú načas vybavené, ktoré neprimerane dlho ležia nevybavené u príslušného úradníka (referenta).

Tezaurácia (od slova thesaurus — poklad): uloženie, uschovanie (pokladov, peňazí). O tezaurácii sa hovorí najmä vtedy, keď občania miesto toho, aby svoje úspory ukládali bezpečne v peňažnom ústave, uschovávajú ich v domácnosti.

Via facti: cestou uskutočnenia, skutkom; (svojvoľne).

Visum repertum: lekársky nález o poranení (prípadne lekárske zistenie, že človek je mŕtvý). V trestnom konaní pre ublíženie na tele poškodená strana obyčajne pripojuje k trestným spisom písomné potvrdenie lekára (visum repertum) o tom, aké poranenie utrpela a aká bude pravdepodobná doba hojenia.

Volumen: balík, sväzok; objem, obsah.

Oprava.

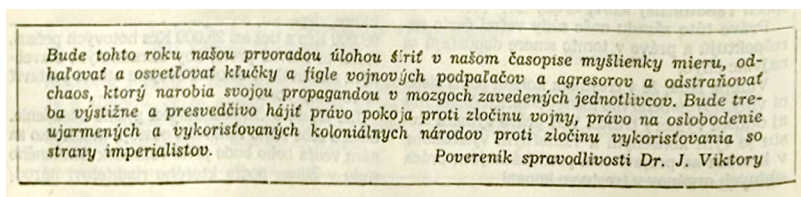
V predchádzajúcom čísle Práva a života vložila nám do rubriky Sudcovská abeceda nemilá chyba. Predposledné heslo bolo vytlačené nesprávne a má znieť takto:

Votant.

Prosíme čitateľov, aby si túto tlačovú chybu láskave opravili.

akcia	činnosť, podnik, podujatie
atrofia	zakrnenie, zakrnelosť
elita	vybraná, vznešená časť nejakej skupiny ľudí
emigrácia	vystahovanie sa, v prenes. smysle aj tí, čo sa vystahovali, ušli do zahraničia
frekvencia	počet návštev, v prenes. smysle vôbec početnosť opakujúcich sa javov
generácia	pokolenie
hazardný	slepo odvážny, ľahkomyselný
charakter	povaha
illegalita	protizákonne, mimo zákona, tajné — bez zákonného povolenia
inventúra	súpis, napr. zabavených vecí, alebo súpis tovaru na sklade
internáčný tábor	zaistovací tábor
inštitúcia	ustanovizeň
kategorický	rozhodný, nepripúšťajúci pochybnosti
kuplet	ľahká, obyčajne dvojmyseľná pesnička z nočných lokálov
konkrétny	skutočný, vecný
lekcia	úloha, poučenie
manifestovať	verejne, slávnostne prejavit
mechanizácia	zavedenie strojov
morálka	mravnosť, predstavy o mravnosti v ich súhrne v danom úseku dejín
okupácia	obsadenie
prediskutovať	prerokovať, prejednať
protest	odpor, stávanie sa proti niečomu
situácia	položenie, stav
solidarita	súručnosť, jednotnosť
syntéza	skladba, složenie, zostavenie
štádium	určitý usek vo vývoji, stav, obdobie
terén	priestor, územie
transport	preprava voj. jednotiek a pod.

Obrázok č. 6. Zadná strana obálky časopisu *Sudca z ľudu* (Právo a život), roč. 3, 1951, č. 6.

Obrázok č. 7. In: Sudca z ľudu (*Právo a život*), roč. 3, 1950, č. 3.

Už z úvodného článku Júliusa Viktoryho v úplne prvom čísle časopisu v roku 1949 je zrejmé jeho adresovanie sudcom z ľudu, ktorých mal viesť, sprevádzať, vzdelávať, formovať a pretvárať. Úvodníky k mesačníku mali adresné poslanie pre nových sudcov z ľudu: vypestovať v nich, „a to všetkých bez rozdielu, presvedčenie, že záujem štátu je nad záujmom jednotlivca, že treba dnes chrániť národný majetok, aj keby to bolo na úkor dobrého suseda, priateľa či príslušníka rodiny. Že nemôžu zažmúriť oči a byť miernym a milosrdným k previnilcom, ktorí ohrožujú výstavbu tohto štátu, mier alebo vnútorný poriadok, alebo nedbajú na pracovnú disciplínu.“²³⁴ Články obsiahnuté v časopise mali v čitateľoch meniť, či skôr deformovať pojem práva, nemali totiž „vykladať právo ako niečo večne a nezmeniteľne trvajúce, ako studené dogmatá, ale ako veľmi účinnú, hlboko prenikajúcu zbraň triedneho boja, ktorým bolo a je právo od začiatku svojho jestvovania a bude až do odstránenia tried. ... Toto si prichodí uvedomiť všetkým právnikom, od poslucháčov univerzity, kurzistov právnických škôl pracujúcich až po sudcov (v to počítajúc aj sudcov z ľudu) a advokátov a podľa toho zamerať jak svoje štúdium, tak aj uskutočnenie práva v každodennom živote.“²³⁵ Zľudovené súdy, ako bolo na mnohých miestach v odbornej spisbe zdôrazňované, mali byť „ochrancom práv pracujúceho človeka proti škodcom akéhokoľvek druhu“²³⁶, mali napomáhať budovaniu socializmu a chrániť výsledky spoločnej budovateľskej práce.

²³⁴ VIKTORY, J.: Slovo k čitateľom. In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 1, s. 1 – 2.

²³⁵ VIKTORY, J.: Slovo k čitateľom. In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 1, s. 2.

²³⁶ KIRÁLY, P.: Ako pracovať v zľudovenom súdnictve. In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 2, s. 19.

Sudcovia z ľudu boli nabádaní k smelosti, ostražitosti, k disciplíne a k vzdelávaniu osobitne v politickej oblasti. Iba tak sa mala zabezpečiť skutočná „revolučná spravodlivosť“: *„Niekedy sa stáva, že naši neskúsení sudcovia z ľudu, naši robotníci a malí roľníci necítia ešte dost smelosti pri výkone sudcovskej moci, že sa ešte dajú zatlačiť do pozadia, alebo že si dávajú nanútiť názory odporujúce záujmom ľudu. Tieto nedostatky u sudcov z ľudu musia prestať a sudcovia z ľudu si musia uvedomiť, že ľud ich k výkonu sudcovskej moci vybral práve preto, lebo oni sú zárukou toho, že súdy budú vykonávať ľudovodemokratickú spravodlivosť. Z toho plynie pre sudcov z ľudu aj povinnosť presnej dochádzky na hlavné rokovania súdov, a tiež povinnosť vzdelávania sa po stránke politickej a odbornej.“*²³⁷

Ad. 2 Osobitné ankety pre sudcov z ľudu uverejnené v ich stavovskom časopise

Formáciu sudcov z ľudu ako aj isté informačné portfólio pre redakciu o názoroch, postojoch, vedomostiach sudcov z ľudu predstavovali ankety pre sudcov z ľudu uverejňované v rokoch 1940 – 1950. Išlo z dnešného pohľadu o prezentáciu laického fóra názorov bez odbornej pridanej hodnoty. Revolučné nadšenie pre ľud a jeho myšlienky však má aj túto historicky zaujímavú podobu.

Anketa o ponechaní či neponechaní prísahy a slávnostného sľubu (1949)

Prvá anketa, resp. verejná diskusia pre sudcov z ľudu bola vyhlásená už v prvom ročníku časopisu *Právo a život*, konkrétne v jeho druhom čísle v článku *Otvárame verejnú diskusiu*.²³⁸ Stavovský časopis pre sudcov z ľudu ňou sledoval vyššie zapojenie sa do čítania a sledovania príspevkov v časopise, vyššiu zaujatosť laikov odbornými právnymi a právnickými problémami a navyše aj priblíženie práva, právnych noriem a právnych problémov ľudu, ktorý na ne – aspoň ako vtedajšia doba dúfala – bude schopný poskytnúť relevantné odpovede.

²³⁷ KIRÁLY, P.: Ako pracovať v zľudovenom súdnictve. In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 2, s. 19.

²³⁸ Redakcia: *Otvárame verejnú diskusiu*. In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 2, s. 22 – 24.

Verejnú rozpravu/anketu redakcia začala otázkou – riešenou v rámci kodifikačných prác – týkajúcou sa ponechania alebo neponechania prísahy pre svedkov, znalcov, tlmočníkov chápanej dobovo ako náboženský relikť. Išlo o otázku, s ktorou sa viacerí sudcovia z ľudu už stretli alebo v budúcnosti mohli stretnúť, a zároveň otázku majúcu potenciál vystihnúť nálady a stanoviská v prostredí bežného každodenného života. Redakcia sa snažila formačne vplývať na sudcov z ľudu uvedením jej oficiálneho názoru už vopred pri začatí verejnej rozpravy: *„Uvedomelý, rozumovo a mravne vyspelý človek žije pravdivo aj vo svojom súkromnom živote hovorí pravdu. Takýto človek predsa nepotrebuje ani na súde potvrdzovať svoju výpoveď prísahou. Tým, že sa od neho požaduje prísaha, budí sa v ňom dojem, že sa jeho prostej výpovedi neprikladá vierohodnosť, a pochopiteľne každý statočný človek cíti sa podobným podozrievaním dotknutý. Chceme vychovať všetkých ľudí k tomuto stupňu vyspelosti, čím dosiahneme toho, že prísaha bude zbytočná. ... Treba však uvážiť, či dnes ešte stále nie je medzi nami veľa jednotlivcov, pre ktorých znamená vedomie, že krivo prisahali, viac než vedomie, že im hrozí ťažký trest na slobode, a pre ktorých prostý mravný záväzok, vypovedať pravdu neznamenať vôbec nič. Tým, že prísahu odstránime nevychováme ešte ľudí k pravdomluvnosti. Naopak, právny poriadok musí rátať s takými ľuďmi, akí ľudia sú. Ak teda niektorí ľudia ešte toľko dajú na prísahu, že bez nej by nehovorili pravdu, ale práve prísaha ich pohne k vypovedaniu pravdy, bolo by treba prísahu aj v novom poriadku ponechať.“*²³⁹

Redakcia vyzvala sudcom z ľudu vyjadriť sa k trom konkrétnym otázkam, a to:

1. Má sa ponechať aj naďalej možnosť brania svedkov do prísahy?
2. Má sa ponechať možnosť skladania slávnostného sľubu a či nie? Má sa ponechať možnosť voľby medzi prísahou a slávnostným sľubom a či sa má zaviesť iba jedno z nich, ktoré a prečo?
3. Má sa prísaha alebo slávnostný sľub skladať pred výsluchom, a či po ňom? Má byť toto upravené rovnako pre svedkov a znalcov, a či odchyľne? Prečo?

²³⁹ Redakcia: Otvárame verejnú diskusiu. In. *Právo a život*: roč. 1, 1949, č. 2, s. 23.

Redakcia v ďalších číslach časopisu uverejnila aj niektoré príspevky čitateľov, ktoré – okrem iného – potvrdili slávnostnejšie a dôležitejšie postavenie prísahy (čo bolo v rozpore s antináboženským charakterom nového právneho poriadku a jeho inštitútov a zrejme aj so zámerom redakcie usmerniť výsledky ankety vopred) a vyslovili sa za ponechanie prísahy aj slávnostného sľubu určeného pre „nábožensky nezafažených ľudí“. Ondrej Rehák (sudca z ľudu z Bratislavy) sa v tejto veci vyjadril pregnantne: *„Podľa mojej mienky treba aj naďalej ponechať možnosť brať svedka do prísahy, a to z toho dôvodu, že väčšina svedkov prichádza z vidieka, kde je ešte mnoho občanov nábožensky založených a takýto málokto by si dovoľil krivo prisahať z tých dôvodov, že veriacemu hrozia až tri nebezpečenstvá pre krivú prísahu: 1. trest za krivú prísahu, 2. strach pred Bohom, 3. pomluva občanov za krivú prísahu. Svedok, ktorý je neveriaci a je čestný a spravodlivý, takému stačí zložiť slávnostný sľub, že bude hovoriť len pravdu, preto by bolo vhodné zatiaľ aj naďalej ponechať svedkov skladať tiež slávnostný sľub. ... Vhodnejšie by bolo skladať prísahu pred výsluchom, lebo si svedok skôr uváži, že musí hovoriť pravdu, na ktorú prisahá alebo skladá slávnostný sľub.“*²⁴⁰ Podobne sa vyjadrili k sakrálnemu charakteru prísahy aj sudca z ľudu O. (Ondrej) Pašiak: *„Či sa má ponechať možnosť brať svedkov do prísahy? Áno, lebo (aspoň v našom okolí) prevláda väčšina takých, ktorí považujú prísahu za niečo svätého a krivá prísaha znamená pre nich niečo viac ako hmotná strata“*²⁴¹ a sudca z ľudu J. Djubek: *„Na dotaz, či by sa mal skladať sľub, alebo prísaha, nuž ja by som navrhoval, aby prísaha predbežne ešte bola ponechaná, a to preto, že náš ľud je ešte dosť silno nábožensky založený a prikladá jej omnoho väčší dôraz ako len sľubu. Dal by sa použiť aj sľub, keby ľud bol už prevychovaný.“*²⁴² Niektorí vyzdvihli prednosť prísahy pred slávnostným sľubom: *„Slávnostný sľub nie je tak potrebný ako prísaha,*

²⁴⁰ Redakcia: Verejná rozprava – prispievateľ: Ondrej Rehák (sudca z ľudu, Bratislava). In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 3, s. 45 – 46.

²⁴¹ Redakcia: Verejná rozprava – prispievateľ: O.(Ondrej) Pašiak (sudca z ľudu, Poľná Bystrica). In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 3, s. 46.

²⁴² Redakcia: Verejná rozprava – prispievateľ: J. Djubek (sudca z ľudu, Košťany). In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 3, s. 46.

lebo prisahou zaväzuje sa vypovedajúci pevnejšie“²⁴³, „Prísaha svedkov by sa naďalej má ponechať, lebo v ČSR je 80 % nábožensky založených ľudí, ktorí prisaha prikladajú význam. Slávnostný sľub, ktorý by mal rovnaký význam ako prisaha, môže skladať iba o seba pokroková, ktorá má rada našu vlasť a pozná seba samú a svoje ja. Navrhujem aby sa ďalej používalo obidvoje“²⁴⁴, „Skladanie slávnostného sľubu by sa malo vylúčiť, lebo spôsob potvrdzovania správnosti výpovede má byť jeden a to ten najúčinnjší“.²⁴⁵

Len menšia časť sudcov z ľudu bola za nahradenie prisahy slávnostným sľubom s odvolaním sa na česť človeka, jeho morálne hodnoty a pod., ako sa vyjadril sudca z ľudu Vojtech Brčka: „Či sa má ponechať možnosť bratia do prisahy? Podľa môjho názoru bude prisaha nepotrebná, ak svedok vopred zloží sľub pravdomluvnosti, takže si bude vedomý, že v prípade nepravdy bude za svoju krivú výpoveď prisne potrestaný. Čo sa týka krivej prisahy, aj veriaci sa dozaista spoliehajú na to, že spraví svoje pokánia pred duchovným v kostole, a ten im, pravda, dá rozhrešenie, takže nebudú viac hriešni. Preto je prisaha nepotrebná a postačí skladanie sľubu. Rozhodne je žiaduce skladať slávnostný sľub pred výsluchom, a to preto, aby vypočúvaný bol už vopred viazaný hovoriť pravdu a uvedomil si, že za nepravdu bude prisne potrestaný.“²⁴⁶ Podobne sudca z ľudu František Bella: „Voľba možnosti skladať prisahu nemá byť pripustená, lebo by to mohlo byť podkladom náboženskej agitácie. Slávnostný sľub by vyhovoval všetkým príslušníkom rôznych vyznaní aj bez vyznania, a bol by upravený aj pre súdnych znalcov.“²⁴⁷

²⁴³ Redakcia: Verejná rozprava – prispievateľ: František Kováč (sudca z ľudu, Štola). In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 3, s. 46.

²⁴⁴ Redakcia: Verejná rozprava – prispievateľ: R. Krivošík (sudca z ľudu, Čáčov). In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 4, s. 60. Podobne Emil Janík (sudca z ľudu, Bočice).

²⁴⁵ Redakcia: Verejná rozprava – prispievateľ: Jozef Rusnák (sudca z ľudu, Banská Bystrica). In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 5, s. 77.

²⁴⁶ Redakcia: Verejná rozprava – prispievateľ: Vojtech Brčka (sudca z ľudu, Vyhne). In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 3, s. 46. Podobne Štefan Šimkovič (sudca z ľudu, Piešťany). Podobne sudca z ľudu Jozef Daniš: „Čestný človek nepotrebuje prisahu“. In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 4, s. 60.

²⁴⁷ Redakcia: Verejná rozprava – prispievateľ: František Bella (sudca z ľudu, Moravany nad Váhom). In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 4, s. 60. Podobne aj Juraj Zoň (sudca z ľudu, Skalité), Pavel Kucharík (sudca z ľudu, Lužianky)

V záverečnom zhrnutí výsledkov verejnej rozpravy článku redakcia zhodnotila jednotlivé vyjadrenia a konštatovala, že väčšina prispievateľov sa vyslovila za ponechanie inštitútu prisahy aj naďalej s ohľadom na náboženské presvedčenie, ktoré má väčší dosah na postoje človeka, než odvolanie sa na vlastné svedomie či česť. Menšia časť bola za ponechanie slávnostného sľubu a redakcia vyhodnotila ako najlepšie riešenie ponechanie slávnostného sľubu popri prisaha (napr. pre osoby bez vyznania a pod.). Na tretiu otázku sa prevažná väčšina prispievateľov zhodla na tom, že prisaha alebo slávnostný sľub sa majú skladať pred výpoveďou (v zmysle vtedajších procesných noriem bol svedok vopred len poučený o následkoch krivej výpovede). Redakcia sa vyslovila, že v danom čase sa v rámci kodifikačných prác predbežne uvažuje o ponechaní prisahy, k čomu však nedošlo (procesné predpisy prijaté v rámci právnickej dvojročnice neupravovali inštitút prisahy); inak povedané, názor ľudu v danej veci nebol až tak podstatný.

Anketa týkajúca sa korupcie (1949 – 1950)

Ďalšiu verejnú diskusiu redakcia otvorila na tému korupcie. Impulzom sa stal článok o korupcii, v závere ktorého boli úvahy o efektívnom potláčaní korupcie a ich nastavení v rámci prebiehajúcich kodifikačných prác. Čitateľom časopisu dala v danej veci redakcia nasledujúce otázky:

1. Majú byť za korupciu trestaní obidvaja páchatelia, teda tak podplácajúci (ten, kto úplatok dáva), ako úplatkár (ten, kto úplatok prijíma), a to rovnakou mierou, a či podplácajúci má byť beztrestný?
2. Má byť ten, kto poskytol úplatok, beztrestný vôbec, a či iba v tom prípade, keď svoj čin oznámil?
3. Ak má byť podplácajúcemu, ktorý čin oznámil, zaručená beztrestnosť, má sa tak stať vždy, a či iba v prípadoch, keď úplatok poskytol, súc na to podplácaným vyzvaný?²⁴⁸

Redakcia uverejnila viaceré podnetné príspevky vyhodnocujúce

²⁴⁸ Verejná anketa. In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 5, s. 80.

korupciu ako protispoločenský jav, ktorý v spoločnosti budujúcej socializmus nebude mať miesto. Sudca z ľudu Ján Androvič v korupcii videl prejav moci skrachovanej kapitalistickej triedy, ktorá sa korupčným správaním snaží podkopať základy ľudovodemokratického zriadenia. Preto ak ten, kto dáva úplatok je príslušníkom takejto triedy, a teda je triednym nepriateľom, je vždy nebezpečným a nemožno mu zaručiť beztrestnosť. Inak však navrhoval posudzovať korupciu spáchanú príslušníkom pracujúcej triedy: *„Tento, ak úplatok ponúkne, robí tak obyčajne zo zakoreneného zvyku, že za každú službu treba „pánom zaplatiť“. Ak potom „pán“ prijme ponúknutý úplatok, je iste viac vinný, než ten, čo ho zo zvyku ponúkol.“*²⁴⁹ V tomto prípade, ak došlo k oznámeniu korupcie, sa mal podplácajúci vyhnúť trestu. Navyše, boj proti korupcii chápal ako proces spojený s premenou spoločnosti, jej prevýchovou („za služby verejných činiteľov nie je nikto povinný platiť“), zvyšovaním životnej úrovne obyvateľstva a istou kontrolou súkromného života verejných činiteľov a ich majetkových pomerov. Prepojenie korupcie s kapitalistickým režimom a poukaz na jej hlbokú zakorenenosť v slovenskom ľude priblížil sudca z ľudu Jozef Rusnák: *„Korupcia – podplácanie – je smutným venom bývalého, zhnitého kapitalistického režimu. Vznikla z panského kréda nikdy nemáš dosť! Keď máš veľa, musíš mať viac! Bola zdrojom „vedľajších príjmov“ nesvedomitých kapitalistov a „úradných šimľov“ v byrokratickom štátnom zriadení. A náš ubiedený pracujúci ľud si zvykol na korupciu ako na nezbytný obrat pri vybavovaní svojich záležitostí na úrade. Ešte aj dnes vidíme nezdravý jav, že ženička príde na úrad s košíkom prikrytým bielym ručníkom, pod ktorým sa skrýva korupcia – úplatok vo forme naturálií. V ľudovodemokratickom zriadení korupcia nemá miesta! Ako ju odstrániť?! V socialistickej hospodárni má každý právo na prácu a spravodlivú odmenu, nepotrebuje mať vedľajší zdroj príjmov vo forme úplatku, ktorý je nečestný a demoralizuje ľudskú dôstojnosť ako podplácača, tak aj úplatkára.“*²⁵⁰

²⁴⁹ Redakcia: Verejná rozprava – prispievateľ Ján Androvič (sudca z ľudu, Bratislava). In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 6, s. 89.

²⁵⁰ Redakcia: Verejná rozprava – prispievateľ Jozef Rusnák (sudca z ľudu, Banská Bystrica). In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 1, s. 21.

Viacerí prispievatelia preferovali možnosť beztretnosti pre podplácajúceho v prípade oznámenia, no niektorí s podmienkou („*výhodu beztretnosti nemožno priznať tomu podplácajúceho, ktorý čin oznámil iba preto, lebo úplatkár nevyhovel jeho požiadavke*“²⁵¹).

Niektorí trvali na prísnom potrestaní ako podplácajúceho, tak aj podplácaného²⁵² za účelom vyčistenia spoločnosti od týchto kapitalistických prežitkov²⁵³ a eliminácie udavačstva, ku ktorému by mohlo dôjsť²⁵⁴. Časť zastávala názor, že tresty pre podplácajúceho a podplácaného majú byť rôzne a podplácajúci má byť trestaný miernejšie, ak svoj čin oznámi.²⁵⁵

Pri vyhodnotení ankety zo strany redakcie sa skonštatovalo, že všetci prispievatelia sa zhodli, že proti korupcii treba bojovať a že úspech v tomto boji možno dosiahnuť len „mravnou prevýchovou“

²⁵¹ Redakcia: Verejná rozprava – prispievateľ J. Smoliga (sudca z ľudu, Michalovce). In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 6, s. 90. Podobne Vincent Rebbo (sudca z ľudu, Pruské). In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 8, s. 124.

²⁵² Redakcia: Verejná rozprava – prispievateľ Štefan Šimkovič (sudca z ľudu, Piešťany) a prispievateľ Michal Hic (sudca z ľudu Želiezovce). In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 7, s. 109 – 110. Podobne Vojtech Brčka (sudca z ľudu, Vyhne). In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 8, s. 124; prispievateľ Pavol Sluka (sudca z ľudu, Zvolen). In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 1, s. 20; prispievateľ Jozef Nárožný (sudca z ľudu, Hliník nad Hronom). In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 1, s. 20; prispievateľ Jozef Šanša (sudca z ľudu, Hliník nad Hronom). In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 1, s. 20; prispievateľ Július Petrík (sudca z ľudu, Banská Štiavnica). In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 1, s. 20.

²⁵³ Redakcia: Verejná rozprava – prispievateľ Ján Lacuš (sudca z ľudu, Košice). In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 6, s. 90. Vyčistenie spoločnosti od kapitalistických prežitkov bolo spojené s priamou elimináciou údajného triedneho nepriateľa. V danom ohľade videl svoju úlohu jeden zo sudcov z ľudu – Štefan Vince (Dunajská Streda): „*Účinne budeme vedieť však iba príkladnými rozsudkami odobrať chuť všetkým tým, čo využívajú svoje peniaze alebo iné mocenské výhody na korumpovanie. Takito ľudia sú alebo otvorenými alebo tajnými služobníkmi starého poriadku a korupciu nechrania len svoje podľa záujmy, ale vedome podkopávajú náš dnešný spoločenský poriadok. Sme si vedomí svojej úlohy, že prenasledujúc korupciu všetkými zákonnými prostriedkami očisťujeme svoj verejný život a zasadzujeme ďalší úder reakcii.*“ In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 8, s. 124 – 125.

²⁵⁴ Redakcia: Verejná rozprava – prispievateľ Karol Roth (sudca z ľudu, Ružomberok). In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 7, s. 109.

²⁵⁵ Redakcia: Verejná rozprava – prispievateľ Ján Lauko (sudca z ľudu, Klátova Nová Ves). In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 6, s. 90 – 91. Podobne Zoltán Grünwald (sudca z ľudu, Košice). In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 8, s. 124.

spoločnosti a zvýšením životnej úrovne obyvateľstva. Redakcia sa vyslovila za výchovu k oznamovaniu tohto trestného činu, čím – spolu s prísnymi trestami a prípadnou beztrestnosťou podplácajúceho, ktorý by dal úplatok na výzvu funkcionára a nie z vlastného podnetu – by sa mohlo zamedziť motivácii k danému konaniu. Súdymali v novom ľudovodemokratickom zriadení „stíhať každý prípad korupcie neúprosne. Nemá miesta milosrdenstvo ani ohľaduplnosť tam, kde bojujeme proti nepriateľovi, ktorý nás napáda na najcitlivejšom mieste nášho organizmu. Uvedomme si iba to, že korupčník je človek, ktorý demoralizuje náš štátny a verejný aparát, podlamuje dôveru širokej verejnosti skladanú úrady, a tým rozleptáva poriadok, bez ktorého nie je naša cesta k socializmu predstaviteľná. ... Boj proti korupcii je tvrdý a vybojuje sa nie dobrými predsavzatiami a peknými slovami, ale skutkami. Preto dosť bolo ubezpečovanie o tom, že korupciu treba prísne trestať, od dnes budú hovoriť rozsudky, rozsudky zľudovených súdov, z ktorých bude zjavné, že ich vyniesli sudcovia uvedomelí, rozhodní a cieľavedomí, sudcovia noví, spoluvykonávatelia našej lepšej, zľudovenej justície.“²⁵⁶

Anketa týkajúca sa zavedenia dôverníkov (1950)

Praktické problémy, ktoré zľudovenie súdnictva prinášalo, akoby nemal kto a ani ako riešiť. Základňa sudcov z ľudu nebola v sledovanom období malá a problémov, ktoré vyžadovali riešenie či koordináciu mnoho. K množstvu problémov pristupovala aj ich rôznorodosť a regionálna podmienenosť. Jedným z priekopníckych návrhov, ktoré sa na riešenie praktických problémov v zľudovenom súdnictve už v počiatkoch jeho zavedenia podujali, bol **návrh zriadenia tzv. dôverníkov**.

Podnet k diskusii o dôverníkoch vzišiel aj z listu Júliusa Fodora (sudcu z ľudu, Bratislava): „Je zrejmé, že vykonávanie činnosti sudcov z ľudu v tak širokom rámci, ako je to potrebné, bude možné len vtedy, keď sudcovia z ľudu budú triedne uvedomelí, keď svoju funkciu budú brať naozaj vážne a svedomite, a najmä len vtedy, keď budú patrične vyškolení. Tu nestačí školenie raz za 3 mesiace, ktoré sa obmedzuje na oboznamovanie

²⁵⁶ Redakcia: Verejná rozprava. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 1, s. 23 – 24.

s organizáciou súdnictva, s najdôležitejšími zákonmi a pod., ale bolo by treba klásť väčší dôraz práve na politickú stránku zľudovenia súdnictva ako nástroja triedneho boja a vyvodiť z toho patričné smernice na výkon funkcie sudcu z ľudu. Veľkú pomoc v tejto súvislosti by znamenali stáli dôverníci pri všetkých súdoch, na ktorých by sa mohli sudcovia z ľudu kedykoľvek obrátiť o vysvetlenie a rady, bez toho, že by sa museli hanbiť za svoju nevedomosť alebo bezradnosť; sudcovia z povolania takéhoto dôverníka nahradiť nemôžu.“²⁵⁷

Redakcia reagovala na takýto návrh skôr protiotázkou – oponovala tým, že na súdoch by túto úlohu mali zabezpečovať predovšetkým predsedovia okresných súdov („lebo tento prichádza najčastejšie do styku so všetkými sudcami z ľudu svojho súdu, pozná väčšinu ich ťažkostí, a je povinný pod osobnou zodpovednosťou vytvárať predpoklady, aby práca a atmosféra na súde, ktorý vedie, boli čo najlepšie“²⁵⁸), alebo sudcovia z povolania, ktorí by mali byť svojim kolegom (sudcom z ľudu) vždy a všade nápomocní („nazdávame sa že predovšetkým by to mali byť sudcovia z povolania, lebo títo vykonávajú spolu so sudcami z ľudu prisluhovanie spravodlivosti, najlepšie poznajú všetky ťažkosti, na ktoré môže sudca z ľudu naraziť, a vôbec sú povinní byť vždy a všade nápomocnými sudcom z ľudu“²⁵⁹). Rovnako nesúhlasne sa redakcia časopisu vyjadrila k tomu, že by sa sudca z ľudu mal za svoju nevedomosť hanbiť. Ludoví prisíediaci podľa redakcie neboli a nemali byť právnikmi a čo im chýbalo vo sfére právneho vzdelania mali kompenzovať znalosťami z bežného života. Redakcia teda nastolila protiotázkou a v druhom februárovom čísle časopisu *Právo a život* z roku 1950 otvorila verejnú diskusiu pre čitateľov a prispievateľov, ktorým položili nasledujúce tri otázky:

- I. „Považujete za potrebné, aby na každom súde bol ustanovený dôverník, ktorý by bol radou a informáciami nápomocný sudcom z ľudu?
- II. Koho považujete za najvhodnejšieho, aby bol poverený touto funkciou; niektorého zo sudcov, predsedu súdu, alebo osobu inú?

²⁵⁷ Redakcia: Otvárame verejnú diskusiu. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 1, s. 14.

²⁵⁸ Redakcia: Otvárame verejnú diskusiu. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 1, s. 15.

²⁵⁹ Redakcia: Otvárame verejnú diskusiu. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 1, s. 15.

*III. Na koho ste sa doteraz obracali o radu, vo veciach výkonu Vašej funkcie sudcu z ľudu a s akým výsledkom?*²⁶⁰

Následne už v ďalšom čísle časopisu redakcia konštatovala, že záujem o diskusiu je veľký, zdôraznila, že podnet prichádza priamo od sudcov z ľudu a priniesla aj výber z príspevkov čitateľov na tému zavedenia/nezavedenia dôverníkov na súdoch. Redakcia priamo uviedla, že uverejnené budú aj stanoviská sudcov z ľudu, s ktorými nesúhlasí, ale podporuje výmenu názorov a svoje redakčné stanovisko uvedie po zakončení ankety.

Štefan Šimkovič (sudca z ľudu, Piešťany) sa vyjadril, že: „I. Nepovažujem za potrebné, aby bol pri súde ustanovený dôverník. II. Za najvhodnejšiu osobu na túto funkciu považujem toho sudcu z povolania, ktorý pochádza z ľudu, lebo ten nestratil ani vplyvom svojho terajšieho prostredia pocit spolupatričnosti k ľudu, z ktorého pochádza, a teda zostal citovo, povahovo a rozumovo verný ľudovodemokratickým zásadám a neodcudzil sa svojmu pôvodu. III. Doteraz som sa obracal na sudcu z povolania, s ktorým som súdil, a vždy a každý na tunajšom okresnom súde mi išiel veľmi ochotne v ústrety, takže potrebné alebo žiadané vysvetlenie som dostal.“²⁶¹ Z výberu príspevkov k danej téme sa skôr preukazoval zamietavý postoj k ustanoveniu dôverníka²⁶², niektorí so zavedením dôverníka

²⁶⁰ Redakcia: Otvárame verejnú diskusiu. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 1, s. 15 – 16.

²⁶¹ Redakcia: Verejná rozprava. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 2, s. 46.

²⁶² Redakcia: Verejná rozprava. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 2, s. 46.

Margita Androvičová (sudkyňa z ľudu, Krajský súd Žilina): „Podľa môjho úsudku ustanovenie takéhoto dôverníka nepovažujem za potrebné z týchto dôvodov. Keby bol ustanovený takýto dôverník, boli by nútení všetci sudcovia z ľudu u toho-ktorého súdu, obracať sa so žiadosťou o radu len na tohto dôverníka. To by znamenalo, že by všetci, čo potrebujú radu, zostávali pod vplyvom názorov jednej osoby, čo v súdnictve nie je správne. Keby si potom niekto chcel správnosť rady potvrdiť aj u iného, bol by to zasa prejav nedôvery dôverníkovi. Ustanovením dôverníka u každého súdu zbytočne by sa rozširoval počet úradníctva o celý rad pracovných síl, ktoré potrebujeme na iných miestach, a ktoré veľmi dobre nahradia sudcovia z povolania a náš časopis „Právo a život“. Kto pozorne číta tento časopis, ktorý je vydávaný hlavne pre nás, sudcov z ľudu, aby nám radil a poučoval nás, nájde v ňom dobrého dôverníka. Tí sudcovia z ľudu, ktorí neodoberajú a nečítajú „Právo a život“, a ktorým nestačí ani rada vysvetlenie sudcu z povolania, tým nepomôže ani dôverník. To sú ľudia bez záujmu o vec a mali by byť svojej funkcie pozbavení. Koho funkcia sudcu z ľudu zaujíma, a kto ju berie vážne, ten si vždy a za každých okolností vie poradiť.“

na súde súhlasili a považovali to za potrebné.²⁶³ Aj tí, ktorí nesúhlasili so zavedením dôverníkov na súdoch, sa však zväčša vyjadrili, že ak by bol dôverník ustanovený, mal by ním byť buď predseda okresného súdu²⁶⁴, alebo sudca z povolania²⁶⁵, alebo sudca z povolania s kladným vzťahom k pracujúcemu ľudu.²⁶⁶ Vyskytli sa aj názory, že dôverníkom by nemal byť sudca, ale robotník s podobnou funkciou ako je delegát v továrňach alebo člen Zboru národnej bezpečnosti,

Mikuláš Kováč (sudca z ľudu, súd neuvedený): „Nie je potrebné, aby bol na súde dôverník, ako oň žiada Július Fodor. Keď na súde potrebujem nejakú radu alebo vysvetlenie, alebo keď niečo nerozumiem, predseda senátu mi to ochotne vysvetlí. Keby bol na súde dôverník, ľudia by ho ovplyvňovali, a nevedelo by to k ničomu dobrému.“

Podobne sudcovia z ľudu Štefan Kubaš (Dolné Hámbre), Ondrej Pašiak (Považská Bystrica), Peter Bardiovský (Zámotie), Jozef Štúhl (Utekáč), František Zubka (Banská Štiavnica), Pavel Šúr (Žilina), Jozef Daniš (Kotešová), .

²⁶³ Redakcia: Verejná rozprava. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 2, s. 46. Názor sudcu z ľudu Pavla Kiňku (Horný Tisovník): „Myšlienka pisateľa Júliusa Fodora je správna. Je potrebné aby na každom súde bol ustanovený dôverník, ktorý by poskytoval rady sudcom z ľudu.“

Redakcia: Verejná rozprava. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 3, s. 67. Názor sudcu z ľudu Jozefa Záhornáckeho (Margecany): „Považujem za potrebné, aby na každom súde bol ustanovený dôverník pre sudcov z ľudu, lebo vážnosť našej funkcie vyžaduje, aby sme sa o každej veci ešte pred pojednávaním poradili.“

Redakcia: Verejná rozprava. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 3, s. 68. Názor sudcu z ľudu Júliusa Petrika (Banská Štiavnica): „Myšlienka ustanovenia dôverníka na súdoch je správna a dôležitá už z toho dôvodu, že máme veľa ľudových sudcov, ktorí neodoberajú ani časopis *Právo a život*.“

²⁶⁴ Redakcia: Verejná rozprava. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 2, s. 46. Názor sudcu z ľudu Pavla Kiňku (Horný Tisovník).

Redakcia: Končíme verejnú rozpravu o dôverníkoch. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 5, s. 115 – názor Františka Zubku (Banská Štiavnica), Jozefa Valcuch (Rožňava),

²⁶⁵ Redakcia: Verejná rozprava. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 2, s. 46 – názor Margity Androvičovej (sudkyňa z ľudu, Krajský súd Žilina); Štefana Šimkoviča (sudca z ľudu, Piešťany).

Redakcia: Verejná rozprava. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 4, s. 93 – názor Pavla Sluku (sudca z ľudu, Zvolen).

Redakcia: Končíme verejnú rozpravu o dôverníkoch. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 5, s. 115 – názor Petra Bardiovského (Zámotie), Štefana Kubaša (sudca z ľudu, Dolné Hámbre), Ondreja Pašiaka (Považská Bystrica), Emil Janík (Borčice),

²⁶⁶ Redakcia: Verejná rozprava. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 4, s. 93. Názor sudcu z ľudu Jozefa Babčana (Hronec).

Redakcia: Verejná rozprava. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 3, s. 68. Názor sudcu z ľudu Júliusa Petrika (Banská Štiavnica): „Na funkciu dôverníka navrhujem sudcu z povolania, alebo predsedu súdu, ktorí má čistou, politickú minulosť.“

či s robotníctvom sympatizujúci zamestnanec súdu.²⁶⁷ Vyskytli sa aj návrhy, aby sa dôverníkom, osobitne v trestných veciach, stal prokurátor.²⁶⁸ Viacerí sudcovia za ľudu vyzdvihli význam stavovského časopisu *Právo a život*, ktorý do istej miery odpovedal na ich otázky tak, ako by to robil dôverník.²⁶⁹

Z niektorých vyjadrení bolo zrejmé skutočne prekvapujúce seba-vedomie: „Nepovažujem za potrebné, aby na súde bol ustanovený dôverník. Podľa môjho názoru uplatnila by sa takto vôľa dôverníka, a nie sudcu z ľudu a súdilo by sa opäť po starom. Cítim sa dostatočne schopný, aby som mohol v každej veci samostatne rozhodovať. Doteraz som sa na nikoho neobrátil o radu a podľa doterajších skúseností som ju nepotreboval ani ja, ani môj kolega“.²⁷⁰ Podobne sa vyslovil ďalší sudca z ľudu: „Moje skúsenosti dokazujú, že keď aj naše dnešné znalosti nie sú dokonalé, ale aj tak to sú dostačujúce k tomu, aby sme naše povinnosti ako sudcovia z ľudu mohli plniť bez výhrady. ... Aby sudca z ľudu vedel dobre súdiť, na to postačí česťnosť, nestrannosť, cit spravodlivosti a socialistické triedne uvedomenie.“²⁷¹ V iných vyjadreniach priam snahu zmobilizovať fantastické

²⁶⁷ Redakcia: Verejná rozprava. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 4, s. 93. Názor sudcu z ľudu Jozefa Babčana (Hronec).

²⁶⁸ „Považujem za potrebné, aby na každom súde bol ustanovený dôverník pre sudcov z ľudu, lebo vážnosť našej funkcie vyžaduje, aby sme sa o každej veci ešte pred pojednávaním poradili. Najvhodnejším pre túto funkciu bol by prokurátor, alebo predseda senátu, ktorým rozhodne záleží na tom, aby každá vec bola spravodlivo súdená.“ Redakcia: Verejná rozprava. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 3, s. 67 – názor Jozefa Záhornackého (sudca z ľudu, Margecany). „Podľa mojich skúseností navrhujem, aby na každom súde bol ustanovený dôverník. V trestnej veci by bol na túto funkciu vhodný prokurátor z ľudu, lebo tento podrobne a svojsky vie vysvetliť sudcom z ľudu to, na čo sa pýtajú.“ Redakcia: Končíme verejnú rozpravu o dôverníkoch. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 5, s. 116, – názor sudkyne z ľudu Olgy Gildeinovej (Vranov nad Topľou).

²⁶⁹ Redakcia: Končíme verejnú rozpravu o dôverníkoch. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 5, s. 116, a s. 115 – názor sudcu z ľudu Štefana Vinczeho (Dunajská Streda). „Vo všeobecných právnických veciach je mojím dobrým – ba čo hovorím – výborným dôverníkom, radcom a učiteľom náš časopis „Právo a život“. Ďakujem redakcii, že niekedy tak zložité právnické pojmy obsiahne opravdu prijateľne, pochopiteľne, ľudovo.“ Porovnaj Redakcia: Verejná rozprava. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 3, s. 67 – názor sudcu z ľudu Pavla Šúra (Žilina).

²⁷⁰ Porovnaj Redakcia: Verejná rozprava. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 4, s. 93, – názor sudcu z ľudu Pavla Völgyešiho (Búč).

²⁷¹ Redakcia: Končíme verejnú rozpravu o dôverníkoch. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 5, s. 116 a s. 115, – názor sudcu z ľudu Štefana Vinczeho (Dunajská Streda).

schopnosti a cez pozorovací talent nadobudnúť dostatočné znalosti hmotného a procesného práva: „Kde by však sudca z ľudu narazil na zbytky kapitalistického starého sveta, na tzv. „panské korene“ namiesto pomocnej ruky by bol ponechaný tápaniu vo tme alebo presvedčovaní o nevine obžalovaného zo strany advokáta, tu musí sám sudca z ľudu vziať rozum do hrsti a svojim dôvtipom, bystrosťou a pozorovacím talentom sa snažiť, aby nenaletel na lep. Keď budeme pojednávanie pozorne sledovať, naučíme sa odstraňovať ťažkosti a prekážky, ktoré sa kladú do cesty nášmu chápaniu a istotne nájdeme takto správne riešenie každej veci.“²⁷² Podobne rýchlo-kurz právnického vzdelania v smere k „súdeniu podľa pravdy“ obhajuje aj ďalší sudca z povolania: „V dennom živote sa vyskytnú všeliaké príhody, ktoré majú svoju dohru pred súdom. V prvých dňoch pri výkone mojej funkcie ľudového sudcu, mal som pri pojednávaní mnoho nejasností. Neskoršie sa mi vyjasnilo všetko. Voľakedy sa v paragrafoch vyznali iba advokáti, ale v dnešnom štátnom zriadení, keď sa už súdi podľa ľudovodemokratického poriadku iba po pravde, myslím, že by na súdoch nebolo potrebné ustanovovať dôverníka, lebo sudcom z ľudu je vždy človek z pracujúcej triedy, človek ktorý pozná ťažkosti života, uvedomelý pokrokový človek, ktorý vie rozhodovať o pravde aj bez poradcu.“²⁷³ Viacerí sa odvolávali na životné skúsenosti, ktoré mali – podľa ich názoru – nahradiť kritické myslenie a aj právnické vzdelanie: „Som robotník a sudca z ľudu. Považujem však, aj pri svojom obecnom vzdelaní, dôverníkov pri súde za nepotrebných. My sudcovia z ľudu máme svoje životné skúsenosti, lebo žijeme na vidieku, kde sa stretávame s najrôznejšími prípadmi, ktoré, väčšinou, môžeme posúdiť sami alebo pomocou zákonníka sudcu z povolania. ... dosiaľ som nemal prípad, že by som bol musel požiadať o radu, týkajúcu sa funkcie sudcu z ľudu, a ak boli nejaké maličkosti, predebatoval som ich na spoločnom zasadnutí so sudcom z povolania.“²⁷⁴

²⁷² Redakcia: Končíme verejnú rozpravu o dôverníkoch. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 5, s. 115, – názor sudcu z ľudu Ondreja Pašiaka (Považská Bystrica).

²⁷³ Redakcia: Verejná rozprava. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 3, s. 67 – názor sudcu z ľudu Jána Gregora (Tisovec).

²⁷⁴ Redakcia: Končíme verejnú rozpravu o dôverníkoch. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 5, s. 115 a s. 116 – názor sudcu z ľudu Emila Janíka (Borčice).

Verejná diskusia k téme ustanoveniu dôverníkov na súdoch prebiehala do mája 1950 (č. 5, 1950). Sudcovia z ľudu, ako sme mali možnosť na báze vyššie uvedených názorov pozorovať, k otázke dôverníkov na súdoch neboli jednotní. Z výberu príspevkoch možno však konštatovať, že k nemu zaujímali skôr zamietavý postoj a považovali takú funkciu za zbytočnú a berúcu potrebnú pracovnú silu potrebnú pri budovaní socializmu²⁷⁵. Redakcia časopisu *Právo a život* teda verejnú rozpravu uzavrela konštatovaním, že „*drovivá väčšina účastníkov diskusie je toho správneho názoru, že sudca z ľudu nepotrebuje dôverníka, lebo so svojimi životnými skúsenosťami a rozhľadom stačí už dnes na svoje úlohy a svojou vyspelosťou vie riešiť otázky, ktoré mu v súvisе s jeho funkciou prichádzajú do cesty.*“²⁷⁶ V závere k rozprave sa konštatuje, že sudcovia z ľudu nepotrebujú ďalších poradcov (tzv. dôverníkov), pretože ich čestnosť, nestrannosť, spravodlivosť a socialistické uvedomenie im postačujú na správne rozhodovanie. Sudcovia z ľudu ako prispievatelia a redakcia sa zhodli, že životné skúsenosti a zdravý úsudok ľudových sudcov boli dostatočné. Odborné a politické školenia, ako aj spolupráca s profesionálnymi sudcami, boli považované za záruku kvalitného výkonu ich funkcie. Zároveň sa zdôrazňovalo, že dôverníci by mohli do rozhodovania priniesť príliš subjektívny pohľad, ktorý by mohol narušiť nestrannosť procesu. Sudcovia z ľudu v jednotlivých príspevkoch často uvádzali, že boli schopní zvládaf zverené úlohy samostatne, že ich oddanosť, pracovná morálka a úzka spolupráca s odborne vzdelanými sudcami vytvorili podmienky pre spravodlivé rozhodovanie. Výsledkom diskusie teda bol aj postoj, že bežní pracujúci občania môžu kvalitne vykonávať zodpovedné spoločenské funkcie. Sudca z ľudu bol prezentovaný ako príklad takého pracujúceho, ktorý spája praktické skúsenosti s politickým uvedo-

²⁷⁵ Názor sudcu z ľudu Ondrej Pašiaka (sudca z ľudu, Považská Bystrica): „*Nepovažujem za správne, aby dnes, pri tak veľkom nedostatku pracovných síl, boli na súde ustanovení dôverníci. Myslím, že všetci sudcovia z ľudu sú pri tom, aby na súde rozhodoval pracujúci človek.*“ Redakcia: Končíme verejnú rozpravu o dôverníkoch. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 5, s. 114.

²⁷⁶ Redakcia: Končíme verejnú rozpravu o dôverníkoch. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 5, s. 117.

mením. Tento záver zároveň plne korešpondoval s poslaním zľudovenia súdnictva. V súdnych senátoch teda mali zasadnúť laici vnášajúci „ľudovú spravodlivosť nezafaženú právnickým formalizmom“. Sebavedomie ľudovej masy silnelo. V istej modifikovanej podobe sa nakoniec dôverníci na súdoch objavili. Od roku 1951 sa postupne na jednotlivých súdoch etablojú dôvernícke zbory sudcov z ľudu s organizačnými a koordinačnými úlohami.²⁷⁷

Anketa týkajúca sa pripomienkovania troch ustanovení nového občianskeho zákonníka (1950)

Redakcia ďalšou anketou, ktorú vyhlásila v polovici roka 1950, zamýšľala (skôr sa idealisticky pokúšala) zapojiť sa do pripomienkovania návrhu textu nového Občianskeho zákonníka aj sudcov a ľudu. Sudcom z ľudu predostrela tri pomerne zložité právne otázky, o ktorých sa redakcia domnievala, že „vyžadujú posúdenie čím širším okruhom občanov v prvom rade, pravda, našimi sudcami z ľudu“²⁷⁸:

1. Aký vek má byť vzatý za hranicu, od ktorej začínajúc má byť dieťa uznané spôsobilým samo platne uzavierať:
 - a) právne jednania, ktorými niečo iba nadobúda alebo pri ktorých sa plní hneď pri ich uzavretí (napr. darovanie, drobný nákup),
 - b) pracovné zmluvy a nakladať s vlastným pracovným príjmom,
 - c) voľne nakladať s tým, čo bolo dieťaťu odovzdané pre jeho vlastnú potrebu (napr. šaty, hračky, knihy, ktoré dostane dieťa od rodičov).
2. Máme sa teda aj v práve s pojmom „márnotratníka“ rozlúčiť alebo zachovať predsa márnوترatnosť ako jeden z dôvodov pre zbavenie svojprávnoti?
3. Je správna užšia možnosť odvolania daru – iba pre závažný a úmyselný trestný čin, a či má zostať pri širšej možnosti – odvolať darovanie aj pre každé iné nevďačné správanie sa obdarovaného voči darcovi?

²⁷⁷ Dôverníckym zborom sudcov z ľudu sa venujeme v nasledujúcej kapitole.

²⁷⁸ Redakcia: Otvárame novú anketu. In. *Právo a život*: roč. 2, 1950, č. 5, s. 107.

Návrhy boli také rôzne, že redakcia ich vyhodnocovala pomerne zložito a je možné predpokladať, že nenaplnili pôvodné očakávania smerujúce ku kompetentným návrhom. Tento názor možno podprieť aj faktom, že verejné ankety pre sudcov (a istý zmenený odbornější formát časopisu) v nasledujúcich rokoch 1951 – 1953 neboli vypisované. Otázky nastavené redakciou boli príliš zložité a zaujaté postoje sudcov z ľudu boli – a ani nemohli byť inými – než laickými, reflektujúcimi skúsenosti zo života²⁷⁹, ba niekde už aj sebavedomo sa prezentujúcimi²⁸⁰.

V záverečnom článku venovanom týmto otázkam sa anketa uzavrela a vyhodnotila. Vnímalo sa pozitívne, že sudcovia z ľudu aktívne vyjadrovali svoje názory aj k takýmto vysoko odborným právnym témam. Prispievatelia sa väčšinou zhodovali na nasledujúcich odpovediach:

²⁷⁹ „Nebolo by dobre, keby sa priznalo dieťaťu mladšiemu než 18 rokov, že môže samo o sebe rozhodovať. Najlepšie by sme to videli, keby sme osobe nižšie 18-ročnej sverili majetok, a ešte lepšie by sme videli následky, keby sme jej sverili väčší obnos peňazí. V krátkom čase by z peňazí nezostalo nič. Som za to, aby márnوترatnosť ako jeden z dôvodov pre pozbavenie svojprávnosti bola ponechaná. Ako sudca z ľudu žijem na dedine a videl som, ako márnوترatní ľudia vedia mliekať celé majetky, najmä, keď si ich nenaodobudli vlastnou prácou. Ustanovenie doteraz platného práva na Slovensku, že darovanie možno odvolať, keď sa obdarovaný dopustí voči darcom hrubého nevďaku, je správne.“ Redakcia: Verejná rozprava – prispievateľ: Mikuláš Kováč (sudca z ľudu, Rosina pri Žiline). In. *Právo a život*: roč. 2, 1950, č. 7, s. 164 – 165.

²⁸⁰ „Náš zákon doteraz stanovil ako vekovú hranicu 18 rokov, no tento medzník nie je vo skutočnosti u každého dieťaťa rovnako vhodný. Poznáam napríklad dievča, ktoré má už 21 rokov a nevie ešte ani urobiť zápražku do polievky. A snáď keby jej v tom rodičia nebránili aj súrodenci sa jej nesmiali, najradšej by sa ešte hrala s bábikou. Predstavme si, že by sa toto dievča dostalo niekde do továrne, kde by sa zoznámila s vyspelejšími priateľkami a podľa ich vzoru – nie však rozumu – začala by so svojimi príjmami hospodáriť samo. Vieme si predstaviť, ako by to vyzeralo. Podobne je tomu s chlapcami. Taký 18-ročný chlapec, človek by si myslel, že je už na rozume, ide do továrne za svojím živobytím a rodičia mu povedia, že teraz už si bude sám na seba zarábať a čosi nagazduje to bude mať. A výsledok? Najprv začne s cigaretami, potom s kartami napokon s opilstvom a končí pred súdom v rukách spravodlivosti. Ak máme teda my, sudcovia z ľudu, položiť tu akýsi nový medzník, musíme najsamprv položiť zákonník na srdce všetkým rodičom, lebo tí sú v prvom rade zodpovední za ovocie svojich štepov a za to, že ich plody sú rôznej kvality a hodnoty. Pokiaľ sa táto morálna hodnota nevyrovná u všetkej našej mládeže, dotiaľ ešte zostaneme pri termíne stanovenom našim doterajším právom.“ Redakcia: Verejná rozprava – prispievateľ: Štefan Pavlačka (sudca z ľudu, Nové Mesto nad Váhom). In. *Právo a život*: roč. 2, 1950, č. 9, s. 211.

1. dieťa nemá byť uznané za spôsobilé nakladať so svojím majetkom, uzavrieť zmluvy atď. pred 12. rokom veku, viacerí sa pri pracovných zmluvách pridržali hranice 16 rokov veku a pri plnej spôsobilosti na právne úkony veku 18 rokov,
2. márnوترatnosť ako dôvod pre postavenie pod opatrovníctvo (resp. pozbavenie svojprávnosti) má byť aj v novom občianskom zákonníku ponechaná²⁸¹,
3. zákon nemá pripúšťať odvolanie daru pre nevďak obdarovaného (táto odpoveď nebola však celkom jednoznačná, nakoľko tu viacerí prispievatelia vyjadrovali svoju neistotu).

Anketa bola ukončená článkom Nory Viktoryovej nazvanom *Nepodceňujme význam civilného súdnictva*. Zhodnotila reakcie sudcov z ľudu, vyzdvihla ich angažovanosť a postrehy, avšak nesúhlasné stanovisko vyjadrila k ponechaniu márnوترatnosti, ktorá nakoniec ani nebola prevzatá do nového Občianskeho zákonníka z r. 1950. Ludovodemokratické právo má, podľa slov autorky článku, nové mechanizmy, ktoré by boli menej tvrdými opatreniami než je kuratela pre márnوترatníka stavajúca „*zdravého človeka na úroveň choromyseľného človeka alebo malého dieťaťa*“ (napr. zrušenie majetkového spoločenstva manželov a i.).²⁸²

Anketa týkajúca sa zaujatosti sudcov z ľudu (rok 1950)

Ďalším problémom zľudoveného súdnictva, na ktorý v praktickej rovine poukázali sudcovia z ľudu, bola ich možná zaujatosť pre vzťah k osobe alebo k veci. Anketa vo veci povolávania sudcov

²⁸¹ Porovnaj napr. názor sudcu z ľudu Júliusa Kissa: „*Márnوترatnosť je zlá vlastnosť, keď márnوترatník utráca hodnoty, ktoré patria jemu alebo jeho rodine, a to takým spôsobom, a že ani jemu ani jeho rodine osožia. Preto treba márnوترatnosť ponechať ako dôvod pozbavenia svojprávnosti. Tento dôvod treba použiť všade tam, kde márnوترatník neprispieva ani len čiastkou svojich príjmov na udržanie spoločnej domácnosti, keď svoje príjmy utráca v kartách alebo v zábavách ľudskému zdraviu škodlivých. Ved' takýmto spôsobom života je ohrozená aj pracovná schopnosť.*“ Redakcia: Verejná rozprava – prispievateľ: Július Kiss (sudca z ľudu, Považská Bystrica). In. *Právo a život*: roč. 2, 1950, č. 10, s. 228.

²⁸² VIKTORYOVÁ: *Nepodceňujme význam civilného práva*. In. *Právo a život*: roč. 2, 1950, č. 10, s. 238 – 240.

z ľudu na pojednávania, pri ktorých ako obvinený vystupovala osoba z obce, kde mal sudca z ľudu pobyt zaznamenala pomerne veľký ohlas. Podnetom pre otvorenie novej ankety bol list od sudcu z ľudu z Považskej Bystrice O. Pašiaka²⁸³, ktorý sa podelil o svoje skúsenosti zo školenia sudcov z ľudu v okresoch Považská Bystrica a Bytča, na ktorom sa otvorila aj táto otázka. Otázka značne polarizovala sudcov z ľudu a aj samotný prispievateľ sa priznal, že k nej nevie zaujať jednoznačné stanovisko. Na jednej strane má byť sudca „dostatočne politický vyspelý, má mať vyvinutý cit pre spravodlivosť a mravnú silu“, no na druhej strane bude zápasíť so sebou samým, čo je pre menej uvedomelých sudcov z ľudu určite ťažké, nakoľko „socialistický charakter treba pestovať“. Redakcia vyhodnotila túto otázku (hoci právnou vedou už dávno vyriešenú) ako podnetnú pre zľudovené súdnictvo, nakoľko *„na jednej strane je isté, že sudcovi z ľudu by osobná znalosť miestnych pomerov, z ktorých obvinený pochádza, prípadne priamo osobná známosť s obvineným pomohla pri jeho rozhodovaní rozhodne viac než všetky úradné správy a popisy. ... na druhej strane však neslobodno zabúdať na to, že práve osobná znalosť pomerov a osobná známosť obvineným môže často značne skresľovať sudcove názory o stave veci ... Obidve riešenia majú svoje klady a zápory. Nájdu sa iste aj sudcovia z ľudu, ktorí budú namietat' že rozhodovaním o veciach svojich najbližších spoluobčanov narobia si svojom najbližšom okolí nepriateľov. Túto námietku treba však hneď od začiatku odmietnuť. Spravodlivým rozhodovaním totiž nemá si čo sudca z ľudu robiť nepriateľov. Ak azda predsa si sudca z ľudu niekoho svojím spravodlivým rozhodnutím znepriatelí, neznamená to preňho žiadnu ujmu.“*²⁸⁴

Redakcia v snahe zistiť názory na danú tému u širšej základne sudcov z ľudu začala v septembrovom čísle časopisu Právo a život v roku 1950 anketu s otázkou: *Považujete za vhodné, aby ste boli volaní na pojednávanie o veciach, v ktorých ako obvinený vystupuje niekto z Vašej obce? Uľahčí Vám osobná známosť so stránkami rozhodnutie?*

²⁸³ Redakcia: Otvárame novú anketu. In: *Právo a život*: roč. 2, 1950, č. 9, s. 206 – 207.

²⁸⁴ Redakcia: Otvárame novú anketu. In: *Právo a život*: roč. 2, 1950, č. 9, s. 207 – 208.

K téme redakcia nezaujala konečné stanovisko ani vyhodnotenie, nakoľko by sa s istotou dostala do zložitej právnickej situácie, a tak len zverejnila niektoré názory prispievateľov. Väčšina z nich nepovažovala za vhodné byť sudcom z ľudu v senáte, pred ktorým stojí obvinený, resp. procesná stránka, s ktorou sa poznajú, a to z dôvodov možného ovplyvnenia pri rozhodovaní²⁸⁵, osobných vyhrážok či pomsty²⁸⁶. Niektorí konštatovali, že riešenie tejto otázky sa v priebehu času zmení: „Až budeme mať ľud natoľko ideologicky prevychovaný, že pochopí, že sudcovia z ľudu z jeho obce sú spravodlivosti najväčšími oddaní, a že im túto dôležitú funkciu sám zveril, potom bude účelné volať sudcov z ľudu aj na takéto zasadnutie. Zatiaľ sa však spoľahneme na našich členov ZNB, ktorí dosiaľ nesklamali, a ktorí spravodlivo a dôkladne prešetrujú vec až potom ju predložia súdu.“²⁸⁷ Na riešenie, ktoré v problematickej situácii sudcovia z ľudu cítia, sa zaujatí využívali upozornil jeden zo sudcov z ľudu priamo: „Mnohí sudcovia z ľudu, keď vidia, že sa má pojednávať o veci z ich obce alebo okolitých obcí, nedostavia sa na súd

²⁸⁵ „Toto hovorím preto, alebo nie všetci sudcovia z ľudu sú natoľko uvedomelí, že sa nedajú ovplyvniť. Ten sudca z ľudu, ktorý si osvojil marx-leninizmus a v jeho duchu súdi, ten vie že za všetkých okolností treba súdiť spravodlivo, a že na sudcu nesmie mať ani vzhľad k obvinenému vplyv.“ Redakcia: Verejná rozprava, prispievateľ: Vincent Sabo (sudca z ľudu, Bratislava). In. *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 12, s. 285.

Podobne Mária Patková, (sudkyňa z ľudu, Ružomberok), Michal Bartolen (Nitra), „Nepovažujem za vhodné, aby sudcovia z ľudu boli povolávaní z tej istej obce, z ktorej pochádza obvinený, lebo väčšina sudcov z ľudu by nevedela proti osobne známemu obvinenému zaujať objektívne stanovisko. Bude treba ešte dlhší čas a väčšia politická vyspelosť, aby sme v takomto prípade vedeli súdiť nestranne, tak ako to vyžaduje úloha spravodlivého sudcu postaveného ľudom na sudcovský stôl. Aj keď sudca z ľudu nie je priamo ovplyvňovaný, predsa len to, že obvinený patrí do okruhu jeho známych, núti ho, aby sa naň pozeral zhovievavo.“ Redakcia: Verejná rozprava, prispievateľ: N. Romanec (sudca z ľudu, Bratislava). In. *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 12, s. 288.

²⁸⁶ „Nepovažujem za správne, aby sudca z ľudu súdil spoluobčana obvineného pochádzajúceho z tej istej obce, lebo by mohlo dôjsť alebo k podplateniu sudcov z ľudu, alebo k hrubému vyhrádzaniu, ba aj k pomste. Sudca z ľudu nemusí osobne poznať obvineného, ale postačí, keď na pojednávaní pozná spisy a sleduje výpovede svedkov.“ Redakcia: Verejná rozprava, prispievateľ: Štefan Granatier (sudca z ľudu, Krušetnica). In. *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 12, s. 285. Podobný názor mal aj Gustáv Mráz (sudca z ľudu, Poniky). Podobný názor mala Mária Patková, (sudkyňa z ľudu, Ružomberok), Michal Bartolen (Nitra),

²⁸⁷ Redakcia: Verejná rozprava, prispievateľ: Tibor Bano (sudca z ľudu, Košice). In. *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 12, s. 287.

*a ospravedlnia svoju neprítomnosť, čo sa však často robí až v poslednej chvíli, takže tesne pred pojednávaním treba hľadať náhradu.*²⁸⁸ Niektorým sudcom z ľudu naopak ich možná zaujatosť neprekážala, nakoľko sudca z ľudu mal byť – v ich ponímaní – dostatočne uvedomelý, aby aj v tomto prípade súdil spravodlivo.²⁸⁹ Anketa teda zostala redakčne neuzavretou.

Ad. 4 Osobitný systém školení pre sudcov z ľudu zameraných odborne a aj politicky

Vzdelávanie sudcov z ľudu bolo zabezpečované rôznymi formami. Štát sa ich snažil aspoň čiastočne pripraviť na výkon svojej funkcie aj odborne, aj keď primárnym cieľom bolo z nich vytvoriť ideologicky a politicky pre režim inštruovaných uvedomelých občanov, chápujúcich ich poslanie a možnosti, ktoré im dala komunistická strana. V oblasti vzdelávania sudcov z ľudu sa teda najčastejšie pristupovalo ku cieleným prednáškam a školeniam.

Už v počiatkoch ľudového súdnictva bolo zrejmé, že sudcovia z ľudu nie sú dostatočne pripravení na výkon svojej funkcie. Išlo nielen o nepripravenosť politickú a ideologickú, ktorá sa stala pre štát a jeho náhľad na zľudovené súdnictvo prioritou, ale aj o nepripravenosť odbornú a organizačnú zahŕňajúcu aspoň základnú znalosť o priebehu pojednávania. Aj keď odbornosť v oblasti práva nepatrila medzi hlavné požiadavky, keďže pri rozhodovacej činnosti sa kládol dôraz skôr na „zdravý úsudok“, „znalosť každodenného života“, „praktické skúsenosti a životnú múdrosť“ než na znalosť právnych predpisov – aj tak bolo potrebné venovať vzdelaniu ľudových sudcov určitú pozornosť. Išlo o základný omyl, nakoľko sudcovia z ľudu neovládali ani len základnú právnickú terminológiu²⁹⁰ a ich pocho-

²⁸⁸ Redakcia: Verejná rozprava, prispievateľ: Michal Bartolen (sudca z ľudu, Nitra). In. *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 12, s. 287.

²⁸⁹ Redakcia: Verejná rozprava, prispievateľ: Ernest Ftorek (sudca z ľudu, Rajcke Teplice). In. *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 12, s. 285. Podobný názor mal napr. Jozef Babčan (sudca z ľudu, Slovenská Ľupča).

²⁹⁰ Sudcovia z ľudu mali problém aj s bežne používaným cudzími slovami o čom svedčia rubriky *Sudcovská abeceda* a *Výklad cudzích slov*.

penie priebehu pojednávania a vyžadované stanovisko sa tak stávali absolútne iluzórnymi. V týchto intenciách sa pohybovali aj politické predstavy o zmysle a poslaní sudcov z ľudu, prioritou bola ich triedna vyspelosť nachádzajúca svoje uplatnenie osobitne v trestných procesoch rôznych úrovní a až následne sa zistilo, že bude potrebná aspoň nejaká orientačná znalosť terminológie, procesného postupu a pod. Tieto závery dokladá aj systém školení pre sudcov z ľudu, ktoré boli najskôr a prioritne zamerané politicky a ideologicky a až následne sa prikróčilo aj k odborným prednáškam a školeniam. Išlo o prejav idealizácie revolučnej spravodlivosti vykonávanej laikmi?

Sudcovia z ľudu boli v rámci ideologickej prípravy oboznamovaní so základmi marxisticko-leninského učenia spôsobom, ktorí boli schopní ako tak pochopiť. Budovanie ľudovo-demokratického štátu a cesta k socializmu na čele s vládnucou pracujúcou triedou boli prezentované v kontraste s kapitalistickým štátom a jeho vládnucou triedou v podobe buržoázie. Rovnako sa približovalo aj nové chápanie práva v jeho marxistickom chápaní ako vôle vládnucej (pracujúcej) triedy. Ideologické školenia tak mnohé pojmy „naplňali novým obsahom“, zo spravodlivosti sa stávala „revolučná spravodlivosť“²⁹¹, zo zákonnosti „socialistická zákonnosť“ a zavádzali pojmy nové, ako napr. triedny nepriateľ, triedny princíp/triedne hľadisko a pod. Výkon súdnej moci sa sudcom z ľudu prezentoval ako efektívny nástroj vládnucej robotníckej triedy slúžiaci k premene štátu

²⁹¹ „Čo je nápadné na tejto novej spravodlivosti? To, že slúži dróvicej väčšine ľudu, že je v službách panujúcej triedy, triedy robotníckej a s ňou aj celého pracujúceho ľudu, teda dróvicej väčšine proti mizivej menšine. Takto sa stala spravodlivosť skutočnou spravodlivosťou pre všetkých pracujúcich, pre obrovskú väčšinu národa. ... Aj u nás je dnes už nastolená táto skutočná spravodlivosť, bez hesiel zakrývajúcich jej pravú podstatu. Za stôl si zasadla pravda nášho ľudu ... Pre robotníka, roľníka, pracujúceho inteligenta, pre celý ľud znamená najširšiu demokraciu, spravodlivosť skutočnú. Pre rozvratníka, špióna, zradcu, bývalého vykorisťovateľa, veľkostatkára, ktorý sa nechce a nemôže uspokojiť a siaha k zločinu, pre týchto znamená najtvrdšiu diktatúru. My nepopierame, že náš štátny aparát a teda aj justícia je a musí byť v službách u nás panujúcej triedy, triedy robotníckej, ktorá vo zväzku s roľníctvom a celým pracujúcim ľudom buduje socializmus. Podľa nás je zvrchované spravodlivým faktom, že väčšina vládne mizivej menšine. To pre nás znamená slovo demokracia.“ VRANÁK, M.: O význame politického školenia sudcov. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 2, s. 33.

a práva na štát a právo ľudovej demokracie. Sudcom z ľudu sa zdôrazňovala ich kľúčová úloha v súdnictve, čo v zásade devalvovalo pozíciu sudcov, pozíciu súdu a vieru v spravodlivosť. Prvoradou úlohou po zľudovení súdnictva sa pre sudcov z ľudu stalo byť politicky a triedne uvedomelými, dostatočne ostražitými a prísnymi pre trestanie nepriateľov nového zriadenia: „*Nech je ťažiadostou, čestným záväzkom všetkých sudcov z povolania i sudcov z ľudu, zdokonaľiť sa tak, aby svojimi politickými vedomosťami stáli na prvom mieste v celom štátnom aparáte.*“²⁹²

Praktické problémy zľudoveného súdnictva sa však ukázali čoskoro a sú zreteľné zo samotných vyjadrení a sťažností sudcov z povolania. Sudcovia z ľudu mali s účasťou na školeniach a aj s udrжанím pozornosti počas školení nemalé problémy²⁹³: „*Čo však vidíme často na školení? Súdruhovia driemu (niektorí) a po prednáške už-už utekajú domov. Takýmto spôsobom veru nemôžu mnoho vedomostí nadobudnúť.*“²⁹⁴ Problematika zlej dochádzky sudcov z ľudu na školenia bola prítomná po celý čas ich fungovania a neustále sa apelovalo na zlepšenie daného stavu. V stavovskom časopise sudcov z ľudu sa mnohokrát vyzývalo na plnenie si svojich povinností súvisiacich so školeniami. Tento problém sa s rôznou mierou úspešnosti pokúšali kompetentní (predsedovia súdov, dôvernícke zbory a i.) riešiť rôznymi formami súťaží o najlepšie dochádzky, kontrolou zo strany iných sudcov z ľudu, prípadne kontrolou dôvernícckych zboroch pôsobiacich na súdoch.

Prvotné školenia sudcovia z ľudu spočívali v základnej politickej formácii, ktorá ale mala potenciál uchvátiť, revolučne naladiť, či priamo sfanatizovať: „*Bolo to 21. januára 1949, keď sa mi dostalo cti, stať sa strážcom spravodlivosti a sudcom z ľudu. Prv som nemal možnosť vidieť súdny proces ani zblízka ani zďaleka. Len od spolurobotníkov som počul,*

²⁹² VRAŇÁK, M.: O význame politického školenia sudcov. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 2, s. 34.

²⁹³ Problematickú dochádzku sudcov a problém nezájmu o súdne pojednávanie viac rozoberáme v nasledujúcej kapitole.

²⁹⁴ ČECHOVÁ, M.: K článku o lekárnikoch. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 9, s. 200.

ako páni zachádzajú s tým, kto má peniaze, a ako s tým, čo peniaze nemá, a ako páni fíškali zastupujú, a prečo zastupujú. Veľmi som bol pohnutý, keď som uvedeného dňa prechádzal bránu justičného paláca cieľom zloženia prísahey a prvého školenia. Na školení sa nás zišlo niekoľko sto sudcov z ľudu a školenie sa týkalo témy „Justícia v službách ľudovej demokracie“. Vtedy sa ma zmocnila túžba ísť čím skôr na rozhodovať na súdne pojednávanie, prísne a spravodlivo, predovšetkým tvrdo voči našim triednym nepriateľom, ktorých si pamätám ešte z roku 1927, vtedy som sa dožadoval práce a na rozkaz našich triednych nepriateľov bol som zbitý do čierne.“²⁹⁵

Školenia a prednáška začali byť postupne dopĺňané o odborné témy týkajúce sa kodifikačných prác na jednotlivých kódexoch rodinného, občianskeho a trestného práva. Viaceré podnety sudcov z ľudu smerovali k oživeniu formy prednášok a školení o praktické prípady, o skúsenosti prokurátorov a sudcov z povolania. Sudkyňa z ľudu Gizela Antalíková práve tento typ školení označila za najviac prínosný. Predostrela aj návrh na zlepšenie školení as ich zefektívnenie: „Predstavujem si školenie sudcov z ľudu tak, že sa nemá preberať na každom školení spolu 10 prípadov, a to 5 trestných a 5 občiansko-právnych. Tento počet považujem za príliš veľký, lebo v krátkom čase 2 hodín nemožno dostatočne si premyslieť a osvetliť toľko prípadov tak dôkladne, aby sme si mohli utvoriť správny názor o veciach. Podľa môjho názoru, stačilo by prebrať spolu 5 prípadov, pričom výber takýchto vecí mal by sa uskutočniť za spolupôsobenia dôvernického zboru.“²⁹⁶ Zapojenie dôvernického zboru do prípravy a organizácie školení pre sudcov z ľudu sa následne ukázalo ako vyhovujúce administratívne a organizačné odbremenenie predsedov súdov, sudcov z ľudu a prokurátorov.

Ďalší opis priebehu školenia v roku 1951 publikoval v stavovskom časopise Sudca z ľudu Štefan Kubač. Zúčastnil s školenia vedeného prokurátorom, ktorý ho viedol približovaním jednotlivých trestných káuz, predstavením obžaloby, priebehu konania a rozsudku v riadnom či opravnom konaní. V rámci diskusie sa jednot-

²⁹⁵ HUBINSKÝ, F.: Dve školenia sudcov z ľudu. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, 1951, roč. 3, č. 2, s. 44.

²⁹⁶ ANTALÍKOVÁ, G.: Aké by malo byť školenie sudcov z ľudu. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 7, s. 165.

líví sudcovia vyjadrovali najmä k výške trestu: „Niektorí súdruhovia mali námietky proti trestu, ktorý vymeral okresný súd, a navrhovali tresty vyššie. Uspokojili sa, keď sa dozvedeli, ako o veci rozhodol v druhej stolici krajský súd. V iných prípadoch zase, keď okresný súd vymeral vysoký trest a krajský súd trest znížil alebo vôbec obvineného oslobodil, ozvali sa z radov sudcov z ľudu tiež námietky a poznámky. Bolo vidno, ako sudcovia z ľudu o každej veci uvažovali a ako vážne chápu svoju dôležitú funkciu.“²⁹⁷ Prínos týchto školení – pri neznalosti základnej právnickej terminológie a vôbec noriem trestného práva – možno prirovnať skôr k laickej debate, než k odbornému školeniu. Doba si však vyžadovala svoje – revolučne naladených sudcov vykonávajúcich triednu spravodlivosť, či skôr nespravodlivosť.

Redakcia časopisu *Sudca z ľudu* na podnety sudcov z ľudu o konkrétnych prípadoch z právnej praxe reagovala už od konca roka 1949 a v jednotlivých číslach približovala podľa jej hodnotenia „správne a spravodlivé“ alebo „nesprávne“ rozsudky. Súčasne nabádala sudcov z ľudu, aby prispievali so svojimi skúsenosťami a so spokojnosťou či nespokojnosťou s vynesenými rozsudkami. Niektoré z jej vyjadrení, že danú vec dá prešetriť (redakcia bola na Povereníctve spravodlivosti) vyznievajú skutočne hrozivo.

Celkovo sa školenia sudcov z ľudu hodnotili ako nedostatočné. V politických vyjadreniach²⁹⁸ zaznievala požiadavka nutného zvýšenia odbornej a ideologickej úrovne sudcov z ľudu formou reorganizácie a zmeny obsahovej náplne školení a formou zmien aj v rámci ministerstva spravodlivosti zastrešujúceho vzdelávacie aktivity. V druhej polovici roka 1951 sa teda pristúpilo k reforme vzdelávania sudcov z ľudu.

Čo bolo najviac vytykaným nedostatkom? Boli to práve lektori-učítelia „vyberaní náhodne a často bez potrebných predpokladov pre tak dôležitú politickú a pedagogickú funkciu. Chybou bola tiež zlá a únavná metóda školenia. Učítelia sa nepripravovali, nedali si prácu s výberom

²⁹⁷ KUBAČ, Š.: Nový námet. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 9, s. 201.

²⁹⁸ Porovnaj napr. prejav Dr. Karla Klosa, zástupcu ministra spravodlivosti prednesený na celoštátnej konferencii justičných pracovníkov. Slovo o školení sudcov z ľudu. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 11, s. 254 – 255.

*vhodného typického konkrétneho prípadu, na ktorom by školenie vykonali, z veľkej časti prednášajú len teoreticky, nevedeli prípad politicky rozobrať a zhodnotiť. Aj keď siahli praktickým príkladom, nevedeli ukázať, ako je riešenie každej veci vysoko politickou záležitosťou, úzko súvisiacou so socialistickou prestavbou našej vlasti. Nevedeli učiť na chybách, ktoré sa vyskytli v prejednávanom prípade, často volili zlú tému a pri výklade zákona otrocky sa držal jeho systematiky. Bol pravda, aj rad učiteľov, ktorí vedeli živo a pútavo školiť, na mnohých miestach nemali však oporu u predsedov krajských súdov, aby mohli plne rozvinúť svoje schopnosti.*²⁹⁹

Na základe viacerých podnetov a previerok, po bilancii zistených nedostatkov a vyhodnotení ich možného odstránenia sa pristúpilo k reforme systému vzdelávania sudcov z ľudu. V prvom rade sa vykonal výber lektorov-učiteľov z prostredia prokurátorov a sudcov z povolania, ktorí by sa svojimi politickými, odbornými a pedagogickými schopnosťami stali zábezpekou, že školenie povedú zaujímavo, zodpovedne a politicky korektne.

Namiesto predchádzajúcich mesačných kurzov sa mali po novom raz mesačne organizovať dvojhodinové inštruktáže pre sudcov z ľudu (na okresnej a aj na krajskej úrovni), doplnené o ideologické prednášky, ktoré sa mali uskutočniť raz za štvrt' roka. Lektori-učitelia inštruktáží mali byť usmerňovaní od referentov Povereníctva spravodlivosti v jednotlivých krajoch. Samotné inštruktáže mali fungovať spôsobom, že „pri inštruktáži vyjde sa vždy od konkrétneho prípadu typického pre príslušný okres alebo kraj a zovšeobecnením dôjde sa až k výkladu jednotlivých zákonných ustanovení. Tým sa zaručí, že sudcovia z ľudu budú inštruovaní o skutočne živých ustanoveniach zákona a že učitelia sa vyhnú nezáživnému teoretickému prednášaniam. Každý prebraný prípad bude sa v diskusii politicky hodnotiť, každá inštruktáž bude zakončená hodnotením pomocou kritiky a sebakritiky učiteľov aj poslucháčov. Inštruktáže budú sa robiť v krúžkoch, ktoré nesmú mať viac než 40 poslucháčov a ktoré budú rozdelené na trestné a občianske podľa toho, v akom senáte poslucháči zasadaajú. V okresoch, kde špatná dochádzka je zavinená nepriaznivým komunikačným spojením, budú sa krúžky konať

²⁹⁹ Slovo o školení sudcov z ľudu. In: *Súdca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 11, s. 254.

*v menších okrskoch podľa zásady, že učiteľ má ísť za sudcami z ľudu a nie opačne. Pri inštruktáži bude prítomný vedľa učiteľa tiež predseda senátu a prokurátor.*³⁰⁰ Na dochádzku sudcov z ľudu na tieto inštruktáže mali dohliadať dôverníci sudcov z ľudu. Inštruktáže sa mali (podľa usmernenia ministerstva spravodlivosti) viesť živým a pútavým spôsobom vo forme besedy vo vzťahu ku konkrétnemu prípadu. Na krajskú inštruktáž sa mali pozvať aj zástupcovia dôverných zborov sudcov z ľudu z okresnej úrovne preto, aby „zdola kontrolovali, či sa inštruktáže na ich okrese vykonávajú obdobným spôsobom ako na kraji, aby zhodnocovali prácu učiteľov v rámci okresu a upozorňovali na prípadné nedostatky v ich činnosti.“³⁰¹ O nedostatkoch malo byť informované povereníctvo spravodlivosti a ministerstvo spravodlivosti.

A aké politické odporúčania pre inštruktáže sudcov z ľudu predstavil vtedajší námestník ministra spravodlivosti Dr. Karol Klos? Rozhodne opustil pôvodný idealizmus siahajúci k životným skúsenostiam sudcov z ľudu, ktoré mali nahrádzať znalosť právnych noriem. Naopak, nové inštruktáže ich mali oboznamovať s novými ľudovodemokratickými zákonmi a právnou praxou a navyše ich politicky formovať na poslušných vykonávateľov novej revolučnej spravodlivosti: „Pri školení vždy treba zovšeobecňovať skúsenosti, vyplývajúce z konkrétnej veci a vedieť robiť politické závery. Je povinnosťou učiteľov, aby ukazovali sudcom z ľudu celoštátny význam ich práce a učili ich tomu, aby sa na svoju každodennú prácu pozerali ako na časť veľkého diela socializmu. Naša inštruktáž musí byť vysoko ideová a konkrétna. Náš učiteľ nesmie sa vynášať svojimi vedomosťami nad svojich poslucháčov. Musí vedieť s nimi zrášať a aj sa od nich učiť. ... Závisí teraz od nás, aby sme školením sudcov z ľudu túto boľševickú metódu práce ďalej kolektívne rozvíjali, aby sme pozorne počúvali hlasy sudcov z ľudu a ich námety kriticky spracovali a našu metódu neustále zlepšovali.“³⁰²

³⁰⁰ Nová úprava školenia sudcov z ľudu. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 9, s. 207.

³⁰¹ Slovo o školení sudcov z ľudu. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 11, s. 254.

³⁰² Slovo o školení sudcov z ľudu. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 11, s. 255.

Doplnenie vedomostí z marxizmu-leninizmu sa malo realizovať raz za štvrt' roka ideologickými prednáškami (označovali sa aj ako ideologické aktivity). Ideologické prednášky mali slúžiť na oboznamovanie sa s marxisticko-leninským učením, fungovaním súdnictva v socializme a so zásadami a fungovaním sovietskeho súdnictva. Ideologických prednášok – pripravovaných na vyššej politickej úrovni – sa zúčastňovali sudcovia z povolania, prokurátori aj sudcovia z ľudu.

Už novembrové číslo časopisu *Sudcu z ľudu: Právo a život* (1951) prinieslo, prostredníctvom príspevku od sudkyne z ľudu Anny Ďurianovej, prvé reakcie na novú úpravu školenia. V príspevku sudkyňa opísala priebeh školenia, ktorého sa zúčastnila 18. októbra 1951: „Počula som práve poznámku jedného zo súdruhov, ktorý sa obracal k druhému sudcovi z ľudu. „Toto sa mi páči“ hovoril, „taký spôsob školenia nám donesie úžitok“. Keď som sa zamiešala do rozhovoru a požiadala ho, aby sa vyjadril bližšie, povedal: „Nuž tak, súdružka, predchádzajúce školenia ma tak ukolísavali, že som niekoľkokrát takmer zadriemal. Toto školenie sa však konalo vo forme diskusie, a to tak živo, že som nemal veru na zdriemnutie ani pomyslenia.“ A podobne si vymieňali názory všetci odchádzajúci sudcovia z ľudu a každý z nich kladne hodnotil nový spôsob školenia.“³⁰³ Sudkyňa z ľudu avšak dodala, že stále pretrváva problém v dochádzkach na školenia a sebakriticky zhodnotila, že aj jej samej sa to už stalo. Vo svojom príspevku navrhla, aby sa pre sudcov za mierny poplatok distribuovali brožúry zo školení. Redakcia časopisu avšak skonštatovala, že brožúry by problém nevyriešili, odkázala tiež, že funkciu brožúr plní najmä časopis, prostredníctvom ktorého sa sudcovia z ľudu majú oboznámiť s aktualitami.

Obdobne nový systém školení opísal aj sudca z ľudu František Lalinský, ktorý sa vyjadril najmä k politicko-ideologickej časti školenia. Školenie zhodnotil takto: „Ved' tu po prvýkrát veľa sudcov z ľudu sa oboznámilo a počulo o teórii, ktorá je vodítkom celého pokrokového ľudstva a to teórii marx-leninskej. Takéto prednášky by boli žiadúce častejšie, lebo

³⁰³ ĎURIANOVÁ, A.: K novému spôsobu školenia. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 11, s. 265.

možno povedať, že aj časť sudcov z povolania nemá politického uvedomenia, o pre nás tak významnej teórii. [...] Ten, kto ovláda marx-leninskú teóriu, vie ako má pri pojednávaní pomáhať, keď pred súdom stojí náš pracujúci človek a aký postoj má zaujať, keď stojí pred ním náš triedny nepriateľ, t. j. dedinský boháč. Pri pojednávaní dobre ideologicky vospelý sudca z ľudu môže prenášať politiku a líniu našej strany a takto plniť jej program. [...] Ja myslím a som presvedčený, že novú úpravu školenia, prijímú všetci sudcovia z ľudu s veľkým nadšením, veď tu nám je daná možnosť k vyššiemu ideologickému vzdelaniu, za čo my všetci sudcovia z ľudu budeme ešte lepší strážcovia mieru a ešte lepšie sa zapojíme do budovania socializmu v našej drahej vlasti, pričom nám bude vždy vzorom náš veľký spojenec a prvá krajina socializmu, veľký Sovietsky zväz a jej geniálny vodca veľký Stalin.”³⁰⁴

Ani nový systém školení nevyhovoval všetkým sudcom z ľudu a z jednotlivých podnetov vyberáme jeden, ktorý skutočne odzrkadľuje viaceré problémy reálnej praxe školení s ohľadom na stav a požiadavky konkrétnych adresátov – sudcov z ľudu: „Nakoniec podávam skromný návrh: „Školte nás politicky nie raz za tri mesiace, ale spojte školenie odborné s politickým každý mesiac. Pri akomkoľvek školení – prosíme – prihovárajte sa k nám menej učene, bez množstva rozličných cudzích slov a výrazov. Väčšina z nás prešla iba ľudovou školou. Vzdelával nás iba trpký a trpký život minulosti, preto sa nám nečudujte, že prúd našich myšlienok, ktoré zdieľame s Vami, keď prednášate, sa nám zastaví na cudzom slove, ktoré si nevieme vysvetliť. Strácame s Vami spojenie a nie sme v stave potom porozumieť zmyslu prednášky. Na prednášku sa pripravte tak, aby ste ju nemuseli čítať. Nie je totiž nič nudnejšie ako počúvať rovnomerný, jednotvárný prednes čítajúceho, ktorý veľmi rýchlo – uspáva. Prednáška nech netrvá dlhšie ako jeden a pol hodiny s menšou prestávkou. Nezabúdajte, že prichádzame zo svojho pracoviska, či už z bane, od stroja, po pluhu a či z kancelárie. Na dlhší čas ťažko by sme sa vedeli sústrediť. Nech však dlhšie trvá diskusia.”³⁰⁵

³⁰⁴ LALINSKÝ, F.: Školíme aj v marx-leninskej ideológii. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 12, s. 280.

³⁰⁵ ONDERČIN, Š. (sudca z ľudu): Zvyšujeme neustále svoju ideologickú úroveň. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, 1952, roč. 4. č. 2, s. 36.

Ďalšie zmeny v systéme školení prišli koncom roka 1953 – účelom malo byť priblíženie sovietskemu vzoru. Školenia už mali dostať pevne určený rozvrh na jednotlivé mesiace a mal sa limitovať počet ich účastníkov. Sudcovia z ľudu sa mali oboznámiť s jednotlivými odvetvami právneho poriadku podrobnejšie a osobitné ideologické školenia boli zrušené (v rámci prvej inštruktaže sa prednášali základy marx-leninského učenia o štáte a práve).

4 PROBLÉMY A VÝZVY ĽUDOVÉHO SÚDNICTVA NA SLOVENSKU (1949 – 1953) V REFLEXII PRÍSPEVKOV UVEREJNENÝCH V STAVOVSKOM ČASOPISE SUDCOV Z ĽUDU

„Ked' som išiel prvý raz na pojednávanie v roku 1949 a ospravedlňoval som svoju neprítomnosť v závode, kde som bol zamestnaný, položil mi bývalý správca závodu túto otázku: „Počujte, ako vy môžete volať akoho súdiť, keď nepoznáte ani zákon ani paragrafy?“ Ja som mu na to odpovedal, že je síce pravda, že zákon a paragrafy nepoznám, ale poznám pravdu a podľa pravdy budem súdiť. Správcovi to nestačilo a pýtal sa ma ďalej, či vraj sa prv nesúdilo podľa pravdy. Na to som mu povedal, že veru nie.“³⁰⁶

Problémy reflektované medzi v prvých rokoch zľudoveného súdnictva možno identifikovať aj z podnetov sudcov z ľudu zaznamenaných v ich stavovskom časopise, ktorý nám podáva exkluzívny pohľad do obdobia rokov 1949 – 1953. Boli nimi:

- a) nezáujem o súdne pojednávania zo strany sudcov z ľudu a prípadná preferencia trestných pojednávaní sudcami z ľudu,
- b) problematická dochádzka sudcov z ľudu na súdne pojednávania,
- c) slabá politická úroveň niektorých sudcov z ľudu,
- d) problémy koordinácie v rámci súdneho senátu (interakcia sudca z povolania a sudcovia z ľudu),
- e) potreba ďalšieho vzdelávania po odbornej i po politickej stránke,
- f) problémy v rozhodovaní súdov, nakoľko viaceré rozhodnutia nedosahovali potrebnú „politickú úroveň“,
- g) celková pozícia sudcu z ľudu, ktorá obracala celý dovtedajší systém výkonu súdnej moci naopak, čo sa prejavovalo často riešenými otázkami, ako napr. či má sudca z ľudu študovať súdne

³⁰⁶ STÚPALA, J. (sudca z ľudu): Budem súdiť podľa pravdy. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, 1952, roč. 4. č. 4, s. 93.

spisy k prejednávaniu prípadu a ak áno ako dlho a kedy? Má sudca z ľudu disponovať nejakými právnymi vedomosťami alebo nie?

- h) problémy s uvoľňovaním sudcov z ľudu v ich zamestnaní³⁰⁷ a následne všeobecne zdôrazňovaný príliš vysoký počet sudcov z ľudu³⁰⁸ a spočiatku aj ich nevhodná triedna skladba s malým zastúpením príslušníkov robotníkov, roľníkov a žien³⁰⁹.

Ad a) Nezájum o súdne pojednávania zo strany sudcov z ľudu a prípadná preferencia trestných pojednávaní sudcami z ľudu

Na nezájum o súdne pojednávania poukázal už v roku 1949, pol roka po zavedení zľudovenia súdnictva, Július Fodor (sudca z ľudu, Bratislava): *„Považujem za potrebné poukázať na otázku dobrého mena a prestíže sudcov z ľudu, ktorá je podmienená ich chovaním pred verejnosťou ako členov senátu. Tu sa vyskytuje ešte mnoho nedostatkov, ako napr. zjavný nezájum o priebeh pojednávania alebo nezájum zapríčinený nemožnosťou sledovať súboj pravotárov trvajúci niekedy aj dve hodiny, stáva sa tiež, že aj sudca z ľudu troška podrieme, čo je síce pochopiteľné a ospravedliteľné, ale v očiach verejnosti predsa veľmi na*

³⁰⁷ „Zistili sme že na mnohých miestach naráža výkon funkcie sudcov z ľudu na neporozumenie, ak nechceme priamo hovoriť o odpore. Tak niektorí zamestnávateľia chceli svojim zamestnancom dni strávené pri výkone sudcovskej funkcie zarátať do dovolenky. Čo máme povedať, keď proti výslovnému zneniu zákona a príslušných predpisov takýto postoj zaujímajú voči zľudovenému súdnictvu funkcionári znárodnených podnikov?“ VIKTORY, J.: Sudcovia z ľudu do druhého funkčného obdobia. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 11, s. 245.

³⁰⁸ Počet sudcov z ľudu od roku 1950 kontinuálne klesal, kým v októbri 1949 bolo v celej ČSR 36 698 sudcov z ľudu za dva roky k 30. novembru 1952 to bolo len 22 610 sudcov z ľudu. Dôvodom bolo určite vytriezvenie zo široko chápaného zľudovenia súdnictva, sťažnosti sudcov o ich nepredvolávanie na pojednávania spojené aj so stratou ich motivácie vykonávať funkciu sudcu z ľudu a ideologicky a odborne sa formovať.

³⁰⁹ Vyhovujúca triedna skladba bola podobne zásadne riešeným problémom prvých dvoch funkčných období sudcov z ľudu v rámci zľudoveného súdnictva. Jeho riešenie bolo pomerne jednoduché uskutočňované kádrové previerky sudcov z ľudu, odvolávanie nepohodlných sudcov z ľudu a aj vyzývanie na očistu zboru sudcov z ľudu a uskutočňovanie tejto očisty samotnými sudcami (sledovanie, udania, účasť na ich pojednávaniach a pod.).

škodu. Nesmieme zabudnúť, že máme medzi sebou mnoho občanov, ktorí aj keď nie sú priamo reakcionármi, predseda majú odpor alebo nedôveru voči všetkým novotám a zaznamenávajú si s uspokojením všetky slabosti nového systému, ako aj poklesky jeho vykonávateľov. Aj keď nám na mienke týchto ľudí nemusí mnoho záležať, musíme predseda dbať o to, aby naše ľudové súdnictvo nebolo zbytočne diskreditované. Bohužiaľ je to aj samotná súdna formalistika, ktorá sa zapríčiňuje o diskreditovanie našich sudcov z ľudu, hoci si to snáď málokto všimá a uvedomuje. ...³¹⁰ Na „podriemkavanie“ na súdnych pojednávaniach upozorňovali aj iní sudcovia z ľudu, apelujúc tak na kolegov z vlastných radov alebo aj na kompetentné orgány s cieľom zamedziť túto nežiadúcu prax: „Sudcovia z ľudu, ktorí svoju funkciu vykonávajú iba povrchne, bez záujmu a pri súdnych pojednávaniach driemu, mali by byť poučení o vážnosti svojho úradu, alebo mali by sa vylúčiť z funkcie, lebo vrhajú iba špatné svetlo na ostatných.“³¹¹ Postupne vo vyjadreniach sudcov z ľudu pribúdali aj formačné apely na ostatných: „Čo ešte bolo na nás, sudcov z ľudu nepekné, že niektorí z nás si na pojednávaní aj podriemali. Varujem nových sudcov z ľudu, aby sa pred týmto zlozvykom chránili. Dá sa to dá sa mu predísť tak, že sa každý v hlbi do sporu celú svojou vôľou odkryť skutočnosť a spravodlivo rozhodnúť, aj keď je to najmä v začiatkoch ťažké. Mnohí sudcovia z ľudu robia veľkú chybu tým, že za celý čas pojednávania nezasiahnu do debaty. Veď na konferencii sudcov z ľudu zdôraznil minister dr. A. Čepička náležite, že sudca z ľudu má nielen právo ale aj povinnosť klásť otázky.“³¹²

V roku 1951 apeloval na svojich kolegov sudcov z ľudu Jozef Juriga, aby sa riadne dostavovali na súdne pojednávania, prípadne včas sa z nich ospravedlňovali, by bolo možné zabezpečiť náhradu a keď sa už na pojednávanie dostavia, aby pozorne sledovali jeho priebeh: „Tretia vec je tiež zlá, a to, keď sudca z ľudu príde na pojednávanie, ale len preto, aby si akosi vydýchol, a cez celé pojednávanie len sedí,

³¹⁰ Redakčná pošta, prispievateľ Július Fodor (sudca z ľudu, Bratislava). In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 6, s. 94 – 95.

³¹¹ Končíme verejnú rozpravu o dôverníkoch. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 5, s. 114. Názor sudcu z ľudu Ondreja Pašiaka (sudca z ľudu, Považská Bystrica).

³¹² PAŠIAK, O.: Bilancia skúseností. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 1, s. 5.

*ale nesleduje jeho priebeh, takže potom na porade ani poriadne nevie, čo sa pojednávalo, a nevie zaujať stanovisko.*³¹³ Ako nezáujem o pojednávanie hodnotila kriticky verejnosť, resp. iní sudcovia z ľudu prítomní na pojednávaní ako verejnosť? Unikátne svedectvo v tomto smere nám podala R. Klansová-Duchoňová, sudkyňa z ľudu: „*Aby sme si osvojili skúsenosti aj na iných pojednávaniach, zúčastnili sme sa ako poslucháčky na jednom verejnom pojednávaní, s poľutovaním a pohoršením sme tam však konštatovali, že jeden sudca z ľudu, ktorý má spolurozhodovať s predsedom senátu, nevenoval priebehu pojednávania dostatočnú pozornosť. Svoj nezáujem prejavoval za predsedníckym stolom tak zjavne, že to vzbudzovalo medzi obecnstvom pohoršenie strieďané s posmešnými poznámkami. ... Takí sudcovia z ľudu, ktorý nemajú záujem o veci im zverené a vykonávajú ich len preto, že na to boli vyzvaní, mali by sa svojej funkcie vzdať, alebo podobným správaním privádzajú iba ľudové súdnictvo do zlého svetla.*“³¹⁴ Redakčná odpoveď bola pomerne ostrá a priama, a predurčila budúce riešenie problému s nezájmom o pojednávanie (ale aj s dochádzkou, oneskoreným ospravedlňovaním sa z pojednávania a pod.) v podobe „krátkeho a priameho zásahu“ zo strany dôvernického zboru sudcov z ľudu, nakoľko „*medzi pracujúcimi máme dosť osôb, ktoré radi nahradia ľahostajného a nedbalého sudcu z ľudu, vymenovaného na túto funkciu zrejme iba nedopatrením.*“³¹⁵

Súd sa mal v dobovom idealistickom chápaní a reči pracujúcemu ľudu zrozumiteľnej mal stať závozom, pracoviskom prispievajúcim k výstavbe socializmu: „*Pracujúci ľud republiky má záujem na riadnom chode súdnictva, lebo vie, že súdy teraz slúžia na jeho ochranu. Treba preto, aby tak sudcovia z ľudu, ako aj sudcovia z povolania spoločným úsilím tento riadny chod zabezpečovali. Zabezpečia ho vtedy, keď sa budú na svoj súd dívať tak, ako sa díva dobrý robotník na svoj závod, keď svojou dochvilnosťou*

³¹³ JURIGA, J.: (sudca z ľudu): Absencia. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 7, s.164.

³¹⁴ KLANSOVÁ-DUCHOŇOVÁ, R.: Čo sme videli na jednom pojednávaní. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 8, s. 176.

³¹⁵ KLANSOVÁ-DUCHOŇOVÁ, R.: Čo sme videli na jednom pojednávaní – odpoveď redakcie. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 8, s. 176.

*fou a svedomitouľou urobia zo súdov účinný nástroj výstavby republiky na jej ceste k socializmu.*³¹⁶

V listoch jednotlivých sudcov z ľudu sa viackrát objavila zmienka o väčšom záujme práce v trestnom senáte³¹⁷, na čo reagovala redakcia, že ide o zaujímavý a viackrát sa vyskytujúci jav a obrátila sa na sudcov z ľudu, aby sa vyjadrili prečo ich viac zaujíma trestný proces. Nakoniec redakcia zosumarizovala názory, podľa ktorých sudcovia z ľudu v civilnom súdnictve videli menej zaujímavý a menej významný úsek výkonu súdnej moci a bol v nej malý priestor pre (triedne korektné) názory sudcu z ľudu. V civilnom procese išlo podľa nich buď o veľmi jednoduchú alebo o tak zložitú vec, že jej neboli schopní porozumieť a sudca z povolania sa v ňom často mení na účtovníka rozhodujúc podľa „má dať – dať“. Sudcom z ľudu redakcia doslovne propagovala civilné súdnictvo, v ktorom sa tiež dá nachádzať „politické a triedne“ hľadisko: *„Predovšetkým je veľkou chybou, ak sa niekto domnieva, že všetky civilné spory sú „nepolitické“, že v nich nemožno presadzovať správne triedne hľadisko, že úloha sudcu sa tu rovná úlohe účtovníka ... alebo že vo väčšine civilných vecí treba rozuzľovať spleť a nejasné právne problémy. Keby tomu bolo tak, potom by mali pravdu tí sudcovia z ľudu, ktorým účasť v občianskych senátoch nie je po vôli. Pravda je však tá, že civilných sporov zdanlive nevinných, veľmi často vytrča čertovo kopyto prežitej kapitalistickej morálky, ktoré sudca z ľudu odhalí skôr, ako právnik, navyknutý dívať sa na veci cez okuliare svojich paragrafov“.*³¹⁸ Následne autorka príspevku Nora Viktoryová opisuje prípady, v ktorých sa sudcovia z ľudu mohli plne realizovať či už odhaľovaním triednych nepriateľov v podobe kapitalistov a veľkostatkárov, alebo v rámci rodinnoprávných či majetkovoprávných vecí.

³¹⁶ VIKTORY, J.: Prvé výročie zľudoveného súdnictva. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 2, s. 29.

³¹⁷ Redakčná pošta, prispievateľka Ružena Pešková (sudkyňa z ľudu, Bratislava). In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 7, s. 166.

³¹⁸ VIKTORYOVÁ, N.: Nepodceňujme význam civilného súdnictva. Na zakončenie verejnej rozpravy o troch otázkach z občianskeho práva. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 10, s. 239.

Ad b) Problematická dochádzka sudcov z ľudu na súdne pojednávania

Zmienka jedného zo sudcov z ľudu o potrebe dochvilnosti a riešení absencie sudcov z ľudu predsedom senátu³¹⁹ viedla zo strany redakcie k poodkrytiu praktík režimu: „Otázka absencie sudcov z ľudu bola predmetom diskusie na celoštátnej konferencii sudcov z ľudu v Prahe. Vedíme v patrnosti tých sudcov, ktorí neplnia svoje povinnosti a sledujeme výkon a výkonnosť sudcov z ľudu vôbec. Proti tým, čo svoje úlohy neplnia, zakročia úrady, ktoré ich vymenovali.“³²⁰ Jeden zo sudcov z ľudu vyhodnotil ako jednu z príčin problematickej dochádzky sudcov z ľudu aj v mozgnej zaujatosti (napr. išlo o osobu z ich dediny, pracoviska, osobu známú a pod.³²¹

Presné príchody na pojednávania sa stali zásadnou požiadavkou, ktorá podľa názoru jedného zo sudcov z ľudu mohla viesť k ohrozeniu štátneho hospodárstva: „V prvom rade je žiadúce, aby sa sudcovia z ľudu presne dostavovali na pojednávanie, alebo neskoro prichádzať, to znamená vyradovať na čas meškania z práce všetkých tých, čo čakajú v čakárni pred pojednávacou sieňou. Strata každej hodiny znamená oddelovanie plnenia päťročného plánu.“³²² A v ponímaní súdu ako jedného z pracovísk socialistického štátu aj každé nedostavenie sa sudcu z ľudu na pojednávanie zdržovalo prácu nielen súdneho senátu, celého súdu

³¹⁹ „Je bezpodmienečne potrebné, aby sudcovia z ľudu dodržiavali presný čas príchodu na pojednávanie a zbytočne nepreťahovali pojednávanie oneskoreným príchodom. Navrhujem, aby sudca z ľudu, ktorý nepríde trikrát za sebou na pojednávanie, bol svojej funkcie pozbavený. Súdy často v poslednom momente povolávajú za nedostavivších sa sudcov z ľudu iných sudcov, a to najmä tých, o ktorých vedia, že sú zamestnaní v blízkom podniku, a tak dochádza k častým absenciám vo výrobe. Toto treba tiež zamedziť.“ Redakčná pošta, prispievateľ Pavel Gašpar (sudca z ľudu, Malacky). In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 6, s. 144.

³²⁰ Redakčná pošta, prispievateľ Pavel Gašpar (sudca z ľudu, Malacky) – odpoveď redakcie. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 6 s. 144.

³²¹ „Mnohí sudcovia z ľudu, keď vidia, že sa má pojednávať o veci z ich obce alebo okolitých obcí, nedostavia sa na súd a ospravedlnia svoju neprítomnosť, čo sa však často robí až v poslednej chvíli, takže tesne pred pojednávaním treba hľadať náhradu. Stáva sa potom, že pojednávanie odsunuté o 1 až 2 hodiny.“ Redakcia: Verejná rozprava, prispievateľ: Michal Bartolen (sudca z ľudu, Nitra). In: *Právo a život*: roč. 2, 1950, č. 12, s. 287.

³²² PAŠIAK, O.: Bilancia skúseností. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 1, s. 5.

a prokuratúry, „ale brzdí aj chod celého radu hospodárskych a výrobných odvetví, ako aj plnenie ich plánovaných úloh tým, že odoberá z pracovného procesu pracovné sily, ktoré zbytočne sa dostavia na predvolanie na súd. Trpí tým škodu aj štátna pokladnica, ktorá musí nahradiť dostaviťším sa sudcom z ľudu, svedkom, znalcom a pod. celkom zbytočne náhradu za stratu na zárobku, cestovné a stravné.“³²³

Viacerí sudcovia z ľudu predkladali radikálne návrhy riešenia problematikej dochádzky sudcov z ľudu na pojednávania: „Medzi sudcami z ľudu niektorí nie sú si vedomí svojej zodpovednosti a nemajú ani toľko disciplíny, aby svoju neúčasť na pojednávaní oznámili aspoň deň vopred, ale odkladajú to na poslednú minútu. Zapričínajú tým veľké straty, alebo pojednávania musia sa často iba pre ich nedostavenie sa oddialiť. V takýchto prípadoch bude treba veľmi ostrý zákrok, a to tým skôr, ak pôjde o členov strany, ktorí dnes všade a vo všetkých podujatiach musia byť vzorom.“³²⁴ Redakcia časopisu formačne dodala, že „nie všetci sudcovia z ľudu uvedomujú si v potrebnej miere svoju zodpovednosť. Preto obraciam sa na vás, ako aj na všetkých ostatných svedomitých a uvedomelých sudcov z ľudu so žiadosťou, aby medzi ostatnými sudcami z ľudu pôsobili osobným presvedčaním a poukazovaním na obrovské škody, ktoré spôsobuje každá nedochvilnosť sudcu z ľudu. Sme presvedčení, že takéto bezprostredné osobné presvedčanie a poukazovanie na chyby na mieste samom hneď v tom čase, keď k chybe došlo, bude mať najlepší účinok, aký si len možno žiadať“.³²⁵

Pohľad z druhej strany – ako často boli približne sudcovia z ľudu predvolávaní na pojednávanie nám priniesol sudca z ľudu Ondrej Pašiak: „Nás, sudcov z ľudu je veľa a sporov málo (výsledok socializácie) takže na jedného sudcu z ľudu sa ujde účasť na pojednávaní raz za 2 až 4 mesiace.“³²⁶

³²³ JANEČKO, J.: Dochádzka sudcov z ľudu na súd a niektoré otázky náhrad im príslúchajúcich. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 6, s. 131.

³²⁴ Korešpondencia, prispievateľ Pavel Slamka (sudca z ľudu, Zvolen). In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 11, s. 263.

³²⁵ Korešpondencia, prispievateľ Pavel Slamka (sudca z ľudu, Zvolen) – odpoveď redakcie. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 11, s. 263.

³²⁶ PAŠIAK, O. (sudca z ľudu, Považská Bystrica): List redakcii. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 9, s.198.

Ad c) Slabá politická úroveň niektorých sudcov z ľudu

V článku venovanom prvému roku zľudovenia súdnictva na túto skutočnosť upozornil aj Július Viktory, povereník spravodlivosti: *„Nebolo by však správne, keby sme vyzdvihovali len potešiteľné výsledky a sebakriticky si nepriznali chyby a nedostatky. Mám ich v našom zľudovenom súdnictve najmä preto, lebo veľký káder sudcov z ľudu – iba na Slovensku je ich vyše desaťtisíc mužov a žien – nebolo možno v krátkom čase jedného roka vyškoliť politicky tak, aby si s každou vecou, o ktorej musia na súde rozhodovať, vedeli bezpečne poradiť.“*³²⁷

Ideologické školenie bolo spočiatku zamieňané za prezentáciu osvedčených fráz z diel klasikov marxizmu leninizmu. Politická stránka bola vysoko nadradžovaná nad stránku odbornú. Sudcovia z ľudu sa tak formovali, či skôr deformovali, o čom svedčia ich viaceré vyjadrenia. Absolútne neporozumenie nezávislého a nestranného výkonu súdnej moci a nadradžovanie politického svetonázoru nad nezávislý a nestranný výkon súdnej moci možno nájsť aj vo vyjadrení sudkyne z ľudu Olgy Gildeinovej (Vranov nad Topľou): *„Všetci sudcovia z ľudu nie sú ešte politicky vyspelí a nepoznajú učenie Marxa a Lenina, a preto potrebujú pred každým pojednávaním poradu o veciach, ktoré sa majú pojednávať“*.³²⁸ Podobne nadradžovanie marxisticko-leninskej ideológie prezentuje aj Jozef Záhornácky (sudca z ľudu, Margecany): *„Doteraz som sa o radu neobracal na nikoho. My, sudcovia z ľudu, mali by sme však dokonale poznať Marx-Leninovo učenie, ktoré by nám bolo najlepšou pomôckou v našom ľudovom súdnictve“*.³²⁹

Viacerí sudcovia z ľudu sa následne radikalizovali a fanatizovali a dožadovali sa stále väčšieho dôrazu na politické školenia: *„V našom okrese začalo sa politické školenie sudcov z ľudu dňa 14. decembra 1951, keď za peknej návštevy sudcov z ľudu nám súdruh inštruktor – robotnícky prokurátor – prednášal na tému „Štát a právo“. Mnohí sudcovia z ľudu privítali túto prednášku stručným výkrikom: „Konečne“. Áno, konečne sa*

³²⁷ VIKTORY, J.: Prvé výročie zľudoveného súdnictva. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 2, s. 29.

³²⁸ Redakcia: Končíme verejnú rozpravu o dôverníkoch. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 5, s. 116.

³²⁹ Redakcia: Verejná rozprava. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 3, s. 67.

*prišlo k zvyšovaniu ideologickej úrovne aj u sudcov z ľudu. Ved' politická vyspelosť a triedna uvedomelosť, ako aj vernosť zásadám marxizmu-leninizmu je hlavným predpokladom správneho súdeniu, správnej orientácie pri hodnotení triedneho charakteru obvinenej osoby a konečne aj pri rozhodovaní samom. Prekvapilo nás preto, že s politickým školením sudcov z ľudu sa prichádza akosi oneskorene, a že sa tomuto školeniu neprikladal taký význam aký ono má.*³³⁰

Ideologická a politická úroveň jednotlivých sudcov z ľudu sa mala po reforme školení uskutočnenej v roku 1951 pravidelne zvyšovať a hodnotiť. Základmi jej zvyšovania sa stali štvrtročné aktívy, na ktorých sa okrem sudcov z ľudu mali zúčastňovať ak sudcovia z povolania a prokurátori. Obsahom prednášok na jednotlivých aktívach boli témy ako marxisticko-leninské učenie o štáte a práve; socialistický štát a socialistické právo; úlohy súdnictva pri budovaní socializmu; skúsenosti z veľkých politických procesov v ZSSR a v ľudovo-demokratických krajinách; súd ako nástroj výchovy nového socialistického človeka.³³¹

Ad. d) Problémy koordinácie v rámci súdneho senátu (interakcia sudca z povolania a sudcovia z ľudu)

Zásadná zmena, ktorú doplnenie súdnych senátov o laikov – sudcov z ľudu – priniesla podstatne ovplyvnila aj spôsob vnímania vlastnej sudcovskej práce na jednotlivých stupňoch súdov. Sudcovia (označovaní na odlíšenie ako sudcovia z povolania³³²) boli vystavení novej realite spolupráce s laikmi v prostredí plnom zastrašovania a hroziacich alebo uskutočňovaných čistiek. Politická moc si dobre uvedomovala, že koncept zľudovenia súdnictva môže naraziť u sudcov z povolania na bariéru a odmietanie, a preto sa na viace-

³³⁰ ONDERČIN, Š. (sudca z ľudu, Modrý Kameň): Zvyšujeme neustále svoju ideologickú úroveň. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, 1952, roč. 4. č. 2, s. 36.

³³¹ Redakcia: Ideologická výchova sudcov z ľudu. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, 1952, roč. 4. č. 2, s. 34.

³³² Tento pojem sa tak vžil, že aj po jeho zákonnom zrušení (používať sa malo jednotné označenie sudca) sa označenie „sudca z ľudu“ a „sudca z povolania“ bežne používal ako v praxi, tak aj v právnickej spisbe.

rych miestach stretávame s odporúčaniami „priateľskej“ spolupráce v súdnych senátoch. Jedným z prvých „odporúčaní“ boli slová Dr. Alexeja Čepičku, ktoré predniesol pri prerokovávaní návrhu zákona o zľudovení súdnictva na pôde Národného zhromaždenia: „*Jde ovšem i zde o to, aby v těchto soudních pracovních kolektivech byla práce dobře organisována, aby soudci z povolání našli dobrý vztah k soudcům z lidu, aby zde vládl duch upřímné a poctivé spolupráce a vzájemné pomoci. To je ovšem možné jen tehdy, bude-li dobrá vůle a upřímná snaha na obou stranách. Bude třeba, aby soudci z povolání se oprostili od všech předsudků, jimiž jsou ještě někdy spoutány jejich názory s minulostí, aby upustili od povýšenosti, ba někdy až nadutosti, k níž byli vedeni a vychováni v předmnichovských poměrech, a aby dovedli lidsky najít poměr k práci, k novému životu. Bude dále třeba, aby soudci z povolání pomáhali zejména v počátcích soudcům z lidu dobře se orientovat v novém prostředí, a pokud toho bude zapotřebí, ukázali se přáteli tam, kde soudci z lidu budou potřebovat poučení, návod a pod. Na druhé straně nesmí chyběti ani soudcům z lidu dobrá vůle najítí kladný postoj k těm soudcům z povolání, kteří chtějí poctivě přispívat k zlidovění soudnictví, k tomu, aby se soudnictví u nás stalo co nejrychleji opravdu spravedlivým nástrojem.*“³³³ Priateľská súdružská kooperácia s laikmi dosadenými politickou mocou, ktorí si vyžadovali zásadné usmernenia a rady sa stala tvrdou realitou. Sudcovia a justiční pracovníci museli pochopiť, že ich povinnosťou je okrem iného aj vytvárať priateľské pracovné prostredie pre sudcov z ľudu, a ak by tomu tak nebolo, nová politická moc sa s nimi vysporiada: „*Nyní půjde o to, aby také všichni soudci a zaměstnanci soudů pochopili, že je třeba též na jejich straně projevit péči o to, aby nic z tohoto úsilí nebylo promarněno. I zde bude velmi mnoho záležet na tom, do jakého prostředí soudci z lidu vejdou a jak budou přijati. Oč toto přijetí bude srdečnější a přátelštější, o to spolupráce bude užší a výkonnější. Tam, kde by soudci z lidu narazili na nepochopení, otevřený nebo utajený odpor, tam*

³³³ Národní shromáždění republiky Československé 1948 – 1954. Stenoprotoly. 21 schůze Národního shromáždění ze dne 22. 12. 1948. Zpráva výborů ústavně-právního a rozpočtového k vládnímu návrhu zákona (tisk 160) o zlidovění soudnictví (tisk 187). Vystúpenie ministra spravodlnosti Dr. Čepičku. (cit. 23. 11. 2024). Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/021schuz/s021003.htm>

*pochopiteľne by pracovní výsledky byly v samém začátku ohroženy. Je přirozené, že k takovým zjevům by nebylo možno trpně přihlížet a že ti, kteří by chtěli z nějakého důvodu ohrožovati zlidovení naší spravedlnosti tím, že by spolupráci soudců z lidu se soudci z povolání nějak mařili, musí počítati s tím, že budou povoláni k odpovědnosti. Napříště nebude totiž možno, aby někdo zacházel se soudcem z lidu, jak se to dělo před únorem s přisedicími v našem retribučním soudnictví. Jsou známy případy, jak soudci z povolání, ale také někteří jiní zaměstnanci justiční služby tyto přisedící zesměšňovali, jak se jim posmívali a jak jim jejich funkci ztrpčovali, otravovali, nebo přímo znemožňovali.*³³⁴

Sudcovia z ľudu častokrát chápali vysvetľovanie podstaty kauzy a jej právneho riešenia ako povinnosť sudcov z povolania, ktorá bola aj v ich záujme: „Že sudcovia z povolania radi a ochotne sú našimi „dôverníkmi“ a učiteľmi, je len samozrejmé. Chcu mať správny rozsudok, lebo ved' oni ho musia napísať i – odôvodniť. Keď je „za vlasy pritiahnutý“ rozsudok, takým takými sú aj jeho dôvody, nemajú ich ako by „na dlani“, a preto sa im prípadne taký nepodarený rozsudok ťažko spracováva“.³³⁵

Sudcovia z ľudu apelovali na viac ochoty sudcov z ľudu, ktorú spájali s nepochopením významu zľudoveného súdnictva: „Je však potrebné aby bolo viacej ochoty u sudcov z povolania, ktorí majú napomáhať radou a odbornými znalosťami sudcom z ľudu. Mnohí z nich pri svojom povolaní narazili na rôzne prekážky, najmä na neochotu zo strany sudcov z povolania. Mnohí tieto ťažkosti nemali, lebo sú medzi sudcami z povolania tak i, ktorí videli v sudcov z ľudu pomoc spravodlivosti a plne pochopili význam z ľudového súdnictva. Oni sú najmocnejším pilierom zľudovenej justície a povolani na to, aby sa stali dôverníkmi pre sudcov z ľudu. Ťažkosti a nedorozumenia, ktoré museli sudcovia z ľudu spočiatku prekonávať, sa pomaly strácajú, hoci nie je tomu tak na každom súde. Správnou inštruktá-

³³⁴ Národní shromáždění republiky Československé 1948 – 1954. Stenoprotoly. 21 schůze Národního shromáždění ze dne 22. 12. 1948. Zpráva výborů ústavně-právního a rozpočtového k vládnímu návrhu zákona (tisk 160) o zlidovení soudnictví (tisk 187). Vystúpenie ministra spravodlnosti Dr. Čepičku. (cit. 23. 11. 2024). Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/021schuz/s021003.htm>

³³⁵ Redakcia: Verejná rozprava. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 3, s. 67 – názor sudcu z ľudu Pavla Šúra (Žilina).

žou a úprimnou spoluprácou na súde a pri pojednávaniach získavajú sudcovia z ľudu prax a zľudovená justícia dostáva pravú, živú, socialistickú náplň, týmto sa buduje naše súdnictvo na zdravých základoch, potrebách a výdobytkoch pracujúcej triedy.“³³⁶

Sudcovia z ľudu v rovnoprávnom postavení k sudcom z povolania mali byť rovnoprávne zapájané do práce v senáte, i keď išlo skôr o „zbožné želanie“ revolučnejšie naladeného budovateľa socializmu: „Pomýlená by bola taká prax, pri ktorej by sa činnosť senátu nejako rozčiasťkovala, napr. že sudcom z povolania ponechávalo by sa celkom alebo zväčša rozhodovanie o právnom posúdení trestného činu a sudcom z ľudu zase celkom alebo zväčša rozhodovanie o výške trestu. Je preto namieste požiadavka, aby účasť všetkých sudcov senáte na celom rozhodovaní bol spoločná, jednotná a nerozdelená.“³³⁷

Ad. e) Potreba ďalšieho vzdelávania po odbornej i po politickej stránke

V mnohých prípadoch išlo až o naivitu a bazálnu nevedomosť o fungovaní práce v súdnom senáte, ako to dokazuje príspevok sudkyne z ľudu Veroniky Kubičkovej: „Keď som ja prišla prvý raz do súdnej siene bola som ako nemá a myslela som si, že musím iba počúvať a nesmiem nič prehovoriť. Aj to je pravda, že my sudcovia z ľudu nie sme dostatočne politicky uvedomelí, že sme blahovoľní. Nemali sme všetci ešte možnosť riadne sa vyškoliť a máme mäkké srdce, ktoré rado odpúšťa. No uvedomujeme si sami svoje nedostatky a chceme plniť svoju povinnosť, chrániť ľudovodemokratický režim. Budeme brať svoje úlohy svedomite, aby sme tým napomáhali výstavbu socializmu. Ako nedostatok však pociťujem to, že dvaja členovia senátu, ktorí sú za mierny trest, môžu prehlasovať tretieho, ktorý bol za trest prísnejší, a rozsudok sa vynesie podľa mienky väčšiny.“³³⁸ Z redakcie bola poučená o možnosti separátneho vóta.

³³⁶ Redakcia: Verejná rozprava. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 3, s. 68 – názor sudcu z ľudu Jozefa Rusnáka (Banská Bystrica).

³³⁷ ROHÁČEK, I.: Nezanedbávajme ani v praxi právne posudzovanie trestných činov. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, 1951, roč. 3, č. 4, s. 79.

³³⁸ Redakčná pošta, prispievateľka Veronika Kubičková (sudkyňa z ľudu, Kysucké Nové Mesto). In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 3 s. 69.

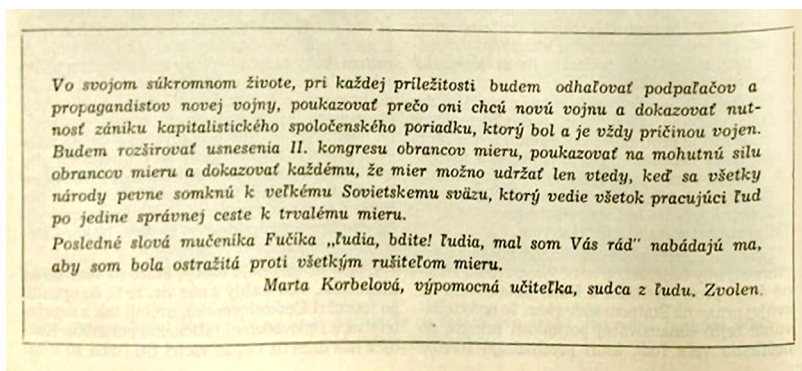
Apel na potrebu vzdelávania nachádzame aj v príspevku sudcu z ľudu Jozefa Rusnáka (Banská Bystrica): *„Len viac uvedomelej, tvorčej spolupráce treba pestovať na našich súdoch. Viac konferencií pre sudcov z ľudu v krajocho, kde sa vyskytujú ťažkosti. Na týchto konferenciách vyrastú elitné kádre sudcov, dôverníkov, triedne uvedomelej vrstvy socialistickej zľudovenej justičnej služby“*³³⁹ Niektoré z príspevkov vyznievajú ako naučené politické frázy vyzývajúce k ostrážitosti a bdelosti sudcov z ľudu a prvoradého významu ich politickej (nie odbornej) formácie: *„My sudcovia z ľudu a sudcovia z povolania, buďme vždy ostrážiti a pozorní, aby nám neunikol žiaden, kto sa dostane pred nás preto, lebo robí nepokoj a rozvrat. Každý z nás musí sa pričiniť čo najviac o blahobyť našej vlasti, za ktorú kroáčali naši najlepší synovia, bojujúc o to, aby sme sa mali lepšie, a prinášajúc obeť za ľudovú demokraciu, bez ktorej by nebolo ani z ľudového súdnictva. ... Ten, kto prešiel školením alebo kto súkromne študoval marx-leninizmus, ten vie, aké úlohy naň kladie funkcia sudcu z ľudu. Preto všetci musíme sa v prvom rade zamerať na toto štúdium a viac sa mu venovať, a iba potom budeme dobrými sudcami z ľudu. Veď všetci máme obrovskú zodpovednosť, ktorá vyplýva z nášho postavenia v spoločenskom zriadení, a každý z nás si musí vážiť to, že háji a vykonáva záujmy pracujúcej triedy.“*³⁴⁰

Na lepšiu informovanosť sudcov z ľudu o ich veľkom vzore – v podobe sudcov z ľudu zo ZSSR – sa v časopise, ale aj inej odbornej právnickej spisbe sporadicky vyskytovali príspevky o systéme súdnej moci v ZSSR, o organizácii súdov, o voľbách sudcov z ľudu, o práci ľudových súdov na jednotlivých úrovniach a pod. Týmito článkami sa po politickej stránke mali sudcovia z ľudu inšpirovať, osobitne napr. v agitačnej činnosti vo svojom okolí a na pracovisku.³⁴¹

³³⁹ Redakcia: Verejná rozprava. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 3, s. 68.

³⁴⁰ Redakčná pošta, prispievateľ Stanislav Chochúl (sudca z ľudu, Dolný Hričov). In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 10, s. 232 – 233.

³⁴¹ Porovnaj napr. HORSKÝ, V.: Sudcovia z ľudu vo SSSR. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 8, s.171 – 172.

Obrázok č. 8. In: Sudca z ľudu (*Právo a život*), roč. 3, 1950, č. 1.

Ad f) Problémy v rozhodovaní súdov, nakoľko viaceré rozhodnutia nedosahovali potrebnú „politickú úroveň“

Na uvedenú skutočnosť priamo poukazuje samotný povereník spravodlivosti Dr. Július Viktory: „Vecné závažky v rozsudkoch, s ktorými sa stretávame, pramenia najčastejšie z toho, že sudcom ktorí sa na nich zúčastnili, chýba pevné politické uvedomenie. Len vtedy, keď všetci naši sudcovia budú triedne pevne stáť na svojom mieste, budú naše súdy dôsledne a úspešne chrániť ľudovodemokratický režim a účinne potláčať zvyšky reakcie. Práve nedostatku tohto uvedomenia treba prirátat, že sú naši sudcovia z ľudu často blahovoľní k triednym nepriateľom, ktorí zlovoľne poškodzujú republiku, a prísni k pracujúcim, ktorí nahodile alebo ako svedení porušili právny poriadok. Mám na mysli oslobodzujúce rozsudky, mierne tresty, najmä tiež tam, kde ide o poškodenie národného majetku, o rušenie plynulosti zásobovania, o neplnenie výrobných a dodávkových zmlúv a pod., aj keď tieto trestné činy spáchal človek, ktorého náš režim zbavil vykorisťovaním nahromadeného majetku, alebo dedinský boháč. U takých páchatel'ov ohľaduplnosť a mäkkosť je nevhodná, lebo títo sa nikdy nezmieria s naším zriadením, mierny trest ich nenapraví, ale príkladný trest ich – aspoň na čas – odstraší od pokračovania v podvratnej činnosti. Preto naši sudcovia sa nesmú dať ovplyvniť dojemnými rečami, ktoré takýto obžalovaní prednášajú na svoje ospravedlnenie. Nesmú podľahnúť ani presvedčovaniu profesionálnych obhajcov a rôznym sve-

dectvám a potvrdeniam, ktoré zavedené alebo kúpené okolie ešte niekedy týmto pánom nezodpovedne vystavuje.“³⁴²

Pavel Király vidí problém v nesprávnom výbere sudcov z ľudu, medzi ktorých sa dostali „triedne neuvedomelé, politicky nevyspelé a morálne nezachovalé“ osoby: „Ako zamedziť takéto vadné rozhodovanie ľudových súdov? Kde je tu chyba? Je zrejmé, že nie v samej inštitúcii zľudovených súdov, ale v zlom výbere sudcov z ľudu, v ich nedostatočnej triednej uvedomelosti a politickej vyspelosti. Pri preverovaní triednej príslušnosti sudcov z ľudu sa zistilo, že sú medzi nimi ešte vždy zakuklení triedni nepriatelia, a to aj takí, ktorí boli súdení ľudovými súdmi. Okrem toho pri zisťovaní morálnej zachovalosti sudcov z ľudu sa zistilo, že sú medzi nimi aj ľudia, ktorí boli trestaní súdmi pre rôzne delikty a to aj po roku 1945. Je len prirodzené, že takéto zloženie ľudových súdov jednak nezaručuje, že ich rozhodovanie bude vždy triedne a politicky správne, jednak znižuje dôveru pracujúceho ľudu voči zľudoveným súdom a pritom posilňuje nášho triedneho nepriateľa.“³⁴³ Na rovnaký problém upozorňuje aj sudca z ľudu Jozef Vadovič: „Sudcov z ľudu je nás vyše 36 000. Je to masa veľká, ale výber nebol taký, aký by mal byť, ani keď to berieme z hľadiska uvedomelosti, ani z hľadiska politického alebo mravného. Preto sa často vyskytujú prípady rozsudkov, ktoré vytvárajú nespokojnosť medzi robotníckou triedou a medzi ostatným pracujúcim ľudom. Z môjho hľadiska je to možné preto, lebo je to už vopred tak pripravené a na pojednávanie sú vybraní takí sudcovia z ľudu, ktorí sa nechajú ovplyvniť od našich pánov advokátov. ... Navrhujem, aby výber a predvolanie na súdne pojednávanie robil okresný sekretariát na okresoch a krajský sekretariát v kraji, aby bola záruka, že keď treba povolať najuvedomelejších sudcov z ľudu, budú títo skutočne aj zavolaní a nie takí, ktorí sa nechajú ovplyvniť advokátmi a vynesú taký rozsudok, aký si advokát praje. Len takto si predstavujem, že sa zaistí vynášanie rozsudkov vyhovujúcich triednemu hľadisku, rozsudkov, akési naša

³⁴² VIKTORY, J.: Prvé výročie zľudoveného súdnictva. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 2, s. 29.

³⁴³ KIRÁLY, P.: Za väčšiu ostražitosť sudcov z ľudu. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 4, s. 74.

*robotnícka trieda a ostatní pracujúci ľud praje.*³⁴⁴ Redakcia časopisu *Právo a život* priznala, že viaceré rozsudky nie sú ešte na dostatočnej triednej a politickej výške, aj keď samotný časopis upozorňuje na tieto rozhodnutia, kritizuje ich a navyše „*prirodzene vo všetkých zistených prípadoch sa zjednáva náprava*“³⁴⁵, čo úplne otvorene a priamo preukazovalo politizáciu a bezohľadný nátlak na súdnu moc. Následne dodáva, že celý súdny aparát bol podrobený prísnemu preverovaniu a sudcovia ktorí obstáli, boli a sú dôkladne politiky vyškoľovaní. Navyše a nasledujú skutočné vyhrážky svedčiace o charaktere danej doby, „*pokiaľ sa o niektorom sudcovi zistí, že sa čí len raz pokúsil docieľiť nesprávne rozhodnutie spôsobom, aký opisujete vo svojom prípise alebo hocíjakým iným spôsobom, zakročí sa so všetkou prísnosťou a bezohľadnosťou.*“³⁴⁶ Redakcia pripomenula dôkladné revidovanie prvého výberu sudcov z ľudu a prípravu nových zoznamov na nadchádzajúce funkčné obdobie. Vo vzťahu k navrhovanému zapojeniu sekretariátov KSČ konštatuje, že tieto sekretariáty nemôžu suplovať prácu jednotlivých úradov, ale majú operatívnu možnosť rýchlo a účinne zasiahnuť. Naviac, ak prispievateľ – sudca z ľudu má vedomosť o konkrétnom ovplyvňovaní sudcov alebo sudcov z ľudu, či o ich zámernom výbere má možnosť to nahlásiť na povereníctve spravodlivosti.³⁴⁷

³⁴⁴ Redakčná pošta, prispievateľ Jozef Vadovič (sudca z ľudu, Galanta). In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 10, s. 233.

³⁴⁵ Redakčná pošta, prispievateľ Jozef Vadovič (sudca z ľudu, Galanta) – odpoveď redakcie. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 10, s. 234.

³⁴⁶ Redakčná pošta, prispievateľ Jozef Vadovič (sudca z ľudu, Galanta) – odpoveď redakcie. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 10, s. 234.

³⁴⁷ O tom, že sa skutočne časopis ingeroval do vyšetrovania, preverovania, postupovania informácií formou oznámení svedčí aj odpoveď redakcie na list Jozefa Jakubca (Gbely): „*Vec na ktorú ste nás upozornili dávame si vyšetrovať. Len čo dostaneme vyžiadajú správu, uverejníme ako váš prípis, tak aj našu odpoveď*““. Redakčná pošta, prispievateľ Jozef Jakubec (Gbely) – odpoveď redakcie. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 10, s. 234.

Ad. g) Celková pozícia sudcu z ľudu a jeho rozhodovacia právomoc, čo sa prejavovalo často riešenými otázkami, ako napr. či má sudca z ľudu študovať súdne spisy k prejednávánému prípadu a ak áno ako dlho a kedy? Má sudca z ľudu disponovať nejakými právnymi vedomosťami alebo nie?

Z formačného stanoviska redakcie časopis *Právo a život* z roku 1950 vyberáme: „Neshľadáame za opodstatnené, že by sa sudca z ľudu mal za svoju nevedomosť hanbiť, a tým menej si vieme predstaviť, že by sa hanbil za svoju nevedomosť pred svojím kolegom, sudcom z povolania, ktorý predsa najlepšie vie, aké odborné znalosti a vedomosti možno od sudcu z ľudu očakávať. Sudca z ľudu na okresnom a krajskom súde nie je právnikom, a ani nemá byť právnikom, a preto sa nemá čo hanbiť ani za to, že nepozná veci, ktoré sudcovia z povolania si osvojujú dlhoročným štúdiom a praxou. Zato má sudca z ľudu skúsenosti a znalosti života, aké priemerný sudca z povolenia nikdy nemohol vo svojom úrade nadobudnúť. Obidvaja sú rovnocennými partnermi a ostych jedného pred druhým je nemiestny a pomyšlený.“³⁴⁸

Riadne oboznamovanie sa sudcov z ľudu so spisovým materiálom bolo dlhodobejšie riešeným problémom. Na to, že *de facto* neexistovalo, resp. bolo výnimočným, poukazujú viaceré svedectvá sudcov z ľudu, ktoré ale nevyznievajú ospravedlňujúco. Sudca z ľudu Július Fodor priamo priznáva nedostatočné oboznamovanie so spisovým materiálom: „Vypomáham si tým spôsobom, že podľa možnosti, pred alebo počas pojednávania, si spisy rýchle prelistujem (pokiaľ ich práve nepotrebuje predseda senátu), ale k dôkladnejšiemu preštudovaniu spisov takmer nikdy nie je dosť času. Väčšina sudcov z ľudu získa prehľad o prejednávanej záležitosti až vtedy, keď sa senát odoberie na poradu a predseda senátu v rýchlosti sudcov z ľudu informuje. Pochopiteľne vzniká týmto spôsobom značné nebezpečenstvo ovplyvnenia rozhodnutí sudcov z ľudu zo strany sudcov z povolania, a je preto veľmi dôležité, aby tento závažný organizačný nedostatok bol vhodnými opatreniami čím skôr odstránený.“³⁴⁹ Na

³⁴⁸ Redakcia: Otvárame verejnú diskusiu. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 1, s. 15.

³⁴⁹ Redakčná pošta, prispievateľ Július Fodor (sudca z ľudu, Bratislava). In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 6, s. 95.

tento príspevok reagovala Margita Androvičová (sudkyňa z Ľudu, Žilina) a vyslovila sa, že je povinnosťou sudcu z Ľudu aspoň v základnom smere sa oboznámiť so spisovým materiálom, i keď aj „základné oboznámenie sa“ iba dokladá, že odbornosť výkonu súdnej moci nebola v ľudovodemokratickom štáte vôbec prioritou. Ak teda sudca z Ľudu spisový materiál nevidel, „je na vine len sudca z Ľudu. Spisy sú mu vždy k dispozícii. Keď nemôže pre svoje zamestnanie alebo preto, lebo býva mimo sídla súdu, preštudovať spisy deň pred pojednávaním, má prísť deň pojednávania na súd v včasnšie a prečítať si spisy. Nepotrebuje čítať spis od A do Zet, postačí, keď si prečíta obžalobu a výpovede svedkov, a už si vie vytvoriť obraz prípadu, o ktorý ide. Ďalšie sa dozvie behom prejednávania prípadu a na porade. Kto sa aspoň tak pripraví na pojednávanie, tomu sa iste nedrieme počas pojednávania. Musí tu byť, pravda, záujem o vec. U koho tohto záujmu niet, tomu nezáleží na tom, obťažovať sa štúdiom spisov a tomu potom neostáva iné, len driemoty. Takýto sudca z Ľudu by sa však mal svojej funkcie zriecť, aby nerobil hanbu ostatným.“

³⁵⁰ Podobne Štefan Pavlačka (sudca z Ľudu, Nové Mesto nad Váhom) vyslovuje nutnosť štúdia spisov a predstavuje svoju vlastnú prax: „Ja som si uzal do zvyku, že keď dostane predvolanie na pojednávanie, vždy deň pred tým na okresnom súde si vyžiadam spisy záležitostí na prejednávanie ktorých sa mám zúčastniť. Prečítam si obžalobu, výpovede svedkov a ostatné dôležité prílohy a na pojednávaní mám prehľad o tom, čo sa bude prejednávať, čo je dôležité, a čo nie. Je prirodzené, že ten, kto príde poslednú minútku pred pojednávaním, alebo dokonca nechá na seba čakať, sedí potom na pojednávaní, ako som to vyššie uviedol (ako múmia – pozn.).“³⁵¹ Idealistické predstavy o naštudovaní spisu za pol hodinu nám predostrel sudca z Ľudu Pavel Gašpar: „Navrhujem, aby si sudcovia z Ľudu zariadili veci tak, aby pol hodiny pred pojednávaním mohli si preskúmať súdne spisy a prísť na pojednávanie plne o veci informovaní. Stáva sa totiž často, že dochádza k nedorozumeniam, lebo sudcovia z Ľudu nevyžiadali si vopred na nazretie spisy a potom v zasadacej sieni nevedia, o čo vlastne

³⁵⁰ Redakčná pošta, prispievateľka Margita Androvičová (sudkyňa z Ľudu, Žilina). In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 2 s. 48.

³⁵¹ Redakčná pošta, prispievateľ Štefan Pavlačka (sudca z Ľudu, Nové Mesto nad Váhom). In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 2 s. 48.

ide.³⁵² Aj sudca z ľudu Stanislav Chochúl vyzýva na aspoň hodinové štúdium spisového materiálu pred pojednávaním: „*Považujem za svoju povinnosť a za povinnosť každého sudcu z ľudu, aby keď je povoláný na pojednávanie, ustanovil sa vždy aspoň hodinu pred pojednávaním, a aby si vopred prezrel spisy. Potom bude vedieť, o čo ide, a sám si o celej veci urobí prehľad, ktorý potrebuje pre účasť na pojednávaní.*“³⁵³ V roku 1951 redakcia časopisu, reagujúc na nové úlohy sudcov z ľudu určené II. celoštátnou konferenciou sudcov z ľudu (Praha, 4. február 1951), odporúčala sudcom predbežné štúdium spisového materiálu: „*Rátame s tým, že záujem sudcov z ľudu súdnictvo je trvalý, a že sa neobmedzí na chvíle, ktoré venujú priamej účasti na rozhodovaní, na tých pár hodín strávených v pojednávacej sieni. Chceli by sme, aby sudcovia z ľudu sa už vopred zaujímali o prípady, v ktorých budú rozhodovať, že si vopred prezrú spisy a ešte aj po vynesení rozhodnutia porozmýšľajú o ňom, či bolo správne, ako sa im javí politicky a či bolo v záujme pracujúceho ľudu, alebo či majú nejaké pochybnosti.*“³⁵⁴ Vzorovo agitačný článok zamestnanca súdu, mal nielen pranievať nedostatky práce sudcov z ľudu, ale nabádať ich k nutnosti preštudovania si spisového materiálu pred súdnym pojednávaním: „*Od zľudovenia súdnictva uplynuli už 2 roky. Za tento dosť dlhý čas, na súdoch po celom Slovensku bolo prejednané veľké množstvo trestných a občianskych sporových záležitostí, ktorých súdili sudcovia z ľudu. My, správni zamestnanci sme mysleli, že príchodom pracujúcich – sudcov z ľudu – zavesenie aj nový pomer práci do súdnej kancelárie a že takto aj tento úsek práce sa obrodí. Mali sme totiž za to, že sudcovia z ľudu budú prichádzať do súdnej kancelárie, že budú požadovať spisy o záležitostiach, v ktorých majú pojednávať, a že sa budú oboznamovať so zaujímavou, ale pritom ťažkou agendou súdu. No priznávame sa, že sme trochu sklamaní – nestalo sa tak! Nielenže pred pojednávaním spisy nie sú preskúmané, ale sudcovia z ľudu na pojednávanie nedostávajú sa riadne*

³⁵² Redakčná pošta, prispievateľ Pavel Gašpar (sudca z ľudu, Malacky). In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 6 s. 143.

³⁵³ Redakčná pošta, prispievateľ Stanislav Chochúl (sudca z ľudu, Dolný Hričov). In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 10, s. 232 – 233.

³⁵⁴ K ďalším úlohám sudcov z ľudu. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 3, s. 64.

a včas. A ani sa neospravedlnia. Potom nasleduje hodinové telefonovanie za jedným, druhým, kým sa niekto „chyťí“ a môže sa pojednávať. Nehovorím o tom aká veľká národohospodárska škoda vzniká týmto čakaním stránkam, ktoré sa dostavili na súd. Podobná je situácia pri pracovných poradách a pri školení, odpočúva sa prednáška referenta a na výzvu v diskusii sa niekedy nik nehlási.“³⁵⁵

Otázka, či sudca z ľudu má disponovať nejakými právnymi znalosťami bola zložitejšia, nakoľko odhaľovala samotné základy zľudovenia súdnictva. Otázka vyplynula zo školenia pre sudcov z ľudu, na ktorom im sudca z povolania vysvetlil, že sudca z ľudu nemusí poznať zákony, t.j. právnu úpravu. S týmto postojom nebol sudca z ľudu Jozef Heblak spokojný a požiadal o stanovisko redakciu časopisu Právo a život. Redakcia odpovedala obširnejšie, zaštiťujúc sa článkom uverejnenom v českom časopise Soudce z lidu. Úloha sudcov z ľudu mala spočívať v pomoci sudcom z povolania pri interpretácii prevzatých (starých) právnych noriem v ľudovodemokratickom duchu, ktorý zodpovedá Ústave 9. mája.³⁵⁶ Sudcovia z ľudu mali sudcom z povolania pomôcť nachádzať „právne cítenie nášho ľudu, ktorý dobre vie, čo je spravodlivé z hľadiska pracujúceho človeka“, t.j. pomôcť rozhodovať podľa materiálnej (objektívnej) pravdy.³⁵⁷ Cez sudcov z ľudu sa mali do súdnictva vnášať ich životné skúsenosti, ktoré v spojení s odbornými znalosťami sudcov z povolania mali zaručiť spravodlivé rozhodovanie: „Na sudcoch z ľudu nežiadame a ani nemôžeme žiadať, práve tak ako nežiadame na inom funkcionárovi ľudovej správy, aby poznal presné a podrobné znenie zákona aj po odbornej stránke. ... „ postačí keď pozná zásady nových ľudovo demokratických zákonov najmä Ústavy ich hlavný účel. Má však navštevovať školenie sudcov

³⁵⁵ ZAJAC, R.: Súdny zamestnanec k sudcom z ľudu. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, 1951, roč. 3. č. 3, s. 72.

³⁵⁶ „A tu je najhlavnejšia úloha sudcu z ľudu, aby napomáhal sudcom z povolania nájsť ľudovodemokratický výklad právnych predpisov, ktorý zodpovedá našej Ústave a jasne prejavenej vôli ľudu budovať socialistický spoločenský poriadok.“ Redakčná pošta, prispievateľ Jozef Heblak (sudca z ľudu, Imeľ). In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 10, s. 235.

³⁵⁷ Redakčná pošta, prispievateľ Jozef Heblak (sudca z ľudu, Imeľ). In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 10, s. 235.

z ľudu a má právo žiadať od sudcu z povolania, aby mu vyložil ten ktorý prípad po odbornej stránke“³⁵⁸ Práve sudcovia z ľudu, ktorí sú úzko spojení s masami pracujúcich, mali prinášať do súdnictva „zásady novej socialistickej morálky, mravné zásady novej spoločnosti budúcej socializmus.“³⁵⁹ Povinnosťou sudcov z ľudu bolo – úplne idealisticky konštatované – však poznať ducha nových ľudovodemokratických právnych noriem, ich hlavné zásady a súdiť na ich báze sledujúc „prospech ľudovodemokratickej republiky a jej pracujúceho ľudu“.

Napokon aj tento idealizmus sa postupne dočkal svojho prehodnotenia. V roku 1951, na celoštátnej konferencii justičných pracovníkov Dr. Karol Klos, zástupca ministra spravodlivosti, vyhlásil, že „treba so všetkou rozhodnosťou odmietnuť názor – ešte stále rozširovaný na mnohých miestach –, že sudcovia z ľudu nemusia poznať zákony, že vraj to je len vecou sudcov z povolania.“³⁶⁰ Svoj postoj v roku 1951 modifikovala aj redakcia stavovského časopisu pre sudcov z ľudu na Slovensku: „Sudcovia z ľudu sú pevným základom zľudoveného súdnictva a jeho rozhodujúcou zložkou. Neprichádzajú na súd len preto, aby prinášali svoje životné skúsenosti, ale aj aby samostatne rozhodovali. Treba preto, aby sudcovia z ľudu stále rástli politicky aj odborne a aby sa učili poznať naše ľudovodemokratické zákony.“³⁶¹

4.1 Riešenie praktických problémov zľudoveného súdnictva (ústredná úroveň – Komisia pre otázky sudcov z ľudu)

Praktické problémy zľudoveného súdnictva súvisiace s potrebou koordinácie a organizácie pomerne vysokého počtu sudcov z ľudu (v októbri roku 1949 to bolo 36 698 sudcov z ľudu v ČSR celkovo,

³⁵⁸ Redakčná pošta, prispievateľ Jozef Heblak (sudca z ľudu, Imeľ). In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 10, s. 236.

³⁵⁹ Redakčná pošta, prispievateľ Jozef Heblak (sudca z ľudu, Imeľ). In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 10, s. 236.

³⁶⁰ Slovo o školení sudcov z ľudu. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 11, s. 255.

³⁶¹ Nová úprava školenia sudcov z ľudu. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 9, s. 207.

z toho 11 843 sudcov z ľudu na Slovensku; pre porovnanie v novembri roku 1952 ich bolo 22 610 sudcov z ľudu v ČSR celkovo, z toho 5 759 sudcov z ľudu na Slovensku³⁶²) otvorili na pôde ministerstva spravodlivosti diskusiu o nutnosti zriadiť osobitnú komisiu zaoberajúcu sa sudcami z ľudu. Táto osobitná komisia nazvaná *Komisia pre otázky sudcov z ľudu pri Ministerstve spravodlivosti (Ústredná komisia pre otázky sudcov z ľudu*³⁶³) bola vytvorená v apríli 1950 a medzi jej najdôležitejšie úlohy patrili³⁶⁴:

- uskutočnenie previerok už pôsobiacich sudcov z ľudu (cieľom bolo odvolanie sudcov z ľudu, ktorí sa vo svojich funkciách neosvedčili a zabezpečiť vhodnejšiu sociálnu skladbu zboru sudcov z ľudu zvýšením počtu sudcov z ľudu z robotníckej triedy a zvýšenie zastúpenia žien),
- zostavenie zoznamu sudcov z ľudu pre obdobie 1951 až 1952 (eliminácia problémov súvisiacich uvádzaným nevhodným výberom sudcov z ľudu pre prvé funkčné obdobie. Tomuto novému výberu sudcov z ľudu mali národné výbory venovať vyššiu pozornosť a nové zoznamy sudcov z ľudu pre funkčné obdobie 1951 – 1952 mali byť zostavené k 30. 09. 1950),
- zabezpečenie sledovania činnosti sudcov z ľudu po kádrovej stránke (sledovanie činnosti a osobnosti každého sudcu z ľudu

³⁶² Údaje o počtoch sudcov z ľudu sú prevzaté z: Dokument č. 20 Informace o soudcích z lidu (25. ledna 1950, odd. obrany a ochrany MS ČR, f. Kłosův archiv, k. 137b). a Dokument č. 22 Komise pro otázky soudců z lidu při Ministerstvu spravedlnosti, její úkoly a plán jejich provedení (5. dubna 1950, VÚA, f. Čepička, sv. 21, a. j. 146). Citované podľa: VOREL, J. – ŠIMÁNKOVÁ, A. – BABKA, L.: Československá justice v letech 1948 – 1953 v dokumentech. Díl II. Sešity úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu č. 9, Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2004, s. 173 a s. 181.

³⁶³ Pod týmto označením bola jej činnosť propagovaná v stavovskom časopise sudcov z ľudu v článku Jaroslava Blažeka. BLAŽEK, J.: Ústředná komisia pre otázky sudcov z ľudu. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 4, 1952, č. 2, s. 28.

³⁶⁴ Dokument č. 22 – Komise pro otázky soudců z lidu při Ministerstvu spravedlnosti, její úkoly a plán jejich provedení (5. dubna 1950, VÚA, f. Čepička, sv. 21, a. j. 146). Citované podľa: VOREL, J. – ŠIMÁNKOVÁ, A. – BABKA, L.: Československá justice v letech 1948 – 1953 v dokumentech. Díl II. Sešity úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu č. 9, Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2004, s. 182 – 186.

- spolu s vyvodením príslušných kádrových dôsledkov, čím sa mala garantovať potrebná politická úroveň sudcov z ľudu),
- zabezpečenie popularizácie ľudového súdnictva (organizácia propagačných kampaní a náborov, osobitne s ohľadom na robotníkov v závodoch, na dedinách so založeným JRD, v masových organizáciách, stredných školách a i. Popularizácia sa mala týkať aj účasti sudcov z ľudu na politických procesoch),
 - zabezpečenie reorganizácie školení sudcov z ľudu (eliminácia nedostatkov v systéme školení a potreba zvyšovania odbornej politickej úrovne sudcov z ľudu),
 - zriadenie časopisu pre sudcov z ľudu (na Slovensku stavovský časopis pre sudcov z ľudu vychádzal od polovice roka 1949, ako úloha komisie bolo zdôraznené budovanie siete dopisovateľov-sudcov z ľudu),
 - vybudovanie siete dôverníkov sudcov z ľudu (organizačné a koordinačné úlohy pri zabezpečovaní školení, propagácii, kritiky a sebakritiky sudcov z ľudu),
 - zabezpečenie odmeňovania vzorných sudcov z ľudu (hoci funkcia sudcu z ľudu bola síce čestnou funkciou, za ktorú patrila sudcovi z ľudu náhrada hotových výdavkov a minimálny plat za zasadnutie, navrhovaný bol systém osobitného odmeňovania vzorných sudcov z ľudu s cieľom oceniť ich prácu a povzbudiť ich k lepšiemu výkonu³⁶⁵),
 - zabezpečenie zbližovania sudcov z ľudu so súdom (snaha o vy-

³⁶⁵ Navrhovalo sa vybrať vzorných sudcov z ľudu na okresnej a krajskej úrovni. Mali to byť sudcovia z ľudu, ktorí správne chápali politickú úlohu súdnictva v ľudovej demokracii, nevykazovali žiadnu neospravedlненú absenciu v dochádzke na pojednávanie či na školenie, aktívne sa podieľali na popularizácii ľudového súdnictva a pod. Týmto vzorným sudcom z ľudu mala byť priznaná od ministerstva spravodlivosti odmena vo forme vecného daru v hodnote 3 000 korún (rekreácia, návšteva Prahy, rozhlasový prijímač, bicykel a pod.). Súčasne sa mala zabezpečiť popularizácia vzorných sudcov z ľudu. Dokument č. 22 – Komise pro otázky soudců z lidu při Ministerstvu spravedlnosti, její úkoly a plán jejich provedení (5. dubna 1950, VÚA, f. Čepička, sv. 21, a. j. 146). Citované podľa: VOREL, J. – ŠIMÁNKOVÁ, A. – BABKA, L.: Československá justice v letech 1948 – 1953 v dokumentech. Díl II. Sešity úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu č. 9, Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2004, s. 186.

budovanie pevného kolektívu sudcov z povolania, sudcov z ľudu a ostatných justičných zamestnancov),

- ostatné otázky týkajúce sa sudcov z ľudu (nová úprava odmien týkajúca sa členov JRD a žien v domácnosti, porady, koordinácia spolupráce so sudcami z povolania, sledovanie práce komisií pre sudcov z ľudu, ktoré sa mali zriaďovať aj na okresnej a krajskej úrovni).

V záujme informovanosti o vzniku Komisie pre otázky sudcov z ľudu na ústrednej úrovni bola v roku 1952 v časopise sudcov z ľudu uverejnená informatívna štúdia o zriadení komisie, jej zložení a hlavných úlohách. Zloženie komisie bolo mimoriadne centralistické, jej členmi boli prednostovia jednotlivých odborov ministerstva (kádrového, kontrolného, a bývalého propagačného), piati sudcovia z ľudu z pražského kraja, robotnícky prokurátor a zástupca Povereníctva spravodlivosti z Bratislavy. Komisii predsedal námestník (zástupca) ministra spravodlivosti (Dr. Karel Klos). V článku bolo stručne uvedené, o čom rokovala predmetná komisia v roku 1951, pre predstavu odcitujeme: „O čom naša Komisia v minulom roku rokovala? O prenesení výsledku celoštátnej konferencie na všetkých sudcov z ľudu, ďalej o tom, aby súdy dôsledne plnili svoje uznesenia, o novom spôsobe školenia tak odbornom ako aj politickom (aktívny), o znížení počtu sudcov z ľudu, o priebehu odborného školenia v jednotlivých krúžkoch a pod.“³⁶⁶ Súčasne bolo propagačne zdôraznené, že v predmetnej komisii majú sudcovia z ľudu „významný poradný hlas ústrednom úrade“ a že „sudcovia z ľudu v nej rozhodujú o všetkých svojich otázkach sami.“³⁶⁷

Na Slovensku sa agenda sudcov z ľudu realizovala na Povereníctve spravodlivosti a jeho odboroch kádromom a kontrolnom. Po vzore ústrednej Komisie pre otázky sudcov z ľudu zriadenej na Ministerstve spravodlivosti v Prahe vznikla podobná Komisia pre otázky sudcov z ľudu aj na Povereníctve spravodlivosti v Bratislave. Z činnosti tejto komisie časopis *Právo a život* (*Sudca z ľudu*) uverejňoval

³⁶⁶ BLAŽEK, J.: Ústredná komisia pre otázky sudcov z ľudu. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 4, 1952, č. 2, s. 29.

³⁶⁷ BLAŽEK, J.: Ústredná komisia pre otázky sudcov z ľudu. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 4, 1952, č. 2, s. 29.

viac menej pravidelné redakčné príspevky nazvané „O čom sa rokovalo na poslednom zasadnutí konferencie Komisie pre otázky sudcov z ľudu na povereníctve spravodlivosti“. Pravidelnou agendou Komisie sa stalo riešenie dlhotrvajúceho problému absencií sudcov z ľudu na pojednávania a riešenie absencií sudcov z ľudu na pravidelné školenia, ďalej potreba reformy školení sudcov z ľudu a zvýšenia ich kvality, potreba vyššej ideologickej úrovne kádrového zboru sudcov z ľudu a pod. Na tieto problémy pregnantne upozornil aj článok Antona Palúcha o pravidelnom zasadnutí Komisie pre otázky sudcov z ľudu konanom dňa 21. marca 1952, v ktorom sú zhrnuté viaceré problémy zľudoveného súdnictva: „Absencia v dochádzke na pojednávanie sa pohybuje stále medzi 5 až 6 %, a pokiaľ ide školenie len málo súdov dosahuje väčšiu ako 50 % účasť. Ako dôvody zlej dochádzky sa uvádzajú niekoľkonásobné funkcie, zlé komunikačné spojenia a meškania vlakov, naliehavé práce v priemysle a v poľnohospodárstve, neuspokojivá práca dôverníckych zborov sudcov z ľudu, chyby v predvolávaní sudcov z ľudu u niektorých súdov a tiež to, že nečlenom JRD, a niekde aj ženám v domácnosti, nehradí sa ušlý zárobok. Príčinou zlej dochádzky sudcov z ľudu na školenie okrem toho je tiež dosiaľ príliš vysoký počet sudcov z ľudu, ktorý nezodpovedá ich skutočnej potrebe, následkom čoho sú niektorí sudcovia z ľudu málo povolávaní na pojednávanie, a tým klesá ich záujem o školenie a konečne je to mnoho ráz nízka úroveň školenia.“³⁶⁸ Komisia predstavovala ústredný koordinačný orgán pre styk súdov s ministerstvom/povereníctvom vo vzťahu k sudcom z ľudu.

4.2 Riešenie praktických problémov zľudoveného súdnictva (miestna úroveň – dôvernícke zbory sudcov z ľudu)

Myšlienka zriadenia dôverníkov vo vyššie predstavenej ankete pre sudcov z ľudu uskutočnenej v roku 1950 mala svoje praktické

³⁶⁸ PALÚCH, A.: O čom sa rokovalo na poslednom zasadnutí konferencie Komisie pre otázky sudcov z ľudu na povereníctve spravodlivosti. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 4, 1952, č. 4, s.93.

pokračovanie v myšlienke dôverných zborov sudcov z ľudu určených prioritne na riešenie organizačných otázok s vedením súdu. Podnet pre ich zavedenie vyplynul z druhej celoštátnej konferencie sudcov z ľudu (označovaného aj ako II. celoštátny zjazd sudcov z ľudu), ktorá sa konala 4. februára 1951 v Slovenskom dome v Prahe a následne v rámci adaptácie záverov tejto konferencie sa postupne začalo s ich kreovaním na jednotlivých súdoch.

Dôvernícke zbory mali predstavovať dôležitý prvok koordinácie a spolupráce medzi orgánmi prokuratúry a súdnictva na jednej strane a kolektívom sudcov z ľudu na strane druhej. Ich poslaním bolo vytvoriť spojovací článok medzi súdom a prokuratúrou na jednej strane a kolektívom sudcov z ľudu na strane druhej a zaisťovať tak lepšiu koordináciu, informovanosť a súčinnosť prejavujúcu sa aj v praktickom fungovaní a plnení úloh (dochádzka na pojednávania a aktívne zapájanie sa do ich priebehu, dochádzka na školenie, agitáčná práca a i.).

Úlohy dôvernického zboru, ktoré mali v duchu doby vznikať ideálne spontánne, zdola ako iniciatíva jednotlivých sudcov z ľudu na miestnej úrovni zhrnul jeden zo sudcov z ľudu v príspevku z roku 1951³⁶⁹:

- zvyšovanie a prehlbovanie ideologickej úrovne celého kolektívu sudcov z ľudu,
- zvyšovanie a prehlbovanie odbornej úrovne jednotlivých sudcov z ľudu – členovia dôverných zborov mali zohrávať aktívnu úlohu pri oboznamovaní sudcov z ľudu s novými právnymi predpismi, najmä s novými zákonníkmi a vysvetľovať im ich praktické uplatnenie. Ich úlohou bolo tiež spolupodieľať sa na odbornom vzdelávaní prostredníctvom prednášok, diskusií a príspevkov počas pravidelných školení sudcov z ľudu, a tým mali motivovať aj ostatných členov kolektívu k aktívnej účasti na vzdelávacích aktivitách,
- členovia dôvernického zboru sa mali pravidelne zúčastňovať na

³⁶⁹ BEČAVER, J.: Aktivizujeme dôverný sbor sudcov z ľudu. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 8, s. 182 – 183.

spoločných stretnutiach s predsedom súdu a prokurátorom. Cieľom týchto schôdzí bolo zabezpečiť rýchly a efektívny tok informácií medzi jednotlivými zložkami súdnictva, ako aj zabezpečiť, aby boli všetci účastníci oboznámení s aktuálnymi a prioritnými úlohami súdnictva a prokuratúry. Týmto spôsobom mala byť zabezpečená efektivita a mal byť podporený spoločný pracovný postup,

- okrem odborného rozvoja sudcov z ľudu mali dôvernícke zbory vo vzťahu k nim tiež napomáhať šíreniu povedomia a podpore čítania odbornej a ideologickej tlače – najmä na odber a čítanie periodika *Sudca z ľudu: Právo a život a Knihovníčky sudcov z ľudu*³⁷⁰,
- dôvernícky zbor sudcov z ľudu mal tiež pôsobiť osvetovo, respektíve výchovne vo vzťahu k sudcom z ľudu – pripomínať im ich spoločenskú zodpovednosť ako zástupcov pracujúcich v súdnictve, upozorňovať ich na ich povinnosti, ako aj identifikovať a pomáhať odstraňovať prípadné nedostatky ich činnosti.³⁷¹ Cieľom malo byť zabezpečenie vyššej účasti na školeniach, zníženie počtu absencií na pojednávaniach a podnietenie väčšej aktivity sudcov z ľudu, nielen v rámci výkonu ich funkcie, ale aj mimo nej. Zároveň sa mali aj zaujímať a zhromažďovať názory, postrehy, podnety sudcov z ľudu, ktoré mali byť tlmočené prokuratúre a vedeniu súdu. Následnou diskusiou na tieto témy malo dochádzať k postupnému zlepšovaniu kvality práce v súdnictve.

Dôvernícky zbor mal byť teda nielen kontrolným a informačným orgánom, ktorý zabezpečoval prenos informácií medzi súdom, prokuratúrou a sudcami z ľudu, ale zároveň mal pôsobiť aj ako podporový a motivačný medzičlánok plniaci aj politicko-agitačné funkcie. Takto koncipované úlohy dôverníckeho zboru sa odlišovali od pôvodnej verejnej diskusie vedenej v časopise *Právo a život* v roku 1951 týkajúcej sa zavedenia dôverníka na súde.

³⁷⁰ Označovanej aj ako *Knížnička sudcov z ľudu*.

³⁷¹ HUBINSKÝ, F. (sudca z ľudu, Bratislava): O činnosti dôverníckeho zboru sudcov z ľudu. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 8, s. 183 – 184.

Nedostatky, ktoré sprevádzali zľudovené súdnictvo si uvedomovali aj niektorí sudcovia z ľudu, a tak vítali vytváranie dôverných zborov, ktoré mali prispievať k ich odstraňovaniu. Poukázal na to aj František Hubinský (sudca z ľudu), ktorý konštatoval, že: „Na odstránenie nedostatkov v činnosti sudcov z ľudu a na zlepšenie ich práce je potrebné aby sme sa všetci sudcovia z ľudu vzájomne poznali, a to nielen povrchné. Vieme dobre, že na funkciu sudcu z ľudu sa nehodia tí, ktorí na zasadnutia a na školenia nechodia riadne a svoje nedostavenie sa v odôvodnených prípadoch včas neospravedľnia. Taktiež musíme poznať tých, ktorí pri rozhodnutiach nejavia dostatočný záujem o prejednávajúcu vec a len prikyvujú. To všetko si dôverný zbor musí dobre uvedomiť a starať sa o to, aby všetky nedostatky v práci sudcov z ľudu boli odstránené. Od zloženia dôverného zboru závisí mnoho. Od členov tohto zboru závisí, či dokážu, aby sudcovia z ľudu stupňovali svoje pracovné nadšenie a tvorivú prácu, a to spolu so sudcami z povolania – v zápase o lepší zajtrajšok, o socialistický zajtrajšok a trvalý svetový mier.“³⁷²

O tom, ako skutočne prebiehali schôdzky a porady týchto dôverných zborov priniesol bližší obraz dopisovateľ František Sládek, ktorý popísal svoje skúsenosti z činnosti zboru v Kladne, kde pôsobil aj on sám. „Na poslednej schôdzke nášho dôverného zboru sa účastníci nielen sudcovia z ľudu, ale tiež predsedovia všetkých senátov a všetci vedúci oddelení. ... Všetci sudcovia z povolania, ktorí sa zúčastnili na našej schôdzke, zhodnotili tiež prácu sudcov z ľudu, ako sa im prejavuje. A všetci sa zhodli na tom že im, sudcom z povolania, by často mohla niektorá vec uniknúť – nebyť sudcov z ľudu. Že sudcovia z ľudu, ľudia, ktorí do pojednávacích siení prinášajú kus skutočného života, dokážu veľmi rýchlo a pohotovo odhaliť človeka tak, že pred nimi stojí taký aký v skutočnosti je, bez pretovárk a predstierania. Často stačí jedna príhodná otázka sudcu z ľudu a prípad hneď vypadá celkom ináč. Ďalej sudcovia z povolania nám, sudcom z ľudu povedali tiež úprimne i niektoré kritické výtky, napr. to, že jedna sudkyňa sa dala pri prípade, týkajúcom sa vyživovacích príspevkov, trochu strhnúť svojim citom. ... Potom sme zasa my, sudcovia z ľudu po-

³⁷² HUBINSKÝ, F.: O činnosti dôverného zboru sudcov z ľudu. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 8, s. 183.

*vedali našim sudcom z povolania svoje pripomienky a svoju kritiku.*³⁷³ Na schôdzi sa tiež zúčastnili predseda závodnej rady a predseda závodnej organizácie KSČ.

Po roku od celoštátnej konferencie sudcov z ľudu, kde boli položené predpoklady pre vznik dôverných zborov sa pristúpilo k hodnoteniu ich činnosti. Ukázalo sa, že hoci boli predsedovia súdov upozornení na potrebu vytvorenia zborov prostredníctvom inštruktáží zo strany povereníctva spravodlivosti, viacerí predsedovia súdov dôvernícke zbory vôbec nezvolávali, podceňovali ich pomoc alebo ich dokonca ani nezriadili. To malo viesť k tomu, že sudcovia z ľudu zostávali bez organizačnej a ideovej opory, ktorú mali zbory zabezpečovať. Stávalo sa tiež, že sa na súdoch síce dôvernícke zbory formálne vytvorili, ale ich činnosť bola prakticky nulová. V niektorých prípadoch boli dokonca zbory tak početné, že sa ukázali ako úplne nefunkčné: *„Že niektoré súdy nepochopili význam dôverných zborov, ako bol načrtnutý na poslednej celoštátnej konferencii sudcov z ľudu, o tom nezvratný dôkaz poskytl tie súdy, ktoré dôverný zbor donedávna ani nezriadili (Turč. Teplice a Čadca), ale nepochopili ho ani tie súdy, ktoré ho síce zriadili, ale o jeho činnosť sa nestarali, alebo ho zostavili tak početný a ťažkopádny, že nebol schopný uspokojivo vyvíjať činnosť, ako napr. 28-členný dôverný zbor pri Okresnom súde v Bratislave, alebo 20-členný zbor pri Okresnom súde vo Filakove.*³⁷⁴ Zúčastňovali sa ich len dôverníci zo sídla súdu alebo okolitých obcí, takže fakticky činnosť vykonávali len jednotlivci namiesto celého zboru.

Na základe týchto zistení sa navrhoval praktickejší a funkčnejší model dôverného zboru. Navrhovaný počet členov bol omnoho nižší, teda 3 až 4 osoby na okresnom a 5 až 6 osôb na krajskom súde, spolu s rovnakým počtom náhradníkov, ktorí mali, z dôvodov lepšej operatívnej, bývať pokiaľ to bolo možné, v sídle súdu. Dôverný zbor sa mal schádzať každý týždeň u predsedu súdu a riešiť aktuálne otázky.³⁷⁵ Ďalej sa mal pre dôverný zbor zriadiť

³⁷³ SLÁDEK, F.: Dôverný zbor v Kladne. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 4, 1952, č. 2, s. 38.

³⁷⁴ V. H.: Dôvernícke zbory. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 4, 1952, č. 3, s. 57.

³⁷⁵ V. H.: Dôvernícke zbory. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 4, 1952, č. 3, s. 57.

aj širší pomocný orgán, ktorý sa mal skladať z dôverníkov sudcov z ľudu, podľa obcí, kde bývali aspoň dvaja sudcovia z ľudu. Tento pomocný orgán by sa schádzal podľa potreby a jeho úlohou bolo zabezpečiť dochádzku predvolaných sudcov z ľudu na pojednávania, prípadne včas sa postarať o náhradu, sledovať dochádzku sudcov z ľudu a odstraňovať všetky prekážky, ktoré im v plnení dochádzky vznikali. Dôverník mal byť súdom vopred informovaný o predvolaní konkrétneho sudcu a následne ho mal osobne kontaktovať, overiť jeho možnosť zúčastniť sa a v prípade problémov navrhnúť riešenie.

Týmto spôsobom sa mal vyriešiť stále opakovaný problém spojený so sudcami z ľudu – ich vysokou absenciou na pojednávaniach a školeniach. V dôsledku toho sa navrhlo prebudovanie existujúcich zborov podľa uvedeného modelu. Aj tento organizačne zmenený model dôverníckych zborov mal byť ale založený na plnení pôvodných úloh, avšak s dôrazom na väčšiu kontrolu sudcu z ľudu a jeho pracovných a vzdelávacích aktivít – *„Každý dôverník je povinný všade tam, kde sa stretne s nepochopením funkcie sudcu z ľudu, snažiť sa presvedčiť týchto ľudových funkcionárov o ich povinnostiach a získať ich pre riadny výkon funkcie. Ďalej so zreteľom na to, že byť sudcom z ľudu znamená vziať na seba veľmi zodpovednú a politicky dôležitú úlohu, a že takúto funkciu môžu zastávať len tí najlepší, dôverníci sú povinní posudzovať prácu jednotlivého sudcu z ľudu a jeho správanie sa tak na súde pri školení, ako aj na pojednávaní i jeho správanie sa doma a na pracovisku. Ich povinnosťou je, aby po kádrovom rozhovore so sudcom z ľudu, ktorý nemieni riadne plniť svoju čestnú funkciu, navrhli ho na odvolanie a tam, kde je to potrebné postarali sa o doplnenie zboru sudcov z ľudu, navrhnutím vhodnej osoby na ustanovenie za sudcu z ľudu. ... Okrem toho dôvernícky zbor mal by vysielat' svojich členov ako pozorovateľov na pojednávania, aby tam spoznal, ako pracujú sudcovia z ľudu, či sa aktívne zúčastňujú na pojednávaní a ako svojimi otázkami na účastníkov a svedkov vplývajú na zistenie skutkového stavu a na dodržanie zásady materiálnej pravdy. Dôverníckym zborom patrí vysielat' svojho zástupcu na inštruktáž učiteľov školenia sudcov z ľudu, upozorňovať na nedostatky týchto inštruktáží a spolupracovať na určovaní termínov ško-*

*lenia v okresoch, aby tieto čo najviac vyhovovali sudcom z ľudu a aby tak absencia bola čo najmenšia.*³⁷⁶

Ak teda zhrnieme základné úlohy a kompetencie dôverníckeho zboru, ktorý mohol a mal:

- kontrolovať lojalitu sudcu z ľudu, vrátane jeho osobného života,
 - zasahovať (aj keď len návrhmi) do personálneho obsadzovania súdov,
 - dohliadať na výkon funkcie sudcov z ľudu počas pojednávania,
- tak môžeme jasne konštatovať zásah do nezávislosti súdnictva a sudcov, teda Ústavou z 9. mája stále deklarovaným, no v realite už predtým nedodržívaným princípom. Dôverníccke zbory sa tak mali stať kontrolou sudcov z ľudu, ktorí sami boli pôvodne do súdnictva inkorporovaní za účelom dozoru a ovládnutia súdnej moci komunistami.

Ideálny spôsob práce dôverníckeho zboru pri krajskom súde predstavil Jaroslav Blažek prezentujúc tak predstavy ústredia – Ministerstva spravodlivosti, kde pôsobil: *„Zbor by sa zišiel v mesiaci 2 razy. Prvá schôdzka prvých dňoch mesiaca do 5. by sa zapodievala hodnotením súťaže, otázkami sudcov z ľudu v jednotlivých okresoch, dochádzkou na pojednávanie a na školenie, výsledky kontrol krajskými činiteľmi, hodnotením krajskej inštruktáže a podobne. Druhá schôdzka v polovici mesiaca by sa zaoberala otázkami sudcov z ľudu krajského súdu, vysvetľujúcimi pohovormi, otázkami propagácie a podobne. U okresných súdov stačí jedna schôdzka v mesiaci podľa veľkosti okresu.*“³⁷⁷

V zmysle vyššie vymedzených úloh postupoval aj krajský dôverníccky zbor v Nitre, ktorý si pre druhý štvrtrok 1952 stanovil nasledujúce ciele:

- „1. Dôverníccke zbory prekontrolujú zoznamy sudcov z ľudu a navrhnú, aby tí sudcovia z ľudu, ktorí sa riadne na inštruktáž a pojednávania nedostavujú, boli vymenení a nahradení dobrými vyspelými súdruhmi z radov robotníkov a malých a stredných roľníkov, budujúcich socia-*

³⁷⁶ V. H.: Dôverníccke sbory. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 4, 1952, č. 3, s. 58.

³⁷⁷ BLAŽEK, J: Dôverníccke sbory sudcov z ľudu a ich ďalšie úlohy. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, 1951, roč. 3. č. 6, s. 246.

lizmus, aby takto bola záruka, že sudcovia z ľudu na pojednávaniach budú chrániť výdobytky robotníckej triedy. Členovia dôvernícckych zborov sudcov z ľudu v celom kraji, pokiaľ nie sú členmi Sväzu československo-sovietskeho priateľstva, stanú sa nimi do 30. júna 1952, a budú presviedčať aj ostatných súdruhov sudcov z ľudu, aby sa stali členmi SČSP, a tým dali najavo svoju vernosť a oddanosť k nášmu veľkému priateľovi Sovietskemu zväzu.

2. *Aby procesy boli dobre organizované a aby politicky boli na výške, dôvernícckie zbory zorganizujú na každom súde predporady sudcov z ľudu s predsedom senátu a prokurátorom a pri väčších procesoch aj s verejnými činiteľmi. Pri procesoch s obvinenými, ktoré sú namierené proti nášmu budovateľskému úsiliu, sudcovia z ľudu budú apelovať na predsedu senátu, aby dôvody rozsudku boli politicky zhodnotené a aby boli politicky aplikované aj na pomery príslušného okresu.*
3. *Pri pojednávaniach proti dedinským boháčom a nepriateľom nášho ľudovodemokratického štátneho zriadenia, sudcovia z ľudu budú postupovať prísne tak, aby pravá tvár dedinských boháčov a nepriateľov nášho štátneho zriadenia bola pred očami širokej pracujúcej verejnosti odhalená.*
4. *Pri pojednávaniach budú sudcovia z ľudu presviedčať obvinených k novému pomeru k práci na budovaní socializmu v našej vlasti, a nepriateľov nášho štátneho zriadenia budú prísne trestať.*
5. *Dôvernícckie zbory budú propagovať medzi sudcami z ľudu potrebu stálych dopisovateľov časopisu „Sudca z ľudu“ tak, aby do konca júna 1952 stal sa z každého súdu v kraji aspoň jeden sudca z ľudu stálym dopisovateľom časopisu „Sudca z ľudu“.*
6. *Dôvernícckie zbory budú stále presviedčať sudcov z ľudu o potrebe riadnej dochádzky na inštruktáže a pojednávania, budú ich nabádať k plneniu štátnej disciplíny a keď niektorí sudcovia z ľudu vzdor napomenutiu svoje povinnosti si nebudú riadne konať, dôverníccký zbor navrhne sudcu z ľudu vylúčiť a postará sa o to, aby bolo oznámené na pracovisko toho-ktorého sudcu z ľudu, že dôveru robotníckej triedy, ktorá mu bola daná tým, že bol ustanovený sudcom z ľudu, sklamal.*³⁷⁸

³⁷⁸ Prenášame výsledky celoštátnej konferencie na svoje pracoviská. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 4, 1952, č. 5, s. 126 – 127.

Krajský dôvernicky zbor v Nitre, vo svojich cieľoch pre najbližšie obdobie, naplno využil možnosť navrhovať odvolávanie „vzdorovitých a neporiadnych“ sudcov z ľudu. Povinnosť dôvernických zborov spočívajúcu v zabezpečovaní riadnej dochádzky pod nich spadajúcich sudcov z ľudu, na pojednávania a školenia – si vyložili tak, že po prekontrolovaní zoznamov sudcov z ľudu a ich dochádzok, jednoducho navrhne ich odvolanie a na ich miesto dosadí lepšie, spoľahlivejšie osoby. Zo súčasného pohľadu neprijateľným bol aj nátlak a akási forma verejného poníženia prípadného odvolaného sudcu, kde si dôvernicky zbor vytýčil cieľ oboznámiť pracovisko takéhoto sudcu s tým, že „sklamal dôveru robotníckej triedy“.

Iným spôsobom k problematike (ne)dochádzania na pojednávanie a školenie pristúpil dôvernicky zbor sudcov z ľudu žilinského kraja. Ten zhodnotil, že súťažiením, ktoré vtedy prebiehalo v rámci žilinského kraja, sa dospelo k úspechom v riešení absencií sudcov z ľudu a rozhodol sa vyzvať všetky sudy na celoslovenskú súťaž v dochádzke sudcov z ľudu na školenie a pojednávanie. Súťaž sa malo tak medzi okresnými ako aj medzi krajskými súdmi. Cieľmi boli:

1. najlepšia dochádzka na pojednávania a školenia (odborné aj ideologické)
2. počet popularizačných prednášok a článkov v časopise Sudca z ľudu.

Súťaž mala aj pravidlá bodovania: „Za každú neospravedlnenú absenciu na pojednávaní a na školení sa počítajú 3 trestné body, za ospravedlnenú absenciu na pojednávaní a školení 1 trestný bod a za každé oneskorenie v dochádzke na pojednávanie a na školenie (bez ohľadu na dĺžku meškania) sa počítajú dva trestné body. Za ospravedlnenú absenciu na pojednávaní sa považuje tá, ktorá bola ospravedlnená najneskoršie 24 hodín pred začatím pojednávania. Pokiaľ ide o školenie, je absencia ospravedlnená, ak ospravedlnenie došlo najneskoršie do začiatku školenia. V tejto súťaži zvíťazí ten súd, ktorého počet trestných bodov bude v pomere k počtu predvolaných sudcov z ľudu pomerne najmenší.“³⁷⁹ Odmenou pre víťaza bolo uve-

³⁷⁹ Súťažime. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 4, 1952, č. 5, s. 117.

rejnenie v časopise a putovná vlajka s nápisom „Najlepší kolektív sudcov z ľudu na Slovensku“.³⁸⁰

Dôvernícke zbory boli neskôr zapojené aj do výberu nových sudcov z ľudu pre funkčné obdobie 1953 – 1954. Prípravu a tvorbu nových zoznamov pre nové funkčné obdobie mali zabezpečiť, tak ako aj v minulosti, návrhové komisie, zriadené pri krajských, prípadne okresných národných výboroch. Do nových zoznamov sa mali prevziať predovšetkým sudcovia z ľudu, ktorí sa osvedčili, ktorí boli čestní, politicky vyspelí a aktívni. V tomto výbere mali návrhovým komisiám pomáhať dôvernícke zbory. „*Bude povinnosťou predovšetkým dôvernických zborov sudcov z ľudu, aby pripravili pre návrhové komisie spoľahlivé podklady najmä v tom smere, ktorý sudcovia z ľudu majú v nových zoznamov zostať, aby budúce kádre sudcov z ľudu boli zbavené tých, ktorí dobrú prácu väčšiny sudcov z ľudu sťažovali.*“³⁸¹

Svojím poslaním mali predstavovať dôležitý organizačný a koordináčny medzičlánok, no využitie ich potenciálu bolo založené na osobách jednotlivých sudcov z ľudu a predsedovi súdu. S činnosťou dôvernických zborov avšak pretrvávala nespokojnosť aj po ďalšie obdobie – a to aj zo strany sudcov z ľudu.³⁸²

³⁸⁰ Vyhodnotenie súťaže prinieslo periodikum *Sudca z ľudu (Právo a život)* v úvode svojho septembrového vydania 1952. Boli tam avšak vyhodnotené len kraje. V oboch bodoch súťaže vyhral Bratislavský kraj.

³⁸¹ BLAŽEK, J.: Založenie nových zoznamov sudcov z ľudu. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 5, 1953, č. 1, s. 14.

³⁸² „*Keď však chceme hodnotiť činnosť nášho dôvernického zboru v celej šírke, nemôžeme sa uspokojiť s jeho výsledkami. Dôvernický zbor za celé obdobie od svojho zvolenia, nevyvíjal tak účinnosť, aká sa od dôvernických zborov vyžaduje.*“ ZEMKOVÁ, M.: Činnosť dôvernického sboru sudcov z ľudu pri Okresnom súde v Topoľčanoch. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 4, 1952, č. 12, s. 284.

ZÁVER

Predkladaná monografia s názvom *Počiatky zľudovenia súdnictva a etablovanie funkcie sudcov z ľudu na Slovensku v rokoch 1948 – 1953 (normatívna báza a prvotné problémy)* pojednáva o procese radikálnej laicizácie československého súdnictva, ktorý bol po februárovom prevrate v roku 1948 po celú éru socializmu prezentovaný ako „skutočná demokratizácia súdnictva“. Analyzuje akým spôsobom sa idea zľudovenia súdnictva normatívne etablovala a implementovala na Slovensku v najtvrdšom období ľudovej demokracie, v rokoch 1948 – 1953. Práca si kládla za cieľ predstaviť ústavné a legislatívne základy súdnictva a v ich rámci sa zamerať na novovytvorenú funkciu sudcu z ľudu a následne tieto poznatky prehodnotiť a predstaviť z „opačného“ laického pohľadu toho-ktorého sudcu z ľudu, t. j. preukázať na svedectvách, postojoch, vyjadreniach sudcov z ľudu ich znalosti o funkcii, o ich povinnostiach, o výkone súdnej moci a pod. Empirická reflexia stavu je cenným prínosom k výskumu obdobia ľudovej demokracie, osobitne v oblasti právnych dejín s prevažujúcim dogmatickým výskumným prístupom. Pohľad na realitu vnímania výkonu spravodlivosti predstavený v prezentovanej monografii je unikátnym a stane sa predmetom ďalšieho bádania autorov.

Monografia vychádza z podrobnej analýzy dobovej normotvorby, parlamentných materiálov, dôvodových správ, odbornej právnickej spisby a predovšetkým z detailného rozboru stavovského časopisu *Právo a život* (neskôr premenovaného na *Sudca z ľudu*), ktorý slúžil ako kľúčový nástroj pre ideologické a odborné formovanie nových laických sudcov. Z hľadiska svojej štruktúry sa monografia člení na štyri hlavné kapitoly, ktoré postupne odкрývajú ústavné, ideové, legislatívne, organizačné a praktické rozmery zľudovenia súdnictva na Slovensku v rokoch 1948 – 1953.

Prvá kapitola sa venuje analýze normatívnej bázy procesu zľudovenia súdnictva, skúma jeho ústavné základy v Ústave 9. mája

(ústavný zákon č. 150/1948 Zb.), pričom sa zameriava na ustanovenia, ktoré demontovali princíp delby moci v prospech konceptu jednoty moci ľudu. Analyzuje, ako bola „sudcovská nezávislosť“ dehonestovaná a odmietnutá ako buržoázny prežitok. Vyhodnocuje novým obsahom naplnený atribút viazanosti sudcov „právnym poriadkom ľudovej demokracie“, čo v praxi znamenalo podriadenie práva politickým cieľom. Súdnictvo získalo nové „politické“ úlohy.³⁸³ Na základe dobových parlamentných materiálov a dôvodových správ monografia postupne odhaľuje skutočné politické ciele kľúčového zákona č. 319/1948 Zb. o zľudovení súdnictva, nakoľko proklamované zjednodušenie a zlacnenie súdneho konania boli len zámienkou pre ovládnutie justície a odstránenie „buržoázneho formalizmu“ bolo presadením triedneho prístupu k výkonu spravodlivosti, a teda cestou k nespravodlivosti. Na zákon o zľudovení súdnictva nadviazala ďalšia normotvorba (zákon o organizácii súdov, o advokácii či o prísaha sudcov a i.), ktorá zavŕšila proces „zľudovenia“, proces straty nezávislosti a samostatnosti súdnej moci. V súdnictve na jednotlivých úrovniach súdov (spočiatku aj v opravnom konaní a aj na najvyššej úrovni) sa laickí sudcovia mali stať „zárukou spravodlivého rozhodovania“.

Druhá kapitola detailnejšie približuje rozsiahle organizačné zmeny v súdnej sústave – prechod z trojinštančného na dvojinsančný systém, prispôsobenie súdnej organizácie novému krajskému zriadeniu, zrušenie špecializovaných súdov (napr. pracovných, porotných, súdov mládeže) a presun ich agendy na všeobecné, teraz už „zľudovené“ okresné a krajské sudy, presadenie senátneho rozho-

³⁸³ „Na prvním místě mezi úkoly nového soudnictví je stát na stráži lidově demokratického právního řádu, chránit jej před porušením a bdít, aby byl pevně zachováván. Nové soudnictví se stane mohutným prostředkem boje za upevnění a rozvinutí lidově demokratického státního zřízení; nové soudnictví musí účinně pomáhat státu při potlačení zbytků svržené vykořisťovatelské třídy. Avšak novému soudnictví připadne i významná funkce vychovávat občanstvo v duchu socialismu, v duchu socialistického řádu. Úkoly nového soudnictví jsou nesmírné.“ Národní shromáždění republiky Československé 1948. L volební období. 2. zasedání. Tisk 167. Vládní návrh. Zákon ze dne... 1948 o advokacii (advokátní řád). Důvodová zpráva. Všeobecná část. (cit. 01. 12. 2024) Dostupné na https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0167_01.htm

dovania a elimináciu pozície samosudcu a i. Senátne rozhodovanie na jednotlivých súdoch prinieslo nové problémy a výzvy, ktoré analyzujú ďalšie kapitoly monografie, ale vo svojej podstate znamenalo odovzdanie výkonu súdnej moci „do rúk laikov“, nakoľko v jednotlivých senátoch na jednotlivých stupňoch súdov – okresné sudy, krajské sudy, Štátny súd, Najvyšší súd (s výnimkou rozhodovania o sťažnosti pre porušenie zákona na Najvyššom súde) mali sudcovia z ľudu prevahu. Prevaha laických sudcov z ľudu v senátoch bola systematickým nástrojom na prehlasovanie a kontrolu sudcov z povolania. Súčasťou kapitoly je aj pohľad na premeny v justičnej správe, kde došlo k centralizácii a posilneniu kontroly zo strany Ministerstva spravodlivosti.

Tretia kapitola sa detailne zameriava na samotných sudcov z ľudu. Skúma zákonné požiadavky na kladené na výkon tejto funkcie, pričom kľúčovými kritériami nebola odbornosť, ale štátna spoľahlivosť, oddanosť režimu a správny triedny pôvod (robotník alebo roľník). Analyzuje spôsob ich povolovania a odvolovania národnými výbormi, čím bol popretý princíp nezosaditeľnosti sudcu, na druhej strane však zaistená ich politická poslušnosť. Za výkon funkcie sudcu z ľudu boli poskytované náhrady, ktoré zohľadňovali ušlú mzdu, cestovné či stravné náklady, pričom problematickým sa stalo vyplácanie náhrad členom JRD, ženám v domácnosti, roľníkom-nečlenom JRD. Ťažiskom kapitoly je však podrobná analýza metód, ktorými sa mali laickí sudcovia na Slovensku odborne a politicky formovať. Keďže išlo o ľudí bez právneho vzdelania, režim musel vytvoriť systém ich vzdelávania, ktorý zahŕňal politické formáčné konferencie (zjazdy) na rôznych úrovniach od celoštátnych po miestne, osobitný stavovský časopis *Právo a život* (neskôr *Sudca z ľudu*) ako kľúčový nástroj propagandy a ideologického usmerňovania a systém školení, ktorý bol spočiatku zameraný primárne ideologicky na vštepovanie marxisticko-leninského svetonázoru. Až po reforme v roku 1951 boli školenia doplnené o odbornejšie právne témy (prednášky z jednotlivých právnych odvetví) a zavedené boli pravidelné mesačné dvojhodinové (odborné) inštruktáže a štvrťročné ideologické aktivity.

Štvrtá kapitola „Problémy a výzvy ľudového súdnictva na Slovensku (1949 – 1953) v reflexii príspevkov uverejnených v stavovskom časopise sudcov z ľudu“, predstavuje unikátnu sondu do reálnych problémov implementácie tejto reformy. Na základe podrobnej analýzy príspevkov, listov a ankiet samotných sudcov z ľudu identifikuje široké spektrum praktických výziev, ktoré sprevádzali prvé roky fungovania „ľudovej justície“ na Slovensku. Medzi najčastejšie reflektované problémy patrili:

- Slabá disciplína a nezáujem – sudcovia z ľudu sa často sťažovali na nízku účasť svojich kolegov na pojednávaniach a školeniach, na ich oneskorené príchody alebo neospravedlnené absencie, čo viedlo k odročovaniu súdnych pojednávanií a v zmysle dobovej rétoriky k „národohospodárskym škodám“. Mnohí prejavovali zjavný nezáujem o civilnú agendu, ktorú považovali za menej dôležitú a aj menej zaujímavú v porovnaní s trestnými vecami, kde sa mohli viac „triedne“ prejaviť. Vyskytovali sa aj prípady, keď sudcovia na pojednávaniach pospávali, čo – v duchu kritiky iných sudcov z ľudu – diskreditovalo inštitúciu sudcu z ľudu v očiach verejnosti.
- Bazálna nepripravenosť a nevedomosť – príspevky jednotlivých sudcov z ľudu odhaľujú, že mnohí sudcovia z ľudu nerozumeli ani základnej právnej terminológii, nepoznali priebeh konania a nevedeli, aké sú ich práva a povinnosti v senáte. Časopis pre sudcov z ľudu musel zaviesť rubriku „Sudcovská abeceda“, kde vysvetľoval elementárne pojmy. Problémom bolo aj oboznamovanie sa so spismi; mnohí sudcovia ich videli prvýkrát až na porade senátu, pojednávaniu nerozumeli a konali/rozhodovali sa intuitívne.
- Ideologická zmätenosť a radikalizmus – zatiaľ čo oficiálnym cieľom bola politická vyspelosť, príspevky a svedectvá jednotlivých sudcov z ľudu odhaľujú širokú škálu postojov – od naivného revolučného nadšenia až po radikálne požiadavky na ešte tvrdší triedny boj či vylúčenie nekomunistov z justície a pod.
- Konflikty a nedôvera – ukázali sa aj tenzie v rámci súdnych senátov a nedôvera voči „buržoáznym“ sudcom z povolania, ako

aj snaha režimu tieto konflikty uhládzať apelom na „súdružskú spoluprácu“.

Kapitola ďalej analyzuje mechanizmy, ktorými sa režim snažil tieto problémy riešiť. Na ústrednej úrovni to bola činnosť Komisie pre otázky sudcov z ľudu zriadenej v apríli 1950 pri Ministerstve spravodlivosti, ktorá iniciovala kádrové previerky sudcov z ľudu, reorganizáciu systému školení a popularizáciu ľudového súdnictva. Podobná komisia vznikla aj na Povereníctve spravodlivosti v Bratislave. Na miestnej úrovni sa kľúčovým nástrojom mali stať dôverníccke zbory sudcov z ľudu, ktoré začali vznikať po celoštátnej konferencii v roku 1951. Ich úlohou bolo nielen organizačne zabezpečovať účasť na pojednávaniach a školeniach, ale aj vykonávať priamu kontrolu a dohľad nad politickou lojalitou a morálnym profilom ostatných sudcov z ľudu, vrátane navrhovania na odvolanie z funkcie. Dôverníccke zbory sa tak mali stať nástrojom vnútornej kontroly v rámci samotného zboru sudcov z ľudu. Avšak problémom doby bolo, že nie na všetkých súdoch fungovali.

Výskum potvrdil, že proces zľudovenia súdnictva bol cieľovým a sofistikovaným nástrojom Komunistickej strany Československa na ovládnutie a politizáciu súdnej moci. Tento proces bol ideologicky ukotvený v marxisticko-leninskom učení o štáte a práve, ktoré odmietalo princíp deľby moci a presadzovalo koncept jednoty moci ľudu. Monografia sa zamerala na hlavné problémy procesu zľudovenia súdnictva na Slovensku. Hlavné zistenia práce – reflektujúce a ďalej rozvíjajúce a dopĺňajúce stav poznania – doložené kazuistickým výskumom svedectiev, vyjadrení, postojov, príspevkov, kratších či dlhších biografických črt sudcov z ľudu možno vidieť vo viacerých rovinách:

1. Deštrukcia demokratických princípov súdnictva – monografia preukázala, ako boli systematicky podkopávané a zosmiešňované základné postuláty právneho štátu, akými sú nezávislosť súdnej moci, nestrannosť sudcu a jeho nezosaditeľnosť. Dobová politická rétorika a právna veda, ako dokladujú analyzované pramene, označovali tieto princípy za „buržoázne povery“ a „výmysly“, ktoré mali slúžiť len záujmom vládnucej kapitalistickej

triedy. Viazanosť sudcu „právnym poriadkom ľudovej demokracie“ a povinnosť vykladať zákony v súlade so zásadami nového zriadenia v praxi znamenala podriadenie práva politickým cieľom KSČ.

2. Organizačná reštrukturalizácia súdnictva – zľudovenie bolo spojené s radikálnou reorganizáciou súdnej sústavy. Cieľom bolo zjednodušenie, zrýchlenie a zlacnenie súdneho konania, no v skutočnosti išlo o centralizáciu moci a priblíženie súdnictva sovietskemu modelu, čo bolo zavŕšené prijatím zákonov v roku 1952.
3. Devalvácia právnického vzdelania a profesie – jedným z cieľov zľudovenia bolo oslabiť vplyv „buržoáznych“ sudcov a nahradiť ich novými, režimu oddanými kádrami, často vzdelanými v rýchlokurzoch ako bola Právnická škola pracujúcich. Práca potvrdila tézu o devalvácii právnického vzdelania, kde odbornosť bola nahrádzaná politickou vyspelosťou – znalosťou marxizmu-leninizmu. Právna veda bola presýtená politickými frázami a slúžila ako nástroj legitimizácie politických rozhodnutí.
4. Sudca z ľudu ako nástroj kontroly a politizácie – zavedenie funkcie sudcu z ľudu ako laického prvku nebolo pokračovaním tradície laického prvku v súdnictve. Na rozdiel od laických prísediach, sudcovia z ľudu boli koncipovaní ako priamy nástroj politickej moci. Výber, menovanie a odvolávanie sudcov z ľudu bolo plne v rukách národných výborov, čo zabezpečovalo ich politickú lojalitu a vylučovalo akúkoľvek nezávislosť. Analýza ukázala, že kľúčovými kritériami pre výber boli štátna spoľahlivosť a oddanosť ľudovodemokratickému zriadeniu s dôrazom na správny triedny pôvod. Sudcovia z ľudu mali v senátoch početnú prevahu, čo im umožňovalo prehlasovať sudcov z povolania a presadzovať „ľudovú spravodlivosť“ a triedne hľadisko pri rozhodovaní.
5. Problémy zľudoveného súdnictva v praxi – detailná analýza slovenského stavovského časopisu pre sudcov z ľudu *Právo a život (Sudca z ľudu)*, ktorý vznikol už v roku 1949 (na českej strane časopis pre sudcov z ľudu vznikol až v polovici roka 1950), odhalila

nielen komplexný obraz počiatkov formovania ľudového súdnicstva, ale aj praktických problémov spojených s novou funkciou sudcu z ľudu. Časopis slúžil ako kľúčový nástroj ideologického vzdelávania, propagácie a usmerňovania. Z príspevkov samotných sudcov z ľudu vyplynuli početné problémy: nízka účasť na pojednávaniach a školeniach, nepochopenie základných právnych princípov, radikalizácia či nezáujem sudcov z ľudu, agitácia a nový spôsob propagandy a zneužívanie sudcov z ľudu na tieto činnosti a pod. Na riešenie týchto problémov boli zriaďované dôvernícke zbory, ktoré mali posilniť kontrolu a disciplínu.

Prínos monografie spočíva v komplexnom spracovaní počiatočnej fázy zľudovenia súdництва na Slovensku, pričom ako prvá systematicky využíva stavovský časopis sudcov z ľudu ako primárny prameň na rekonštrukciu nielen oficiálnej ideológie, ale aj reálnych problémov a postojov samotných aktérov. Týmto prístupom práca presahuje rámec tradičnej právno-historickej analýzy zameranej len na normatívne texty a ponúka hlbší pohľad na mechanizmy fungovania totalitného režimu v oblasti justície. Odhaľuje sofistikovanosť metód, ktorými komunistická moc manipulovala verejnou mienkou a inštitúciami, a zároveň dokumentuje naivitu, revolučné nadšenie³⁸⁴ i dezilúziu laikov vtiahnutých do výkonu „revolučnej spravodlivosti“. Ďalšie pokračovanie vo výskume zahŕňa jednak výskum pohľa-

³⁸⁴ Doba mala potenciál sľubmi svetlejších zajtrajškov oslaviť mnohých a fascináciu ľudovosťou sme registrovali na viacerých miestach tejto monografie. Na záver ešte jeden príklad revolučného sfanatizovania sudkyne z ľudu: „V nedeľu, keď boli u nás hody, kopala som pol dňa repu, lebo som si pomyslela, že sa mi nesluší hodovať, keď naše sestry a naši bratia bojujú v Kórei. Bojovala som teda aj ja aspoň prácou na posilnenie mieru. Aj keď som bola na liečení v Poděbradoch, odpracovala som na brigáde 10 hodín práce, lebo v Kórei bojujú aj chorí a ranení, a preto ani mne sa nepatrí zaháľať na kúpeľnom liečení. Ak chceme mať mier treba, aby sme sa oň všetci pričínili, muži aj ženy, mladí aj starí, deti a chorí, každý svojou prácou, podľa vzoru sovietskeho ľudu. Treba pracovať a vzdelávať sa a radšej zomrieť než zaháľať. Hoci nie som zdravá, pracovala som v roku 1950 11 dní na jarných prácach, 11 dní na žatevných prácach, 11 dní na repe v novembri, 1 deň pri mlatbe a odovzdala som 19 vriec liečivých bylín a 142 kg šípiek. Pradiem konope, deriem perie a pracujem organizačne. Len touto prácou si udržiujem pocit že aj ja bránim mier.“ Korešpondencia, prispievateľka Irena Petříková (sudkyňa z ľudu, Belince). In: *Sudca z ľudu: Právo a život*, 1951, roč. 3. č. 3, s. 68 – 69.

du sudcov u ľudu na konkrétne prípady, na ktorých sa zúčastnili v pozícii sudcu alebo verejnosti v súdnej sieni a jednak posun do obdobia 1954 – 1960.

Môže byť právno-historická práca prínosná aj pre súčasnosť? Analýza deformácie súdnictva v 50. rokoch 20. storočia môže slúžiť ako memento o krehkosti demokratických inštitúcií a nebezpečenstve politizácie justície. Pripomína dôležitosť ochrany nezávislosti súdnej moci, odbornosti a etiky sudcovského stavu ako základných pilierov právneho štátu. Pochopenie mechanizmov, ktorými totalitný režim ovládol súdnictvo, je nevyhnutné pre budovanie odolnosti demokratickej spoločnosti voči podobným tendenciám v akejkoľvek forme. Monografia tak čiastočne odкрýva odpoveď na pálčivú otázku, ako mohlo v krátkom čase po vojne dôjsť k tak radikálnej deštrukcii demokratického právneho poriadku. Ukazuje, že cesta k bezpráviu bola dláždená heslami o „vláde ľudu“, „skutočnej demokracii“ a „skutočnej spravodlivosti“.³⁸⁵

³⁸⁵ „Lidový soud se stává důležitým nástrojem politické a občanské výchovy. Má-li tento úkol plnit a splnit, musí mít vysokou politickou a morální úroveň. Musí přesvědčit občany o své lidovosti a o své spravedlnosti“. Presvedčiť občanov o svojej ľudovosti? A o svojej spravodlivosti? BOURA, F.: Od buržoasného k ľudovej demokratickému súdnictví. In: *Právník*, 1949, roč. 88, s. 136.

SUMMARY

The present monograph, entitled *„The Beginnings of the Popularisation of the Judiciary and the Establishment of the Function of Lay Judges³⁸⁶ in Slovakia in the Years 1948 – 1953 (Normative Basis and Initial Problems)“*, deals with the process of the radical laicisation of the Czechoslovak judiciary, which, after the February coup d'état in 1948, was presented throughout the socialist era as the „true democratisation of the judiciary“. It analyses the manner in which the idea of popularising the judiciary was normatively established and implemented in Slovakia during the harshest period of the people's democracy, from 1948 to 1953.

The work aimed to present the constitutional and legislative foundations of the judiciary, and within this framework, to focus on the newly created function of the lay judge, and subsequently to re-evaluate and present this knowledge from the „opposite“ lay perspective of the respective lay judge, i.e., to demonstrate, through the testimonies, attitudes, and statements of lay judges, their knowledge of the function, their duties, the exercise of judicial power, etc. This empirical reflection makes a valuable contribution to the research on people's democracy, examined in legal history through a predominantly dogmatic research approach. The perspective on the perception of justice administration presented in this monograph is therefore unique and will be the subject of the authors' further research.

The monograph presents a detailed analysis of the historical legislation, parliamentary materials, explanatory memoranda, specialised legal literature, and above all, a thorough analysis of the professional journal *Právo a život* (later renamed *Sudca z ľudu*), which

³⁸⁶ Lay judges during the era of People's democracy in Czechoslovakia were referred to as „judges from the people“ in the sense of „judges coming from the people as the working people of workers and peasants.“

served as a key tool for the ideological and professional formation of the new lay judges. In terms of its structure, the monograph has four main chapters, which gradually uncover the constitutional, ideological, legislative, organisational, and practical dimensions of the popularisation of the judiciary in Slovakia from 1948 to 1953.

The first chapter analyses the normative basis of the process of popularising the judiciary, examines its constitutional foundations in the Constitution of 9 May (Constitutional Act No. 150/1948 Coll.), focusing on the provisions that dismantled the principle of the separation of powers in favour of the concept of the unity of „the power of the people.“ It analyses how „judicial independence“ was denigrated and rejected as a bourgeois relic. It evaluates the newly infused content of the attribute of judges bound by the „legal order of the people’s democracy,“ which in practice meant the subordination of law to political goals. The judiciary acquired new „political“ tasks.³⁸⁷ Based on parliamentary materials and explanatory memoranda of the time, the monograph gradually reveals the true political objectives of the key Act No. 319/1948 Coll. on the Popularisation of the Judiciary, as the proclaimed simplification and cost reduction of court proceedings were merely a pretext for seizing control of the judiciary, and the elimination of „bourgeois formalism“ was the enforcement of a class-based approach to the administration of justice, and thus a path to injustice. The Act on the Popularisation of the Judiciary was followed by further legislation (the Act on the Organisation of Courts, on the Legal Profession, on the Oath of Judges, etc.),

³⁸⁷ „First and foremost among the tasks of the new judiciary is to stand guard over the people’s democratic legal order, to protect it from violation, and to ensure that it is firmly supported. The new judiciary will become a powerful means of struggle for the consolidation and development of the people’s democratic state system; the new judiciary must effectively assist the state in suppressing the remnants of the overthrown exploiting class. However, the new judiciary will also have an important function of educating the citizenry in the spirit of socialism, in the spirit of the socialist order. The tasks of the new judiciary are immense.“ National Assembly of the Czechoslovak Republic 1948. 1st electoral term. 2nd session. Print 167. Government bill. Act of ... 1948 on the Legal Profession (Advocates’ Act). Explanatory Memorandum. General Part. (cit. 01. 12. 2024) Available at https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0167_01.htm

which completed the process of „popularisation,” the process of the loss of independence and autonomy of the judiciary. In the judiciary, at various court levels (initially also in appeal proceedings and at the highest level), lay judges were to become the „guarantees of just decision-making”.

The second chapter provides a more detailed account of the extensive organisational changes in the judicial system – the transition from a three-instance to a two-instance system, the adaptation of the court organisation to the new regional structure, the abolition of specialised courts (e. g., labour courts, jury courts, juvenile courts), and the transfer of their agendas to general, „popularised” district and regional courts, the enforcement of panel decision-making, and the elimination of the single-judge position, among others. Panel decision-making in individual courts brought new problems and challenges, which the author analysed in subsequent chapters of the monograph. In essence, it meant handing over the exercise of judicial power „into the hands of laypersons,” as in the individual panels at the various court levels – district courts, regional courts, the State Court, the Supreme Court (apart from decisions on complaints for violation of the law at the Supreme Court) – lay judges held a majority. Having the majority of lay judges in the panels was a systematic tool for outvoting and controlling professional judges. This chapter also covers the transformations in judicial administration, where centralisation and enhanced control by the Ministry of Justice occurred.

The third chapter focuses in detail on the lay judges themselves. It examines the legal requirements for holding this office, where the key criteria were not professional expertise, but state reliability, loyalty to the regime, and the appropriate class origin (worker or peasant). It analyses the method of their appointment and removal by national committees, which negated the principle of the irremovability of judges, but on the other hand, ensured their political obedience. Lay judges got reimbursed for their work, lost wages, travel, and meal costs. However, the payment of reimbursements to members of Unified Agricultural Cooperatives (JRD), housewives, and „non-

JRD“ farmers was problematic. The core of the chapter, however, is a detailed analysis of the methods by which lay judges in Slovakia were to be professionally and politically formed. Since these were people without legal education, the regime had to create a system for their training, which included political formation conferences (congresses) at various levels from national to local, a special professional journal *Právo a život* (later *Súdca z ľudu*) as a key instrument of propaganda and ideological guidance, and a system of training that was initially focused primarily ideologically on instilling a Marxist-Leninist worldview. It was only after the reform in 1951 that the training started to include more specialised legal topics (lectures from various branches of law), regular monthly two-hour (professional) briefings, and quarterly ideological instructions.

The fourth chapter, *„Problems and Challenges of the People’s Judiciary in Slovakia (1949 – 1953) as Reflected in Contributions Published in the Professional Journal for Lay Judges“*, presents a unique insight into the realistic problems of implementing this reform. Based on a detailed analysis of articles, letters, and surveys from the lay judges themselves, it identifies a broad spectrum of practical challenges that accompanied the first years of the „people’s justice“ in Slovakia. Among the most frequently reflected problems were:

- Poor discipline and lack of interest – lay judges often complained about the low attendance of their colleagues at hearings and training sessions, their late arrivals, or unexcused absences, which led to the adjournment of court hearings and, in the rhetoric of the time, to „national economic damages“. Many showed apparent lack of interest in civil cases, which they considered less important and less interesting compared to criminal cases, where they could express themselves more in a „class-based“ manner. There were also cases of judges dozing off during hearings, which – in the spirit of criticism from other lay judges – discredited the institution of the lay judge in the eyes of the public.
- Basal unpreparedness and ignorance – contributions from individual lay judges revealed that many did not understand even basic legal terminology, were unfamiliar with the course of proce-

edings, and did not know their rights and obligations within the panel. The journal for lay judges had to introduce a section called „Judge’s Alphabet“ to explain elementary concepts. Familiarising themselves with case files was also a problem; many judges saw them for the first time only during the panel’s deliberation, did not understand the hearing, and acted/decided intuitively.

- Ideological confusion and radicalism – while the official goal was political maturity, the contributions and testimonies of individual lay judges showed a wide range of attitudes – from naive revolutionary enthusiasm to radical demands for an even harsher class struggle or the exclusion of non-communists from the judiciary, etc.
- Conflicts and distrust – tensions within court panels and distrust towards „bourgeois“ professional judges also emerged, as did the regime’s effort to smooth over these conflicts by appealing for „comradely cooperation“.

The chapter further analyses the mechanisms by which the regime sought to address these problems. At the central level, this was the activity of the Commission for Matters of Lay Judges, established at the Ministry of Justice in April 1950, which initiated personnel screenings of lay judges, a reorganisation of the training system, and the popularisation of the people’s judiciary. A similar commission was also at the Commission for Justice in Bratislava. At the local level, the key instrument was the bodies of lay judge trustees (*dôvernícke zbory*), which began to work after the national conference in 1951. Their task was to organise participation in hearings and training, and to exercise direct control and supervision over the political loyalty and moral profile of other lay judges, including proposing their removal from office. The bodies of trustees were thus to become an instrument of internal control within the corps of lay judges itself. A problem of the era, however, was that they did not function at all courts.

The research has confirmed that the process of popularising the judiciary was a deliberate and sophisticated tool of the Communist Party of Czechoslovakia to seize control of and politicise the judicia-

ry. This process had ideological roots in the Marxist-Leninist doctrine of the state and law, which rejected the principle of the separation of powers and promoted the concept of the unity of the people's power. The monograph focused on the main problems of the process of popularising the judiciary in Slovakia. The main findings of the work – reflecting, further developing, and supplementing the state of knowledge – supported by case-study research of testimonies, statements, attitudes, contributions, and shorter or longer biographical sketches of lay judges, emphasize that the people's democratic regime caused:

1. Destruction of the democratic principles of the judiciary – the monograph shows how the fundamental postulates of the rule of law, such as the independence of the judiciary, the impartiality of the judge, and judicial irremovability, were systematically undermined and ridiculed. The political rhetoric and legal science of the time, as evidenced by the analysed sources, labelled these principles as „bourgeois superstitions“ and „inventions“ that were meant to serve only the interests of the ruling capitalist class. The judge's obligation to be bound by the „legal order of the people's democracy“ and the duty to interpret laws in accordance with the principles of the new regime meant, in practice, the subordination of law to the political goals of the Communist Party of Czechoslovakia.
2. Organisational restructuring of the judiciary – popularisation was associated with a radical reorganisation of the judicial system. The aim was to simplify, speed up, and reduce the cost of court proceedings. However, it was more about centralizing power and likening the judiciary to the Soviet model, which got completed through the adoption of laws in 1952.
3. Devaluation of legal education and the profession – one of the goals of popularisation was to weaken the influence of „bourgeois“ judges and replace them with new cadres loyal to the regime, often trained in crash courses like the Law School for the Working People. The work has confirmed the thesis of the devaluation of legal education, where political maturity – knowledge

of Marxism-Leninism replaced professional expertise. Legal science was saturated with political phrases and served as a tool for legitimising political decisions.

4. The lay judge to become an instrument of control and politicisation – the introduction of the function of the lay judge as a lay element was not a continuation of the tradition of the lay element in the judiciary. Unlike lay jurors, lay judges were conceived as a direct instrument of political power. The selection, appointment, and removal of lay judges were entirely in the hands of the national committees, which ensured their political loyalty and precluded any independence. The analysis has shown that the key criteria for selection were state reliability and devotion to the people's democratic regime, with an emphasis on the correct class origin. Lay judges held a numerical majority in the panels, which allowed them to outvote professional judges and enforce „people's justice“ and a class perspective in decision-making.
5. Problems of the popularised judiciary in practice – a detailed analysis of the Slovak professional journal for lay judges, *Právo a život (Sudca z ľudu)*, founded as early as 1949 (in the Czech lands only after mid-1950), has revealed a complex picture of the beginnings of the formation of the people's judiciary, as well as the practical problems associated with the new function of the lay judge. The journal served as a key tool for ideological education, propaganda, and guidance. The contributions from the lay judges themselves revealed numerous problems. These included low attendance at hearings and training sessions, a lack of understanding of basic legal principles, radicalisation or disinterest among lay judges, agitation and a new method of propaganda, and the misuse of lay judges for these activities, etc. To solve these problems, bodies of trustees were established to enforce control and discipline.

The significance of the monograph lies in the comprehensive analysis of the initial phase of the popularisation of the judiciary in Slovakia, being the first to systematically use the professional journal of lay judges as a primary source for reconstructing not only the of-

ficial ideology but also the real problems and attitudes. Through this approach, the work goes beyond traditional legal-historical analysis of normative texts and offers a deeper insight into the mechanisms of totalitarian justice. It reveals the sophistication of the methods by which the communist power manipulated public opinion and institutions, while also documenting the naivety, revolutionary enthusiasm³⁸⁸ and disillusionment of the laypersons drawn into the exercise of „revolutionary justice“. Further research will examine the perspectives of lay judges on specific cases in which they participated as judges or members of the public in the courtroom, with a subsequent focus on the years 1954 – 1960.

Can a legal-historical work also be beneficial for the present day? The analysis of the judicial deformation of the 1950s reminds us of the fragility of democratic institutions and the danger stemming from political influence on the judiciary. It also reminds us of the importance of protecting the independence of the judiciary, its professionalism, and ethical basis as fundamental pillars of the rule of law. Understanding the mechanisms by which the totalitarian regime seized control of the judiciary is essential for building the resilience of a democratic society against similar tendencies in any form. The monograph thus partially uncovers the answer to the pressing

³⁸⁸ The new regime had the potential to appeal to many with promises of a brighter tomorrow (this monograph registers a fascination with the “popular” aspect in several places). The next lines provide one more example of the revolutionary fanaticism of a lay judge: *„On Sunday, when we had our village fair, I spent half the day digging up beets, because I thought it was not proper for me to feast when our sisters and our brothers are fighting in Korea. So, I too fought, at least through work, to strengthen peace. Even when I was receiving treatment in Pobebrady, I worked 10 hours on a brigade, because in Korea, the sick and wounded are also fighting, and, therefore, it is not fitting for me to be idle during my spa treatment either. If we want peace, we all have to contribute, men and women, young and old, children and the sick, each through their own work, following the example of the Soviet people. It is necessary to work, learn, and rather die than be idle. Although not healthy, in 1950, I worked 11 days on spring works, 11 days on harvest works, 11 days on beets in November, 1 day at the threshing, and I handed over 19 sacks of medicinal herbs and 142 kg of rose hips. I spin hemp, strip feathers, and do organisational work. Only through this work, I maintain the feeling that I am also defending peace.“* Correspondence, Contributor Irena Petříková (Lay Judge, Belince). In: *Sudca z ľudu: Právo a život*, 1951, vol. 3. no. 3, pp. 68 – 69.

question of how such a radical destruction of the democratic legal order could have occurred so shortly after the war. It shows that the path to lawlessness was paved with slogans about the „rule of the people,“ „true democracy,“ and „true justice.“³⁸⁹

³⁸⁹ „The people’s court becomes a crucial instrument of political and civic education. If it ought to fulfil and accomplish this task, it must have a high political and moral level. It must convince the citizens of its popular nature and its rightfulness.“ Convince citizens of its popular nature? And of its rightfulness? BOURA, F.: From Bourgeois to People’s Democratic Judiciary. In: *Právník*, 1949, vol. 88, p. 136.

ZOZNAM LITERATÚRY A PRAMEŇOV

- ANTALÍKOVÁ, G.: Aké by malo byť školenie sudcov z ľudu. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 7, s. 165.
- BARTUŠKA, J.: Československé státní právo. Praha: Orbis, 1953.
- BEČAVER, J.: Aktivizujeme dôvernicky sbor sudcov z ľudu. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 8, s. 182 – 183.
- BENKOVÁ, M.: Ženy, matky, staňte sa sudkyňami z ľudu! In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 4, 1952, č. 2, s. 32.
- BLÁHOVÁ, I. – BLAŽEK, L. – KUKLÍK, J. – ŠOUŠA, J. a kol.: *Právnická dvouletka. Rekodifikace právního řádu. Justice a správy v 50. letech 20. století*. Praha: Auditorium, 2014.
- BLAŽEK, J.: Ako sa pripravili sudcovia z ľudu na celoštátnu konferenciu. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 2, s. 47 – 48.
- BLAŽEK, J.: Ústredná komisia pre otázky sudcov z ľudu. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 4, 1952, č. 2, s. 28 – 29.
- BLAŽEK, J.: Založenie nových soznamov sudcov z ľudu. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 5, 1953, č. 1, s. 14.
- BLAŽEK, J. – HAVLÍKOVÁ, M. – LELEK, L. – KOVÁČ, J. E.: *Sudcovia z ľudu, strážcovia socialistickej zákonnosti, 2. celoštátna konferencia sudcov z ľudu v Prahe 4. februára 1951*. Bratislava: Povereníctvo spravodlivosti, 1951.
- BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds.): *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009.
- BOURA, F.: Od buržoasného k ľudově demokratickému soudnictví. In: *Právník*, 1949, roč. 88, s. 129 – 137.
- BRÚHA, J.: Niekoľko poznatkov z praxe nášho zľudoveného súdnictva. In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 2, s. 25.
- ČECHOVÁ, M.: K článku o lekárnikoch. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 9, s. 200.
- Dar republiky. In: *Spravedlnost*, roč. 1, 1949, č. 3, s. 17.
- Druhé funkčné obdobie sudcov z ľudu. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 9, s. 203 – 204.
- DMITRIEV, N.: K voľbám do najdemokratickejších ľudových súdov, ľudových súdov SSSR. In: *Právní obzor*, 1949, s. 63.
- ĎURIANOVÁ, A.: K novému spôsobu školenia. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 11, s. 265.
- FEJEŠ, J.: Poslanie zľudoveného súdnictva. In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 1, s. 3 – 5.
- GÁBRIŠ, T. – LACLAVÍKOVÁ, M.: Boj za slobodu národa a slobodu slova v tlačových procesoch so slovenskými národovcami. In: *1. svetová vojna a jej dôsledky*

- v štátoprávnej rovine. Zborník vedeckých príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie.* ŠTENPIEN, E. – PIŠTEJOVÁ, L. – SVATUŠKA, I. (eds.). Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2022. s. 109. Dostupné na: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://unibook.upjs.sk/img/cms/2022/prav-f/1-s-vojna-a-jej-dosledky-v-statopravnej-rovine.pdf>
- GLOS, J. – ELIÁŠ, J. – ŠIMÁK, J. – NOVÁK, F. – ČECH, B.: *Zákon o zlidovění soudnictví a souviselé zákony a nařízení*. 1. vyd. Praha: Orbis, n. p., 1949.
 - HORSKÝ, V.: Sudcovia z ľudu vo SSSR. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 8, s.171 – 172.
 - HRUŠA, F.: K problému výkladu „lid. demokratického“. In: *Spravedlnost*, roč. 1, 1949, č. 20, s. 124.
 - HUBINSKÝ, F.: Dve školenia sudcov z ľudu. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, 1951, roč. 3. č. 2, s. 44.
 - HUBINSKÝ, F.: O činnosti dôvernického zboru sudcov z ľudu. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 8, s. 183 – 184.
 - JANEČKO, J.: Dochádzka sudcov z ľudu na súd a niektoré otázky náhrad im prislúchajúcich. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 6, s. 131 – 132.
 - JURIGA, J.: Absencia. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč.3, 1951, č. 7, s.164.
 - K ďalším úlohám sudcov z ľudu. In: *Sudca z ľudu: Právo a život*, roč. 3, 1951, č. 3, s. 63 – 64.
 - KERECMAN, P.: Kapitoly z dejín advokácie na Slovensku. Košice: Agentúra Penelopa, spol. s r. o., 2005.
 - KIRÁLY, P.: Ako pracovať v zľudovenom súdnictve. In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 2, s. 17 – 20.
 - KIRÁLY, P.: Za väčšiu ostražitosť sudcov z ľudu. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 4, s. 74.
 - KIRIČENKO, M. G. – DENISOV, A. J.: Základy marxleninského učenia o štáte a práve. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 12, s. 275 – 278.
 - KLANISOVÁ-DUCHOŇOVÁ, R.: Čo sme videli na jednom pojednávaní. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 8, s. 176.
 - KOCNA, A.: Vliv ústavy 9. května na výklad právních norem. In: *Právník*, 1949, roč. 88, č. 3 – 4, s. 112 – 121.
 - KLUKNAVSKÁ, A.: Trestné právo v tieni marxizmu-leninizmu. Československé trestné právo v rannej ére ľudovej demokracie. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2021.
 - Korešpondencia. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 11, s. 263.
 - Korešpondencia. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 12, s. 274 – 275.
 - Korešpondencia. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 2, s. 43 – 44.
 - Korešpondencia. In: *Sudca z ľudu: Právo a život*, roč. 3, 1951., č. 3, s. 68 – 69.
 - KOTIAN, M.: Zľudovené civilné súdnictvo. In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 1, s. 13 – 14.
 - KOZELKOVÁ, T.: Moja najčestnejšia funkcia. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č.8, s. 180 – 181.
 - KRÁLÍK, L.: Publikace československé judikatury po roce 1945. In: *Štát a právo*, roč. 9, 2022, č. 4, s. 242 – 254.

- KUBAČ, Š.: Nový námet. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 9, s. 201.
- KÜHN, Z.: Socialistická justice. In: BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds.). *Komunistické právo v Československu Kapitoly z dějin bezpráví*, Brno: Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita, 2009, s. 822 – 847.
- KÜHN, Z.: Soudy v autoritativním státě, In: *Právník*, 2019, roč. 158, č. 11, s. 984.
- KUKLÍK, J. a kol. *Vývoj česko-slovenského práva 1945 – 1989*. Praha : Linde, 2009.
- LACINA, V.: Konec talárů. In: *Spravedlnost*, roč. 1, 1949, č. 1, s. 5.
- LALINSKÝ, F.: Školíme aj v marx-leninskej ideológii. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 12, s. 280.
- MALATINSKÝ, M.: Slovensko a retribúcia v rokoch 1945 – 1948 In: *Securitas Imperii*, 2016, č. 28/ 1, s. 149 – 150.
- MAŽÁR, Š.: Ešte k obsahu nášho časopisu. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 6, s. 134.
- NESROVNAL, V.: *Občiansky súdny proces a sudca z ľudu. (Právna problematika inštitúcie sudcov z ľudu)*. Bratislava: Obzor, 1978.
- Nová úprava školenia sudcov z ľudu. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 9, s. 207.
- ONDERČIN, Š. (sudca z ľudu): Zvyšujeme neustále svoju ideologickú úroveň. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, 1952, roč. 4. č. 2, s. 36.
- PALÚCH, A.: O čom sa rokovalo na poslednom zasadnutí konferencie Komisie pre otázky sudcov z ľudu na povereníctve spravodlivosti. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 4, 1952, č. 4, s. 93.
- PAŠIAK, O.: Bilancia skúseností. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 1, s. 5.
- PAŠIAK, O.: List redakcii. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 9, s. 198.
- PAULÍK, J.: Naša práca na Slovensku. In: *Spravedlnost*, roč. 1, 1949, č. 20, s. 114 – 115.
- PAVLÍČEK, B.: Justiční zaměstnanci ve výrobě. In: *Spravedlnost*, roč. 1, 1949, č. 4, s. 26 – 27.
- PODOLEC, O.: K právnym a politickým aspektom tzv. zľudovenia súdnictva po roku 1948. In: SYRNÝ, M. a kol. *Slovensko a Európa v roku 1948*. Banská Bystrica: Múzeum Slovenského národného povstania, 2018.
- PODOLEC, O.: Prví sudcovia z ľudu. Počiatky tzv. zľudovenia súdnictva po Februári 1948. In: *Pamäť národa*, roč. 18, 2022, č. 2, s. 22 – 33.
- Prenášame výsledky celoštátnej konferencie na svoje pracoviská. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 4, 1952, č. 5, s. 126 – 127.
- RAIS, Š. Prejav ministra spravodlivosti Dr. Štefana Raisa na celoštátnej konferencii sudcov z ľudu v Prahe dňa 4. 2. 1951. In: *Právny obzor*, roč. 34, 1951, s. 270 – 271.
- Redakcia: Ideologická výchova sudcov z ľudu. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, 1952, roč. 4. č. 2, s. 34.
- Redakcia: Končíme verejnú rozpravu o dôverníkoch. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 5, s. 114 – 117.
- Redakcia: Minister dr. A. Čepička o nedostatkoch v rozhodovaní našich súdov. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 3, s. 55.
- Redakcia: Otvárame novú anketu. In: *Právo a život*: roč. 2, 1950, č. 5, s. 107.

- Redakcia: Otvárame novú anketu. In: *Právo a život*: roč. 2, 1950, č. 9, s. 206 – 207.
- Redakcia: Otvárame verejnú diskusiu. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 1, s. 14 – 16.
- Redakcia: Otvárame verejnú diskusiu. In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 2, s. 22 – 24.
- Redakcia: Sudcovia z ľudu sa oboznámili s výsledkami celoštátnej konferencie. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 4, s. 96.
- Redakcia: Verejná rozprava. In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 3, s. 45 – 46.
- Redakcia: Verejná rozprava. In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 4, s. 60.
- Redakcia: Verejná rozprava. In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 5, s. 77.
- Redakcia: Verejná rozprava. In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 6, s. 89 – 95.
- Redakcia: Verejná rozprava. In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 7, s. 109 – 110.
- Redakcia: Verejná rozprava. In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 8, s. 124 – 125.
- Redakcia: Verejná rozprava. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 1, s. 20 – 24.
- Redakcia: Verejná rozprava. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 2, s. 46 – 48.
- Redakcia: Verejná rozprava. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 3, s. 67 – 69.
- Redakcia: Verejná rozprava. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 4, s. 93.
- Redakcia: Verejná rozprava. In: *Právo a život*: roč. 2, 1950, č. 7, s. 164 – 165.
- Redakcia: Verejná rozprava. In: *Právo a život*: roč. 2, 1950, č. 9, s. 211.
- Redakcia: Verejná rozprava. In: *Právo a život*: roč. 2, 1950, č. 10, s. 228 – 234.
- Redakcia: Verejná rozprava. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 12, s. 285 – 288.
- Redakcia: Voláme čitateľov k spolupráci. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 3, s. 50 – 51.
- Redakčná pošta: In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 4, s. 94 – 96.
- Redakčná pošta: In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 6, s. 143 – 144.
- Redakčná pošta: In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 10, s. 235 – 236.
- Rezolúcia celoštátneho sjazdu sudcov z ľudu konaného v Prahe v Slovanskom dome dňa 5. februára 1950. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 3, s. 49 – 50.
- ROHÁČEK, I.: Nezanedbávajme ani v praxi právne posudzovanie trestných činov. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, 1951, roč. 3. č. 4, s. 79.
- SCHELLEOVÁ, I. – SCHELLE, K. a kol.: *Soudnictví. (historie, současnost a perspektivy)*. Praha: EUROLEX BOHEMIA s. r. o., 2004.
- Skrátený prejav ministra Dr. Štefana Raisa prednesený na II. konferencii sudcov z ľudu v Prahe. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 3, s. 51.
- SLÁDEK, F.: Dôvernícky sbor v Kladne. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 4, 1952, č. 2, s. 38.
- Slovo o školení sudcov z ľudu. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 11, s. 254 – 255.
- STÚPALA, J. (sudca z ľudu): Budem súdiť podľa pravdy. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, 1952, roč. 4. č. 4, s. 93.
- Súťažíme. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 4, 1952, č. 5, s. 117.
- Sudcovia z ľudu u predsedu vlády. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 3, s. 56.
- SVITOK, J.: Zákon č. 319/1948 Sb. o zľudovení súdnictva (ustanovenia trestného práva procesného). In: *Právny obzor*, 1949, roč. 32.
- TUČNÁ, R. (sudkyňa z ľudu): Úderníčka, traktoristka, propagátorka nového života. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 3, 1951, č. 6, s. 125 – 126.

- Verejná anketa. In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 5, s. 80.
- VIKTORY, J.: Slovo k čitateľom. In: *Právo a život*, roč. 1, 1949, č. 1, s. 1 – 2.
- VIKTORY, J.: Prvé výročie zľudoveného súdnictva. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 2, s. 28 – 29.
- VIKTORY, J.: Sudcovia z ľudu do druhého funkčného obdobia. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 11, s. 243 – 246.
- VIKTORYOVÁ: Nepodceňujme význam civilného práva. In: *Právo a život*: roč. 2, 1950, č. 10, s. 238 – 240.
- VINCZE, Š.: Zovňajší výzor zľudoveného súdnictva. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 1, s. 4 – 5.
- V. H.: Dôverníccke sbory. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 4, 1952, č. 3, s. 57 – 58.
- VOJÁČEK, L. – KOLÁRIK, J. – GÁBRIŠ, T.: *Československé právne dejiny (1918 – 1992)*. 2. prepracované vydanie. Bratislava: Eurokódex, s. r. o., 2013.
- VOREL, J. – ŠIMÁNKOVÁ, A. – BABKA, L.: *Československá justice v letech 1948 – 1953 v dokumentech*. Díl II. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2004.
- VRAŇÁK, M.: O význame politického školenia sudcov. In: *Právo a život*, roč. 2, 1950, č. 2, s. 33 – 34.
- ZAJAC, R.: Súdny zamestnanec k sudcom z ľudu. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, 1951, roč. 3, č. 3, s. 72.
- ZEMKOVÁ, M.: Činnosť dôvernícckeho sboru sudcov z ľudu pri Okresnom súde v Topoľčanoch. In: *Sudca z ľudu (Právo a život)*, roč. 4, 1952, č. 12, s. 284.

Právne predpisy:

- Zákonný čl. XXXIII/1897 o porotných súdoch
- Zákon č. 278/1919 Zb. z. a n. o zostavovaní zoznamov porotcov
- Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n. Ústavná listina Československej republiky
- Vládní nařízení č. 25/1927 Zb. z. a n., kterým se určuje, při kterých příležitostech jsou soudci povinni nositi úřední oděv a jímž se vydávají bližší předpisy o jeho úpravě
- Zákon č. 228/1946 Zb. o rozhodcovských súdoch pre úpravu niektorých záväzkov národných podnikov
- Zákon č. 232/1946 Zb. o porotných súdoch
- Ústavný zákon č.150/1948 Zb. Ústava Československej republiky
- Zákon č. 232/1948 Zb. o Štátnom súde
- Zákon č. 270/1948 Zb. o prísaha sudcov
- Zákon č. 319/1948 Zb. o zľudovení súdnictva
- Zákon č. 320/1948 Zb. o územnej organizácii krajských a okresných súdov
- Zákon č. 322/1948 Zb. o advokácii
- Zákon č. 323/1948 Zb., ktorým sa zavádza odborná justičná skúška a dopĺňujú sa predpisy o prípravnej službe sudcovej
- Nariadenie ministra spravodlivosti č. 324/1948 Zb., ktorým sa vydávajú podrobné predpisy o odbornej justičnej skúške

Zoznam literatúry a prameňov

- Zákon č. 270/1948 Zb. o prísaha sudcov
- Vládne nariadenie 5/1949 Zb. , ktorým sa menia a dopĺňajú predpisy o úradnom odevu sudcov
- Nariadenie ministra spravodlivosti č. 8/1949 Zb. ktorým sa určuje začiatok účinnosti zákona o zľudovení súdnictva a zákona o územnej organizácii krajských a okresných súdov
- Nariadenie ministra spravodlivosti 11/1949 Zb. ktorým sa ustanovujú sídla krajských súdov a sídla a obvody okresných súdov
- Vládne nariadenie č. 25/1949 Zb. o náhradách prislúchajúcich sudcom z ľudu
- Zákon č. 234/1949 Zb. o náhradách cestovných, sťahovacích a iných výdavkov
- Zákon č. 267/1949 Zb. o úprave niektorých organizačných otázok v odbore súdnictva
- Vládne nariadenie č. 278/1949 Zb., ktorým sa upravuje výška niektorých náhrad podľa zákona o náhradách cestovných, sťahovacích a iných výdavkov
- Nariadenie ministra spravodlivosti č. 289/1949 Zb., ktorým sa vydávajú podrobnejšie predpisy o prípravnej službe sudcovskej
- Zákon č. 23/1950 Zb. o niektorých opatreniach v odbore vojenského súdnictva
- Zákon č. 67/1950 Zb. o pracovných a platobných pomeroch sudcov z povolania, prokurátorov a sudcovských čakateľov
- Vládne nariadenie č. 71/1950 Zb., ktorým sa vydáva platový poriadok pre sudcov z povolania, prokurátorov a sudcovských čakateľov
- Zákon č. 87/1950 Zb. o trestnom konaní súdnom
- Zákon č. 142/1950 Zb. o konaní v občianskych právnych veciach
- Zákon č. 166/1950 Zb. o niektorých opatreniach v odbore vojenského súdnictva
- Zákon č. 114/1951 Zb. o advokácii
- Ústavný zákon č. 64/1952 Zb. o súdoch a prokuratúre
- Zákon č. 66/1952 Zb. o organizácii súdov
- Zákon č. 33/1953 Zb. Zákon o právnej praxi a odbornej skúške v odbore justície a prokuratúry
- Nariadenie ministra spravodlivosti 22/1954 Zb. ktorým sa určujú sídla a obvody ľudových súdov a sídla a obvody krajských súdov
- Zákon č. 66/1956 Zb., ktorým sa mení a dopĺňuje zákon o organizácii súdov
- Zákon č. 36/1957 Zb. o voľbách sudcov a sudcov z ľudu ľudových a krajských súdov a o úprave niektorých ich pomeroch
- Ústavný zákon č. 100/1960 Zb. Ústava Československej socialistickej republiky

Dôvodové správy, vládne návrhy zákonov, rokovania Národného zhromaždenia a jeho výborov:

- Ústavodárné Národní shromáždění republiky Československé 1948. 5. zasedání. K č. tisku 1227. Důvodová zpráva k návrhu nové ústavy ČSR. Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t1227_06.htm
- Národní shromáždění republiky Československé 1948. L. volební období. 2. zasedání. Vládní návrh. Zákon ze dne... 1948 o přísaze soudců (tisk 127). Důvodová

zpráva. Všeobecná část. Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0127_00.htm

- Národní shromáždění republiky Československé 1948. I. volební období. 2. zasedání. Vládní návrh. Zákon ze dne... o zlidovění soudnictví (tisk 160). Důvodová zpráva. Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0160_04.htm
- Národní shromáždění republiky Československé 1948. I. volební období. 2. zasedání. Vládní návrh. Zákon ze dne... 1948 o advokacii (advokátní řád) (tisk 167). Důvodová zpráva. Všeobecná část. Dostupné na: www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0167_01.htm
- Národní shromáždění republiky Československé 1948 – 1954. Stenoprotoly. 21 schůze Národního shromáždění ze dne 22. 12. 1948. Zpráva výborů ústavně-právního a rozpočtového k vládnímu návrhu zákona (tisk 160) o zlidovění soudnictví (tisk 187). Spravodajkyňa zákona: Dr. Zdeňka Patschová. Dostupné na: www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/021schuz/s021001.htm
- Národní shromáždění republiky Československé 1948 – 1954. Stenoprotoly. 21 schůze Národního shromáždění ze dne 22. 12. 1948. Zpráva výborů ústavně-právního a rozpočtového k vládnímu návrhu zákona (tisk 160) o zlidovění soudnictví (tisk 187). Vystúpenie ministra spravodlnosti Dr. Čepičku. Dostupné na: www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/021schuz/s021002.htm
- Národní shromáždění republiky Československé 1950. I. volební období. 5. zasedání. Vládní návrh. Zákon ze dne... 1950 o pracovních a platových poměrech soudců z povolání, prokurátorů a soudcovských čekatelů (soudcovský zákon) (tisk 443). Důvodová zpráva. Všeobecná část. Dostupné na: www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0443_01.htm
- Národní shromáždění republiky Československé 1951. I. volební období. 8. zasedání. Vládní návrh. Zákon ze dne... 1951 o advokacii (advokátní řád) (tisk 595). Důvodová zpráva. Všeobecná část. Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0595_01.htm
- Národní shromáždění republiky Československé 1952. I. volební období. 9. zasedání. Vládní návrh. Ústavní zákon ze dne... 1952 o soudech a prokuratuře. (tisk 630). Důvodová zpráva. Všeobecná část. Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0630_00.htm
- Národní shromáždění republiky Československé 1952. I. volební období. 9. zasedání. Vládní návrh. Zákon ze dne... 1952 o organizaci soudů (tisk 632). Důvodová zpráva. Všeobecná část. Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0632_02.htm

Monografia Počiatky zľudovenia súdnictva a etablovanie funkcie sudcov z ľudu na Slovensku v rokoch 1948 – 1953 (normatívna báza a prvotné problémy) je venovaná procesu laicizácie československého súdnictva, ktorý bol po februárovom prevrate v roku 1948 po celú éru socializmu prezentovaný ako proces zavádzajúci „skutočnú demokratizáciu súdnictva“.

Monografia analyzuje, akým spôsobom sa idea zľudovenia súdnictva normatívne etablovala a implementovala na Slovensku v najtvrdšom období ľudovej demokracie, v rokoch 1948 – 1953. Vychádza z ústavných a legislatívnych základov nového ľudovodemokratického súdnictva a v ich rámci sa zameriava na novovytvorenú funkciu sudcu z ľudu. Názory dobovej právnej vedy, doktríny a propagandy zľudovenia súdnictva následne prehodnocuje a predstavuje z „opačného“, laického pohľadu toho-ktorého sudcu z ľudu: na svedectvách, postojoch, vyjadreniach sudcov z ľudu týkajúcich sa ich znalosti o funkcii, o ich povinnostiach, o výkone súdnej moci, o ich poslaní v súdnictve, o prepojení marxistickej politickej formácie s kvalitným pôsobením sudcu z ľudu a pod. vykresľuje realitu zľudovenia súdnictva na Slovensku očami sudcov z ľudu v rokoch 1948 – 1953.

Empirická reflexia právneho stavu, ktorú monografia prezentuje, je cenným prínosom k výskumu obdobia ľudovej demokracie, v ktorom – osobitne v oblasti právnych dejín – prevažuje dogmatický výskumný prístup. Pohľad na realitu vnímania výkonu spravodlivosti cez optiku sudcov z ľudu, predstavený v prezentovanej monografii, je unikátny a v nasledujúcom výskume naň nadviažu ďalšie pripravované vedecké práce autorov.